T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROĞRAMLARI VE GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Veli KARATAŞ

Enstitü Ana Bilim Dalı: ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

- 148496 -

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Cihangir AKIN

ŞUBAT 2004

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148406

IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROĞRAMLARI VE GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Veli KARATAŞ

Enstitü Ana Bilim Dalı : ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

Bu tez 17/02/2004 tarihinde aşağıdaki Jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cihangir AKIN	Prof. Dr. Adem UĞUR	Prof. Dr. Gültekin YILDIZ	Doç. Dr. Recep SEYMEN	Doç. Dr. Mustafa DELİCAN
Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Küresel krizlerin ve ekonomik bunalımların yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında ülkelerin rekabet ve varlığını devam ettirme çabası için tek çıkış yolu büyüme ve kalkınmadır. Bu şansı en iyi şekilde değerlendiren ülkeler müreffeh ülke seviyesine ulaşırlar. Her ülkenin nihai amacı da bu hedefe ulaşmaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde büyüme ve kalkınmanın büyük bir öneme sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar büyüme ve kalkınmayı hedeflemiş, bu yönde bir ivme kazanmış olmasına rağmen sık sık yaşanan ekonomik ve krizlerle bu süreç kesintiye uğramıştır. Bu zor şartlar altındaki süreçten çıkışta IMF destekli istikrar politikaları uygulanmış olmasına rağmen bir türlü ekonomide istikrar sağlanamamıştır. Aksine uygulanan IMF destekli istikrar programları makro dengeleri sarsmış ve sosyal bir bunalıma sürüklemiştir. Krizlerden çıkışta çare olarak kullanılan IMF politikalarının bu öneminden dolayı ülkemizde bir çok araştırma yapılmış ve IMF destekli uygulanan politikaların ekonomik ve sosyal huzursuzluklara yol açtığı dile getirilmiştir. Bu çalışmamız da IMF destekli istikrar programlarının gelir dağılımı üzerine olan etkileri ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda, böylesine önemli ve güncelliğini koruyan bir konuda araştırma imkanını bana veren ve her türlü aşamasında engin bilgi ve tecrübesinden faydalanma imkanını benden esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr.Cihangir AKIN'a, ayrıca çalışmaya fikir ve düşünceleriyle katkıda bulunarak yön veren Prof. Dr.Adem UĞUR ve Prof. Dr.Gültekin YILDIZ'a teşekkür ederim.

Şubat 2004, SAKARYA

Veli KARATAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....I
İÇİNDEKİLER.....II
KISALTMALAR.....VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....IX
ÖZET.....XI
SUMMARY.....XII
GİRİŞ.....1

1.GELİR DAĞILIMININ TEORİK ÇERÇEVESİ VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI.....10
1.1 Genel Olarak Gelir Dağılımı.....10
1.1.1 Gelir Dağılımının Tanımı.....11
1.1.2 Gelir Dağılımının Amaçları.....12
1.1.3 Gelir Dağılımı Ölçüm Metodları.....14
1.1.4 Gelir Dağılımı Teorileri.....18
1.1.4.1 Fizyokratlar.....18
1.1.4.2 Klasikler.....19
1.1.4.3 Marksistler.....20
1.1.4.4 Neo-Klasikler.....22
1.1.4.5 Marjinal Teori.....24
1.1.4.6 Keynezyen Teori.....24
1.1.4.7 İktidar Teorisi.....25
1.1.4.8 Monopol Teorisi.....26
1.1.4.9 Gelir Dağılımı Teorilerinin Değerlendirilmesi.....28
1.1.5 Gelir Dağılımının Çeşitleri.....29
1.1.5.1 Kişisel Gelir Dağılımı.....29
1.1.5.2 Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....30
1.1.5.3 Sektörel Gelir Dağılımı.....31

1.1.5.4 Bölgesel Gelir Dağılımı....32
1.1.5.5 Gelirin Yeniden Dağılımı....32
1.1.6 Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler....33
1.1.6.1 Politik Faktörler ve Siyasi Gelişmeler....33
1.1.6.2 Sosyal ve kültürel Faktörler....35
1.1.6.3 Ekonomik Faktörler....37
1.2 Türkiye'de Gelir Dağılımı....38
1.2.1 Dünyada Gelir Dağılımı ve Türkiye'nin Konumu....39
1.2.2 Türkiye'de Gelir Dağılımının Durumu....43
1.2.2.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı....43
1.2.2.2 Bölgesel Gelir Dağılımı....48
1.2.2.3 Sektörel Gelir Dağılımı....51
1.2.2.4 Kişisel Gelir Dağılımı....52
1.2.3 Türkiye'de Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler....58
1.2.3.1 Siyasi Yönetimin Etkinliği....58
1.2.3.2 Eğitim ve Öğretim Politikaları....60
1.2.3.3 Kalkınma Stratejisi....62
1.2.3.4 Kamu Maliyesi....63
1.2.3.5 Para Politikaları....72
1.2.3.6 Enflasyon Sorunu....76
1.2.3.7 İşsizlik....77
1.2.3.8 Yolsuzluk....78
1.2.3.9 Kayıt Dışı Ekonomide Genişleme....81
1.2.4 Türkiye'de Gelir Dağılımının Genel Bir Değerlendirilmesi....83

2. IMF HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN IMF PROGRAMLARI....85
2.1 IMF'nin Kuruluşu ve Tarihçesi....85
2.2. IMF'nin Yönetimi ve Fonksiyonları....91
2.3 IMF'nin mali kaynakları....92
2.3.1 Kotalar....93
2.3.2 Borçlanma....94

2.3.3 Likidite....95
2.3.4 Oy Gücü....96
2.4 IMF'nin üye ülkelere sağladığı imkanlar....97
2.4.1 Genel kullanım....97
2.4.1.1 Rezerv dilimi pozisyonu....98
2.4.1.2 Kredi dilimleri....99
2.4.1.3 Süresi uzatılmış fon kolaylığı....100
2.4.2 Özel imkanlar....101
2.4.2.1 Telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı....101
2.4.2.2 Tampon stok finansman kolaylığı....102
2.4.2.3 Yapısal uyum kolaylığı....103
2.4.3 Geçici imkanlar....103
2.4.3.1 Petrol kolaylığı....104
2.4.3.2 Sistem değişikliği kolaylığı....104
2.4.3.3 Acil yardımlar....104
2.5 IMF İmkanlarının kullanımı....104
2.5.1 Niyet mektubu....106
2.5.2 Stand-by düzenlemeleri....106
2.5.3 Taksitlendirme....107
2.5.4 Performans kriterleri....108
2.5.5 Konsültasyonlar....109
2.5.6 Şartlılık-Şarta Bağlama....110
2.5.7 Kredi kullanım bedeli ve yaptırımı....110
2.6 IMF Programı Araçları ve Gelir Dağılımı....111
2.6.1 Mali Araçlar....112
2.6.1.1 Vergi politikası....113
2.6.1.2 Kamu Harcama politikası....115
2.6.1.3 Borç politikası....115
2.6.2 Parasal Araçlar....116
2.6.3 Kontrol Araçları....117
2.6.3.1 Fiyat politikası....118
2.6.3.2 Ücret politikası....121

2.6.3.3 Kur politikası....124
2.6.3.4 Miktar Politikası....126
2.6.4 Yapısal Araçlar....128
2.6.4.1 Sermayenin Serbestleştirilmesi....129
2.6.4.2 Ticaretin Liberalleştirilmesi....130
2.6.4.3 Özelleştirme....131
2.7 IMF Programı Uygulayan Ülkelerden Örnekler....132
2.7.1 Şili....133
2.7.2 Rusya....134
2.7.3 Meksika....134
2.7.4 El Salvador....135
2.7.5 Güney Kore....135
2.7.6 Endonezya....136
2.7.7 Bolivya....136
2.7.8 Arjantin....137
2.8 IMF Programının Reddi : Malezya Örneği....137
2.9 IMF Programlarının Genel Bir Değerlendirilmesi....139

3. IMF -TÜRKİYE İLİŞKİLERİ....142
3.1 IMF ile İlişkilerin Tarihsel Gelişimi....142
3.1.1 Üyelik-kota-oy gücü ve temsil....142
3.1.2 IMF konsültasyonlarının yöntem ve kapsamı....145
3.1.3 Türkiye'nin IMF'ten imkan kullanımı ve Stand-by düzenlemeleri....146
3.2 Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF....148
3.2.1 Liberal-Kuruluş Dönemi (1923-1929)....149
3.2.2 Devletçi-Korumacı Dönemi (1930-1939)....151
3.2.3 IMF'li Yıllara Geçiş Dönemi (1940-1950)....152
3.2.4 Demokratik Süreç Dönemi (1950-1960)....153
3.2.5 IMF Destekli Dönem ve İstikrar Programları....154
3.2.5.1 1958-1971 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı....154
3.2.5.1.1 1958 İstikrar Programı....156
3.2.5.1.2 1970 istikrar Programı....158

3.2.5.2 1972-1977 Program Dışı Dönem ve Gelir Dağılımı.....159
3.2.5.3 1978-1985 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı.....160
3.2.5.3.1 1980 İstikrar Programı.....162
3.2.5.4 1986-1993 Program Dışı Dönem ve Gelir Dağılımı.....166
3.2.5.5 1994-2000 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı.....167
3.2.5.5.1 1994 İstikrar programı.....169
3.2.5.5.2 2000 EMP-Enflasyonla Mücadele Programı.....172
3.2.5.5.3 2001 GEGP-Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....177
3.2.6 Program İçi Dönem ve Program Dışı Dönemlerin Karşılaştırılması.....182

SONUÇ VE ÖNERİLER.....186
KAYNAKLAR.....200
EKLER.....215
ÖZGEÇMİŞ.....228

KISALTMALAR

BO	: Büyüme Oranı
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DK	: Döviz Kuru
DV	: Dolaylı Vergi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSV	: Dolaysız Vergi
EMP	: Enflasyonu Mücadele Programı
FRKP	: Faiz, Rant ve Kar Payı
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İİSS	: İthal İkameci Sanayileşme stratejisi
İO	: İşsizlik Oranı
İYSS	: İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi
KBMG	: Kişi Başına Milli Gelir
KH	: Kamu Harcamaları
KDE	: Kayıt Dışı Ekonomi
KKGB	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
PİD	: Program İçi Dönem
PDD	: Program Dışı Dönem
SGP	: Satın alma Gücü Paritesi
SGT	: Statü, Gelir, Tüketim
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
T.O.B.B	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TB	: Toplam Borç
TSMF	: Tasarruf Sigortası Mevduatı Fonu
TP	: Tarım Payı
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
ÜMP	: Ücret ve Maaşlılar Grubu Payı

ŞEKİLLER

		Sayfa
Şekil 1.1	: K.B.M.G Düzeyleri Bakımından Ülke Grupları.....	39
Şekil 1.2	: K.B.M.G / SGP Düzeyleri Bakımından Ülke Grupları.....	39
Şekil 1.3	: K.B.M.G Bakımından Dünyanın En Yoksul On Ülkesi.....	41
Şekil 1.4	: K.B.M.G Bakımından Dünyanın En Zengin On Ülkesi.....	41
Şekil 1.5	: Türkiye'de 1973,1987 ve 1994 Karşılaştırmalı Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	45
Şekil 1.6	: Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı.....	47
Şekil 1.7	: Milli Gelirin Bölgelere Göre Dağılımı.....	48
Şekil 1.8	: Türkiye'de 1973,1987 ve 1994 Karşılaştırmalı Sektörel Gelir Dağılımı.....	51
Şekil 1.9	: Türkiye'de 1973,1987, 1994 ve 2002 Karşılaştırmalı Kişisel Gelir Dağılımı.....	55
Şekil 3.1	: 1963-1971 Program İçi Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı.....	155
Şekil 3.2	: 1972-1977 Program Dışı Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı....	160
Şekil 3.3	: 1978-1985 Program İçi Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı.....	161
Şekil 3.4	: 1986-1993 Program Dışı Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı....	167
Şekil 3.5	: 1994-2000 Program İçi Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı.....	169
Şekil 3.6	: 1963-1993 Arası Gelirin Faktörel Dağılımı.....	183
Şekil 3.7	: 1980-2000 Arası Gelirin Faktörel Dağılımı.....	184

TABLOLAR

		Sayfa
Tablo 1.1	: Avrupa Ülkelerinde % 20 Zengin-Fakir Milli Gelir Payı.....	42
Tablo 1.2	: GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı.....	44
Tablo 1.3	: GSYİH İçinde Ücretlilerin Durumu.....	46
Tablo 1.4	: Gelirin Faktörlere Göre Dağılımı.....	47
Tablo 1.5	: Coğrafi Bölgelere Göre Hane Halkı Sayısı ve Gelirin Dağılımı.	50
Tablo 1.6	: Yüzde 20'lik Kesimlerin Bölgeler İtibariyle Gelir Payları.....	50
Tablo 1.7	: Sektörel Gelir Dağılımının GSYİH İçindeki Payları.....	52
Tablo 1.8	: Türkiye'de Resmi Gelir Dağılımı Araştırmaları	53
Tablo 1.9	: 1973,1987,1994 ve 2002 Karşılaştırmalı Kişisel Gelir Dağılımı.....	54
Tablo 1.10	: % 20'lik Dilimlere Göre Hanelerin Gelirleri.....	56
Tablo 1.11	: Vergi Gelirlerinin GSMH Payları.....	64
Tablo 1.12	: 1980-1990 Dönemi Kamu Harcamalarının GSMH Payı.....	66
Tablo 1.13	: 1990-2000 Dönemi Kamu Harcamalarının GSMH Payı.....	67
Tablo 1.14	: Kişi Başına Borç Yükü.....	69
Tablo 1.15	: 1991 - 2000 Arası İç ve Dış Borçlar(Milyon Dolar).....	70
Tablo 1.16	: 500 Büyük Sanayi Firmasının Net Katma Değer Bölüşümü....	74
Tablo 1.17	: Yolsuzluk Endeksleri.....	79
Tablo 1.18	: Vergi Yükü.....	80
Tablo 1.19	: GSMH' nın Yüzdesi Olarak Kayıt Dışı Sektör.....	83
Tablo 2.1	: Genel Anlaşma Çerçevesinde 10 Ülkeden Alınan Kredi Taahhütleri.....	94
Tablo 2.2	: IMF Yönetim Kurulu (2001).....	97
Tablo 2.3	: Rezerv Dilimi Pozisyonu.....	99
Tablo 2.4	: IMF Politikaları ve Sonuçları.....	140
Tablo 3.1	: Türkiye'nin IMF'deki Oy Sayısı ve Oy Gücünün Hesaplanması.....	143
Tablo 3.2	: Türkiye'nin Yer Aldığı Grubun IMF'deki Kotaları ve Oy Güçleri.....	143
Tablo 3.3	: IMF'de En Yüksek Kotaya Sahip Ülkeler ve Türkiye.....	144

TABLOLAR

Sayfa

Tablo 3.4 : Türkiye'nin Fondan Kullanım İmkanların Üst Sınırları ve Koşulları..... 146

Tablo 3.5 : Türkiye'nin Stand-by Düzenlemeleri ve IMF Anlaşmaları..... 148

Tablo 3.6 : 1923-1930 Döneminin Sayısal Görünümü..... 150

Tablo 3.7 : 1930-1939 Döneminin Sayısal Görünümü..... 151

Tablo 3.8 : Türkiye'nin 2 .Dünya Savaş Yılları Göstergeleri 153

Tablo 3.9 : 1965-1978 Türkiye'nin Ekonomik Performansı..... 159

Tablo 3.10 : 1980-1988 Arası Enflasyon ve Ücretlilerin GSMH Payları..... 165

Tablo 3.11 : 1979-1989 Türkiye'nin Ekonomik Performansı..... 166

Tablo 3.12 : Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ye Oranları..... 169

Tablo 3.13 : Türkiye'nin 1990-1993 Yılları Arası Bazı Ekonomik Göstergeleri..... 170

Tablo 3.14 : 1990-1999 Türkiye'nin Ekonomik Performansı..... 172

Tablo 3.15 : Enflasyonu Düşürme Programı Hedefleri 174

Tablo 3.16 : 1997-2001 Türkiye'nin Ekonomik Performansı..... 177

Tablo 3.17 : 1999-2002 Temel Makro Ekonomik Hedefler..... 179

Tablo 3.18 : Kamu Net Borç Stoğunun GSMH'ye Oranı..... 180

Tablo 3.19 : 1999-2002 Arası Bazı Makro Ekonomik Hedefler ve Gerçekleşmeler..... 181

ÖZET

Türkiye, kuruluşundan bu güne kadar istikrar arayışı içinde olmuş ve 1950 sonrası IMF ile temasa geçmiş sürekli temas içinde kalarak aralıklı dönemlerle stand-by düzenlemeleri yaparak istikrar programları uygulamıştır. IMF programları ise geleneksel olarak istikrarsızlığı talep yönlü olarak değerlendirdiğinden uygulanan programlarda sürekli bir şekilde talebi kısıtlayıcı önlem ve tedbirlere yer verilmiştir. Ekonominin üretim yönü sürekli ihmal edilmiştir. Bu sonuç bilinmekle birlikte IMF programları uygulanmaya devam edilmiştir.

IMF destekli programların uygulanmasının sebebini dış kaynak arayışında karşılaşılan güçlükler ile ülkenin kaynak yetersizliğine bağlamak mümkündür. IMF kredilerinin gerekli alanlarda kullanılması ekonomik gelişme açısından büyük önem taşımaktadır. Aksi halde istikrarsızlığı borçlanma ile gidermeye çalışmak ekonomik bir kısır döngüye yol açacaktır. Türkiye'de bu anlayışla yıllarca uygulanan programlar bir çok makro dengeyi bozarak gelir dağılımında da adaletsizliklere neden olmuştur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımının teorik çerçevesi çizilerek Türkiye'de gelir dağılımını etkileyen faktörler irdelenerek kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımının durumu incelenmiştir. İkinci bölümde ise IMF'nin destek verdiği istikrar programları ile gelir dağılımı ilişkisi incelenmiştir. Son bölümde ise gelir dağılımı açısından program uygulanan ve uygulanmayan dönemlerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Sonuç olarak, IMF programlarının uygulandığı dönemlerde kişi başına gelirin düştüğü , ücretin gelir payının azaldığı ayrıca faiz, rant ve kardan oluşan sermaye grubunun gelir payının arttığı gözlenmiştir. Aksine IMF programının uygulanmadığı dönemlerde ise ücretliler grubunun gelir payı artış gösterirken sermaye grubunun gelir payı belirli bir eşik düzeyinde korunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Uluslararası Para Fonu, Gelir Dağılımı, İstikrar Programları, Stand-by Düzenlemeleri

SUMMARY

The Effects of IMF-Supported Stabilization Programs on Income Distribution (Turkey as a Case)

Turkey has been applied the stabilization programs in certain times by making stand-by regulations since 1950. The demand restricting measures were continually put into practiced in IMF programs. On the other hand, the production side of the economy has always been neglected. There are two reasons in applying IMF programs. One is the difficulties in obtaining of foreign sources. The other is the lack of the opportunities of the country. It is very important to spend income loaned from IMF for the necessary areas . Otherwhise, trying to cover the insability by paying dept with a dept would cause a vicious circle. Many macro balances has been spoiled because of applied programs for years with this mentality. Also, It has caused injustice in income distribution.

The first part of the study, the factors effecting the income disribution and the situation of the personel, functional, regional of its were examined in Turkey. The stabilization programs supported by IMF and the income distrubition were investigated in the second part. In the last part of the study, the comparation of the income distrubition in the programs applied and unapplied has been made.

As a result, The income distribution per person and the income share of the salary were decreased in the periods that IMF programs was applied. Also, economic rant, interest and profit were increased those periods.

Keywords : International Monetary Fund, Income Distribution, Stabilization Programs, Stand-by Regulations

GİRİŞ

Gelişme süreci içinde artırılan refah ve gelirden toplumun tüm kesimlerinin yararlanması, toplumsal barışın sürekliliği açısından oldukça önemlidir. Artan iletişim imkanları içinde kesimler arasındaki refah farklılıkları daha çarpıcı biçimde öne çıkmakta ve toplumun çeşitli kesimlerinde rahatsızlığa dönüşebilmektedir. Gelir dağılımından düşük pay alan kesimlerin, genel nüfus içinde çoğunlukta olması ayrıca bu kesimlerin sağlık, eğitim, beslenme ve barınma gibi temel hizmetlerden de daha kötü yararlanmalarına neden olmaktadır. Böylece ülkenin gelişme sürecinde gerekli olan insan kaynakları niteliklerinde beklenen gelişme sağlanamamaktadır. Bu da ülkenin gelişmesini tehdit etmektedir. Gelir elde etmenin bu derece öneme sahip olması nedeniyle gelir dağılımı, tarih boyunca önemini yitirmemiş, sürekli gündemde kalmış bir konudur. Gelir dağılımı problemi, özde ekonomik içerikli olmakla birlikte, aynı zamanda, politik ve sosyo-kültürel boyutları ağır basan nitelikte bir konudur. Bu nedenle, gelir dağılımı üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

Ekonomik birimlerin ekonomi faaliyetleri sonucu elde ettiği gelirler, bu birimlere belirli bir hayat standardı sağlamakta, belirli bir yerleşim alanında yaşamalarına imkan vermekte ve farklı mal ve hizmet tüketmelerine imkan sağlamaktadır. Hayat standardı ilk aşamada zorunlu mal ve hizmetlerin tüketimini içerse de daha sonraki aşamalarda gelir dağılımına bağlı olarak oldukça farklı bir portföye yönelebilmektedir. Bir ülkenin ulusal gelirinin, ülke vatandaşlarının gelirlerinin toplamını ifade ettiği düşünülürse, benzer şekilde dünya geliri de dünya nüfusunun elde ettiği gelirlerin toplamını ifade etmektedir. Gelir dağılımı ister ülkede ister dünyada gelirin farklı gruplar veya bireyler arasında nasıl dağıldığını göstermektedir.

Dünya ve ülkelerde gelir dağılımı farklılıklarının oldukça büyük olması, üretim süreçlerinin yapısına bağlı bulunmaktadır. Genel bir eğilim olarak fakir ülkelerde üretim sürecine katılan üretim faktörlerinin, özellikle emeğin kalitesi ve teknolojik seviye gelişmiş ülkelere göre durumu daha kötü durumdadır. Bu da üretilecek mal ve hizmetlerin miktarını, bileşimini ve kalitesini etkilediğinden gelir dağılımının da farklılaşmasının temel nedeni olmaktadır. Ülkeler arasında yapılan mukayeselerde eğitim ve öğretim faklılıklarının bireylerin üretim sürecinden aldıkları payı doğrudan

etkilediği görülmektedir. Bu nedenle birçok ülkede kamunun en önemli fonksiyonlarından birinin eğitim imkanlarını ve kalitesini arttırmak olduğu ifade edilmektedir.

Gelir dağılımı sorunu literatürde farklı bir politikanın da uygulamaya konulduğunu göstermektedir. Gelirler politikası olarak adlandırılan bu politika esas itibarıyla piyasa veya fiyat sisteminin dinamiklerini bozmadan, bu sistemi aksatan koşulları ortadan kaldırmayı amaçlayan ve üretim faktörlerinin paylarının kabul edilebilir bir sınırda oluşmasını hedefleyen ve dolayısıyla toplumun daha makul fiyat seviyelerinde mal ve hizmet tüketmelerine imkan sağlamaya odaklanan politika olarak tanımlanmaktadır.

Gelirin dağılım ve yeniden dağılım sürecini etkileyen politikalar ekonomi yönetiminin piyasanın oluşturduğu orijinal gelir dağılımına vermeyi düşündüğü yapıyla ilgili bulunmaktadır. Bu çerçevede gelirler politikası olarak adlandırılan düzenlemeler özel önem taşımaktadır. Gelirler politikasının ana kurgusunun ekonomik birimlere yönelik farklılaştırılmış vergi düzenlemeleri olduğu bir gerçektir. Gelirler politikası bir taraftan fiyatlar genel düzeyine etki eden üretim faktörü maliyetlerini kontrol etmeyi amaçlarken diğer taraftan da gelir dağılımının yeniden yapılandırılmasını ön planda tutmaktadır. Vergi sistemi ekonomik birimlerin kullanılabilir gelirlerini doğrudan ve dolaylı şekilde etkilediğinden yeniden gelir dağılımına neden olmaktadır.

Öte yandan değişik harcama içerikli uygulamalar benzer şekilde kullanılabilir geliri etkilediğinden bu da gelirin yeniden dağılımının bir başka aracı olmaktadır. Sonuç olarak farklı içerikte gelirler politikası uygulamaları, ekonomi yönetimi piyasa koşullarından farklı bir gelir dağılımını öngördüğünde hangi araçları kullanacağını ifade etmektedir.

Gelir dağılımı, üzerinde kolay ve yaygın bir konsensüsün sağlanamadığı bir konudur. Bu adaletsizlik talepteki kaymalardan ve üretim sürecinde kullanılacak üretim faktörlerinin kalitesinden kaynaklandığı gibi, teorik ve uygulama açısından süregelen bu tartışma genel olarak gelir dağılımı konusunun oldukça geniş belirleyiciler setinin etkisi altında kaldığı noktasında yoğunlaşmaktadır.

Bu belirleyiciler farklı sektörlerde ve farklı piyasalarda üretim faktörlerinin maliyetini ve dolayısıyla gelirlerini farklı şekilde etkileyebilmektedir. Sadece rekabetçi piyasa dinamikleri (arz ve talep süreci) gelir dağılımı sürecini yönlendirmeyip, buna ilave olarak üretim faktörlerinin fiyat ve kullanım düzeyleri kurumsal belirleyiciler tarafından şekillendirilebilmektedir. Bu da büyük ölçüde sosyal normların rolünün önemli olduğunu göstermektedir. Son olarak gelir dağılımı sadece ekonomik ve sosyal bir olgu olmaktan öte, ekonomi yönetiminin politikalarına karşı duyarlı olduğundan, aynı zamanda ekonomi politik bir sorun olarak da gündeme gelmektedir.

Gelirin yeniden dağılımı tüm ekonomilerde önemli bir politik tartışma alanıdır. Yeniden dağılımı, kamusal gelir ve harcama sürecinde ayrı ayrı ve eşanlı olarak ekonomik birimlerin gelirlerinin yeniden dağılmasına neden olmaktadır. Yeniden dağılım ve kamu mallarının tahsis sürecinin ayrıştırılmasının zorluğunu arttıran bir dizi faktör bulunmaktadır. En önemlisi de bunun kavramsal bir sorun olmasıdır. Optimal yeniden dağılım sorunu, kamusal mal ve hizmetlerin sunum sürecinin maliyetinin vergi ödeyenler arasında nasıl dağıtılabileceği ile ilgili bulunmaktadır. Bir diğer husus, özel malların yeniden dağılımı ve kamusal mal arzının kamu mallarını finanse etmek için vergilerin değişik ekonomik birimler ve gruplar arasında dağılımının derecesi ile ilgilidir. Ekonomik birimlerin farklı gelir kategorilerinde yer alıyor olması, kamusal ürün ve hizmetlerin finansman kararının hangi kurala göre alınması gerektiğini önemli hale getirmektedir. Bir diğer problematik alan ise yeniden dağılım sürecinin ekonomik birimler ve gruplar arasında oluşan dengeleri ve fırsat ya da alternatif maliyetleri nasıl değiştirdiği konusudur.

Bu karmaşık süreç, ekonomi yönetiminin sahip olduğu imkan ve kaynakları kullanım ve değerlendirme sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak gelirin yeniden dağılımına neden olduğu ya da böyle bir sonuca yol açacak ortamı oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gelir dağılımı ve bunun yeniden dağılımı makro ekonomik çerçevede politik ekonomi açısından sona erdirilemez bir tartışma özelliği taşımaktadır.

Gelir dağılımına en önemli etkide bulunan üretim süreci büyük ölçüde hükümetler ve piyasalar arasındaki karşılıklı etkileşime bağlı bulunmaktadır. Hükümetler; vergiler, transferler ve düzenleyici politikalar yoluyla fiziksel ve beşeri kaynak tahsisini

etkilemektedirler. Piyasalar ilk aşamada kendi dinamiklerine uygun olarak kaynakları tahsis etmekte, kaynak fiyatlarını oluşturmakta ve dolaylı vergileri şekillendirmektedirler. Hükümetler ise vergiler ve transferler yoluyla gelir dağılımını tekrar değiştirebilmektedirler. Bu anlamda gelir dağılımının kamu müdahalesi olmadan piyasa koşullarında oluşan ilk yapısı yanında, devletin uyguladığı politikalarla oluşan ikinci bir yapısı da bulunmaktadır. Bu ikinci yapı gelirin yeniden dağılımı olarak bilinmektedir. Bu çerçevede özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, IMF programlarında gelirin yeniden dağılımı sürecinde oldukça etkili araçlar kullanılmaktadır. Türkiye'de de yıllardan beridir istikrar programları uygulandığı göz önüne alınırsa, adaletsiz gelir paylaşımı ile IMF programları ilişkisinin irdelenmesi gerektiği sonucuna varılacaktır.

IMF programları makro ekonomik politikalar aracılığıyla, bozulan iç ve dış dengeyi sağlamayı hedeflemektedir. Bu dengesizliğe toplam talebin toplam arzın üzerinde olması neden olmaktadır. Bu durum, ya iç talebin aşırı genişlemesinden ya da cari işlemler açığının büyümesine yol açan dış şokun var olan toplam düzeyini sürdürülemez konuma getirmesinden kaynaklanmaktadır. IMF bu teşhisi yaptıktan sonra dengeler kendiliğinden oluşmadığı sürece, kısa vadede makro ekonomik dengeyi sağlamanın tek yolunun sıkı maliye ve para politikalarıyla toplam talebi düşürmek olduğunu ileri sürmektedir. Daha uzun vadeli amaç ise, mal ve para akımları üzerindeki kontrolleri kaldırarak ülke kaynaklarının dış ticarete konu olan mallara açık bir ekonomik yapı oluşturmaktır.

Uygulanan IMF politikaları ülke hükümetleri tarafından hazırlanmakta ise de, hedefler IMF tarafından saptandığından kredi desteği koşullu verilmektedir. Bu koşullara uyulmadığı zaman IMF desteğini çekebilmektedir. Ayrıca IMF stand-by imzalanmadan önce bir takım önlemlerin yürürlüğe girmesini şart koşabilir. Değişik ülkelerde programlar uygulanmasına rağmen IMF programları sıkı para ve maliye politikasından oluşmaktadır.

Türkiye ekonomisinin belirli dönemlerini kapsayan farklı kriterler ve yaklaşımlara göre hazırlanmış gelir dağılım sonuçlarına göre, ortaya çıkan genel sonuç, daha önceki yıllara göre ulusal çerçeve dikkate alındığında gelir dağılımının kötüleşen bir trende

girdiği, uluslararası çerçevede dikkate alındığında da benzer tablonun söz konusu olduğunu göstermektedir. Ülkemizde kişisel, fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımında adaletsizlikler olduğu bir gerçektir. Ayrıca geniş coğrafi yapısı nedeniyle farklı özellikleri bulunan bölgelere sahip Türkiye'de bölgeler arasında da gelir dağılımı adaletsizliği bulunmaktadır. Bu adaletsizlikte, bölgelerin sahip olduğu doğal kaynak ve koşulların farklılığı kadar, uygulanan iktisat politikaları da etkili olmuştur. Özellikle ülkemizde yıllardır uygulanan IMF programlarının da gelir dağılımındaki dengeleri etkilediği bilinmektedir.

Bu anlamda, özellikle 1980 sonrası dönemde uygulanan IMF destekli iktisat politikaları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler, ülkemizde gelir dağılımı konusunun etkin bir düzeyde ele alınması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, 1970'li yılların ikinci yarısında artmaya başlayan ve 2000'li yıllara kadar yüzde 70'ler düzeyinde bulunan enflasyon, 24 Ocak kararlarıyla uygulanmaya başlanan ihracata yönelik sanayileşme politikalarının, ihracat artışını, ucuz emeğe bağlı ucuz fiyata dayandırması, gelir dağılımını ücretli ve maaşlı çalışan kesim aleyhine bozmuştur.

Ayrıca ülkemizde büyüme oranlarında görülen dengesizlikler, dolaylı vergilemenin kullanılması, özellikle 1990 sonrası borçlanma oranlarında artışların olması, sürekli yükselen işsizlik oranları, kamu harcamaları içinde faiz payı yükselirken sağlık, eğitim gibi temel hizmetlerin payının düşmesi gibi sorunlar ücretli ve maaşlı çalışan kesimin milli gelirden aldığı payın düşmesine neden olmuştur. Yukarıda sayılan ve gelir dağılımında adaletsizliklere sebep olan faktörlerin bir çoğunun programlarda kullanıldığı, örneğin dolaylı vergiler, dikkate alınacak olursa IMF destekli istikrar politikalarının gelir dağılımı dengeleri üzerindeki negatif etkisi de ortaya çıkacaktır.

Diğer yandan, büyüme ve kalkınma sürecinde, tarımdan sanayiye kaynak aktarılması ve IMF programları nedeniyle tarıma verilen desteklerin azaltılmasıyla ve ülkemizde de yoğun olarak başvurulan bu yöntem, rant ekonomisinin ön plana çıkmasıyla, sektörel gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmuştur.

Kısaca ifade etmek gerekirse, ülkemizde fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı bunlara bağlı olarak kişisel gelir dağılımı alanında önemli problemler bulunmaktadır.

Ülkemizde siyasette yaşanan bunalımların, sosyal alanda görülen çatışma, fakirlik, açlık gibi olguların ardındaki nedenlerin en önemlilerinden birisi, kuşkusuz, gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizliğin büyük boyutlara ulaşmasıdır. Ayrıca IMF destekli istikrar programlarında talebi kısıtlayıcı sıkı para ve maliye politikası araçlarına başvurulması nedeniyle gelir dağılımındaki adaletsizlikler iyice artmaktadır. Şöyleki; Türkiye'de 1960'lardan bu yana iktidara gelen siyasi karar organları sorunların ve istikrarsızlıkların çözümü için sürekli IMF'ye başvurmuşlardır ve kırk yılı aşkın bir süredir IMF politikaları ekonomiye yön vermektedir. IMF'in uyguladığı ve / veya tavsiye ettiği bu istikrar programları diğer ülkelerde de olduğu gibi sıkı maliye ve sıkı para politikası araçlarına dayanmaktadır. Zira bu programlar ekonomide yapısal düzenlemeler değil kısa ve orta vadeli parasal ve mali dengeleri kurarak açtıkları kredilerin istikrarlı olarak tahsilatını hedeflemektedir.

Nitekim, Türkiye'de uygulanan programları nedenleri açısından karşılaştırdığımızda da tüm programların kısa vadede makro ekonomik politikalarla iç ve dış dengeyi sağlamayı hedeflendiği açıkça görülür. Uzun vadede ise dünya pazarının bütünleşmesinin tüm ülkelerin yararına olduğu varsayımı altında mal ve para akımları üzerindeki kontrolleri kaldırarak ve ülke kaynaklarını dış ticarete konu olamayan mallardan dış ticarete konu olan mallara akışını sağlayarak dış dünyaya açık bir ekonomik yapı oluşturmaktır.

Bütün bunlar, ülkemizde uygulanan ve son dönemde etkinliği artan IMF destekli istikrar programlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle hazırladığımız çalışmanın temel **amacı**, Türkiye'de uygulanan IMF destekli istikrar politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri yönünden değerlendirilmesi ve bu çerçevede gelir dağılımının daha adil hale getirilmesinde etkili olabilecek araçların belirlenmesidir. Bu amaca uygun olarakta uygulanacak zaman biriminin esasında çalışmada kullanılan **yöntem** olarak, istikrar programlarının stand-by usulü kullanımı dikkate alınmıştır. Bu bağlamda ise 1958'lerden günümüze kadar, program uygulanan dönemlerle uygulanmayan dönemlerin karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile de uygulanan programların stand-by usulü kullanımını dikkate alınarak politika araçları ile gelir dağılımı ilişkisini ortaya koyan bir çalışma olması

bakımından, bu alandaki boşluğu dolduracağı ve araştırmacıların çalışmalarına katkıda bulanacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde bu alanda, literatürde, yapılan çalışmaların sınırlı, düzensiz ve heterojen olması önemli sorunlar oluşturmuştur. Veri kaynağı olarak, bazı özel araştırmalar, DİE ve DPT tarafından yapılan çalışmalar baz alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda veri bulunabilen ve IMF programlarında kullanılan politika araçlarının fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Gelir dağılımı araştırmalarında faiz kesiminin payı genellikle faiz, rant ve kâr grubunu kapsayan sermaye gelirleri içinde incelendiğinden gelirden aldığı pay tam olarak tespit edilememektedir. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalarda faiz kesiminin gelir payını gösteren çalışmalar sınırlı olsa da bulunmaktadır. Bu çalışmada Kelleci (1995), Özmucur (1996) ve Temel-Tandırcıoğlu (2000) gelir dağılımı araştırmaları baz alınmıştır.

IMF destekli istikrar politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri; gelir dağılımının teorik çerçevesi ve Türkiye'de gelir dağılımı, programlarla gelir dağılımı ilişkisi, IMF-Türkiye ilişkileri alt başlıkları şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece, mevcut sınırlı araştırmalardan farklı olarak, IMF destekli istikrar politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri en geniş anlamda ele alınmıştır. Literatürde IMF politikalarının etkileri genellikle ülkelerarası karşılaştırmalara dayandığından çok sağlıklı sonuçlar elde edilememektedir. Çünkü ülkelerin kendilerine özgü yapılanmaları nedeniyle IMF politikalarının etkileri de farklı şekillerde hissedilebilmektedir. Bu önemli husus nedeniyle çalışmada sadece Türkiye'de uygulanan IMF programlarının gelir dağılımı açısından değerlendirilmesi yapılmış, diğer ülkede uygulanan programlar dikkate alınmamıştır.

Bu çerçevede IMF programlarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri üzerine ilk çalışmalar IMF tarafından 1986 ve 1988 yıllarında yapılmıştır. Her iki çalışmada da programların gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisinin olmadığı savunulmuş olsa da, daha sonra yapılan araştırmalar ve çalışmalar, Özar (1990), Boratav (1991), Killick-Malik (1992), Özmucur (1991) ve Vreeland (2002), IMF programlarının gelir

dağılımını olumsuz etkilediği düşük gelirli kesimlerin (ücretli ve maaşlı çalışan kesimin) gerçek gelir paylarının düştüğünü vurgulamışlardır.

Çalışmamızın **içeriği** üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikle, gelir dağılımın teorik olarak çerçevesi çizilmiş, bu kapsamda gelir dağılımını açıklamaya çalışan teoriler, gelir dağılımı çeşitleri, gelir dağılımını etkileyen faktörler incelenmiştir. Daha sonra Türkiye'nin gelir dağılımı açısından Dünya'daki yeri tespit edilerek, gelir dağılımının fonksiyonel, bölgesel, sektörel ve kişisel durumu değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'de gelir dağılımını etkileyen faktörler ; siyasi yönetimin etkinliği, eğitim ve öğretim politikaları, kalkınma stratejileri, kamu maliyesi sorunları, para politikası, enflasyon sorunu, işsizlik, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomide genişleme şeklinde tasniflendirmeye tabi tutularak ele alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye'de gelir dağılımında siyasi yönetimin etkinliğinin ve IMF destekli politikaların etkin bir rol oynadığı gerçeği ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, IMF hakkında genel bilgiler (kuruluşu, yönetimi, üye ülkelere sağladığı imkanlar ve imkanların kullanımı) verildikten sonra IMF destekli istikrar programlarında kullanılan araçlarla gelir dağılımı ilişkisi ele alınmıştır. Bu çerçevede maliye politikası araçları (vergi, harcama, borç), para politikası araçları, ekonomi üzerinde denetim ve kontrol mekanizmasına sahip olan fiyat, ücret, kur ve miktar politikaları, ayrıca ekonomik sistem ve düzende yapısal bir değişikliğe neden olan liberalleşme ve özelleştirme politikaları incelenmiştir. Daha sonra IMF programları uygulayan ülkelerden örnekler verilerek IMF programları genel olarak değerlendirilmiştir. Özellikle IMF programını uygulamayı red eden Malezya, ayrıca incelenerek çalışmanın oluşumunda örnek olarak ele alınmıştır.

IMF olmaksızın, kendi beşerî ve iktisadî kaynaklarını kullanan Malezya, ekonomisini krizden kurtarma başarısını gösterebilmiştir. Böylece Malezya, bir ülkenin IMF ve benzeri uluslararası kuruluşların müdahalesi / desteği olmaksızın kendi imkânlarıyla da ciddi sorunların altından kalkabilme potansiyeline sahip olabileceği konusunda iyi bir örnek olmuştur

Çalışmanın son bölümünde ise IMF-Türkiye ilişkilerinin tarihsel gelişimi üyelik, kota, oy gücü, temsil ve imkan kullanımı bazında ele alınarak, Türkiye'de istikrar arayışları; kuruluş dönemi, korumacı-müdahaleci dönem, IMF destekli dönem şeklinde tasnife tabi tutularak incelenmiştir. İkinci bölümde yapılan değerlendirmeler paralelinde, Türkiye'de 1963-2002 döneminde uygulanan IMF destekli istikrar politikaları, ithal ikameci büyüme dönemi (1963-1979) ve ihracata yönelik büyüme dönemi (1980 sonrası) ayrımında incelenmiştir. Burada yapılan değerlendirmelerle istikrar politikalarının gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etkiler programlarda kullanılan araçlar vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Çalışma, genel bir değerlendirme ve önerilere yer verilen sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Neticede, Türkiye'de gelir dağılımının daha adil bir hale gelebilmesi amacıyla öncelikli olarak uygulanan IMF programlarına son vermek ve mevcut programın olumsuzluklarının giderebilmesi amacıyla sosyal yönü destekleyici politikalar geliştirmenin zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu politikalarla eşgüdümlü olarak yurt içi ve yurt dışı tasarruf kaynaklarının harekete geçirilmesinin zorunluluğuna işaret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GELİR DAĞILIMININ TEORİK ÇERÇEVESİ VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

1.1 Genel olarak Gelir dağılımı

Her ülke ekonomisinin nihai çabası milli gelirini artırmaktır. Pek tabidir ki, milli gelirin arttırılması kadar, arttırılan bu gelirin dolaşımı, dağılımı ve tüketimi konuları da önemlidir ve bunlar da ekonomi biliminin faaliyeti alanına girer.

Her ekonomik faaliyetin ilk amacı, gerçek bir gelir ortaya koyan mal ve hizmetler ortaya koymaktır. Üretilen mal ve hizmetlerin niceliği belirli bir dönemdeki sosyal refahın belirlenmesi yönünden en iyi ölçüyü vermektedir.

Sosyal refah düzeyinin ne yönde bir gelişme gösterdiğinin saptanabilmesi için, milli gelirin nasıl dağıldığı ve bu dağılımın yıllara göre nasıl değiştiğinin bilinmesi zorunludur. Bu tür bir bilginin bireyler için önemi büyüktür.

Fertleri makro ekonomik açıdan birinci derecede ilgilendiren konu, toplum içinde yapılan üretimden [arttırılan gelirden] kendilerine ne kadar pay düşeceğidir. Bireylere düşen gelir payı yükseldikçe sosyal refahın düzeyi de o derece artacaktır. Bundan dolayı tüm dünya devletlerinin yaşam çabası da milli gelirlerini arttırmak amacına yöneliktir.

Bu bilgiler ışığı altında bu bölümde gelir dağılımının tanımı, amaçları, türleri, teorik yaklaşımları ve ölçüm metotlarına kısaca değindikten sonra Dünya'da gelir dağılımının durumu ve Türkiye'nin konumu belirlenecek daha sonra ise Türkiye'de gelir dağılımının kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve sektörel durumu ele alınacak, akabinde Türkiye'de gelir dağılımını etkileyen faktörler değerlendirilecektir.

1.1.1 Gelir dağılımının tanımı

Gelir dağılımının iktisadi bir kavram olarak milli gelirin dağılımı anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Milli gelirin kimler, neler veya nereler arasında dağılımının yapılacağı birden fazla tanımın ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

"Bir toplumda, ürünlerin veya gelirlerin paylaşılmasını düzenleyen mekanizmaya bölüşüm, ürünlerin veya gelirlerin bireyler veya sosyal gruplar arasında paylaşılma tarzını belirleyen sosyal ilişkilere, bölüşüm ilişkileri; bölüşüm ilişkilerinin sonucu olarak birey veya gruplara giden ürünlerden alınan payların ifadesine gelir dağılımı denmektedir" [Boratav,1980:9].

Başka bir tanıma göre ise gelir dağılımı "bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin o ülkedeki kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasında dağılımı"olarak tanımlanmıştır [Dinler,2000:261].

Ayrıca gelir dağılımı, üretim faktörlerinin milli gelirin dağılımından aldıkları payları gösteren ekonomik bir kavram şeklinde tanımlamaktadır [Alkin,1984:157].

Bazı bilim adamları gelir dağılımını tanımlarken, "mal ve hizmet üretimine katılan işgücü ve sermayenin, bu süreçte yaratılan değer artışını kendi aralarında nasıl bölüşeceklerine ilişkin teknik, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları olan, çok yönlü ve karmaşık bir konudur" ifadesini kullanmaktadırlar [Kepenek,1996].

Yabancı literatürde ise, gelir dağılımı (income distribution) kavramının genelde aynı anlamda kullanıldığı ve bunlardan fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımının anlaşıldığı görülmektedir [Atkinson,1996:1-21].

Bu tanımlar çerçevesinde gelir dağılımını, genel olarak, çıktının ve / veya bunun parasal karşılığı olan gelirin üretime katkıda bulunanlar arasında dağılımı olarak tanımlayabiliriz. Görüldüğü gibi, üretimin varlığı, gelir dağılımının ön şartı olmakta ve üretim sürecinde ortaya çıkan iş bölümü, gelir dağılımı için de temel oluşturmaktadır.

1.1.2 Gelir dağılımının Amaçları

Ekonomide elde edilen gelirin dağılımının adil olması bakımından ve gelir dağılımın bir takım amaçları ve ilkeleri bulunmaktadır. Aksu'ya göre gelir dağılımında adil davranılmalı, herkes asgari bir gelir elde etmeli, herkes çalıştığı kadarıyla gelirden pay almalı, gelir paylaşımındaki adaletsizliklerin bir üst sınırı olmalı, ihtiyaca göre gelirden pay alınmalı ve herkese eşit muamelede bulunulmalıdır [Aksu,1993:31].

Tüm bu ilkeler herkes tarafından kabul edilmekle birlikte ilkeler arasında en önemli bir ilkenin olduğu ayrımına da gidilmektedir. Bu yaklaşımlardan birisini de Korkut Boratav savunmaktadır.Boratav'a göre ''milli geliri meydana getiren üretim faaliyeti içindeki sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin asli unsuru olan bölüşüm ilişkilerinin bilinmesi''gerekmektedir [Boratav,1980:11]. Bunun bize en iyi neticesini de gelir dağılımı araştırmaları ortaya çıkarmaktadır.

Tarih boyunca insanların eşitliği için çaba sarfedilmiş ise de mutlak eşitlik insan yaratılışına uygun bir kavram değildir. İnsanlar arasında doğuştan da bir takım farklılıklar bulunmaktadır.Burada da eşitlik ilkesinden bu farklılıklar göz önüne alınmaktadır. Gelirin paylaşımında herkesin eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü çalışanla çalışmayan, farklı yetenekler, farklı faaliyet kollarında çalışanlar, farklı yaş ve cinsiyet, eğitim vs farklılıkları olanlar arasında mutlak eşitlikten bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle milli gelirin dağılımında eşitlik ilkesi ile gelirin üretime katılan faktörler arasında adil bir paylaşımı ifade edilmektedir. Yani milli gelirin dağılımında eğitim, cinsiyet, farklı yetenek gibi faktörler dikkate alınarak gelir paylaşımına gidildiği sürece eşitlikten bahsetmek mümkündür [Es,1992:11].

İnsanların asgari geçim yaşam seviyesine uygun bir şekilde hayatını devam ettirebilmeleri için asgari gelir elde etmeleri gerekmektedir. Bundan amaçla gelir paylaşımında bu husus dikkate alındığı müddetçe gelir dağılımının adil olduğundan bahsedebiliriz. Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için asgari gelir seviyesi hala güncelliğini korumaktadır. Çünkü bu ülkelerin ortak en önemli sorunu fakirliktir. Tersine gelişmiş ülkelerde ise asgari gelirle yaşayan insanların sayısı azınlıkta

olduğundan güncelliğini koruyamamıştır. Ama her ekonomi için gerekli olan bir husus vardır ki, insanların asgari seviyede bile olsa gelir elde etmeleri gerektiğidir. Bundan dolayıdır ki emeğin çalışabileceği asgari ücret seviyesi belirlenmektedir [Centel,1986:185].

Bir ekonomide toplumu oluşturan bireyler arasında doğal eşitsizlikler (yetenek, cinsiyet, eğitim vs.) dışında oluşan gelir farklılıklarının olması toplumda bir kargaşa ve huzursuzluklar oluşturabileceğinden, böyle bir sonuca yol açmamak için bireyler arasındaki gelir farklılıklarına bir sınır getirilmesi gerekmektedir. Çünkü piyasa ekonomisinde çalışma şevkini arttırmak için gelir farklılıklarına bir üst sınırın getirilmesi şarttır. Aksi halde yukarıda bahsedilen sosyal huzursuzlukların olması kaçınılmazdır [Aksu,1993:36].

Milli gelirin kişiler arasında ferdi kabiliyetlerine uygun şekilde dağıtılmasına özen gösterilmelidir.Yani gelire katkıda bulunanların katkıda bulunma dereceleriyle dağılıma tabi tutulması gerekmektedir. Bu durum ise aynı işi gören fertlerin aynı düzeydeki gelirlere sahip olması anlamına gelir. Ayrıca buradan şu sunucu çıkarmakta mümkündür. Çalışanla çalışmayan insan arasında gelir yönünden mutlaka bir farklılığın olması gerekmektedir [Es,1992:13].

Milli gelirin kişilerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde dağıtılması esasına dayanmalıdır. Çünkü ihtiyaçtan fazlası gelir bir başkasının gelir payını gasbetmek olarak düşünülebilir.Bu sonuç ise toplumda sosyal huzursuzlukların kaynağını teşkil edebilir. Bu nedenle, milli gelirin dağılımında mutlaka insanların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tüm bunlara rağmen ihtiyaçların derecesi ve şiddeti kişiden kişiye farklılık arz ettiğinden gelirin dağılımında sorunun çözümünü güçleştirmektedir [Aksu,1993:44].

Toplumların gelişim süreçlerinde daima ırk, sınıf, cinsiyet, din ve politik sebeplerle görüş farklılığı nedeniyle gelir farklılıklarında olması gerektiği düşünceleri hasıl olmuş ancak günümüzde pek çok ülkede gelir paylaşımında herkese eşit muamele ilkesinin gerçekleştirilmesi anayasa hükmüne bürünmüştür.Yani her hangi bir gruba aidiyet; bir

kimseyi ne zarara uğratmalı, ne de faydalandırmalıdır.Gerçekten de geçmişte, bazı menfaat grupları kendi üyelerine yüksek gelir seviyesi sağlayabilmek için kendi mensup oldukları gruba, dışarıdan girişi zorlaştırmış ve üyelerine yüksek menfaatler sağlamışlardır [Şenkal,1995:15].

1.1.3 Gelir Dağılımı Ölçüm Metodları

Çeşitli sosyal sınıfların yaşam şartları ve hayat standartları arasındaki fark, bireysel eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir [DPT,2001:5].

Kişisel gelir dağılımları, çeşitli gelir büyüklüklerine veya gelir dilimlerine düşen birey, aile veya tüketici birimi sayılarını gösteren frekans dağılımlarıdır. Literatürde kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır.

Bu ölçüler içinden Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Göreli Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Değişim Katsayısı, Gini Oranı, Yüzde Payları, Lorenz Eğrisi, Pareto Katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüsü hakkında bilgi verilecektir [Sen,1997:2].

Değişim aralığı, değişkenlik hakkında kabaca bir fikir veren değişim aralığı, bir serideki maksimum gelir ve minimum gelir arasındaki farkı ifade eden bir ölçüdür. Değişkenlik hakkında ancak kabaca bir fikir verebilen bu ölçü, serinin sadece iki uç değerini dikkate alarak arada kalan diğer değerlerin nasıl değiştiklerini hiç hesaba katmadığı için eleştirilebilir [DPT,2001:5].

Aralık ölçüsü, en ilkel eşitsizlik ölçütü, dağılımın iki ucundaki uç değerleri karşılaştırmak; yani en yüksek ve en düşük gelirleri mukayese etmektir. Bu nedenle aralık ölçüsü, bu iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı biçiminde tanımlanabilir. Aralık ölçüsü iki uç değer arasındaki dağılımı ihmal ettiği için eleştirilmektedir [Sen,1997:2].

Göreli Ortalama sapma, bir dağılımda uç değerleri incelemenin dışında da çeşitli analiz araçları vardır. Bunlardan biri göreli ortalama sapmadır. Dağılımdaki bütün gelir düzeylerini ortalama gelir ile karşılaştırır ve tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunup; bu farklar toplamı, toplam gelire oranlanırsa göreli ortalama sapma elde edilir. Bu ölçüt için, ortalamanın aynı tarafında bulunan daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferlerine karşı hiçbir şekilde duyarlı olmaması bir eleştiri noktasıdır [DPT,2001:5].

Varyans, değişmenin ortak istatistiki ölçüsü olan varyans, mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkların kareleri toplandığında ortalamadan uzaklaşan farkları ifade eder. Diğer şeyler sabitken, daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye yapılan gelir transferi her zaman için varyans, diğer bir ifadeyle eşitsizlik ölçüsünü yükseltir. Bu nitelik bir eşitsizlik ölçütü için çok önemli bir husustur [Kesici,1996:19].

Standart sapma, bu ölçü, terimlerin aritmetik ortalamadan farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasıdır. Standart sapma, istatistiksel analizlerde dağılım ölçüsü olarak en çok kullanılan ölçüdür. Üst gelir grubundan düşük gelirli birime gelir aktarması olduğunda büyük değerdeki sapma azalır, küçük değerdeki sapma artar. Bütün gelirlerin birbirine eşit olduğu durumda standart sapma sıfırdır [DPT,2001:6].

Logaritmik varyans (Gelirlerin Logaritmalarının Varyansı), düşük gelirli olanların gelir transferlerine daha fazla önem verilmesi istendiğinde gelirler için logaritmik formun kullanılması gerekir. Çünkü, gelir düzeyleri arttıkça, gelir düzeyleri farkları daralma meydana gelmektedir. İstatistikte genel olarak geometrik ortalamadan farkların karesi alınmakla birlikte, pek çok gelir dağılımı çalışması aritmetik ortalamanın logaritmasından farklar biçiminde bir yaklaşım izlenmektedir. Ölçünün logaritmik olması küçük gelirlerin nispi olarak daha çok ağırlık taşıması sonucunu doğurur. Belli bir miktar gelirin düşük gelirli bir kişinin gelire eklenmesi logaritmik varyansta aynı gelirin yüksek gelirli bir kişinin gelirinden çıkarılması durumundan daha çok bir düşme meydana getirir. Logaritmik varyans, diğer eşitsizlik ölçülerine göre düşük gelirlilere daha fazla ağırlık vermekte ve ayrıca değişim katsayısı gibi ortalama gelir farklılıklarından etkilenmediğinden gelir dağılımı karşılaştırmalarında bir sorun oluşturmamaktadır. Logaritmik varyans ortalama gelirin altındaki ve üstündeki farkları

tam olarak yansıttığı için serinin tamamı ile ilgilenmektedir. Bütün bunlar refah açısından eşitsizlik ölçüsü için tercih edilir özelliklerdir [Kesici,1996:20].

Değişim katsayısı, bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılırsa değişim katsayısı elde edilir. Değişim katsayısı ile standart sapmanın aritmetik ortalama içindeki payı bulunmuş olur. Değişim katsayısı, her düzeydeki gelirler arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliğine sahip olmasıyla beraber varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğundan ülkelerarası karşılaştırma yapmada kullanılabilir bir ölçüdür. Bütün gelirlerin eşit olması halinde değişim katsayısının değeri sıfır olur [DPT,2001:6].

Lorenz eğrisi, gelir dağılımdaki eşitsizliği, yatay ekseninde nüfusun kümülatif oranlarıyla, dikey ekseninde de bu nüfusun elde ettiği gelirin kümülatif oranlarıyla gösteren diyagramdır. Lorenz eğrisi, yüzde olarak ülkedeki toplam gelirin ne kadarının kaç kişinin aldığını, diğer bir deyişle; gelirin paylaşım şeklini göstermektedir. Lorenz eğrisi, eğer gelirin dağılımında bir eşitlik söz konusu ise herkesin gelirden eşit ölçüde pay aldığını ifade etmek için 'tam eşitlik doğrusu' adını alır. Başka bir deyişle,gelirler bireyler arasında eşit olarak dağılmışsa Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45'lik bir doğru biçimini alacaktır. Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusundan uzaklaşmaya başlayarak daha çukur hale gelmesi gelir paylaşımında eşitsizlik olduğu anlamına gelmektedir ve gerçek hayatta kişisel gelir dağılımı mutlak eşitlikten oldukça uzakta yer almaktadır [Karluk,1995:39].

Gini katsayısı, gelir eşitsizliğini tek bir değerde özetleyen gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçülerden biridir. Gini katsayısı '0'ile '1' arasında değişen bir katsayı olma özelliğine sahiptir. Bir toplumda gelir adaletli olarak paylaşılmışsa (herkes eşit gelir elde ediyorsa) gini katsayısı '0' değerini almakta, toplumdaki gelirler yalnız bir kişi tarafından alınmışsa gini katsayısı '1'e eşit olmaktadır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır. Gini oranı, lorenz eğrisine bağlı olup lorenz ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alana oranına eşittir. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir [Dinler,2000:263].

Yüzde paylar analizi, yüzde payları, kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olanıdır. Kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan yüzde paylar analizinde, haneler %1'lik 100, %5'lik 20, %10'luk 10, %20'lik 5 gruba ayrılarak her grubun toplam gelirden aldığı paylar karşılaştırılabilmektedir. Hane gelirlerine ilişkin yüzde payların hesaplanabilmesi için haneler toplam kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanır ve hangi yüzde paylar analizi yapılacaksa haneler o sayıda gruba ayrılır. Her yüzde gruba düşen kullanılabilir gelir, toplam kullanılabilir gelire oranlanarak hanelerin gelirine ilişkin yüzde paylarına ulaşılır. Yüzde paylar analizinde, gelirin eşit dağılması için her grubun gelirden aldığı pay ile toplam nüfustan aldığı pay eşit olmalıdır. Özellikle uluslararası karşılaştırmalarda gelir sahiplerini gelir düzeylerine göre 5 eşit (%20'lik) gruba bölerek her bir grubun toplam gelir içindeki payını karşılaştırmalı olarak irdelemek mümkündür [DPT,2001:7].

Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü, gini oranı ve benzeri ölçüler gelir yelpazesinin çeşitli noktalarında eşitsizliğe verilecek ağırlıklar konusunda gizli yargılar taşımaktadırlar. Değişik gelir dağılımlarını çeşitli eşitsizlik ölçülerine göre sıraladığımız zaman ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilir. Bunun nedeni eşitsizliğe verilecek ağırlıkların farklı olmasıdır. Bu ağırlıklar değer yargılarından bağımsız olmadıklarından Atkinson bir sosyal refah fonksiyonu varsayarak çeşitli eşitsizlik ölçülerini bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden sıralamaya çalışmıştır. Atkinson'un sosyal refah fonksiyonunda; toplumun eşitsizliğe verdiği değer (ağırlık) 0 ile sonsuz arasında değer almaktadır. Bu ağırlığın 0 olması; toplumun gelir dağılımı konusunda kayıtsız olduğunu, diğer bir ifadeyle gelir dağılımına önem vermediğini, ağırlığın sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişilerle ilgilendiğini göstermektedir. Atkinson ölçüsü, gelirlerin eşit dağılması halinde belirli bir zamandaki sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için o zamanki toplam gelirin ne kadarlık bir kısmının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Atkinson ölçüsünü gelirin yeniden dağılımından doğan potansiyel kazançların bir ölçüsü olarak yorumlamak mümkündür [Kesici,1996:21].

Pareto katsayısı, bu tür sorunlara ışık tutabilmek için Pareto zamana ve mekana bağlı olmaksızın, bütün çağlarda ve ekonomilerde gelir dağılımını ifade eden eğrilerde üst

gelir grubuna sahip olanları gösteren parçalarının eğimlerinin birbirinin aynı olduğunu ifade eden bir model önermiştir. Pareto katsayısı ölçüsü, belirli bir gelir düzeyi ile bu geliri veya daha fazlasını elde edenlerin sayısı arasında belirli bir ilişki olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu ölçü, gelir düzeyi yükseldikçe kişilerin üst gelir grubuna yükselme olasılığının nasıl arttığını yaklaşık olarak gösteren bir ölçü olarak da yorumlanabilir [Yalçın,1998:23].

1.1.4 Gelir Dağılımı Teorileri

Ekonomide gelir dağılımına yönelik yaklaşımlar, genellikle üretim faktörleri fiyatlarının ve böylece de elde ettikleri gelirlerin nasıl belirlendiğini açıklamaktadırlar. Gelirin nasıl paylaşılacağı konusu önce düşünce planında tartışma konusu olmuş daha sonra ise gelir dağılımı ile ilgili teoriler ortaya atılmıştır.

1.1.4.1 Fizyokratlar

Fizyokrat düşüncede gelir dağılımı, tarım sektörünün tek üretken sektör olarak kabul edilmesi nedeniyle, tarımın üzerine kurulmuştur. Burada, gelir dağılımı konusundaki görüşler okulun önde gelen düşünürlerinden olan Quesnay'a aittir. Buna göre, tek üretken faaliyet tarımdır ve toplumda, tarımdaki üreticiler (verimli sınıf) ile toprak sahipleri sınıfı, ticaret ve zenaatkar sınıfı (kısır sınıf) bulunmaktadır [Ersoy,1990:108].

Dr. Quesnay her dönemde ekonomiye malların nasıl, yeniden girdiğini ve bunların nasıl çeşitli sınıfların tüketimine gittiğini gösterirken; ekonomik faaliyetlerin sürekli bir döngü halinde olduğunu, bu sürekli döngüyle bir sosyal ürün yaratıldığını ve bunun, toplumdaki sınıflar arasında paylaştırıldığını ortaya koymaya çalışmıştır [Alkin,1984:476].

Bu yaklaşıma göre, verimli sınıf, toprakta, emek ve sermayeyi kullanarak üretim yapanlardır. Bunlar ürünün bir bölümünü kısır sınıfa verir ve bu sınıf ürünün değerine bir şey katamaz, değer yaratamaz. Verimli ve kısır sınıfların mal alışverişinde, verimli sınıfın verdikleri hep kendisine, geriye dönecektir. Böylece, net ürün, sonunda başka bir sınıfa, toprak sahiplerine kalacaktır [Kazgan,1993:57]

Neticede, fizyokratlar, tarımdan doğan gelirin nasıl paylaşıldığını açıklamaya çalışmışlar ve bunu genel hatlarıyla ortaya koymuşladır. Bu yaklaşım, tarım sektöründe yapılan üretim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dağılım ilişkilerinin belirlenmesine yönelik önemli bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, Quesnay, yaklaşımında ilk defa hem gelirin oluşumunu hem de gelirin kullanılması arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Statik bir analiz olan bu teorinin, bugünün karmaşık üretim ve bölüşüm ilişkilerini ortaya koyması söz konusu değildir. Bununla birlikte özellikle, sektörler arasındaki bölüşüm ilişkilerinin değerlendirilmesinde bazı ipuçları vermektedir.

1.1.4.2 Klasikler

Klasiklerin, gelir dağılımını ücret, rant ve faiz olmak üzere üç faktörlü bir modelle incelemiş olmaları, fonksiyonel gelir dağılımına yaklaşımı ortaya koymaktadır. Daha sonraları Schumpeter'in buna girişimci kârını eklemesiyle fonksiyonel paylaşım tamamlanmıştır [Kazgan,1993:61-63].

Klasik iktisat teorisinde, gelir dağılımına ilişkin en önemli görüşler David Ricardo ve Karl Marx'a aittir. Marx, klasik ekolün bir eleştiricisi ve alternatifi olarak ortaya çıkmış olsa da, gerek analiz yöntemi, gerekse Ricardo modelinden büyük ölçüde etkilenmesi nedeniyle, klasik bir iktisatçı olarak kabul edilmektedir.

Ricardo, klasik iktisatçılar içinde gelir dağılımı konusu üzerinde en çok duran ilk iktisatçıdır ve ulusal üretimin, toplumun ana ekonomik sınıfları arasında dağılımına ilişkin temel yasaların bulunmasını, ekonomik çözümlemenin asıl sorunu olması gerektiğini ifade etmiştir. Ricardo'nun çözümlemesi üç varsayıma dayanmaktadır. Bunlar; azalan verim kanunu geçerlidir, Maltus'un nüfus kuramı geçerlidir, ekonomik gelişmenin kilit faktörü olan sermaye birikimi karların bir fonksiyonudur [Ersoy,1990:147-150].

Ricardo, ekonomi politiğin konusunun, toprak ürünlerinin üç sınıf arasında kar, ücret ve rant şeklinde bölüşümüne ilişkin yasaların saptanması olduğunu söylerken, gerçekte gelir dağılımını, kapitalizmin dinamiğinin belirleyici öğesi olarak ortaya atmıştır.

Nitekim, Ricardo'nun kuramı, sermaye birikimi ile bölüşümün karşılıklı ilişkileri üzerine kurulmuş olup kar, sermaye birikiminin kaynağı olurken, sermaye birikimi de gelir dağılımını dolayısıyla, karı belirlemektedir [Başoğlu,1999:1-2].

Diğer yandan, Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi özde, karın değil, rantın açıklanmasına yöneliktir. Bu nedenle, hareket noktası tarımsal üretim ve Ricardo'nun yaşadığı dönemde en önemli tarımsal ürün olan buğday olmuştur. Buna göre, tarımda kullanılan en az verimli, marjinal toprak parçası üzerinde bir rant elde edilmemekte ve üretilen buğday, ücret ve kar olarak paylaşılmaktadır. Ricardo, ayrıca, endüstride de fiyatların tarıma bağlı olarak değiştiğini ve buğday fiyatının endüstri malı fiyatını belirlediğini savunmaktadır [Özgüven,1991:81].

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde, ücretler asgari geçim düzeyinde veri iken, gelir çekişmesi rantiyerler ile kapitalistler arasında gerçekleşmektedir. İstihdam düzeyi arttıkça karlar, rantlar tarafından yutulmaktadır. Rantlar, ücretlere bağlı değildir ve sadece, üretimin teknik koşullarının belirlediği azalan verimler sonucu ortaya çıkmaktadır. Ricardo her ne kadar gelir dağılımı teorisini, değer teorisinden bağımsız olarak geliştirmişse de, ikisini bağdaştırmaya çalışmış ve bölüşümle ilgili temel önermelerini, emek-değer teorisinin kavramsal çerçevesi içinde de formüle etmiştir [Alkin,1984:478].

Kısaca ifade etmek gerekirse, bu model, büyüme ve gelir paylaşımını birlikte ele almış ve büyümeyi faktör paylarının gelişimine bağlamıştır. Bu modelin son derece sınırlı varsayımlara dayandığı, ancak, ortaya konulduğu dönem dikkate alındığında, bölüşüm konusunda önemli açıklamalar getirdiği görülmektedir.

1.1.4.3 Marksistler

Marksizm teorinin temel mantığı diyalektik felsefe, materyalizm ve sınıf çatışması esasına dayanmaktadır [Kazgan,1993:280-284].

Diyalektik felsefeye göre her şeyin bir gelişme süreci ve kategorileri bulunmaktadır. Tez, anti-tez ve sentez aşamalarından oluşmaktadır. Bu yaklaşımda anti-tez "kavga,

mücadele, ihtilal ve çatışma " anlamına gelmektedir. Kısacası diyalektik felsefe tarihi oluşturan karşıt güçleri inceler [Özgüven,1991:137].

Marksist felsefede eğer tez, insanlık tarihinde üretim araçları mülkiyetinin ortaklaşa olduğu ilkel toplum aşaması ise, anti-tez üretim araçlarında özel mülkiyetin yerleştiği aşamadır. Kapitalizmde bunun en geliştiği evreyi oluşturur. Bu, sınıf çatışmasıyla kusursuz bir senteze sınıfsız bir toplumla varacaktır. Buna komünizmde erişilecektir. Marks bu yaklaşımını izah ederken de diyalektik bir felsefeden hareketle maddi alt yapının yani üretin güçlerinin üst yapıyı belirleyeceğini (din ahlak, hukuk vs.) ileriye sürerek eşitliğin olduğu bir topluma ulaşıncaya kadar sınıf çatışmalarının olacağını ileri sürmektedir, ve eşitliğin ve sınıf çatışmasının olmadığı bir topluma ancak sosyalizmle ulaşmak mümkündür [Alkin,1984:487].

Marx, gelir dağılımı teorisini emek değer teorisi üzerine oturtmuştur. Marx, artık değeri, yaratılan toplam değerin paylaşımında bir bütün olarak ele almakta ve bunun aldığı farklı biçimleri [rant ve kar] toplam değerin paylaşımı sorunu içinde değil, artık değerin paylaşım sorunu içinde incelemektedir. Marx'ın modeli de ölçeğe göre verimin sabit ve işgücünün homojen olduğu varsayımlarına dayanmaktadır. Böylece teori, çıktının, ücretler ve karlar arasındaki dağılımıyla ilgilenmiş, gelirdeki emek dışı payın çeşitli mülk gelirleri arasındaki dağılımına girmemiştir [Ersoy,1990:229-232]

Marx'ın öngördüğü yapı bir mal ya da hizmetin değerinin onu üretmek için gerekli olan emek miktarı tarafından belirlendiğini belirten "değerin emek kuramına dayanır. Buna göre emeğin arz fiyatı, işgücünü eksiksiz olarak muhafaza edecek asgari geçim düzeyini oluşturan mal ve hizmetleri üretmek için gerekli olan işgücü miktarınca belirlenir. Emeğin bir doğal fiyatı, işgücünün hayatta kalmasını ve kendisini yeniden üretmesini sağlamaya yeterli bir gerçek ücretler düzeyi bulunmaktadır. Bu asgari geçim düzeyini karşılayan gerçek ücret değerini asgari yaşam standardına giren malları üretmek için gerekli işgücü miktarı belirler [Başoğlu,1999:3].

Ricardo'da olduğu gibi, Marx'ta da kapitalist üretim koşulları altında temel bölüşüm kategorileri ücret ve kardır. Sermaye birikimi ve teknik gelişme bileşimi, Marx'ın bir kapitalist toplumda gelir dağılımı konusundaki temel önermesi olan, işçi sınıfının artan sefaleti yasasının temelini oluşturur. Bu yasaya göre, sermaye birikimi ve artan gerçek

çıktı düzeyi toplam çıktıda ücretlerin göreli payının düşmesi ve karların göreli payının artmasına yol açacaktır. Göreli paylar konusunda varılan bu sonuç, Ricardo'nun ulaştığı sonucun tam tersidir.

Ücretlerin göreli payının düşmesinin temel nedeni, katkısı tamamıyla fiziksel üretim araçları sahiplerine giden teknik gelişmedir. Sefaletleri mutlak bir anlamda artmadığından, işçi sınıfının arttığı ifade edilen sefaleti, gerçek ücretler düzeyindeki herhangi bir düşüşten değil, gerçek gelirlerin verimlilik artışlarıyla birlikte artmamasından kaynaklanır. Marx'ın gelir dağılımı kuramının en önemli noktası bu olmaktadır [Kazgan,1993:288]

Marx kapitalist sistemde ortaya çıkan gelir dağılımı eşitsizliği ve adaletsizliğini eleştirse de sosyalist ve komünist aşamalarda da gelirlerin eşit bir düzeye getirilmesini ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin tamamen ortadan kaldırılmasını öngörmez. Toplumu meydana gelen sınıflar, etnik gruplar sonucunda oluşan veya siyasi ve sosyal güç ve yetkilerin kullanılması neticesinde ortaya çıkan eşitsizlikler ile piyasa ekonomisinin faaliyette bulunması sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır.

Bununla birlikte, doğal farklılıklara dayanan eşitsizlikler ile beceri ve bilgi edinimi ile kişisel tercihlerden (daha fazla çalışma ya da boşta kalma tercihleri gibi) eşitsizlikler engellenemez ve meşru görülebilir. Ancak, bireysel özgürlüğü kısıtlayan ve bireylerin potansiyellerini geliştirmelerini engelleyen gelir dağılımındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır [Altıok,2000:45].

Neticede Marksist teori, gelir dağılımını daha çok sosyal yönü ile ele almış ve yeni bir gelir dağılımının gerçekleştirilebilmesi için mevcut iktisadi sistemin değiştirilmesinin şart olduğunu ve bu değişiminde işçi devrimiyle olmasını gerektiğini savunmuştur.

1.1.4.4 Neo-Klasikler

Neo-klasik gelir paylaşımı teorilerinde kurumsal, davranışsal ve teknik olmak üzere başlıca üç grup ortak varsayım bulunduğu söylenebilir [Kazgan,1993:137-140]. Bunları kısaca şöyle açıklamak mümkündür.

Kurumsal varsayım, mal ve faktör piyasalarında tam rekabetin geçerli olmasıdır. Ancak, özellikle marjinal verimlilik ilkesine dayalı bölüşüm teorilerinde, bu varsayım açıkça yapılmamakta; örtük olarak var olduğu kabul edilmektedir.

Davranışsal varsayım, kar maksimizasyonu ile ilgili bulunmaktadır. Bir anlamda, tam rekabet varsayımı ile birlikte düşünülebilecek olan bu varsayım, firmaların, üretim faktörleriyle ilgili karar ve seçimlerinde kar maksimizasyonunu dikkate alacakları görüşüne dayanmaktadır. Neo-klasik yaklaşıma göre, fayda ve kar maksimizasyonunu bağdaştıran; böylece, üretimde ve tüketimde dengeyi sağlayan mekanizma fiyat mekanizmasıdır. Bu mekanizma, aynı zamanda bölüşümü belirlemektedir.

Teknolojik varsayımlar ise, üretim tekniğinin özellikleri ve üretim faktörlerinin nitelikleri ile ilgilidir. Bunlardan en önemlileri; üretim faktörleri arasında sürekli ikame olanağı, azalan marjinal verim, ölçeğe göre sabit verim ve üretim faktörlerinin homojen ve bölünebilir olmasıdır. Üretim faktörleri arasında sürekli olarak ikame yapılabilmesi ve sürekli olarak farklı faktör bileşimlerinin kullanılabilmesi, faktörlerin marjinal verimliliklerinin belirlenebilmesi için gereklidir. Bu da, faktörlerin tam olarak bölünebilir ve homojen olmalarını gerektirmektedir.

Neo-klasik iktisat klasik değer teorisinde köklü değişme yapan, geçimlik veya doğal ücret anlayışından marjinal verime bağlı ücret anlayışına geçen, fakat, bunun dışında klasik görüşleri, bir takım kayıtlarla liberal ideolojiyi sürdüren iktisatçıların okulu olmuş; Keynes'ten sonra da, bu ekole bağlı iktisatçılar, bu görüşleri günümüze dek sürdürmüşlerdir.

Bu yaklaşımla birlikte, iktisat biliminin ağırlık merkezi emek değer teorisinden fayda değer teorisine kaymıştır. Neo-klasik yaklaşım, bölüşüm sorununu iki ayrı düzeyde formüle etmektedir; bireyler arasındaki ve faktörler arasındaki bölüşüm. Gelirin bireyler arasındaki bölüşümü üretim faktörlerinin bireyler arasındaki dağılımına ve faktör fiyatlarına bağlıdır. Sınıfsal bölüşüm söz konusu olmadığı gibi, bireyler arasındaki bölüşümü belirleyen temel öğe olan üretim faktörleri konusu da bir kenara bırakılmaktadır [Uysal,1997:21].

1.1.4.5 Marjinal Teori

Marjinal verimlilik ilkesine dayalı bölüşüm kuramı ilk kez, 1899 yılında John Bates Clark tarafından öne sürülmüş, daha sonra Wicksell ve Wicksteed tarafından geliştirilmiştir. Marjinal analizin faktör fiyatlandırması amacıyla uygulanmasının bazı temel ve genel ilkelerini Menger'de bulmak olanaklıysa da, neo-klasik bölüşüm teorisi, 19.yüzyılın sonlarında Wicksteed ve Clark ile en olgun düzeyine ulaşmıştır [Uysal, 1997:22]

Marjinal verimlilik kuramının temeli, üretim sürecinin marjinal analizidir. Marjinal verimlilik teorisinde bütün üretim araçlarının aynı özelliğe sahip bulunduğu belirtilmekte ve gelir dağılımı sorunu, her aracın marjinal verimliliği esasına göre çözülmektedir. Bunun yanında, paylaşımın belirlenmesinde arzın da etkisi bulunmaktadır. Nitekim, bir ülkede doğal kaynaklara oranla emeğin daha fazla bulunması durumunda, doğal kaynaklar, fazla miktarda emekle birleşeceğinden, emeğin üretimde meydana getireceği artış düşük kalacak ve sonuçta emeğin geliri az olacaktır. Yine, bir ülkede fazla doğal kaynak ve emek ile az sermaye birleştiğinde kapitalin verimliliği fazla olacak ve böylece, sermaye sahiplerinin geliri fazla olacaktır. Böylece, bölüşümü, üretim araçlarının birleşme oranının belirlediği sonucu ortaya çıkmaktadır. [Alkin, 1984:428]

Bu yaklaşım, üretim faktörlerinin üretime yaptıkları katkı ölçüsünde pay alması gerektiğini ve böylece, tüm ürünün faktörler arasında bir artık bırakmaksızın dağılarak adil bir gelir dağılımının sağlanacağını ifade etmektedir.

1.1.4.6 Keynezyen Teori

Keynes'e göre kapitalist bir ekonominin iki önemli sorunu tam istihdam ve gelir dağılımıdır. Toplumun geliri sistemdeki çeşitli grupların alacağı kararlarla yakından ilgilidir. Bu kararlar ise şunlardır: İşçilerin tüketim kararları,girişimcilerin yatırım kararları, toplumun likidite tercih kararları, para politikası kararları. Keynes bu kararların üretim faktörlerinin fiyatlarının değişmesi halinde de etkili olacağını savunmuştur [Kazgan,1993:204]

Keynezyen yaklaşımda klasiklerin savunduğu uzun dönemde yatımlarla tasarruflar arasındaki eşitlik yine uzun dönemde her zaman bozulabilir. Klasiklerin savunduğu gibi yatırımlarla tasarruflar arasında dengeyi sağlayacak otomatik bir mekanizma yoktur.

Keynes'e göre ekonomi eksik istihdamda da dengeye gelebilir ve kaynakların etkin kullanılmaması ve işsizliğin yaygınlaşmasının sebebi, tüketim harcamalarının azalması ve tasarrufların her zaman yatırımlara eşit olmamasıdır. Dolayısıyla tüketim harcamaları ve tasarruflar yatırım düzeyini belirlemede etkendir. Bu ise, yaratılan gelirin işçi ile kapitalist arasında bölüşümü ve de işçilerle yatırımcıların marjinal tasarruf eğilimlerine bağlı olarak değişebilir [Ersoy,1990:274].

1.1.4.7 İktidar Teorisi

İktidar teorisi, marjinal yaklaşıma olan eleştirilerden doğmuştur. Bu teorinin mantığında gelir dağılımının bir iktidar problemi olduğu tezi yatmaktadır. Bu durumun izahını Baranowsky "gelir dağılımı pür bir iktidar problemi olmalıdır." biçiminde yapmıştır. Böhm-Baverk ise "İktidar ve Ekonomik Kanun"adlı eserinde gelir dağılımı sorununun bir iktidar ilişkileri problemi olduğunu izah etmiştir [Aksu,1993:13].

Bu yaklaşımda iktidar ve iktidar ilişkileri problemlerinden kastedilen devlet ve toplum içinde oluşan kuruluşlardır. Buna göre gelir dağılımı ilişkilerinin sosyal ve politik bir yanı vardır. Gelir dağılımı sorununu çözmenin yolu serbest piyasa ekonomisi içerisinde müessesevi kuruluşların varlığı ile çözmek mümkün olur.

Bu yaklaşım gelir dağılımı teorisini ücretten hareketle izaha çalıştığı için , işciler gelir bölüşümünden paylarına düşeni alabilmeleri için örgütlenmeleri gerekmektedir. Bu günkü anlamda bu görevi işçiler yerine işci örgütleri olan sendikalar yerine getirmektedirler.

Sonuç olarak gelir paylaşımında, bölüşüme esas taraflar arasında bir örgütlenme mevcut ise adil bir paylaşım için dengeye yaklaşılmış olur.

1.1.4.8 Monopol Teorisi

Monopol teorisine göre büyük toprak sahipleri türlü şekillerde nüfuzlarını yitirmiş, bunun yerine kapitalist endüstrinin doğuşu ile birlikte modern mekanik üretim araçları üzerinde mülkiyet ve tasarruf hakkına sahip olanlardan oluşan monopolcü bir sınıf meydana gelmiştir.Yani toprak sahibi olanlar olmayanlara karşı bir monopol güç haline gelmişlerdir. Bu günkü anlamda servet sahibi olanlarla servet sahibi olmayan kesimler oluşmuş ve bu taraflar arasında güç dengeleri bu farklılığın esas kaynağı olmuştur [Aksu,1993:14]. Bu da örgütlenme problemine işaret etmektedir. Yani bu teorinin özünde örgütlenme ile güç dengesini sağlayanların monopol bir faktör haline gelecekleri ileri sürülmektedir. Bu anlamda Kalecki bu yaklaşımı aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

Gelirin dağılımında faktör paylarının belirlenmesinde etkili olan faktörlerden birisi de piyasa yapılaridır. Nitekim, tekelleşme eğilimlerinin bulunduğu ve artma eğilimi gösterdiği piyasalarda, faktör paylarının belirlenmesinde tam rekabet koşullarının etkili olmasının beklenmesi olanaklı değildir. Bu nedenle, tekelleşmenin var olduğu durumlarda, faktör paylarının nasıl belirlendiğinin ve bunun bölüşüm ilişkileri üzerinde ne tür etkiler oluşturduğunun incelenmesi gerekmektedir.

Eksik rekabet koşulları altında, firma davranışları ve monopolleşme derecesine bağlı bir fiyatlandırma mekanizmasının faktör payları üzerindeki etkisi ilk kez Michal Kalecki tarafından incelenmiştir. Kalecki modeli, eksik rekabet koşulları altında istihdam düzeyinin, üretim düzeyi ile belirlendiği ve firmaların eksik kapasite ile çalıştıkları varsayımlarına dayanılarak açıklanmaktadır. Firmalar, aksak rekabetten ötürü, fiyatlarını saptamada kar maksimizasyonu ilkesi yerine rakip firmaların fiyatlarını ve ortalama temel maliyetleri dikkate almaktadır [Uysal,1997:47].

Kalecki'ye göre, bir sektörde emek payının yüksekliği veya düşüklüğü monopolleşme derecesi ve toplam maliyetler içinde ücret-dışı maliyetlerin düşüklüğüne ve yüksekliğine bağlı bulunmaktadır. Kalecki monopol derecesini belirleyen faktörleri da ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre, monopolleşme derecesini belirleyen faktörlerin başında yoğunlaşma gelmektedir

Monopol derecesini, reklam, ilan gibi faktörler de etkileyebilmekte; böylece, fiyat rekabetinin yerini reklam kampanyası almaktadır. Diğer taraftan, toplam maliyetlerinin artışı da karların azalmasına neden olmaktadır. Kârların düşmesini engellemek amacıyla, endüstrideki firmaların zımni bir anlaşmaya gitmeleri ise, fiyatların maliyetlere göre yükselmesine yol açmaktadır.

Sendikaların güçlü olup olmaması da monopolleşme derecesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü, sendikaların güçlü olması ve karların ücretlere oranla yüksek olması, sendikaların ücret artış talepleri bakımından pazarlık gücünü artırır. Böylece, ücret artışları, firmaların daha düşük kar marjlarına razı olmasına yol açarak, monopolleşme derecesini düşürür.

Kalecki, monopolleşme derecesindeki değişmelerin, sadece gelirin sermaye sahipleri ve işçiler arasındaki dağılımı yönünden değil, sermaye sahipleri içindeki dağılımı yönünden de önemli olduğunu belirtmektedir. Büyük ölçekli firmaların ortaya çıkmasıyla, monopol derecesinin yükselmesi, diğer endüstrilerden, büyük-egemen firmaların bulunduğu endüstrilere doğru gelir akımı yaratacak; böylece, gelir, büyük firmalara akacaktır.

Görüldüğü gibi, Kalecki'nin gelir paylaşımı modeli sadece farklı üretim faktörleri arasındaki bölüşüm ilişkilerinin incelenmesiyle sınırlı kalmamakta, faktörlerin kendi içindeki ilişkileri de dikkate almaktadır. Bununla birlikte model, gelir dağılımı sorununa kesin bir çözüm getirmekten uzaktır. Çünkü, model, milli ekonomi düzeyinde değil, sektörel düzeyde kurulmuştur.

Dolayısıyla, ekonominin tümünü ele alan analizlerde modelden yararlanmak mümkün değildir. Modelin aksak rekabet ve düşük kapasite varsayımları günümüz koşullarına uygundur. Ancak, istihdam düzeyinin sadece üretim düzeyiyle belirlendiği varsayımı tartışmalıdır.

Ayrıca, modelde, faktör fiyatlarında meydana gelebilecek değişmelerin dikkate alınmamış olması da eleştirilebilir. Diğer taraftan, monopolleşme derecesi, faktör paylarını belirleyen tek faktör değildir.

1.1.4.9 Gelir Dağılımı Teorilerinin Değerlendirilmesi

Klasikler büyüme sürecinde faktör paylarının gelişimini incelerken, faktör paylarını aynı zamanda sınıf temeline de dayandırmışlardır. Halbuki Neo-klasik iktisatçılar, sınıfsal boyutu göz ardı ederek gelir paylaşımını sadece faktör fiyatlandırması olarak açıklamışlardır.

Keynezyen iktisatçılar, keynezyen ekolün temel yaklaşımına uygun olarak, konuyu makro boyutta ele almış ve gelirin fonksiyonel dağılımı üzerinde durmuşlardır. Bir başka ifadeyle, neo-klasik ekolün mikro boyutta faktör fiyatlandırması olarak üzerinde durdukları bölüşüm olgusunu, benzer içerikte ancak, makro boyutta ele almışlardır.Günümüzde ise gelir dağılımının iktidar ve politik yönü ele alınmıştır.

Gelir paylaşımı ilişkileri, sanayileşme süreciyle birlikte üretim ilişkilerinin karmaşık bir yapı kazanmasına bağlı olarak önemli ölçüde değişmiş ve de karmaşık bir hal almıştır. Bunun yanında bir taraftan tarımdan sanayi toplumuna, diğer taraftan da sanayileşme sürecini tamamlayıp bilgi toplumuna geçmekte olan ülkeler ve bu ülkelerdeki gelir dağılımı yapıları değerlendirildiğinde, gelir paylaşımı ilişkilerinin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak önemli değişiklikler gösterdiği anlaşılmaktadır.

Gelişmişlik düzeyleri yanında, ülkenin büyüklüğü, coğrafi koşulları, sektörlerin gelişmişlik düzeylerinde ve bunların bölgesel dağılımındaki farklılıklar da gelir paylaşımının şekillenmesinde etkili olabilmektedir.

Bunların ötesinde ülkenin sosyo-kültürel yapısı ve insanlar arası ilişkilerin karakteristik özellikleri de bölüşüm ilişkileri üzerinde belirleyicidir. Nitekim, ülkelere göre fakirlik sınırının, gelir dağılımı dengesizliklerine gösterilen tepkilerin ve hükümetlerin bu konudaki politika tercihlerinin farklılaşabilmesi bunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, incelediğimiz gelir dağılımı teorileri de günümüzün karmaşık gelir paylaşımı ilişkilerine ışık tutmakla birlikte, ülkelere göre gelir dağılımı ilişkilerinin farklı yapı ve sistemler tarafından belirlendiği dikkate alındığında, monopol ve iktidar teorilerinin bölüşüm ilişkilerini açıklamada daha gerçeğe yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.1.5 Gelir Dağılımının Çeşitleri

Milli gelirin dağılımını kullanıldığı alana ve kaynağa göre farklı şekillerde tanımlayabiliriz. Eğer milli geliri ekonomik birimler (kişiler, aile gibi) açısından ele alacak olursak kişisel gelir dağılımına; üretim faktörleri açısından değerlendirecek olursak faktörel yada fonksiyonel gelir dağılımına; tarım, sanayi ve hizmet sektörleri açısından ele alacak olursak sektörel gelir dağılımına; coğrafi bölgeler açısından değerlendirecek olursak bölgesel gelir dağılımı kavramlarına ulaşırız.

1.1.5.1 Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin iktisadi birimler arasındaki dağılımına kişisel gelir dağılımı denilmektedir. Kişisel gelir dağılımındaki ekonomik birimler genellikle bireyler ve aileler olduğundan bir toplumda fertlere düşen gelirlerin incelenmesi, toplumdaki refahın nasıl paylaşıldığını göstermekte ve farklı gelir grupları arasındaki gelir dağılımını ortaya çıkarmaktadır. Kişisel gelir dağılımı aynı zamanda bir ekonomide gelir dağılımındaki eşitsizliklerin bir göstergesi olarak büyük önem taşımaktadır [Dinler,2000:262].

Kişisel gelir dağılımı başka bir ifadeyle, gelirin ya da servetin, gelir veya servet gruplarına göre dağılımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımı, gelirin nasıl, nerede ve ne yaparak elde edildiğini değil, sadece bireylerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarını göz önüne almaktadır.

Daha öz bir şekilde, kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin toplumu oluşturan bireyler ve aileler arasında nasıl dağıldığının yani, bireylerden ne kadarının ne miktar gelir elde ettiklerinin ve gelir düzeyleri arasındaki farkın incelenmesidir. Kişisel gelir dağılımı denilmesinin nedeni, burada gelir sahibinin ne iş yaparak değil de, sadece birey ya da aile olarak ne kadar gelir elde ettiğine bakılmasındandır. Dolayısıyla, kişisel gelir içinde farklı gelir kategorileri birlikte bulunabilmektedir [Türk,1992:292].

Kişisel gelir dağılımını yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve sosyal gruplar(memurlar, işçiler, kendi hesabına çalışanlar, işverenler, emekliler, küçük esnaf ve zanaatkarlar) gibi alt kategorilerde incelemek mümkündür [DPT, 2001:37-53].

1.1.5.2 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, toplam gelirin işgücü, sermaye, toprak ve müteşebbis gibi üretim faktörleri arasında hangi esaslar ve oranlarda paylaşıldığını göstermektedir. Böhm-Bawerk'e göre fonksiyonel dağılım, farklı üretim faktörlerine, üretim fonksiyonlarına bağlı olarak düşen payın nasıl belirlendiğini gösterir [Ersoy,1990:247]. Burada üretim fonksiyonlarını oluşturan kişi-faktörler dikkate alınmaz. Böylece, fonksiyonel bölüşüm milli gelirin ücret, toprak rantı, faiz ve kâr olarak ayrılmasını ifade eder.

Fonksiyonel gelir dağılımı, başlangıçta, gelirin, emek gelirleri ve mülkiyet gelirleri arasında paylaşılması olarak anlaşılmıştır. Bu iki geniş gelir kategorisi daha sonraları da kendi içinde ayrılmıştır. Nitekim, emek gelirleri; ücret (fiziki emek geliri), maaş (beyaz yakalı gelirleri) ve üst düzey ücretliler (yönetici emek gelirleri) olarak üçe ayrılmıştır. Mülk gelirleri de rant, faiz ve kâr payı olarak ayrılmaktadır [Aksu,1993:79].

Fonksiyonel gelir dağılımı deyimi, birkaç farklı amaç ve bir o kadar da değişik anlamlarda kullanıldığı için, bütün bu farklı anlamları kapsayacak biçimde genel bir tanımlama yapılması olanağı hemen hemen yok gibidir. Ancak, bir tanımlama olarak değil, bir hareket noktası biçiminde kabul edilerek fonksiyonel gelir dağılımını, "üretime katılan üretim faktörlerinin üretim sonucunda elde edilen hasıladan aldıkları pay şeklinde tanımlamak mümkündür [Dinler,2000:262].

Milli gelirin sosyal sınıflar arasındaki dağılımını ortaya koymak açısından en uygun gelir paylaşımı tanımı fonksiyonel gelir dağılımıdır. Ancak, fonksiyonel gelir dağılımı ile çeşitli sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar ancak ana hatları ile belirtilebilir. Çünkü, sosyal tabakalaşma fonksiyonel paylaşımın dörtlü sınıflandırmasının kapsamına giremeyecek kadar karmaşıktır. Nitekim, bu tanımlamada küçük çiftçi ile büyük çiftçi, büyük tüccar ile küçük tüccar arasında ya da tarım işçisi ile sanayi işçisi arasında fark yoktur. Aynı şekilde, çok büyük bir holdingin koordinatörlüğünü yapan bir kişi fonksiyonel dağılıma göre ücretli sınıftan olması gerekirken, sosyolojik olarak işçi sınıfından değildir [Uysal,1997:9].

Gelirin fonksiyonel gelir dağılımı yoluyla, bir ülkenin kalkınma seviyesi hakkında bilgi almak mümkündür. Gelişmiş ekonomilerde iktisadi büyüme seyrinin ilk dönemlerinde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay en büyüktür.

Ülkede kalkınmışlık seviyesi yükseldikçe ücretlilerin de gelirden aldıkları pay yükselir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde milli gelirden tarım kesiminin aldığı pay nispi olarak daha düşük düzeydedir.

1.1.5.3 Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, çeşitli üretim sektörlerinin sosyal hasılaya hangi oranda katıldığını ne ölçüde pay aldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tarım, sanayi, ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun dönemde gösterdiği değişim, devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelirin dağılımını etkilediğini, sektörel gelir dağılımı ve buna ilişkin olarak yapılan incelemeler ortaya koymaktadır [Yalçın,1998: 20].

Sektörel gelir dağılımıyla elde edilen sağlıklı bilgiler doğrultusunda devlet, ülke ekonomisinde yer alan sektörlerin yönlendirilmesi hususundaki ekonomi politikalarını rahatlıkla uygular. Böylelikle sektörlerin oransal büyüklükleri ve belli dönemlerde ortaya koydukları gelişmeler saptanmaktadır.

Sektörel gelir dağılımından elde edilen gelir dağılımı verileriyle ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında bir bilgi ele almak her zaman mümkündür. Elde edilen sektörel gelir dağılımı verilerinin Dünya düzeyinde sektörel gelir dağılımı verileriyle karşılaştırmakla ortaya uluslar arası karşılaştırmalı sektörel yapının analizi ortaya çıkmaktadır.

Dünya ülkelerinin ekonomik verileri incelendiğinde, az gelişmiş ülkelerde milli gelirden en büyük payı tarım sektörü almaktadır. Aksine gelişmekte olan ülkelerde ise sanayi sektörünün payı diğer sektörlere nazaran daha büyüktür. Gelişmiş ülkelerde ise milli gelirden en büyük payı ise hizmet sektörü almaktadır.

1.1.5.4 Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel ya da coğrafi gelir dağılımı, bir ülkede gelirin bölgesel dağılımını ifade etmektedir. Milli gelirin bir ülke içindeki değişik bölgelere dağılımı farklı olmaktadır. Böylece, bölgesel dağılım, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bu dağılım, bölgeler arasındaki farkların ortaya konulmasında kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımı, gelişmekte olan ülkelere oranla daha dengeli olmaktadır. Doğal olarak ülkenin sahip olduğu büyüklük, bölgeler arasında iklim ve arazi özelliklerinin farklılığı ve sosyolojik özellikler de gelir dağılımında etkili olmaktadır [Şenkal,1995:11].

Bir ülkede bölgesel gelir dağılımı eşitsizliklerinin olması, bölgeler arasındaki tarım , sanayi, hizmet, ticaret, eğitim, sağlık ve sosyal sektörler arasındaki farklılıkları gösterir. Bu farklılıklar toplumsal yapının göstergesidir. Bölgelerin ekonomik ve coğrafi yapıları ve potansiyelleri farklı olduğundan bölgesel gelir dağılımında farklılıkların olması muhtemeldir. Önemli olan bu farklılığı ve eşitsizliği asgariye indirmektir. Bu dengesizlikleri azaltmada devletler, uygulayacağı politikalarla az gelişmiş bölgelere teşvik edici yatırım sağlanabilir ve bölgenin kalkınmasına katkıda bulanabilir.

1.1.5.5 Gelirin Yeniden Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımını, bir ülkede kamunun değişik yöntemlerle (vergi, harç vb.) gelir elde ederek, bunları kamu giderleri aracılığıyla topluma yeniden vermesi şeklinde tanımlamak mümkündür [Dinler,2000:267]. Bu şekilde devlet, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak asli fonksiyonları (ülke güvenliğini sağlama, vatandaşlarını tehlikelere karşı koruma ve alt yapı yatırımları) yanında, gelir transferine yönelerek gelir düzeyi düşük olanlara yardımda bulunabilmektedir.

Gelirin yeniden dağılımı politikasıyla zenginlerden daha çok vergi alınıp, düşük gelir elde edenlerin vergiden muaf tutulması yada az vergi alınması hedef olsa da Ülkemizde özellikle IMF programları aracılığıyla bu hedef aksi yönde işlemektedir. Çünkü IMF programlarında dolaylı vergiler ağırlıklı olarak kullanıldığından ücretliler grubu daha çok vergi ödemek zorunda kalmaktadır [Özmucur,1991:31].

1.1.6 Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımına yönelik politikaların belirlenmesinde bir çok faktör etkili olabilmektedir. Bu faktörleri en geniş anlamda ekonomik, politik, sosyal ve kültürel faktörler şeklinde sıralamak mümkündür [Tanzi,1998]. Burada bu faktörleri kısaca açıklamakla birlikte, konumuz açısından daha çok önemli olan devletin uyguladığı ve ekonomiye sürekli yön veren IMF politikaları ve gelir dağılımı başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

1.1.6.1 Politik Faktörler ve Siyasi Gelişmeler

Gelir dağılımına yönelik iktisat politikalarını, başta hükümet olmak üzere politik karar birimleri belirlemektedir. Dolayısıyla, gelir dağılımı ilişkilerinin düzenlenmesinde politik faktörler birincil öneme sahip bulunmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, iktidar partilerinin ideolojik görüşleriyle ilgilidir. Siyasi yelpazenin farklı noktalarında bulunan partilerin ekonomik ve toplumsal amaç tercihlerine ilişkin öncelikleri farklılaşabilmektedir.

Gelir dağılımı üzerinde etkili olan en önemli faktörlerden birisi ve en önemlisi ülkenin ekonomi ve sosyal politikalarına yön veren devletin uyguladığı siyasi rejim ve ideolojisidir. Merkezden yönetimli ekonomilerde gelir dağılımı sorununun bulunmadığı kabul edilmektedir. Bunun yanında, 1980'li yılların sonlarına doğru Doğu Bloğunun yıkılmasıyla piyasa sisteminin egemen ekonomik sistem konumuna gelmesi ve ülkemizde de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ekonomik sistem tercihinin piyasa sistemi yönünde belirlenmiş olması, böyle bir yaklaşımı daha anlamlı kılmaktadır.

Siyasi yelpazenin farklı noktalarında bulunan partilerin ekonomik ve toplumsal amaç tercihlerine ilişkin öncelikleri farklılaşabilmektedir. Gelir dağılımı konusu sosyal demokrat partiler açısından çok önemli bir ekonomik amaç, liberaller açısından önemli, muhafazakarlar açısından ise önemsiz derecede bulunduğu [Erkan,1990:161] vurgulansa da, burada muhafazakar siyasi yelpazeden inançlarına, örf ve adetlerine önem veren bir kesim kasdediliyorsa bu tespite katılmak mümkün değildir. Çünkü

inançlarına bağlı bir siyasi iradeden sosyal bir yönü olan gelir dağılımı konusunda kayıtsız kalmasını beklemek yanlış bir yargı olacaktır.

Piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ekonomilerde gelir dağılımı konusunda problemlerin olduğu ve bu problemlerin etkin işleyen piyasa sistemi içerisinde çözüleceği varsayılsa da piyasa sistemini uygulayan gelişmiş ülkelerde de halen gelir paylaşımındaki adaletsizlikler güncelliğini sürdürmektedir. Bu duruma piyasa sisteminden kaynaklanan aksaklıkların neden olduğu söylenebilir. Ülkemiz gibi piyasa sistemini savunan ve uygulayan ekonomilerde seçilmiş ve atanmış idareciler arasındaki sorunların krizlere yol açması gelir dağılımı konusunun ihmal edilmesine sebep olmaktadır.

Devletin ekonomik nitelikli kararları yanında bizatihi politik içerikli gelişmeler de gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Örneğin, politik istikrarsızlık ya da kısa aralıklarla iktidarların değişmesi, bir başka ifadeyle, politik konjonktür ekonomik alanı yoğun olarak etkilemektedir [Alesina,1996:5].

Böylece, popülist politikaların yüksek olduğu seçim dönemlerinde, kamu kesiminde çalışan ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturan dar ve sabit gelirli kesimlere verilen ücret artışları yüksek olmaktadır. Kamu kesiminde yapılan ücret artışları işçi sendikaları tarafından özel kesimde çalışanlar için de baz alınmakta ve böylece, ülke geneline yansımaktadır.

Seçim dönemlerinde destekleme kapsamındaki tarım ürünlerinin sayısı ve bunların taban / tavan fiyatları büyük ölçüde artırılmaktadır. Kısacası, hangi görüşe sahip olurlarsa olsun, partiler seçim dönemlerinde, oy potansiyeli yüksek kesimlere gelir transferine yönelmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarla sürekli bir diyalog içerisinde olmaları nedeniyle, bu kurumların destek verdiği programlarda bu tür politika araçlarına karşı çıkılmaktadır [Özar,1995:3-5].

Bunların yanında, uluslararası boyutta ortaya çıkan politik gelişmeler, örneğin aralarında yoğun ekonomik ilişkinin bulunduğu iki komşu ülke arasında savaş çıkması, bu ülkeye yönelik üretim ve ticareti olumsuz yönde değiştirerek gelir artışını ve buna bağlı olarak gelir dağılımını etkileyebilecektir [Uysal,1997:88].

1.1.6.2 Sosyal ve Kültürel Faktörler

Gelir dağılımı ekonomik içerikli bir kavram olmakla birlikte temelde insan unsuruna dayanması nedeniyle, gelir paylaşımı üzerinde etkili olan sosyo-kültürel faktörlerin başında inanç unsuru, örgütlenme düzeyi ve bunun ön koşulu olan örgütlenme kültürü, eğitim politikaları gelmektedir.

İnanç, kanaat ve imanı kapsayan bir psikolojik olay olması nedeniyle insanların tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu nedenle insan yaşadığı olaylara karşı duyduğu tepkiyi inançlarına göre algılamaktadır [Eren,1993:86].

Gelir dağılımı konusu da aynı zamanda sosyal bir nitelik taşıması nedeniyle, bir ülkede milli gelirin paylaşılmasında ortaya çıkan adaletsizliklere o ülkenin toplumunun tepkisi inanç ve değer yargılarıyla ilişkilidir. Son yıllardaki daha kriz şartlarına ve göstergelere sahip Türkiye, toplumunun özünde olan yardımlaşma ve dayanışma kültürü sayesinde kötü kriz koşullarına rağmen sosyal dayanıklılığını artırırken Arjantin'de büyük bir kaos yaşanmıştır.

Demokrasinin vazgeçilmez bir öğesi olan örgütlü toplumda, farklı kesim ve gruplar arasındaki çıkar çatışmaları belli bir noktada uzlaşmanın sağlanmasıyla çözülmektedir [Sabuncuoğlu,1996:51]. Bu bağlamda, çıkar çatışmasının tipik bir yansımasını oluşturan gelir dağılımının adil bir düzeyde gerçekleşebilmesinde, tarafların örgütlenme düzeyinin belirgin bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca, işverenler etkin bir şekilde örgütlenirken, işçi veya temsilcileri olan sendikaların örgütlenmesinde etkinlik sağlanamadığında, gelir dağılımı işverenler lehine bozulabilecektir. Bu nedenle, ekonomik çıkar gruplarının örgütlenme ve demokrasi kültürü açısından belli bir eşik düzeyi aşmaları gerekmektedir.

Bir başka deyişle, ekonomik demokrasi için, siyasi demokrasi kültürü yerleşmiş olmalıdır. Çünkü, örgütlenemeyen kesimler, politik karar sürecine, yani parlamentoya yeterince temsilci göndermeyeceklerinden, çıkarılan yasaların belli çıkar gruplarına hizmet etmesini önleyemeyeceklerdir. Diğer taraftan, sadece örgütlenme ve demokrasi kültürünün yerleşmesi yeterli olmayıp, bunun işletilebilmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin de yapılmış olması gerekecektir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin kaynaklarından birisi de eğitim politikası ve düzeyidir yada çalışma hayatı açısından emek niteliğinin farklı olmasıdır. Emek niteliğindeki farklılık, genetik özelliklere bağlı, zeka düzeyi ve fiziksel yapıdaki farklılıklar yanında, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmamış olmasından kaynaklanabilmektedir. İşgücünün eğitim düzeyi ve yetenekleri, kişisel gelir dağılımını belirleyen önemli bir öğedir. Doğal etkenleri değiştirme şansının bulunmadığı dikkate alındığında eğitim ön plana çıkmakta ve buna bağlı olarak eğitim olanaklarının eşit dağılımı için gerekli düzenlemelerin yapılması önem kazanmaktadır.

Bu önem, gelir dağılımı ile eğitim arasında yoğun bir ilişkinin bulunduğu dikkate alındığında daha da belirginleşmektedir. Çünkü, bir taraftan eğitim düzeyi geliri belirlerken, diğer taraftan da gelir, eğitim düzeyi üzerinde belirleyici olmaktadır. Ayrıca, yapılan çalışmalar ulusal gelirde ortaya çıkan artışlar üzerinde, eğitim niteliğinde ortaya çıkan değişmelerin önemli rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, gelir eşitsizliklerinin ortaya çıkmasında eğitimde fırsat eşitliğinin önemi büyüktür [Gregorio,1999:31-34].

Bununla birlikte, gelir eşitsizliğinin giderilmesinde eğitimde fırsat eşitliği tek başına yeterli olamamaktadır. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışma, otuz yıllık bir süre içinde eğitimde fırsat eşitliği tanıyan uygulamalara karşın, gelir dağılımında herhangi bir değişme olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, eğitimde fırsat eşitliği kadar, eğitim sonrası işe başlama koşullarındaki farklılıklar da, gelir dağılımında adaletsizliğe neden olabilmektedir [Cole,1996:97].

Devletin eğitime yönelik olarak kullanabileceği temelde üç politika aracı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, eğitime başlama ile ilgili tüm engelleri ve sınırlamaları ortadan kaldırarak, herkese eğitimde eşit şans tanımaktır. İkincisi, devletin, eğitim araç ve gereçleriyle ilgili olanakları artırması, sonuncusu ise, devletin doğrudan ve dolaylı olarak eğitim giderlerini üzerine almasıdır [Aksu,1993:54].

Bu politikaların tümü gelir dağılımının düşük gelirli gruplar lehine veya aleyhine değiştirilmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca, devletin sağladığı eğitim olanaklarının düşük gelir gruplarına ücretsiz, buna karşılık yüksek gelir gruplarına belli bir ücret karşılığında verilmesi ve / veya ücretsiz eğitim olanaklarının yüksek gelir gruplarından

elde edilen vergilerle karşılanması, bir taraftan yüksek gelirli gruplardan düşük gelir gruplarına kaynak aktarımına, diğer taraftan da kişisel gelir dağılımında eğitimde fırsat eşitsizliğine bağlı olarak ortaya çıkan adaletsizliğin azalmasına katkıda bulunacaktır. Buna karşılık, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması, varolan gelir adaletsizliğinin daha da artması sonucunu doğuracaktır.

1.1.6.3 Ekonomik Faktörler

Gelir dağılımı, üretime dayalı bir olgu olması nedeniyle özde ekonomik içeriklidir. Bununla birlikte, toplumsal yaşam ve sosyal barış açısından taşıdığı önem nedeniyle aynı zamanda sosyal bir olaydır. Bu nedenle, gelir dağılımını, bir anlamda, sosyo-ekonomik bir olgu olarak da tanımlamak mümkündür.

Gelir dağılımına etki eden faktörlerin başında ekonomik faktörler gelmektedir. Bunların en önemlileri; devletin ekonomi içindeki yeri, gelişmişlik düzeyi, ekonomik sistem, ekonomik konjonktür, mali (vergi, harcama, borçlanma), para (kredi ve faiz), kontrol (ücret, fiyat, kur, miktar) ve yapısal politikalar ve izlenen büyüme stratejisidir. [Uysal,1997:86].

Devletin ekonomi içindeki yeri, rolü ve iktisat politikalarının sürekli değişmesi gelir dağılımını etkilemektedir. Ayrıca, devletin yapmış olduğu kalkınma planları, bu planlarda öncelik verilen bölgeler ve sektörler, özel sektöre yönelik teşvikler ve desteklerle bunlarda ortaya çıkan değişiklikler, gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

Gelir dağılımı üzerinde etkili olan bir diğer faktör de ülkenin ekonomik sistemidir. Merkezden yönetimli bir ekonomik sistem bir tarafa bırakılırsa, piyasa sisteminin geçerli olduğu bir ülkede, bu sistemin etkin işleyip işlememesi, sosyal devlet anlayışının geçerliliği ve / veya uygulanabilirliği de gelir dağılımı üzerinde etkili olacaktır.

Gelişmişlik düzeyi arttıkça ülkede gelir dağılımı daha adil olmakta ya da en azından asgari gelir düzeyi yükselmektedir. Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde devletin topladığı vergi miktarı ve dolayısıyla, gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik olarak kullanılabilecek kaynaklar daha fazladır. Ayrıca, gelişmiş bir ekonomik yapı, devletin

de etkin yapılanmasına hizmet edeceğinden, bu amaçla kullanabileceği araçların ve dolayısıyla, politikaların etkinliği artacaktır.

Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının düzeltilmesi için gerekli kaynakları toplamak ve bu amaçla gerekli düzenlemeleri yapmak büyük zorluklar taşımaktadır. Bir kere gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli sermaye birikiminin oluşması, özünde, adil gelir dağılımının sağlanmasını güçleştirmektedir. Buna paralel olarak, devletin elindeki vergi tabanı ve gelirleri ile devletin yapılanması ve etkin olarak faaliyette bulunabilmesi için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler genelde yetersiz kalmaktadır.

Ekonomik konjonktür de gelir dağılımı üzerinde etkili olabilecek bir öğedir. Nitekim, ekonominin krize girdiği bir dönemde üretim ve dolayısıyla istihdam azalacağı için, fonksiyonel gelir dağılımı emek aleyhine bir gelişme gösterecektir. Yine, uzun süren bir enflasyonist dönem gelir dağılımının sabit gelirli ücretliler aleyhine bozulmasına neden olabilecektir. Ülkemizde ekonominin krize girdiği dönemlerde ve yıllarda gelir dağılımında adaletsizliklerin arttığı ve bu neticenin ücretliler grubu aleyhine olduğu görülmüştür [Şekil:3.6 ve 3.7].

Gelir dağılımı üzerine etkide bulunan büyüme ve kalkınma stratejileri, maliye ve para politikaları ve yapısal politikaları ayrıntılı bir şekilde ikinci bölümde inceleneceğinden bu kısımda değinilmemiştir.

1.2 Türkiye'de Gelir Dağılımı

Gelir dağılımına bir çok faktörün etkili olabileceği belirtilmiş, ancak bu faktörler içinde ülkelerin kendine özgü ekonomik ve sosyal yapılarının gelirin dağılımında önemli bir rol oynayacağı izah edilmişti. Çok genel olan bu ifadeler bu bölümde ülkemiz açısından değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Öncelikle Dünya'da gelir dağılımının durumu incelenecek daha sonra ise Türkiye'nin gelir dağılımı açısından Dünya'daki konumuna bakılacaktır. Son olarak ise Türkiye'de gelir dağılımını etkileyen faktörlerin analizi yapılarak ve Türkiye'de gelir dağılımının mevcut durumu ortaya konulacaktır.

1.2.1 Dünyada gelir dağılımı ve Türkiye'nin konumu

Türkiye'de gelir dağılımının Dünya'daki konumunu ortaya koyabilmek için, Dünya'daki gelir dağılımındaki adaletsizliğin hangi boyutlarda olduğunu araştırmak son derece önem taşımaktadır. Aşağıda özellikle Dünya Bankasının derlediği istatistikler sunulacak ve ayrıca Dünya Bankası istatistiklerinden yararlanarak oluşturduğumuz çeşitli tablolar yardımıyla gelir dağılımında adaletsizliğin ne boyutlarda olduğu karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Şekil-1.1'de Dünya Bankasının kişi başına milli gelir düzeyleri yönünden yaptığı ülke sınıflaması gösterilmektedir. Dünya Bankası istatistiklerinden yararlanarak hazırladığımız şekilden anlaşıldığı üzere 1999 yılında üst gelirli ülkelerde kişi başına düşen milli gelir ortalaması 25.730 dolardır.

Düşük gelirli ülkelerde ise kişi başına düşen GSMH sadece 410 dolardır. Türkiye ise 2.900 dolarla orta-üst gelirli ülkeler kategorisinde yer almaktadır.

Şekil 1.1

K.B.M.G Bakımından Ülke Grupları [1999] Dolar

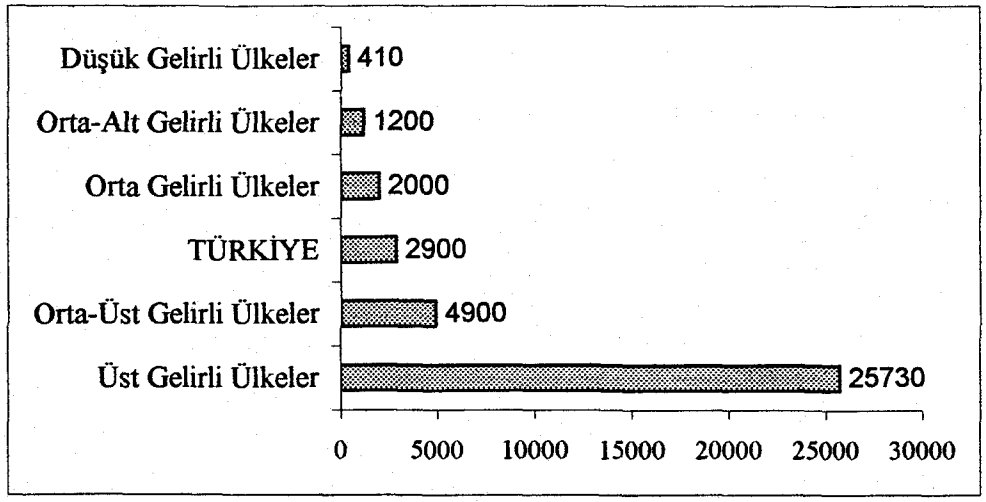

Kaynak: World Bank,World Development Indicators,2000/2001,s 275

Şekil 1.2 'de gösterilen satın alma gücü paritesi yönünden ise gelir gruplarına göre durum şu şekildedir: Üst gelirli ülkelerde kişi başına düşen GSMH ortalaması 24.430, düşük gelirli ülkelerde kişi başına düşen GSMH ortalaması 1.790, Türkiye'de ise 6.126 dolardır.Bu verilerden çok açık bir şekilde anlaşılacağı üzere ekonomik refah düzeyi yönünden zengin ve yoksul ülkeler arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır.

Şekil 1.2

K.B.M.G Bakımından Ülke Grupları [Dolar-SGP]

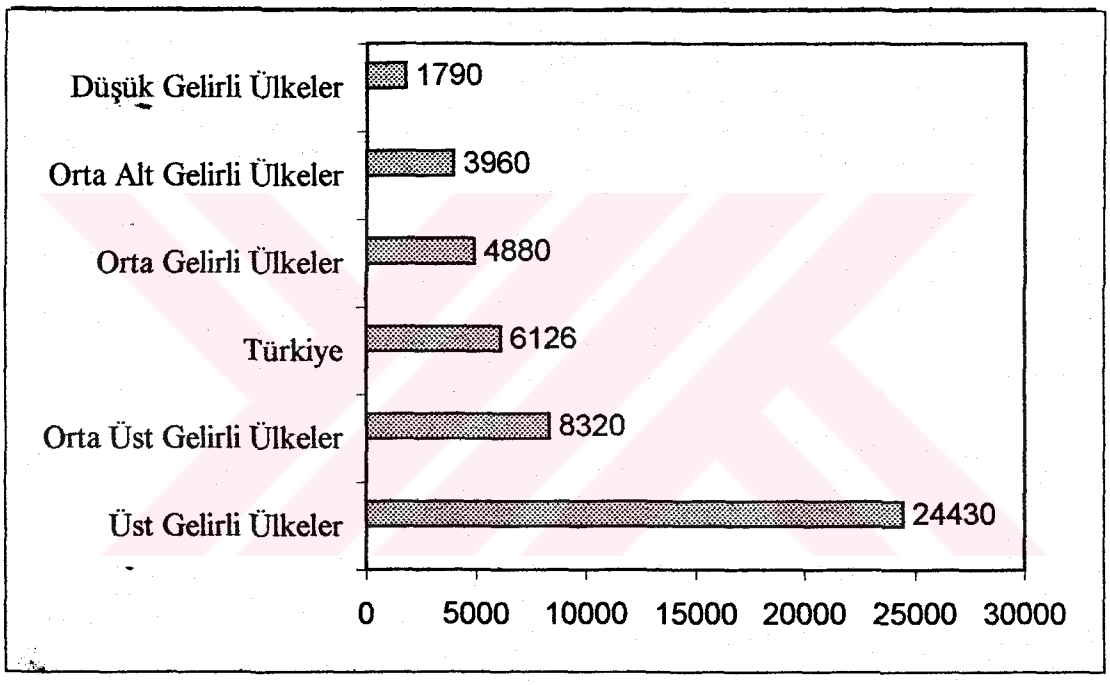

Kaynak: World Bank,World Development Indicators, 2000/2001,s 275

Şekil 1.3'de daha spesifik olarak en yoksul 10 ülkede kişi başına düşen GSMH rakamları yer almaktadır. Kişi başına düşen GSMH'nin [SGP yönünden] en yüksek olduğu ülkeler şekilde de görüleceği üzere şu ülkelerdir ve bu ülkelerin tamamında kişi başına düşen GSMH 1000 doların altındadır.

Şekil 1.3

K.B.M.G Bakımından Dünyanın En Yoksul 10 Ülkesi

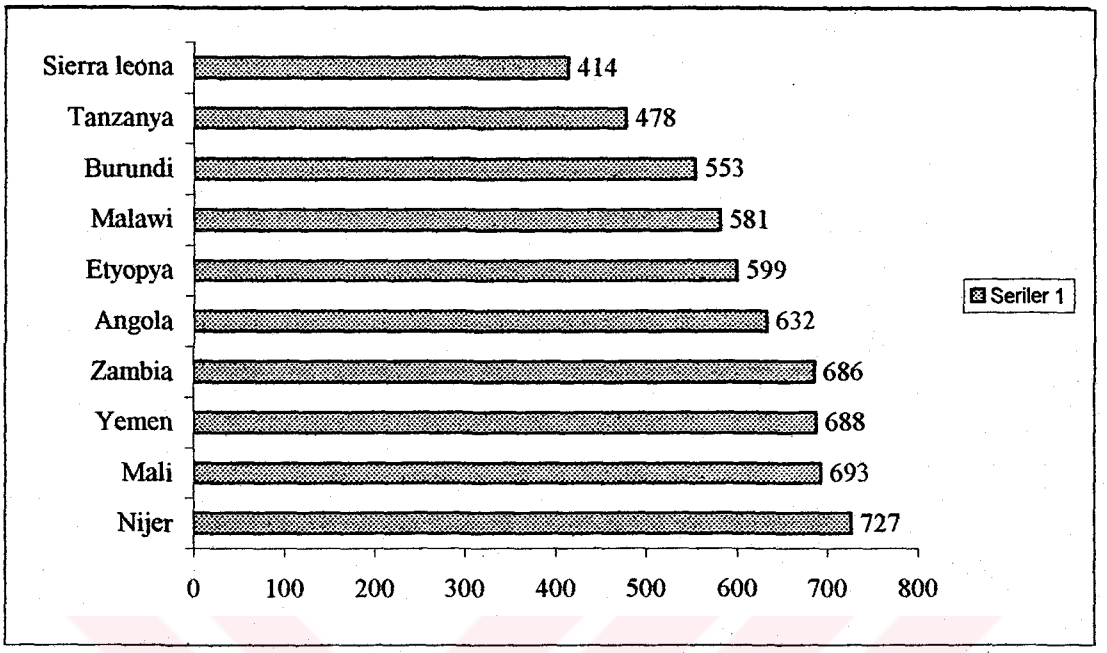

Kaynak : World Bank,World Development Report,2000/2001,s 274-275

Şekil 1.4

K.B.M.G Bakımından Dünyanın En Zengin 10 Ülkesi

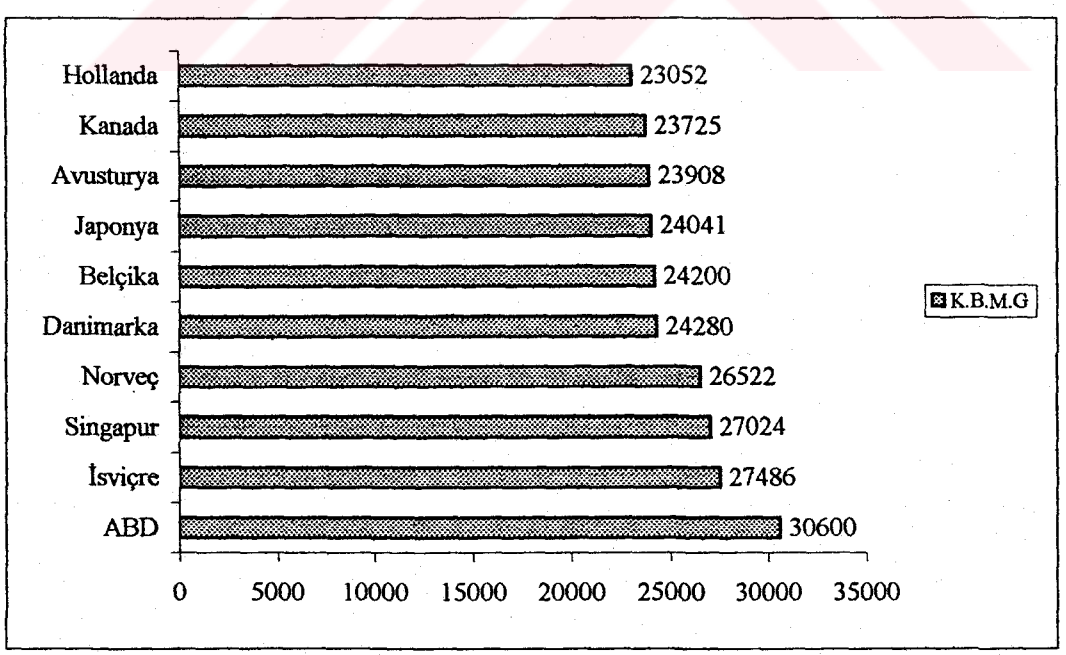

Kaynak : World Bank,World Development Report, 2000/2001,s 274-275

Tablo 1.1		
Avrupa Ülkelerinde % 10 Zengin-Fakir Milli Gelir Payı		
Ülkeler	En Yoksul % 10'un M.G Payı	En zengin % 10'un M.G Payı
Türkiye	1.8	40.5
Belçika	3.0	23
Danimarka	4.8	21
Almanya	3.0	22
Yunanistan	2.8	26
İspanya	3.0	24
Fransa	3.5	23
İrlanda	3.2	26.5
İtalya	2.9	23
Lüxemburg	3.5	23.6
Hollanda	4.0	20
Portekiz	2.8	28
İngiltere	3.2	26
Kaynak: Eurobarometer, DİE 2002		

Şekil 1.4 de ise Dünyanın en zengin 10 ülkesinin kişi başına düşen GSMH rakamları yer almaktadır.Kişi başına düşen GSMH'nin (SGP yönünden) en düşük olduğu ülkeler şekilde de görüleceği üzere şu ülkelerdir ve bu ülkelerin tamamında kişi başına düşen GSMH 23.000 dolar ile 30.000 dolar arasındadır.

Tablo 1.1'de görüleceği üzere zengin kesim ile fakir kesimin milli gelirden aldığı payları karşılaştıracak olursak Türkiye'de iki uç nokta arasındaki fark Avrupa ülkelerinin hiç birisinde yoktur. Ayrıca Ek:IV'den de görüleceği üzere çeşitli yıllarda yapılan gini endeksine göre kişi başına düşen milli gelir karşılaştırmasına göre ülkemiz gelir eşitsizliği bakımından hayli kötü durumda gözükmektedir.

1.2.2 Türkiye'de Gelir Dağılımının Durumu

Planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra Türkiye hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. 1970'li yıllarda fert başına gelir 1000 Dolar düzeyinden günümüzde yaklaşık 3000 Dolar düzeyine ulaşmıştır. Ancak önemli olan gelirdeki bu artışın kitlelere ne ölçüde yansıdığıdır. İşte ekonomik gelişme ile ekonomik kalkınma arasındaki farklılık da buradadır. Gelişmenin yanında eğer tüm kitlelere yansıyan bir refah dağılımı varsa ekonomik kalkınmadan bahsetmek mümkün olmaktadır.

Bu nedenle gelir dağılımı Türkiye'de üzerinde önemle durulan sosyo-ekonomik konulardan biri olarak süregelmektedir. 1962'den itibaren hazırlanmakta olan beş yıllık kalkınma planlarında gelirin dengesiz dağılımı vurgulanmakta ve iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapılması önerilmektedir. Özellikle son on yıldır yüksek fiyat artışlarının görüldüğü Türkiye ekonomisinde gelirin bölüşümü ve dağılımında, gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı ön planda tutulmaktadır.

1.2.2.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı ile ülke içinde oluşturulan gelirin üç temel üretim faktörü olan işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında bölüşümü; başka bir deyişle GSYİH içerisinde ücretin ve ücret dışı gelirlerin payı belirlenmiş olmaktadır. Türkiye'de son dönemlerde gelirin fonksiyonel dağılımına ilişkin başlıca göstergeler Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) Gelir Yöntemiyle GSYİH serisinden, 1987 ve 1994 yılı Hane halkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketleri'nden elde edilebilmektedir.

Ülkemizde en son 1994 DİE gelir dağılımı araştırmasına göre ücretli kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 31.48, ücretlilerin dışında kalan kesimlerin toplam milli gelirdeki pay ise yüzde 68.52 olarak hesaplanmıştır. 1973 ve 1987 DİE araştırmaları ile 1994 yılı DİE gelir dağılımı araştırması sonuçları karşılaştırıldığında ücret ve ücret dışı gelirin kompozisyonunda çok önemli bir değişme olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1994 yılı araştırması sonuçları ücretli kesimin milli gelirden aldığı payın bir ölçüde arttığını göstermektedir [Bkz: şekil-1.5].

Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımının ne ölçüde dengeli olduğunu görebilmek ve değerlendirebilmek için bazı ilave verileri de sunmakta yarar görüyoruz. Ülkemizde 1987 ila 1998 yılları arasında GSYİH içerisindeki faktör ödemelerinin paylarına baktığımızda şunları tespit ediyoruz [Tablo 1.2]

Gelir yöntemi ile hesap edilen gayri safi yurtiçi hasıla sonuçlarına göre; işgücü ödemelerinin GSYİH içindeki payı 1987 yılında yüzde 20.7 iken bu oran 1991 yılında yüzde 31.9'a kadar yükselme göstermiş, daha sonraki yıllarda ise azalarak 1998 yılında yüzde 25.6'ya inmiştir. Sermaye gelirlerinin ise yıllar itibariyle GSYİH'ya katkısında bir azalma olduğu görülmektedir. 1987 yılında sermaye gelirlerinin GSYİH içindeki payı yüzde 64.2 iken bu oran 1998 yılında yüzde 57.9'a inmiştir [Tablo:1.2]

Tablo : 1.2 GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı [%]

Yıllar	İşgücü Ödemeleri	Sermaye Gelirleri[Faiz,Kar,Kira]	Sabit Sermaye Tüketimi	Üretim-İthalat Vergileri
1987	20.7	64.2	7.0	8.1
1988	21.5	63.2	7.4	7.8
1989	24.0	61.8	6.5	7.6
1990	27.2	58.3	5.9	8.6
1991	31.9	53.3	6.2	8.6
1992	31.7	53.5	6.1	8.7
1993	30.9	54.2	5.5	9.3
1994	25.5	59.0	7.0	8.5
1995	22.7	61.4	6.5	9.9
1996	23.9	59.8	6.3	10.0
1997	25.8	57.1	6.1	11.1
1998	25.6	57.9	6.2	10.3

Kaynak: DPT, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT Yayın No: 2599,ÖİK:610 ,Ankara 2001 s.41

Yine Devlet İstatistik Enstitüsü, Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, araştırması verilerine göre ülkemizde 1990 ila 1998 yılları arasında ücret gelirlerinin GSYİH içindeki payı ve ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payına bakıldığında ücretli kesimin milli gelirden aldığı payın özellikle 1994 yılından itibaren azalma gösterdiği, buna karşın ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payının ise arttığı görülmektedir. 1990-94 döneminde ücretlilerin GSYİH'dan aldıkları pay yüzde 29.4 iken, bu oran 1995-1998 döneminde yüzde 24.4 'e inmiştir. Ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payı yüzde 39'dan yüzde 41.8'e yükselmiştir [Tablo-1.3]

Şekil: 1.5 Türkiye'de 1973,1987 ve 1994 Yılları Arası Foksiyonel Gelir Dağılımının Karşılaştırılması

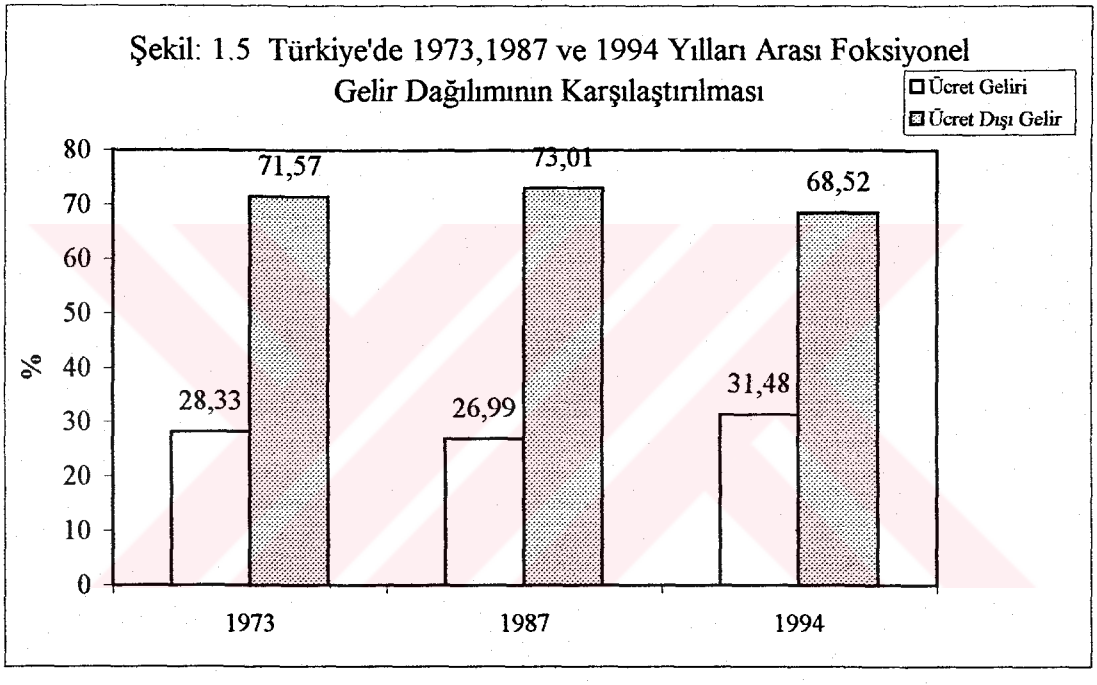

Kaynak: Sıddık Ensari,"Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı",Ekonomik Forum Dergisi,15 Nisan 1997,s.8

Öte yandan 1987 ve 1994 gelir dağılımı araştırmaları verilerine göre toplam gelir içinde en yüksek paya sahip müteşebbis gelirleri iken, bunu maaş-ücret gelirleri izlemektedir. Ancak 1987 yılında müteşebbis gelirlerinin toplam gelir içindeki payı, maaş-ücret gelirlerinin payının yaklaşık 2 katı iken 1994'te 1,5 katıdır. Türkiye genelinde 1987 yılından 1994 yılına gelindiğinde maaş-ücret geliri payının yüzde 24'den, yüzde 28'e yükseldiği, müteşebbis gelirlerinin ise yüzde 51'den yüzde 42'ye gerilediği görülmektedir. Müteşebbis gelirlerinde sadece ticaret sektörünün payı yaklaşık 1 puan artarken diğer sektör paylarında azalma olmuştur. Buna göre tarımın payı yüzde 22'den

yüzde 16'ya gerilemiştir. Hizmet ve tarım-dışı üretim sektörlerinin payı ise yaklaşık 2 puan azalmıştır. Gayrimenkul ve karşılıksız transfer gelirlerinin payı hemen hemen aynı kalırken, menkul kıymet gelirlerinin payı yüzde 1'den yüzde 7,68'e çıkarak önemli bir artış göstermiştir [Tablo 1.4]

Tablo:1.3 İstihdam İçindeki Ücretli-Yevmiyeli İşgücünün Durumu ve GSYİH İçinde Ücretlilerin Durumu		
Yıllar	İşgücü Ödemelerinin GSYİH'daki Payı %	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı %
1990	27.2	38.5
1991	31.9	37.2
1992	31.7	39.7
1993	30.9	39.9
1994	25.5	39.7
90-94 ort	29.4	39.0
1995	22.2	39.0
1996	23.9	41.2
1997	25.8	43.9
1998	25.5	43.3
95-98 ort	24.4	43.8

Kaynak: DİE,Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, Nisan ve Ekim Ayı Ortalamaları
DİE, Gelir Yöntemiyle GSYİH Serisi, 2001

DİE araştırmasında DPT'den iki araştırmacının 1980-1994 yıllarını kapsayan fonksiyonel gelir dağılımı araştırması sonuçları da ülkemizde üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payın adaletsiz olduğunu göstermektedir.1980-1994 döneminde toplam yurt içi faktör gelirleri içinde tarım kesiminin payı sürekli azalırken, sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmenin sonucu olarak tarım-dışı kesimin payının arttığı görülmektedir. 1980 yılında tarım kesiminin yurt içi faktör gelirleri içindeki payı yüzde 27.1 iken, 1994 yılında bu oran yüzde 15.9'a inmiştir. Tarım-dışı kesimin payı ise söz konusu dönemde yüzde 72.9'dan yüzde 84.1'e yükselmiştir [Şekil-1.6].

Tablo:1.4 Gelirin Faktörlere Göre Dağılımı						
Gelir Türleri	1987			1994		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Maaş-Ücret-Yevmiye	24.07	29.82	15.72	28.32	31.94	20.32
Top.Müteşebbis Geliri	51.45	38.26	70.58	42.37	33.27	62.52
Tarım	22.83	2.73	51.99	16.66	2.57	47.84
Ticaret	13.08	15.72	9.25	14.38	16.85	8.91
Hizmet	7.30	8.44	5.64	5.18	6.05	3.27
Tarım Dışı Üretim	8.24	11.37	3.70	6.13	7.81	2.50
Gayrımenkul	11.84	15.90	5.96	11.59	13.87	6.54
Menkul Kıymetler	1.82	2.81	0.39	7.68	10.62	1.17
Karşılıksız Gelir	10.82	13.20	7.36	10.04	10.30	9.45
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: DİE,1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi ve DİE 1994 Gelir Dağılımı Anketi

Şekil 1.6 Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı (1980-1994)

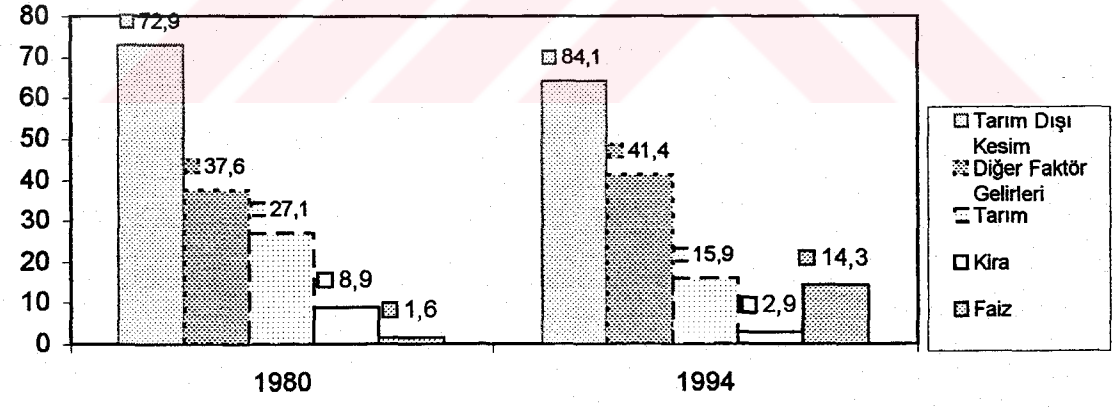

Kaynak:Adil Temel,M.Ali Kelleci,"Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler [1980-1994] Yeni Türkiye,Sayı 6,Eylül-Ekim 1995, s.174

Tarım-dışı kesim içinde toplam maaş ve ücretlilerin payı 1980'de yüzde 25.2 iken, bu oran 1986 yılında yüzde 17'ye kadar düşmüş, 1987 yılından itibaren tekrar artış göstererek 1994 yılında yüzde 25.3 seviyesine ulaşmıştır. Faiz gelirlerinin faktör

gelirleri içerisindeki payı ise 1980 yılında yüzde 1.6'dan,1994 yılında yüzde 14.3'e kadar yükselmiştir. Başlıca kar gelirlerinden oluşan diğer faktör gelirlerinde artış söz konusu olmuştur. 1980 yılında kar gelirinin faktör gelirleri içindeki payı yüzde 37'den 1994 yılında yüzde 41'4'e yükselmiştir. Kira gelirlerinin toplam yurtiçi faktör gelirleri içindeki payı 1980'de yüzde 5.9 iken, bu oran sürekli azalarak 1994 yılında yüzde 2.9'a kadar inmiştir.

1.2.2.2 Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkede gelirin en ölçüde adaletli dağıldığını araştırırken, bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını da dikkate almak gerekir. Nitekim bu amaçla, gelir dağılımı araştırmalarında bölgesel gelir dağılımına ilişkin veriler toplanmakta ve bunların analizi yapılmaktadır.

Şekil 1.7 Milli Gelirin Bölgelere Göre Dağılımı
(1996 DİE Araştırması)

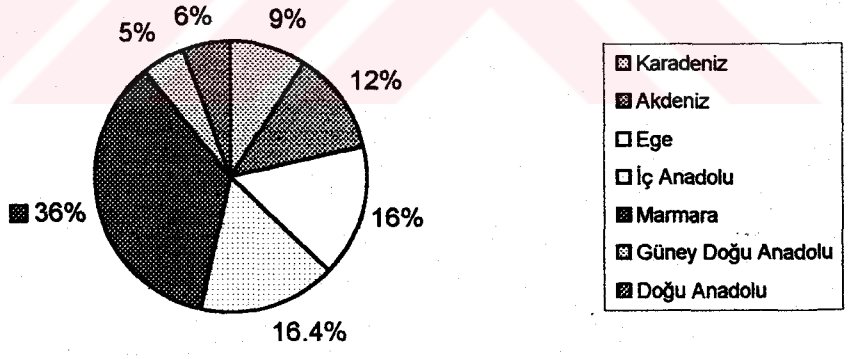

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü, Bölgesel Gelir Dağılımı Araştırması,1996

DİE'nin 1996 yılı hesaplamalarına göre, ülkemizde bölgelerin milli gelirden aldıkları pay oranı maalesef dengeli değildir.Tek başına Marmara Bölgesi, toplam ülke milli gelirinden yüzde 36.6 pay almaktadır. Marmara ve Ege bölgelerinin birlikte toplam milli gelirden almış oldukları pay yüzde 52.7'dir.Buna karşın Güney Doğu Anadolu

bölgesinin milli gelirden aldığı pay sadece yüzde 5.3, Doğu Anadolu bölgesinin aldığı pay yüzde 3.9'dur. Bu iki bölgenin toplam payı ise yüzde 9.2'dir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin payı, Marmara-Ege bölgelerinin milli gelirden almış oldukları paydan 5 kat daha azdır. Bu veriler çok açık olarak ülkemizde Doğu ve Batı bölgelerindeki gelir uçurumunun boyutlarını göstermektedir [Şekil-1.7].

1973,1987 ve 1994 yıllarındaki bölgesel gelir dağılımı araştırması sonuçları karşılaştırıldığında, ülkemizde geçen 20 yıllık zaman zarfında bölgeler arasındaki gelir uçurumunun ve yaşam standardının daha da kötüye gittiği görülmektedir. Üç ayrı gelir dağılımı araştırması sonuçlarını karşılaştırdığımızda şu tespitleri yapabiliyoruz [Tablo-1.5]

Marmara-Ege bölgelerinin milli gelirden aldığı pay sürekli olarak artmıştır. 1973 yılında yüzde 37.7, 1987 yılında yüzde 45 olarak hesaplanan pay, 1994 yılında yüzde 52.4'e yükselmiştir.

Akdeniz bölgesinin milli gelirden aldığı payda ciddi bir değişme olmadığı görülmektedir. Akdeniz Bölgesi, 1987 ve 1994 yıllarında milli gelirden yaklaşık yüzde 10'lar civarında bir pay sahibi olabilmiştir. 1973 yılında ise bölgenin milli gelirden aldığı pay yüzde 13.1'dir.

İç Anadolu bölgesinin milli gelirden almış olduğu pay sürekli azalmıştır.1973 yılında yüzde 23.4 olan pay, 1994 yılında 15.4'e inmiştir.

Karadeniz bölgesinde ise durum farklı olmuştur. Bu bölgede 1973 yılında yüzde 15.7'ler dolayında olan gelir payı, 1987 yılındaki hesaplamalarda yüzde 8.9 olarak hesaplanmıştır. Bu dramatik düşüşün ardından geçen 7 yıllık zaman zarfında bu bölgenin milli gelirden almış olduğu pay ancak yüzde 10'lara yükselebilmiştir.

Tablo :1.5 Coğrafi Bölgelere Göre Hane halkı Sayısı ve Kullanılabilir Gelirlerin Dağılımı						
Bölgeler	1994		1987		1973	
	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir	Hanehalkı Sayısı	Toplam Gelir
Toplam	100	100	100	100	100	100
Marmara-Ege	42.26	52.48	36.96	44.99	33.78	37.73
Akdeniz	12.48	11.06	13.44	10.66	15.18	13.15
İç Anadolu	17.90	15.42	24.27	21.52	21.89	23.47
Karadeniz	12.80	10.86	10.60	8.92	14.50	15.76
Doğu-G.Doğu	14.55	10.18	14.72	13.91	14.66	9.89

Kaynak: Sıddık Ensari, Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı, Ekonomik Forum Dergisi,19.04.1997,s.21

Tablo :1.6 Türkiye'de Bölgeler İtibariyle % 20'lik Kesimlerin Milli Gelir Payları					
	En Alt % 20	II- % 20	III-%20	IV-%20	En Üst % 20
Marmara	4.3	7.5	10.7	16.4	61.1
Ege	5.4	9.7	14.1	20.9	49.9
Akdeniz	5.2	9.1	13.2	19.6	52.9
İç Anadolu	5.0	9.1	13.8	21.9	50.2
Karadeniz	5.1	9.5	13.8	20.1	51.5
D. Anadolu	6.3	11.3	16.2	23.1	43.1
G.D.Anadolu	7.1	11.1	14.9	20.8	46.1
Türkiye	4.9	8.6	12.6	19.0	54.9

Kaynak: DİE,1994 Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları,Türkiye-Kent-Kır ve Bölgelere Göre %20,%10,%5 ve %1'lik Gelir Dağılımı, Ankara,1997

1.2.2.3 Sektörel Gelir Dağılımı

Milli gelirin üretime katkıda bulunan sektörler arasındaki dağılımı da önem arz etmektedir. 1994 DİE gelir dağılımı sonuçlarına göre ülkemizde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 24.6, ticaret kesiminin payı yüzde 26.1, hizmet sektörünün payı yüzde 24.2, tarım-dışı üretimin payı ise yüzde 24.9 olarak hesaplanmıştır. 1994 DİE araştırması, 1973 ve 1987 yılı araştırmaları ile karşılaştırıldığında şu sonuçlar elde edilmektedir [Şekil:1.8]

Şekil:1.8 Türkiye'de 1973,1987 ve 1994 Yılları İtibariyle Karşılaştırmalı Sektörel Gelir Dağılımı

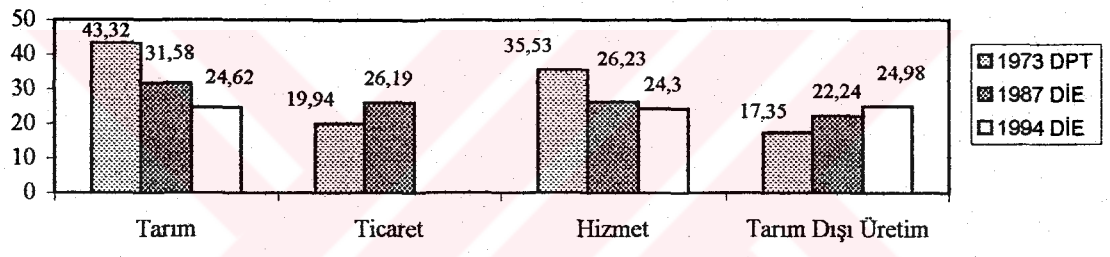

Kaynak:Sıddık Ensari,Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı, Ekonomik Forum Dergisi,19.04.1997,s.21

Milli gelirin üretime katkıda bulunan sektörler arasındaki dağılımı da önem arz etmektedir. 1994 DİE gelir dağılımı sonuçlarına göre ülkemizde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 24.6, ticaret kesiminin payı yüzde 26.1, hizmet sektörünün 20 yıllık süre içerisinde ülkemizde tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payı önemli ölçüde azalmıştır. 1973 yılında yüzde 43.8'lik pay, 1994 yılında yüzde 25'e düşmüştür.İkinci olarak, ülkemizde ticaret sektörü giderek büyümüştür. 1987 DİE araştırmasına göre ticaret sektörünün milli gelirden aldığı pay yaklaşık yüzde 20 iken, bu oran 1994 yılında yüzde 26.1'e yükselmiştir.Hizmet sektörünün payı ise 20 yıllık dönem içerisinde azalmıştır. 1973 yılında hizmet sektörünün payı DPT tarafından yüzde 38.8 olarak hesaplanmıştır. 1994 DİE araştırmasında ise bu pay yüzde 24.2'dir. Son

olarak tarım-dışı kesimin payında söz konusu 20 yıllık dönem içerisinde bir artış olduğunu şekil üzerinden gözlemleyebiliyoruz.

Tablo :1.7 Sektörel Gelir Dağılımının GSYİH Payları (%)			
Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1963	39.0	16.0	44.7
1970	29.3	19.1	51.6
1975	29.1	20.0	52.4
1980	24.8	22.0	53.1
1985	19.8	24.4	55.3
1990	16.8	26.4	56.9
1995	15.7	27.0	57.3
1996	14.4	27.8	57.8
1998	14.4	27.7	55.0
2002	14.1	26.4	53.9

Kaynak : 1]TOBB,Planlı Dönemlerde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi,1990,s.13
2]DİE,İstatistiki Göstergeler 1923-1993 ve Türkiye İstatistik Yıllığı,1996-2002

Gelirin sektörel dağılımı konusunda daha ayrıntılı olarak istatistiklere bakıldığında ülkemizde 1963-2002 yılları arasında tarım sektörünün toplam olarak ve tarım alt sektörleri itibariyle GSYİH içerisindeki payının azalma gösterdiği anlaşılmaktadır. 1963 yılında tarımın GSYİH içindeki payı yüzde 39.0 iken bu oran 2002 yılında yüzde 14.1'e azalmıştır. Sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları ise artma göstermiştir. Sanayiinin GSYİH içindeki payı 1963 yılında yüzde 16.0'dan 2002 yılında yüzde 26.4'e yükselmiştir. Hizmetler sektöründe ise söz konusu oranlar sırasıyla yüzde 44.7 ve yüzde 53.9 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.2.4 Kişisel Gelir Dağılımı

Gelirin fertler arasındaki dağılımının incelenmesi, fonksiyonel dağılımı kadar önemli bir olgudur. Kişisel gelir dağılımı, cinsiyet, yaş, meslek, işteki durum, eğitim,sosyal gruplar ve bölgesel farklılıklar gibi karakteristikler ile açıklanabilmektedir.Elde edilen

sonuçlar, insan sermayesine yapılacak yatırımların gelir dağılımını düzeltici boyutlarının olacağının kanıtlaması bakımından önemlidir.

Kullanılabilir gelir dağılımı araştırmaları, bir ülkede belirli bir sürede oluşturulan tüm gelirin, haneler veya kişiler arasında nasıl bölüşüldüğünün ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli çalışmalardır.

Tablo:1.8 Türkiye'de Resmi Gelir Dağılımı Araştırmaları

Hanehalkı Yüzdeleri	[1] DPT 1963	[2] DPT 1968	[3] DPT 1973	[4] DİE Kent 1978-79	[5] DİE 1987	[6] DPT 1994	[7] DİE 2002
Birinci % 20	4.5	3.0	3.5	6.3	5.2	4.9	5.3
İkinci % 20	8.5	7.0	8.0	12.0	9.6	8.6	9.8
Üçüncü % 20	11.5	10.0	12.5	13.0	14.0	12.6	14.0
Dördüncü % 20	18.5	20.0	19.5	21.0	21.1	19.0	20.8
Beşinci % 20	57.0	60.0	56.0	47.0	49.9	54.9	50.1

Kaynaklar: 1.Tolgay Çavuşoğlu ve Yusuf Hamurdan Gelir Dağılımı Araştırması DPT Yayın No.500,Ankara 1966

2.Tuncer Bulutay,Serim Timur ve Hasan Ersel,Türkiye'de Gelir Dağılımı A.Ü SBF Yay.No:325 Sevinç Matbası,Ankara 1971

3.DPT 1973 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması,DPT Yay.No:1495,Ankara 1976

4.DİE Kensel Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anket Sonuçları, DİE Yayın No:999,Ankara,1982

5.DİE 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anket Sonuçları-Gelir Dağılımı DİE Yayın No:1441,Ankara,1990

6.DİE 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anket Sonuçları,Ankara,Eylül 1997

7.DİE 2002 Hane Halkı Bütçe Anketi Araştırması, 2002

Ülkemizde kişisel gelir dağılımı konusunda yapılan ilk çalışma olan DPT [1963] araştırmasına göre nüfusun en alt yüzde 20'lik kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 4.5 iken, en son 1994 yılında DİE tarafından yapılan araştırmada bu oran yüzde 4.9

olarak hesaplanmıştır. DPT araştırmasına göre 1963 yılında nüfusun en üst yüzde 20'lik kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 57'dir. DİE tarafından 1994 yılında yapılan çalışmada bu oran yüzde 54.9 olarak tespit edilmiştir. Metodolojileri farklı olan ve iki farklı kurum tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında ülkemizde gelir dağılımındaki adaletsizlik sorununun aynen varlığını devam ettirdiği görülmektedir. [Tablo-1.8]. Ülkemizde kişisel gelir dağılımı konusunda ilk araştırma 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatında görevli iki uzman tarafından yapılmıştır. DPT, daha sonra 1968 ve 1973 yıllarında iki ayrı araştırma daha yapmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE] ise ilk gelir dağılımı araştırmasını kırsal alanla sınırlı tutmuş ve bu çalışma 1973 yılında yapılmıştır. DİE bunu takiben 1978 yılında Kentsel Yerler Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anket Sonuçlarını yayınlamıştır. DİE, 1987 ve son olarak da 1994 yılına ilişkin hane halkı gelir dağılımı araştırmalarını yapmıştır. Bu resmi araştırmaların dışında ülkemizde çeşitli akademisyenlerin yapmış olduğu bazı gelir dağılımı araştırmaları da bulunmaktadır. Bu araştırmalardan birisi, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'ın sponsorluğunda hazırlanmıştır.

Tablo:1.9 1973,1987, 1994 ve 2002 Karşılaştırmalı Kişisel Gelir Dağılımı

Hanelerin % 20'lik Dilimlere Göre Gelirleri ve Gini Katsayısı

Göstergeler	Türkiye			
	1973	1987	1994	2002
Birinci % 20	3.50	5.24	4.86	5.3
İkinci % 20	8.00	9.61	8.63	9.8
Üçüncü % 20	12.50	14.06	12.61	14.0
Dördüncü % 20	19.50	21.15	19.03	20.8
Beşinci % 20	56.50	49.94	54.88	50.1
Gini Katsayısı	0.51	0.43	0.49	0.42

Kaynak: 1] Sıddık Ensari,Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı,
Ekonomik Forum Dergisi,19.04.1997,s.21
2] DİE,Hane Halkı Gelir Dağılımı Araştırması, 2002

Daha anlamlı olması açısından DİE 1973, 1987, 1994 ve 2002 yıllarında yapılan gelir dağılımı araştırmalarını karşılaştırmak gereklidir [Tablo-1.8 ve Şekil 1.9].

Şekil 1.9 1973-1987-1994 ve 2002 Yılları
Karşılaştırmalı Kişisel Gelir Dağılımı

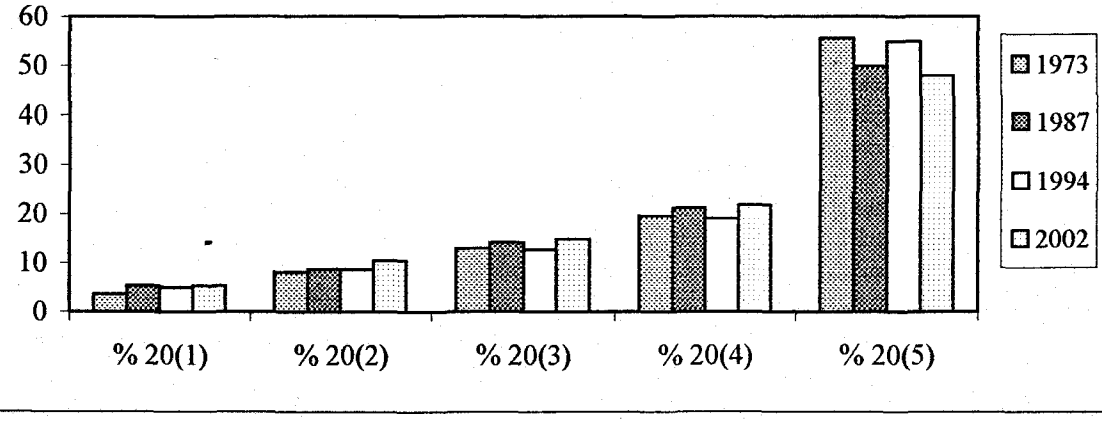

Kaynak : 1]Sıddık Ensari, Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı,
Ekonomik Forum Dergisi,19.04.1997,s.21
2] DİE,Hane Halkı Gelir Dağılımı Araştırması,2002

Bu karşılaştırmalardan elde edilebilecek önemli sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:
1.Türkiye genelinde 1973 yılında yoksul kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 3.5, en zengin kesimin payı ise yüzde 56.5 olarak hesaplanmıştır.1987 yılında yoksul kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 5.24'e yükselmiş,1994 yılında ise yüzde 4.86'ya düşmüştür. Gelir dağılımındaki bu iyileşme ve daha sonra kötüleşme olgusu gini katsayısından da anlaşılmaktadır. 1973 yılında 0.5 olan gini katsayısı, 1987 yılında 0.43'e inmiş (yani kişisel gelir dağılımında bir iyileşme olmuş), 1994 yılında ise 0.49'a yükselmiştir (yani, kişisel gelir dağılımında tekrar bir kötüleşme olmuştur). 2002 yılında ise 0.42 ye düşmüştür.Yani gelir dağılımında bir düzelme söz konusudur.Ancak bu zengin kesimin fakirleşmesiyle olmuştur.

2.Kentsel alanlarda 1987 yılında en yoksul yüzde 20'lik kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 5.43 iken, bu oran 1994 yılında yüzde 4.83 inmiştir. 2002 yılında ise bu oran 3.8'e gerilemiştir.Beşinci yüzde 20'lik kesimi temsil eden en zenginlerin payında ise bir artış olmuştur.1987 yılında en zenginlerin milli gelirden aldığı pay yüzde 50.93 iken, bu oran 1994 yılında yüzde 57.22'ye yükselmiştir.2002 yılında ise yüzde34.5 düşmüştür.

3.Kırsal kesimde ise 1987 ile 1994 yılları arasında geçen zaman zarfında gelir dağılımında bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. 1987 yılında 0.41 olan gini katsayısı 1994 yılında da yine aynı oranda hesaplanmıştır.2002 yılında ise bu oran 42'ye yükselmiştir.

5. Ülkemizde hane gelirlerinin yüzde 5'lik gruplar halinde dağılımına baktığımızda en zengin yüzde 5'lik kesimin toplam kullanılabilir gelirden aldığı payın 1987 yılında yüzde 23 olduğunu ve bu oranın 1994 yılında yüzde 30.3'e yükseldiğini görmekteyiz. Bu yükselme kentsel yerlerdeki gelir artışından kaynaklanmaktadır. En düşük yüzde %2'lik grubun ise toplam kullanılabilir gelirden aldığı payın ise 1987 yılında yüzde 0.70 olduğunu ve bu oranın 1994 yılında muhafaza edildiğini (yüzde 0.69) tespit etmekteyiz. En düşük yüzde %2'lik kesimin payı kentsel alanlarda azalırken, kırsal yerlerde bir ölçüde artmıştır [DPT, 2001:37].

Tablo:1.10 % 20'lik Dilimlere Göre Hanelerin Gelirleri

		DİE 1994[Dolar]	SGT 2000 [Dolar]	SGT 2002[Dolar]
En Üst	% 20			
Üst	% 20	19.406	18.678	11.602
Orta	% 20	6.071	8.168	5.530
Orta Alt	% 20	4.025	5.630	3.967
Alt	% 20	2.777	4.043	2.780
En Alt	% 20	1.639	2.216	1.657
Tüm Haneler		6.783	7.753	5.105

Kaynak: http://www.veriarastirma.com, Statü,Gelir, Tüketim Araştırması, 10.11.2002

Türkiye'de gelir dağılımı üzerine yapılan en son resmi çalışma 2002 yılında DİE tarafından gerçekleştirildi. 2000 ve 2002 yılları için gerçekleştirilen VERİ - SGT araştırmaları, 1994 yılı DİE çalışmasının daha küçük çaplı devamı niteliğindedir.

2002 VERİ - SGT araştırması 1940 hane ve 4970 kişi ile yapılan ve kentsel Türkiye'yi temsil eden bir örnekleme yapısına dayanıyor. Araştırmada 20,000 ve üzeri nüfuslu yerleşim yerleri kent olarak tanımlanıyor. Bu tanımlamaya göre, Türkiye'de 279 kent

bulunuyor ve buralarda toplam nüfusun yüzde 57'sini oluşturan 38 milyon 755 bin kişi yaşıyor.

Tablo 1.10'a göre en sert gelir düşüşü, en üst ve üst gelir dilimlerinde yaşanıyor. 1994 - 2002 yıllarını karşılaştırdığımızda, en üst yüzde 20'lik dilimin geliri 19,406 dolardan 11,602 dolara düşerken, an alt yüzde 20'lik dilimin geliri 1,600 dolar civarında kalıyor. Aynı dönemde tüm hanelerin ortalama geliri de 6,783 dolardan 5,105 dolara geriliyor. Yani pasta küçülürken en üst ve göreli olarak üst gelir grupları dilimlerini kaybediyor. Pastadan ancak yaşamını idame ettirecek kadar pay alanlar, yaklaşık aynı payı almaya devam ediyor. Bir başka ifade ile, Türkiye'de gelir dağılımı matematiksel olarak düzeliyor. 1994 ve 2001 krizlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri de genel olarak ters yönde hareket ediyor. 1994 krizi sonrası orta ve üst gelir gruplarının gelir artışı diğer grupların üzerinde, 2001 krizi sonrası ise en üst, üst ve orta gelir gruplarının gelir düşüşü diğer grupların üzerindedir.

Ülkemizde son yapılan gelir dağılımı araştırması ise Türk-İş tarafından yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'de gelir dağılımının çalışanlar aleyhine dengesiz ve adaletsiz olduğu vurgulanarak, uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların olumsuz yansımalarının gelir dağılımında görüldüğü kaydedilmiştir [Türk-İş, 2003].

Araştırmanın sonuçlarına göre, Ülke nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan ve en yoksul kesim olan yaklaşık 13 milyon kişi toplam gelirin yüzde 4.9'nu alabilirken, en zengin kesim olan nüfusun yüzde 20'sinin ise toplam gelirin yarısından fazlasını aldığı belirtilen araştırmada, bu yapısıyla Türkiye'nin dünyadaki gelir dağılımı bozuk ülkelerin başında geldiği vurgulandı. Araştırmada, kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu Türkiye'de gelir dağılımının da adaletsiz olmasının yoksulluk olgusunu ön plana çıkardığına dikkat çekilerek, ülke nüfusunun % 12'sinin yetersiz beslenmeden ötürü açlık, % 43'nün de yoksulluk sorunu ile karşı karşıya bulunduğu bildirildi. Gelir dağılımındaki bozulmanın emek ile sermaye arasındaki dağılımda da görüldüğü ifade edilen Türk-İş araştırmasında, uygulanan politikalarla ücretli çalışanların milli gelirden aldığı pay düşerken, kira, faiz ve kar gelirleri toplamından oluşan sermaye gelirlerinin milli gelirden aldığı payın arttığı vurgulanmıştır.

1.2.3 Türkiye'de Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Türkiye'de gelir dağılımını bir çok faktör etkilemektedir. Bunlar: siyasi yönetimin etkinliği, eğitim ve öğretim politikası, kalkınma stratejileri, kamu maliyesi, para, döviz ve faiz politikaları, istikrar politikaları ve IMF, enflasyon, yolsuzluk, işsizlik ve kayıt dışı ekonomide genişleme gibi faktörlerdir.

1.2.3.1 Siyasi Yönetimin Etkinliği

Siyasi yönetimin etkinliği, politik istikrarsızlıklar ve seçimler, politik gelişmeler gibi faktörlerin gelir dağılımında öncelikli bir öneme sahip olduğu bilinen bir gerçektir [Alesina,1996:29]. Bu başlık altında bu faktörlerin gelir dağılımı ile olan ilişkisi ülkemiz açısından ele alınacaktır.

Seçimlerin ve politik uygulamaların işsizlik, enflasyon, kamu harcamaları ve reel ücretlerde hatırı sayılır değişikliklere sebep olduğunu bilinmektedir. Bürokratların, politikacıların ve seçmenlerin davranışlarını formüle etmek, seçimlerin kamu harcamaları ve dolayısıyla ekonomi ve gelir dağılımı üzerindeki etkisini açıklamakta yararlı olacaktır.

Temsili demokrasilerde amaç iktidar olan bir politikacının temel hedefi en yüksek düzeyde oy almak olarak formüle edebiliriz. Bu durumda politikacı seçmenlerin taleplerini yerine getirmek ile kendini yükümlü hissetmektedir. Daha fazla mal ve hizmet sunmak amacıyla bütçeyi genişletecek ve bu da kamu harcamalarını şişirecektir. Secim kampanyası finansmanı gibi giderlerin ortaya çıkması ile harcamalar üzerinde baskı artacak ve kampanya finansmanı dengeyi bozan bir başka değişken olarak önümüze çıkacaktır.

Önce seçim kampanyasının finansmanı için girişilen bağlantılar ve vaatler daha sonra iktidara gelince usulsüz ve yolsuz harcamalar üzerinde baskıya yol açarak,vatandaşa daha fazla kaliteli mal ve hizmet sunma zorunluluğu bütçe harcamalarını genişleterek kaynak ihtiyacını arttıracaktır. Statükoyu değiştirmeye çalışan reformcu bir parti ise tüm

menfaat dengelerini sarsacağından mevcut rantiye azınlığın özel bir direnişi ile de karşılaşacaktır. Böyle bir ortamda sadece etkin bir ekonomik performans öngörmede yetmez, yapısal değişimin zorlanması gerekir.

Bir başka bakış açısı da politikacının seçmen taleplerini yerine getirirken ülke menfaatlerini ön plana çıkarmasıdır. Politikacının bütçeyi genişletmesinin yegane hedefi milletine daha iyi bir hizmet sunarak istihdam imkanları oluşturmak, üretimi arttırmak, milli geliri arttırmak, gelir dağılımında adaleti amaç edinmektir.

Yukarıda bahsedilen birinci politikacı tiplemesinden oluşacak bir siyasi irade ülkeyi sürekli bütçe açıklarıyla borçlanmaya itecek bu ise gelir dağılımında adaletsizliğe neden olacaktır. Aksine ikinci politikacı tiplemesi ise daima üretken bir ekonomi amaç edindiğinden böylelikle oluşacak siyasi bir irade ülkeyi gelir dağılımında adaleti amaç olarak belirleyebilecektir.

Ülkemizdeki siyasi iradenin; ekonomimizin sürekli olarak açık verdiği, krizlerden çıkamadığı göz önüne alınırsa birinci tip politikacılardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle de gelir dağılımında adaletsizlikten bir türlü kurtulamamaktayız. Türkiye ekonomisinde kırılganlığın ve performans düşüşünün önemli nedenlerinden birinin siyasetteki yetersizliğin ve istikrarsızlığın olduğu inkar edilemez [T.O.B.B:2001].

Gelecek ile ilgili risk faktörlerinin en önemlisi politik risktir. Siyaset istikrarsız ise ve hükümetler ekonominin geleceği açısından güven vermiyorsa, ekonominin dinamizmi ve iş dünyasının esnekliği de anlamını büyük ölçüde yitirir. Böylelikle oluşan yönetim krizi etkin kararların alınmasını ve yürütülmesini engellerken mevcut kaynak açığının büyümesine vahim bir kamu borçlanmasına yol açmaktadır. Borcu borçla ödemek demek olan "borç çevirme"neredeyse kamu yönetiminin kabusu haline gelmiştir. AKP hükümetinin de acil önceliği ilk iki yılda maalesef borç çevirme politikası olmuştur. Bu durumda en büyük alacaklı olarak karşımıza IMF çıkmaktadır. Son beş yılda hükümetler adeta IMF'nin ekonomik kazanımlarını yürütme kurulu haline dönmüşlerdir.

Devletin ekonomik nitelikli kararlar yanında, politik içerikli gelişmeler de gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Örneğin, politik istikrarsızlık ya da kısa aralıklarla iktidarların değişmesi, bir başka ifadeyle, politik konjonktür ekonomik alanı yoğun olarak etkilemektedir. Böylece, politik konjonktürün yüksek olduğu seçim dönemlerinde, kamu kesiminde çalışan ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturan dar ve sabit gelirli kesimlere verilen ücret artışları yüksek olmaktadır. Ancak IMF son yıllarda borçlarının tahsilatının zamanında yapılabilmesi için bu politikaya da karşı çıkmaktadır. Kamu kesiminde yapılan ücret artışları işçi sendikaları tarafından özel kesimde çalışanlar için de baz alınmakta ve böylece, ülke geneline yansımaktadır.

Aynı şekilde destekleme kapsamındaki tarım ürünlerinin sayısı ve bunların taban / tavan fiyatları seçim, dönemlerinde büyük ölçüde artırılmış ise de yine son yıllarda IMF bu politikaya da karşı çıkmaktadır. Çünkü IMF bu politikalarla tarım sektörünü piyasa şartlarına bırakılmasını istemektedir [Özbilen, 2000:70].

1.2.3.2 Eğitim ve Öğretim Politikaları

Günümüzde beşeri sermaye en önemli üretim faktörü konumundadır. Eğitim alanındaki adaletsizlikler gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ortaya çıkmasına yol açan unsurların başında gelmektedir. Arazi ve fiziki sermaye gibi üretim faktörlerinde herhangi bir kişinin sahip olabileceği miktar konusunda herhangi bir sınır söz konusu değilken bir kişinin sahip olabileceği bilgi konusunda doğal bir sınır bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumun eğitim düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki adaletsizlikte o ölçüde azalma eğilimine girecektir.

Bir çok ülkede yapılan araştırmalara göre gelir düzeyi en yüksek olanların babalarının yüksek düzeyde yönetici yada üst gelir gruplarında yer alan kişiler oldukları saptanmıştır [Şener,1990:17]. Bu anlamda eğitim ve öğretim alanındaki adaletsizliklerin giderilmesi gelirin paylaşımı açısından çok büyük bir önem taşımaktadır.

Eğitim hizmetlerini, devletin sunmuş olduğu eğitim hizmeti ve maliyeti yüksek olan özel eğitim kuruluşlarının verdiği hizmet şeklinde incelemek mümkündür. Gelir düzeyi yüksek olan fertlerin çocukları özel eğitim hizmetleri nimetinden en iyi şekilde

yararlanmakta ve aldıkları iyi bir eğitim neticesinde gelir düzeylerini yükseltecek işlerde çalışabilmektedirler. Halbuki gelir düzeyi düşük olan fertlerin çocukları aynı eğitimi alamamakta, neticede ortaya adil olmayan bir ayrım çıkmaktadır.

Eğitim hizmetindeki bu ayrım, tersine gelişmiş ülkelerde her iki eğitim kurumunun (devlet ve özel) verdiği hizmet kalitesi eşit tutulduğu ve bu imkanlardan yetenekli öğrenciler eşit bir şekilde yararlandıkları için, düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının gelir düzeylerini yükseltmeleri ve bir üst sosyal tabakaya geçmelerine fırsat sağlanmaktadır.

Ülkemizde eğitim alanında göze çarpan diğer bir husus da eğitimde fırsat eşitsizliğidir. Günümüzde üniversiteye girişte uygulanmakta olan mesleki okullarla diğer düz liselerin orta öğretim başarı puanlarına uygulanan katsayılardaki farklılıklar yine mesleki okul ile düz lise okulları ve öğrencileri arasında fırsat eşitsizliğine sebep olmaktadır. Uygulanan bu politika ile bu eşitsizlikten dolayı binlerce kişi üniversiteye girememekte ve dolayısıyla iyi bir eğitimden yoksun kalmaktadır. Bu da düşük gelir demektir.

Ayrıca sekiz yıllık eğitim politikası ile de eğitim ve öğretim kabiliyetleri yada imkanları olmayanların bir başka ifade ile sanat ve zanaatkarlık için kabiliyeti olan çocukların önüne set çekilmektedir. Çünkü bu tür işlerin eğitimi daha küçük yaşlardan başlamaktadır. Sekiz yıl sonunda yani orta yaşa gelmiş bir çocuğun sanata olan ilgisi farklı alanlara kayabileceği gibi eğitilmesi de güçleşmektedir. Neticede bu politikanın ileride istihdam sorunlarına yol açabileceği ve dolayısıyla gelir dağılımında dengesizliklere sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

Eğitim imkanları farklılığından doğan eşitsizliği düzeltmenin en iyi yolu gelir elde eden iş kolları ve mesleklerde her çeşit iş gücü için herkese eşit eğitim imkanları tanımakla mümkündür. Devletlerinde bu fonksiyonu sağlaması için eğitim ve öğretim teknolojisine, gelişmesi nispetinde bütçeden pay ayırması gerekmektedir.

Ülkemizde tekelci, teorik ve ezberci, maliyeti yüksek ve fırsat eşitsizliği ayrıca istihdama yönelik olmayan eğitim sistemini temsil eden yapı düzeltilmedikçe gelir dağılımında adaletsizlikler devam edecektir.

1.2.3.3 Kalkınma Stratejisi

Kalkınma ve büyüme stratejileri genelde, ithal ikameci sanayileşme ve ihracata yönelik sanayileşme olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu stratejilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri farklı olabilmektedir.

Birinci yaklaşımda yani ithal ikameci sanayileşme stratejisinde iç talebe dayalı bir büyüme öngörüldüğü için, ücretlilerin milli gelirden aldığı payın artması gereği bulunmaktadır. Bir başka deyişle, iç piyasanın dinamik kalması, talep artışına, bu ise, en önemli tüketici grubu oluşturan dar ve sabit gelirli kesimlerin gelirlerinin artırılmasına bağlı bulunmaktadır [Dansuk,1996:21-25].

İkinci yaklaşımda yani, karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı ihracata yönelik sanayileşme stratejinin "ucuz emeğe dayalı" bir nitelik taşıması, reel ücretlerin düşük tutulması gereğini ortaya çıkaracağı için, bu kesimin milli gelirden aldığı pay azalacaktır. 1980 ve 1990'lı yıllar önceki dönemden oldukça farklı bir dönemdir. İthal ikameci politikalar terk edilip ulusal ve uluslararası ekonomik değerlerin eşitlenmeye çalışıldığı ve ekonominin dışa açıldığı ihraca dayalı bir büyüme modeline geçildiği dönemdir. Ekonominin dışa açılması öncelikle ücretler ve politik yapılar üzerinde bir baskı oluşumunu getirmiştir. Politik sınırlamalar 1983 ile birlikte kısmen kalkmış fakat ücret üzerindeki sınırlamalar günümüze kadar devam etmektedir. Buna etken olan unsur daha önceleri iç talebi artırmanın gereği olan populist rejim veya sermayedar ile çalışan sınıf ittifakının bozulmasıdır. Bu bozulma, ücretlerin ekonomi içinde talebi desteklemekten, maliyet unsuruna dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu dönüşümün gelir dağılımına etkisi ücret-maaş paylarının ve tarımın payının fonksiyonel gelir dağılımı içinde sürekli düşmesi olmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliğinin 1970'lerdeki görece iyi hali çalışanların ithal ikameci döneminden gelen kazanımları nedeniyle 1980'lerin sonuna kadar devam etmiş, yeni büyüme modelinin gelir dağılımına olumsuz etkileri 1990'larda açığa çıkmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği 1983-1987 arasında azalırken 1987-1994 arasında yükselmiştir. İhraca dayalı büyüme modelindeki krizde de önceki modelin krizi gibi kaynağını ödemeler dengesinden almıştır. 1994'de ki kriz yine bir develüasyon ile birlikte gelmiştir.

Netice itibariyle, tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz açısından da 1980 sonrası uygulanan ve liberal bir felsefeyi temsil eden ihracata dayalı büyüme ve kalkınma stratejisi gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir.

1.2.3.4 Kamu Maliyesi

Kamu maliyesinin gelir, harcama ve borçlanma boyutları gelir dağılımını farklı şekillerde etkilemektedir. Ülkemizde kamu maliyesinin gelir alanında vergi sisteminde görülen adaletsizlikler, harcama boyutunda ortaya çıkan dengesizlikler ve borçlanma oranında görülen yüksek artışlar son yıllarda gelir adaletsizliğini iyice bozmuştur. Bu başlık altında ülkemizde kamu maliyesi uygulamalarının gelir dağılımı üzerinde etkileri ele alınacaktır.

Kamu tarafından izlenen vergi politikasının temelinde belli kesimlerden yüksek oranda vergi alınması ve vergi vermesi gereken fakat vermeyenlerden vergi alınamaması yatmaktadır. Bu sebeple vergi gelirleriyle karşılanamayan kamu harcamalarının önemli ölçüde özellikle 1980 sonrası dönemde iç borçlanmayla telafi edilmesidir. Bu nedenle vergi gelirlerinin GSMH'ye oranı 1978'de %19.1 iken bu oran 1980'den itibaren düşmeye başlamış, 1984'te %12.9 gerilemiştir. Daha sonraki yıllarda bir artış görülmüş fakat 1993 yılından sonra bu artış trendi yerini önemli ölçüde düşüşe bırakarak 1996'da %15.4'e düşmesini gerilemiştir. Buna karşılık iç borçların önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir.Ancak 1996 yılından sonra vergi payı / GSMH ile birlikte iç borcun GSMH payının da arttığı görülmektedir.

Tablo 1.11'de de görüleceği gibi iç borçların GSMH'ye oranı 1981'de %13.6 düzeyinde iken bu oran düzenli bir şekilde yıllar boyunca artarak 1994'te %18.2'ye ulaşmıştır. Devam eden yıllarda iç borçların kontrol edilmesine yönelik politikalarla bu oran 1995'da %17.9'a indirilmiştir. Fakat sonraki yıllarda bu oranın arttığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranlarının (OECD ortalamasının 1993 yılı için %28.5, AB ortalamasının aynı yıl için yaklaşık %29 olduğu görülmektedir) [Maliye,1996:102]. Bu karşılaştırmanın gösterdiği sonuç ülkemizde kamu finansmanı için gerekli olan vergiler gereğince toplanamıyor, bunun yerine bu kaynak ihtiyacı iç borçlanmayla telafi edilmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde iç borçlanma oldukça yüksek

maliyetlerle (faiz) gerçekleştirilmektedir. Bu durum, hem yatırıma gidecek sermayenin yüksek faiz getirisine kayarak yatırımların düşmesine, dolayısıyla istihdam olanaklarının daralmasına sebep olmaktadır. Hem de yüksek faiz politikası sebebiyle sermaye sahibi kesimler lehine gelir dağılımını daha da bozulmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Tablo:1.11 Vergi Gelirlerinin GSMH Payları

Yıllar	GSMH'da Vergi Payı	Dolaysız Vergi	Dolaylı Vergi	GSMH/ İç Borç
1981	18.2	64.5	35.5	13.6
1983	16.8	58.6	39.2	12.6
1984	12.9	58.2	41.0	22.7
1986	15.3	52.0	47.6	19.7
1987	16.2	49.6	50.2	20.5
1988	13.8	46.8	53.4	22.9
1989	14.4	53.4	46.6	22.0
1990	15.5	52.1	47.9	18.2
1991	16.6	52.3	47.7	14.4
1994	18.2	48.6	51.4	18.2
1995	15.1	48.2	51.8	17.9
1996	14.2	39.8	57.6	24.4
1997	16.2	40.7	59.9	28.4
1998	17.2	47.0	59.3	21.9
1999	18.9	45..0	55	29.3
2000	21.0 ·	41.0	59	28.7
2001	20.7	40.0	60	54.2
2002	20.6	33,7	66,7	64.3

Kaynak : 1-Gülten Kazgan.Türkiye'de Gelir Bölüşümü Dün ve Bugün, İstanbul,s.47

2- T.C Maliye Bakanlığı 1998-1999-2000 Yıllık Ekonomik Raporları

3-TÜSİAD Yıllık Ekonomi Raporları Çeşitli Yıllar

Gelir dağılımının vergiler yoluyla etkilenmesinde önemli olan bir başka kriter, vergilerin dolaylı mı yoksa dolaysız olarak mı toplandığıdır. Vergi adaleti en az olan dolaylı vergilerin 1980'den sonra tablo 1.11'den de görüleceği gibi dolaysız vergilerin yerine ikame edildiği görülmektedir. 1981'de dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %64.5 iken 1988'de %46.6'ya düşmüştür. Aynı yıllarda dolaylı vergilerin payı ise sırasıyla %35.5'ten %53.4'e yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergileri bir miktar düşme göstermekle birlikte özellikle 1993'ten sonra tekrar artarak 1996'da %59.9'a yükselmiştir. 2000'li yıllarda %60'ı geçmiştir. Buna paralel olarak da dolaysız vergiler %38'e düşmüştür. Görüldüğü gibi vergi gelirleri önemli ölçüde dolaysız vergiler lehine nispi olarak artmıştır. Bu durum gelir dağılımının geniş kitleler aleyhine bozulmasında büyük pay sahibi olmuştur. Çünkü bu yolla geniş kitlelerin satın alma gücünün önemli ölçüde daraltılması olmaktadır. Buna karşılık hazine bonoları ve devlet tahvillerinin vergiden muaf tutulması, rant gelirleri lehine gelir dağılımının bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bilindiği gibi ücretli kesimin vergileri stopaj usulü ile kesilirken, diğer kesimlerin vergilerinin bir dönem sonra ve üç eşit taksitle tahsil edilmesi, enflasyonun yüksek düzeyde olduğu ülkemizde, izlenen vergi politikası ile gelir dağılımının geniş kitleler aleyhine bozulmasında rol sahibi olmuştur.

Diğer taraftan ülke genelinde satın alma gücü azalan ücretli kesimin toplam vergi yükünün oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ücretli kesimin ödediği dolaysız ve dolaylı vergilerin toplamı brüt ücrete oranlanarak bu kesimin toplam vergi yükü hesaplanabilmektedir. 1980'lerde bütün ücretli ve maaşlı kesimlerin vergi yükünün yaklaşık %50'ler düzeyinde olduğu görülmektedir. 1980-1990 döneminde ücretler ve maaşların vergi yükünün azaldığı görülmektedir. Bu oran yaklaşık %45'ler düzeyinde görülmektedir [Alpay,1992:135]. Daha sonraki yıllarda bu oran artarak 1994'te %51 olmuştur. Bir başka açıdan, ülkemizde 1987'de gelir vergisinin %38.2'si ücretlilerden alınırken, bu oran 1993 yılında büyük ölçüde bir artış ile %56'ya yükselmiştir [Harb-İş,1994:47-87]. Bilindiği gibi ücretlilerin bu yüksek vergi paylarına karşılık, milli gelirdeki pay oldukça düşüktür. Bu durum vergilerin çalışanları önemli ölçüde refah kaybına uğrattığı ifade edilebilir. Her ne kadar vergiler yoluyla gelir dağılımının düzeltilemeyeceği savunuluyor ise de [Eren,1989:5] vergilerin gelir dağılımını bozduğu görülmektedir.

Ülkemizde halen kamunun ekonomi içindeki nispeti yüksek düzeydedir. Nitekim konsolide bütçe, KİT, mahalli idareler, sosyal güvenlik ve fonlar toplandığında kamunun ekonomi içindeki nispeti % 40'lar düzeyindedir [DPT, 2001:2]. Dolayısıyla kamu kesiminin harcamaları ve transferleri ülkedeki gelir dağılımını etkileyecektir. Bu bağlamda kamunun bütçesindeki temel kalemler incelendiğinde kaynakların nasıl kullanıldığı görülebilir.

Tablo: 1.12

1980-2000 Dönemi Kamu Harcamalarının GSMH İçindeki Payı [%]

YILLAR / KAMU HARC.	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Kamu Harc.	20.3	18.9	15.1	18.8	16.7	15.1	15.9	17.0	16.4	16.7	17.0
- Cari Harc.	9.3	8.0	6.8	7.7	6.7	5..9	6.0	6.5	6.1	7.8	8.9
Personel Harc.	6.4	5.0	4.2	4.9	4.0	3.6	3.6	4.4	4.2	6.0	7.1
Diğer Cari	2.9	3.0	2.6	2.8	2.7	2.3	2.4	2.1	1.9	1.8	1.8
- Yatırım Harc.	3.5	3.8	3.1	3.4	3.0	3.0	3.1	2.7	2.2	1.7	1.8
-Transfer Harc.	7.5	7.1	5.2	7.7	7.0	6.2	6.8	7.8	8.1	7.2	6.3
Faiz Ödeme.	0.6	0.9	0.8	1.5	2.0	2.0	2.6	3.0	3.9	3.6	3.5
İç Borç Faizi	0.4	0.5	0.3	0.6	0.8	0.8	1.2	1.6	2.5	2.2	2.4
Dış Borç Faizi	0.1	0.4	0.5	0.9	1.2	1.2	1.4	1.4	1.4	1.4	1.1
KİTlere Transfer	3.8	2.4	2.1	2.2	1.2	0.5	0.3	0.6	0.8	0.5	0.3
Vergi İadeleri	0.1	0.4	0	1.3	1.6	2.0	2.2	2.2	1.6	1.3	1.0
Sosyal Güvenlik	0.9	0.7	0.7	0.8	0.5	0.6	0.5	0.6	0.6	0.6	0.3
Diğer Transfer	2.1	2.7	1.6	1.8	1.7	1.1	1.2	1.4	1.2	1.2	1.2

Kaynak : İlgili Yıllar Bütçe Gerekçeleri ve Kamu Hesapları Bültenleri

Cari harcamalar kalemi büyük ölçüde personel harcamalarını içerir. Yatırım harcamaları ise isminden de anlaşıldığı gibi daha çok kamu tarafından yapılacak sabit sermaye yatırımları, alt yapı yatırımları vd. bu kalemde değerlendirilir. Transfer harcamaları bünyesinde faiz ödemeleri, KİT'lere transferler, vergi iadeleri ve sosyal amaçlı transferler yer almaktadır. Bu izahtan sonra aşağıda Tablo 1.12 ve 1.13'e bakıldığında transfer harcamalarının artan nispeti dikkati çekmektedir. Transfer harcamalarının yıllar boyunca yükselmesinin en önemli sebebi kamu kesiminin borçlanma gereksinimidir. Yani bütçe gelir ve giderleri arasındaki açıktır.

Tablo: 1.13

1990-2000 Dönemi Kamu Harcamalarının GSMH İçindeki Payı [%]

YILLAR / KAMU HARC.	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kamu Harc.	20.6	20.1	24.3	23.1	21.8	26.3	27.4	29.2	29.2	37.5
- Cari Harc.	10.4	11.3	11.1	9.5	8.2	8.3	9.5	9.7	11.7	10.5
Personel Harc.	8.6	9.5	9.3	7.6	6.4	6.5	7.1	7.2	8.9	7.5
Diğer Cari	1.8	1.8	1.8	1.9	1.8	1.8	2.4	2.5	2.3	3.2
- Yatırım Harc.	1.9	1.7	1.8	1.3	1.2	2.1	2.2	1.9	1.9	1.9
-Transfer Harc.	8.3	7.1	11.4	12.3	12.4	14.8	15.7	17.6	22.2	25.1
Faiz Ödeme.	3.8	3.7	5.8	7.7	7.3	10.0	7.7	11.5	13.7	16.9
İç Borç Faizi	2.7	2.8	4.6	6.0	6.0	8.8	6.7	10.5	12.5	15.9
Dış Borç Faizi	1.1	0.9	1.2	1.7	1.3	1.2	1.0	1.0	1.1	1.0
KİTlere Transfer	1.9	0.7	1.3	0.6	0.6	0.3	0.4	0.3	0.5	0.5
Vergi İadeleri	1.0	1.0	1.1	0.8	0.8	0.7	0.8	1.0	1.5	0.8
Sosyal Güvenlik	0.3	0.4	0.7	1.0	1.4	2.2	2.6	2.7	3.5	2.8
Diğer Transfer	1.3	1.3	2.5	2.2	2.3	2.9	4.2	2.1	1.5	4.1

Kaynak : İlgili Yıllar Bütçe Gerekçeleri ve Kamu Hesapları Bültenleri

Bütçe açığının son yıllarda yüksek düzeyde olması, kaçınılmaz olarak kamuyu büyük ölçüde borçlanmaya itmiştir. Artan borçlanma gereksinimi, faiz oranlarının artmasını kaçınılmaz kılmıştır. Hem kısa vadeli hem de yüksek düzeydeki faiz oranıyla, özellikle iç borçlanma öyle bir hale gelmiştir ki kamu, borçlarının faizini ödemek için borçlanma kısır döngüsüne girmiştir.

Kamunun yüksek faiz politikası, yüksek gelir sahibi kesimlerin paralarını, yüksek faizle değerlendirerek büyük gelirler elde etmelerine imkan sağlamıştır. Aynı şekilde yüksek faiz politikası, kredi faiz oranlarının kaçınılmaz olarak yükseltmiş,yükselen kredi faiz oranları yatırımların azalmasına sebep olmuştur.

Daha öncede ifade edildiği gibi, faaliyette bulunan işletmeler, ellerindeki geliri, yatırımlara yöneltmek yerine, yüksek faizle kamuya borç vererek yüksek kazançlar sağlamışlardır. Bu durum ise yatırımların daralmasına böylece istihdam imkanlarının azalmasına yol açmıştır. Kamunun yüksek faiz politikasıyla borçlanması, ülkedeki tasarruf potansiyelini kamuya kaydırmış, bu durum sonuçta özel kesimin dışlanmasına sebep olmuştur. Yüksek faiz geliri elde eden yüksek gelir grupları gelirlerini daha da arttırarak gelir dağılımının daha da bozulmasına sebep olmuştur.

Günümüzde devletlerin kaynakları arasında borçlanma da önemli bir yer tutar. Kamu yatırımlarını ertelemek istemeyen sosyal devlet, vergi gelirleriyle yetinmeyerek yurtiçi ve yurtdışından borçlanma yolunu tercih eder. Kamu Maliyesi'nde belli başlı borçlanma gerekçeleri şunlardır; Savaş ve doğal afet gibi olağanüstü artışlara karşı bütçe denkliğini korumak,dış ticarette ihracatın, ithalattan az olması ve dış ticaret dengesini sağlamak, para politikası gereği piyasadaki para arzını kontrol etmek.bütçe açığını kapatmak gibi [İnce, 1996:27-35].

Devlet yukarıda sayılan nedenlerden dolayı borçlanmaya gidebilir.Ancak borçlanmanın ekonomiye getireceği bir çok olumsuz etkisi vardır. Bunlarda en önemlisi gelir dağılımına olan etkisidir. Borçlanmanın getirdiği yükün kimin yada kimlerin sırtına bineceği buna karşılık, borçlanmadan kimlerin menfaat sağlayacağı sorularının cevap bulması, borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Hükümetin ülke sınırları içinde kişi ve kurumlara ulusal para cinsinden borçlanmasına iç borçlanma denir. Bu borçlanmanın iktisadi niteliği, satın alma gücünün özel ve kamusal kesimler arasında el değiştirmesidir. İç borçlanmada ülkenin kullanabileceği kaynaklara bir ek söz konusu değildir. Devlet, en yaygın yöntemle halka ve kurumlara sattığı kağıda bağlı bono, tahvil ve kağıda bağlı olmayan yöntemlerle borçlanabilir. İç borçlanma; kısa-uzun vadeli, teminatlı-teminatsız ve zorunlu-gönüllü olarak üç gruba ayrılabilir. İç borçlanmada gelir dağılımı açısından önemli olan husus,satın alma gücünün el değiştirmesidir. Bilindiği üzere borç tahvilleri, sahiplerine başta faiz olmak üzere çeşitli çıkarlar sağlar. Bunlar devlet için bir yüktür. Devlet borçlarının bu ağır yükü şüphesiz vergi gelirleriyle karşılanma yoluna gidilecektir. Bunun anlamı ise söz konusu yükün,vergi ödeyenlere bindiği demektir. Sonuç itibariyle devlet iç borçlanmaya gitmekle, geliri az olanların sırtından çıkan vergilerle yüksek gelire sahip olanların kesesine gelir aktarımı yapmaktadır. Bu aktarma ile de devlet bir nevi aracılık rolünü üstlenmektedir.

Tablo: 1.14 Kişi Başına Borç Yükü

Yıllar	Nüfus [milyon]	Kişi Başına Gelir [dolar]	Kişi Başına Borç [dolar]
1985	50.3	1330	928
1987	52.5	1636	1089
1990	56.2	2682	1218
1992	58.4	2708	1339
1996	62.6	2928	1738
1999	64.3	2879	2265
2000	67.3	2986	2530
2001	68.0	2219	2918
2002	68.5	2628	3270

Kaynak:DİE ve Hazine Verileri, İlgili Yıllar

Ülkenin kaynaklarına ek bir kaynak sağlamak, döviz olarak yeni ödeme gücü elde etmek gibi amaçlarla ülke dışındaki yabancı hükümet ya da finans kuruluşlarından karşılıklı ya da karşılıksız geri ödemeli kaynak bulunmasına ise dış borçlanma denir.

Dış borçlanmada da devlet eliyle borç gelir aktarımı söz konusu olmaktadır. Ancak burada gelir aktarımı uluslar arası boyuttadır. Dış borçlanmada önemli olan husus, borçlanmayla birlikte borç yükü altında kalan kesimle diğer kesimler arasındaki gelir farklılıklarının ortaya çıkmasıdır.

Tablo:1.12'den de görüldüğü üzere 1985-2002 yılları arasında kişi başına düşen borç sürekli artmasına rağmen kişi başına düşen gelirin altında kalmıştır. Ancak 2001 yılında devlet gelirinden fazla borçlanma yoluna gitmiş ve ilk defa kişi başına düşen borç yükü kişi başına düşen geliri 699 dolar aşmıştır. Bunun anlam ise borç yükü altına girenlerin gelirlerinden 699 dolar daha fazla borçlanmaları anlamına gelmektedir

Tablo 1.15 'de ki borç değerlendirilmesinde 1991 - 1995 arası ilk dilimde toplam borç artışı %36 olarak gerçekleşmişken, 2000 yılında 1991'e oranla toplam borçtaki artış %132 olmuştur. 1991 de toplam borç 74.557 Milyon Dolar iken, on yılda 98.641 milyon Dolar artarak, 173.198 Milyon Dolara yükselmiştir.

Tablo.1.15 1991 – 2002 Arası İç ve Dış Borçlar [Milyon Dolar]

Yıllar	Dış Borçlar	İç Borçlar	Toplam Borç	Toplam Borç/GSMH	Ödenen Faiz	Bütçe geliri	Bütçe Geliri Faiz oranı
1991	50.489	24.068	74.557	47.6	3.8	15.3	24.9
1992	55.592	27.676	83.268	52.9	3.6	16.2	22.5
1993	67.356	32.095	99.451	54.9	5.8	17.6	33.1
1994	65.601	28.685	94.286	67.5	7.6	19.1	40.0
1995	79.278	28.409	101.687	59.9	7.4	17.7	41.3
1996	84.666	38.161	122.827	67.6	10.0	18.0	55.4
1997	92.264	40.019	132.283	70.6	7.8	19.5	39.6
1998	106.052	44.612	150.664	68.8	12.0	23.2	51.9
1999	111.215	53.769	164.984	85.1	13.7	24.3	56.5
2000	114.324	58.874	173.198	87.2	19.5	28.0	69.6
2001	115,100	83,321	198,421	92,1	21,4	32,6	71,8
2002	131,500	92,500	224,000	98,4	25,7	33.4	73,6

Kaynak : Maliye Bakanlığı, Kamu Hesapları Bültenleri İlgili Yıllar

1991'de yıllık Gayri Safi Milli Hasıla toplamı olan 156 Milyar Dolara karşılık toplam borcumuz 74 Milyar Dolar iken, 2000 yılı GSMH toplamında 188 Milyar Dolara karşılık toplam borcumuz 173 Milyar Dolar dır. Dünyada Gayri Safi Milli Hasılaya oranla borçlanma % 40 ile uzun vadeye yayılmışken, ülkemizde 2002 yılında Gayri Safi Milli Hasılaya oranla iç ve dış borçlanma %98,4 'e çıkmış olup çoğunluğu kısa vadelidir.

Bu borç krizinden kurtulmanın temel koşulu, IMF ile sürdürülen stand-by anlaşmasına son vermektir. Bu adımın sancısız atılabilmesi için, sermaye hareketleri üzerinde özellikle sıcak para olarak tanımlanan kısa vadeli sermaye hareketleri üzerine tıpkı Malezya örneğinde olduğu gibi vergi konulmalı yada kısıtlamaya gidilmelidir. Daha sonra, iç borç yükünü hafifletecek radikal bir operasyona girişmek olmalıdır. Bu tür bir operasyon; [a] geçmiş DİBS üzerinden sağlanan faiz gelirlerine uygulanacak yüksek oranlı bir gelir vergisi; [b] mali varlıklar üzerinden alınacak bir kerelik bir servet vergisi; [c] zorunlu bir borç vadelerinin yeniden düzenlenmesi ve [d] finansal sistemde ciddi çalkantı belirtileri çıktığında TCMB kaynaklarından sağlanacak likidite genişlemesi öğelerinden oluşabilir. Hemen belirtilmelidir ki, bu öğelerin benzerleri, geçmişte ve çoğunlukla kriz koşullarında uygulanmıştır. (Vadesi 2000 yılında gelen DİBS faiz gelirleri üzerinde ılımlı oranlı bir gelir vergisi; 1994'teki "net aktif vergisi" adı altında uygulanan servet vergisi, iki yıl önce bankalar lehine işleyen ve döviz riskini hazineye aktaran kısmi bir konsolidasyon ve 2001 krizi içinde batık bankaların yükümlülüklerini hazineye devreden likidite genişlemeleri örnek gösterilebilir).

Ancak, bu uygulamalar, sermaye hareketlerinin serbestliği koşullarında gerçekleştiği için geçici çözümler getirmişlerdir. Bu nedenle sermaye hareketlerinin denetiminden sonra uygulanan ciddi bir iç borç operasyonu, uygulanan yönteme göre, borç stokunu azalttığı ve / veya faiz yükünü aşağıya çektiği için kamu maliyesindeki dengesizlikleri büyük ölçüde hafifletecek ve ekonominin rahatlamasına neden olacaktır. [www.bagimsizsosyalbilimciler.org/ Yazilar_BSB/BoratavMart2003.doc].

1.2.3.5 Para Politikaları

Para, kur ve Faiz politikaları ekonominin parasal yönünün bir ifadesidir. Yani kur ve faiz politikalarını para politikalarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle bu başlık altında Para, kur ve Faiz politikalarını birlikte inceleyeceğiz. Ayrıca ülkemizde 1980 sonrası yıllarda uygulanan IMF programlarında kur ve faiz politikaları istikrar programlarının çatısını oluşturduklarından, bu konunun gelir dağılımı açısından irdelenmesi apayrı bir önem taşımaktadır.

İktisadi krizler, milli paranın değer yitirmesi, işsiz kalma, iflas etme ve benzeri yollarla gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Krizlerin ortaya çıkardığı iktisadi ve sosyal şokların olumsuz etkilerini hafifleten veya ortadan kaldıran sosyal güvenlik ağlarının genellikle yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde iktisadi krizlerin etkisi daha fazla olmaktadır. Bu durumda emekçiler üç seçenekle karşı karşıya kalmaktadırlar: daha düşük bir ücreti kabul etme, enformel sektöre kayma veya işsiz kalma. Her üç halde de gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu tip krizler sonrası en fazla etkilenen kesimler en marjinal durumda olanlardır: işsizler, yaşlılar ve yoksullar [UNDP, 1999:367].

İktisadi krizleri ortadan kaldırmak için uygulamaya konulan istikrar ve uyum programları da gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Zira, bu programlar kişilerin tüketimlerinin azalmasına yol açan daraltıcı para ve maliye politikalarını yürürlüğe koyarlar. Öte yandan, milli paranın değer yitirmesi reel ücretleri baskı altına alır. Çalışan kesimler, bir yandan ücretlerin dondurulması, istihdam olanaklarının kısıtlanması ve ücret dışındaki menfaatlerdeki kesintilerden etkilenirken; diğer yandan, sübvansiyonların kamuya olan yükünün azaltılması ve kamu açıklarının kapatılması amacıyla kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışla yüz yüze kalırlar. Sonuçta, bu tip uygulamalar gelir dağılımındaki eşitsizliği doğal olarak artırır [Garfield, 1997:4-6, Aydın, 1995: 7-8].

Ayrıca genellikle ülkemizde ekonomik kriz sonrası büyük oranlarda develüasyona gidilmiş (Ek V'te de görüleceği üzere), bu sonuç ise paramızın değer kaybetmesi ve satın alma gücümüzün düşmesi anlamına geleceğinden gelir eşitsizlikleri artmış ve gelir dağılımı büyük ölçüde zarar görmüştür.

Devalüasyon ile göreli fiyat yapısını değiştirerek kaynak dağılımını değiştirmek, ihracatı arttırarak ödemeler dengesini iyileştirmek ve talep yönünden reel gelir ve harcamaları azaltmak için uygulanan kur politikası, istikrar programlarının vazgeçilmez unsurlarından biridir [Özar,1995:3]. Devalüasyon dış ticarete konu olan malların fiyatlarını, dış ticarete konu olmayan malların fiyatlarına göre arttırdığından, dış ticarete konu olan malların üretimi daha karlı hale gelmektedir.

IMF programlarında yukarıda bahsedildiği üzere talep yönünden reel gelir ve harcamaları azaltmak için uygulanan bir kur politikası yani devalüasyon, gelirlerde reel olarak bir azalmaya neden olduğu için gelir dağılımında adaletsizliklere sebep olmaktadır.Özellikle ellerinde yüksek miktarda döviz bulunduranlar açısından devalüasyon oldukça karlı bir iktisat ve istikrar politikası aracıdır.

Ülkemizde yıllardan beridir istikrar paketlerinde karşımıza çıkan devalüasyon uygulamaları gelir paylaşımında adaletsizliğe ve gelir transferine neden olmaktadır. 2001 yılında yaşanan Şubat devalüasyonunda, devalüasyon öncesi döviz satımları bu transfer yolu ile gelir kazanmanın en güzel örneği olmuştur.

Türkiye 'de 1980 yılından bu yana uygulanan istikrar politikalarının temel unsurlarından biri yüksek faiz uygulamasıdır [Alkınoğlu, 1999:7]. Tasarruflara enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamayı hedef alan yüksek faiz politikaları ile temelde tasarrufları artırmak suretiyle kullanılabilir fonları yükseltmek ve dolayısıyla ekonomik büyümenin hızlandırılması, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, gelir dağılımının düzeltmesi gibi uzun vadeli amaçlar ile enflasyon hızının makul düzeylere indirilmesi gibi kısa vadeli amaçlar güdülmüştür. Ancak Türkiye ekonomisinin son on yıllık performansına ilişkin gözlemler, öngörülen amaçların önemli ölçüde gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Nitekim, 1973-1980 döneminde özel tasarruf oranı % 11,4 iken, 1981-1988 dönemi ortalaması önemli bir değişiklik göstermeden aynı oranda devam etmiştir. 1984-1988 ortalaması ise sınırlı bir artış göstererek ancak % 12,8 düzeyinde gerçekleşmiştir [Sönmez-Büyükdeniz,1991:135].

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde yüksek faiz uygulamaları ve bunun sonucunda oluşan faiz giderleri üretim maliyetlerinin sabit ve önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yüksek faiz uygulamaları ile arzın maliye artmış ve fiyatlar yükselmiş bu da maliyet

enflasyonuna sebep olmuştur. Maliyetin yüksek olduğu bir ortamda ise yatırımdan bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir durumda ekonominin stagflasyona girmesi kaçınılmazdır. Özetle; yüksek faiz politikaları 1980 sonrası dönemde, ekonomide fiyat istikrarını sağlama ve enflasyon hızını yavaşlatma konularında başarılı olamamış, enflasyon maliyet artışları yoluyla devamlılık arz etmiştir [Özel,1993:94].

Tablo: 1.16 500 Büyük Sanayi Firmasının Net Katma Değer Bölüşümü

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Maaş ve Ücretler	52.6	55.6	46.4	40.4	32.9	34.4	33.5	46.6	59.9	82.3	75.0
Ödenen Faizler	27.6	28.9	22.2	24.6	37.9	38.2	43.9	35.0	30.5	44.0	39.7
Ödenen Kira	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.3	0.4	0.4	0.8	0.6
Kar	19.4	15.2	31.0	34.5	23.7	27.0	22.3	18.0	9.2	-27.1	-15.1
N.Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası Dergisi,"Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu"Sayı:247,s.162 1986 ve Özel Sayı 1993 s.58

Türkiye 'de 1980 sonrası dönemde kamu kesimi ve özel kesim sabit sermaye yatırımları, 1980 öncesine kıyasla belirli bir yavaşlama eğilimine girmiş, bu yavaşlamadan en olumsuz etkilenen ise imalat sanayi yatırımları olmuştur. Bu dönemde, iç borçlanma tahvillerine verilen yüksek faizler, ülkedeki genel faiz düzeyini yukarı çekici etki yapmıştır. Devlet tahvilleri ve hazine bonolarının yüksek faiz cazibesi, bankaları ve sanayi işletmelerini, devlete borç verip onun faizi ile birikimi sürdürme yoluna itmiştir. Özellikle devlet tahvili alımlarına sağlanan vergi bağışlama gibi teşvikler, üretken sermayedarların da rantiyeye dönüşmesine yol açmıştır [Sönmez,1992:65].

Nitekim 500 büyük işletme olarak bilinen işletmelerin özel olanların 1982-1992 yılları arasını kapsayan dönemde faaliyet dışı kararların net bilanço kârına oranı Tablo 1.16'da de verilmektedir. Görüldüğü gibi ortalama 420 işletme üzerinde yapılan incelemede faaliyet dışı kârın nispeti 1982'de 15.3 iken bu oran önemli ölçüde artarak 1991'de %51'e ulaşmıştır. Devam eden yıllarda belli ölçüde düşmüşse de daha sonra tekrar artarak 1994'te %54.6, 1995 %46.5 olmuştur. Ortalama değer olarak bu oranın son

yıllarda %50'ler düzeyinde olduğu söylenebilir. Bu durum, mal ve hizmet üreten firmaların esas faaliyet alanlarında değerlendirdikleri sermayelerini bu alandan çekip, yüksek faizle özellikle kamuya aktararak risksiz yüksek kazançlar elde etmesini ifade etmektedir.

Kamunun yüksek faiz politikasıyla içerden önemli ölçüde kaynakların iç borçlanma yoluyla toplaması iki yönlü ekonomik etkide bulunmaktadır. Birincisi ülkede meydana gelen tasarruflar bir şekilde yatırımlara aktarılacakken, yatırıma gitmeyip kamuya aktarılarak verimsiz alanlarda değerlendirilmektedir. İkinci etki kamunun yüksek faizle borçlanması tabiatıyla ülkede kredi faiz oranlarını yükseltecektir. Yüksek faiz ve keynezyen yaklaşım ile sermayenin marjinal etkinliği nispetine bağlı olarak daha az yatırım ortaya çıkmasın sebep olacaktır. Dolayısıyla kamunun yüksek faiz politikası sebebiyle tasarruflara el koyup yatırımları daraltması, yüksek maliyetle özel yatırımları düşürecektir [Tunca,1993:47-51].

Nitekim ülkemizde yatırımların son yıllarda önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. 1980 sonrası dönemde, tasarruflara pozitif reel faiz ödenmesi düşüncesinin, teorik olarak gelir dağılımı üzerinde müspet etki yapacağı ifade edilmektedir. Fakat, faiz gelirlerinin hangi kesimlere intikal ettiği tam bilinmediğinden, bu kanaatin gelir dağılımı doğruluğu tartışılabilir.

Bankalar Birliğinin verilerine göre, 1988 yılı için yapılan bir hesaplamada, küçük tasarruf sayılacak üç milyon TL ve altındaki vadeli tasarrufların, [ki bu gruptaki ortalama hesap büyüklüğü beş yüz elli bin TL civarındadır] toplam vadeli tasarruf mevduatının % 40 'ını, bu gruba giren hesap sayısı da toplam vadeli mevduat hesap sayısının % 91 'ini oluşturmaktadır. Üç milyonu aşan mevduatlar ise toplam tasarruf mevduatının % 60 'ını, hesap sayısı ise sadece % 9 'unu oluşturmaktadır. [Özel,1993:97]. Bu durum, gelir dağılımının, yüksek faiz politikası sebebiyle, bankalarda yüksek miktarlarda mevduat tutan az sayıdaki üst gelir ve servet grupların lehine geliştiğine işaret etmektedir. 1980 sonrası dönemde, faizlerin serbest bırakılması ile hızla yükselen faiz oranları, kredi faizlerini de yükseltmiştir. Faizlerin serbest bırakılması olayı, toplumdaki gelir ve servet dağılımını önemli ölçüde bozmuş ve belli kesimler yararına servet yoğunlaşmasına ve ekonomik tekelleşmeyi hızlandırmıştır.

Hem kredi hem de mevduat faizlerinin serbest bırakılması, servet yoğunlaşmasının iki yönlü işlemesine etken olmaktadır. Kredi faizlerinin yüksekliği, sanayi kuruluşlarının el değiştirmesine ve tekelleşmeye ortam hazırlarken, mevduat faizlerinin yüksek tutulması da, rantiye sınıfının doğmasına ve bu kesimlere olağanüstü servet oluşumu olanağı sağlamaktadır [Güven,1983].

Sonuç olarak, 1980 sonrası izlenen faiz politikasının gelir dağılımını bozucu, üretken sermayenin rantiyer bir özelliğe doğru kaymasına yol açtığı, yatırımları yavaşlatıcı etkileri olduğu söylenebilir.

Ayrıca ülkemizde fon mali yapısı ve yönetimi bozuk olması nedeniyle bir çok banka TSMF'na devredilmiş, bankalara devlet güvencesi altında olması nedeniyle milyarlarca dolarlık yükün maliyetini vatandaş çekmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle bankalara sağlanan mevduat güvencesi acilen kaldırılmalıdır.

Ülkemizde bankacılık alanında diğer bir önemli sorunda bu alanda yaşanan yolsuzluk ve hortumlama vakıalarıdır. İmar Bankası'nda ortaya çıkan yolsuzluklar ile yine bankalara devlet güvencesi altında olması nedeniyle milyarlarca doların maliyetine vatandaşın katlanmasına sebep olmuştur.

1.2.3.6 Enflasyonun Sorunu

Sağlıksız ve istikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon gelir dağılımında bozukluk yaratan temel unsurlardan biridir. Bugünkü yapısıyla enflasyon çözümü zor ve karmaşık bir sorun durumundadır. Ancak enflasyonun sürekli bir nitelik kazanması, toplumda enflasyondan rahatsız olmayan kesimlerin varlığını ve bunların siyasal karar alma mekanizmalarındaki etkisini ortaya koymaktadır.

Nitekim bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar, tekelci eğilimlerin fiyat hareketlerinin oluşumunda belirleyici ve önemli bir olgu olduğunu göstermektedir. Gerçekte, sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında emek aleyhine dengesizliği sağlayan en önemli araç enflasyondur. Kuşkusuz enflasyonla mücadelenin nasıl, ne zaman, hangi araçlarla

yapılacağı ve en önemlisi, faturanın kimler tarafından ve ne kadar ödeneceği hususu önemlidir. Çalışanlar açısından bu sorunun cevabı, enflasyonun düşürülebilmesi için gösterilecek özverinin, enflasyonist süreçten en fazla yararlanan kesimden beklenmesi olacağıdır [Hongyi, 2002:94].

Enflasyon, gelir dağılımı üzerinde lineer olmayan bir etkiye sahiptir: yüksek enflasyon gelir dağılımındaki eşitsizliği önemli ölçüde artırır; ancak, enflasyon oranının aşağıya çekilmesi gelir dağılımında doğrudan doğruya bir iyileşmeye yol açmaz. Diğer yandan, enflasyon gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile benzer etkilere sahiptir. Yüksek gelire sahip kesimler enflasyon karşısında genellikle kendilerini iyi koruyacak imkanlara sahiplerken enflasyon sabit gelirli kişiler üzerinde son derece kötü etkilere sahiptir [Karataş, 1996:17].

Ülkemizde 1980'lerden sonra yaşanan ekonomik model değişikliği ile alınan tedbirler sonucu Ek VII'den de görüleceği üzere özellikle 1982-1987 dönemleri arasında % 20-40 seviyeleri arasında ifade edilen enflasyon oranı, 1990'dan sonra kronik hale gelmiş % 60-90 seviyelerinde tutunmuştur. Fiyatlardaki yüksek oranlı değişmeler, özellikle dar ve sabit gelirli hanelerde önemli reel gelir kayıplarına neden olmaktadır. GSMH' deki artışlardan reel anlamda pay alamayan sosyo-ekonomik grupların durumu daha da kötüye gitmiştir. Bu gruplar arasında işçiler, memurlar, esnaf ve sanatkarlar, kendi hesabına çalışanlar, emekliler, yoksulluk maaşı alanlar ve ücretsiz aile işçilerini saymak mümkündür. Ücret ve maaşlarda enflasyonun şiddeti göz ardı edilerek yapılan düzenlemeler bu kesimin daha da mağdur edilmesine yol açmaktadır.

1.2.3.7 İşsizlik

Ülkemizde, nüfus artış hızının yaklaşık % 2 seviyesinde olması, her yıl emek piyasasına artan miktarda işgücünün dahil olmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, Ek VII'de de görüleceği üzere 1978 yılından itibaren başlayan yüksek enflasyon sürecinde, yatırımlarda gözlenen gerilemeyle birlikte, ekonominin istihdam sağlama kapasitesindeki artış yavaşlamıştır. 1980 sonrası dönemde, özellikle imalat sanayiinde

ve inşaat sektöründe istihdam hacmi düşme göstermiştir. Bu gelişmeler, bir yandan işsizlik oranının artmasına, diğer yandan işgücünün düşük verimli alanlarda yığılmasına sebep olmuştur. Bu süreç, gelir dağılımının geniş çalışanlar kitlesi aleyhine dönmesinde

etkili olmuştur.Ekonominin yeni iş sağlama kapasitesindeki düşüşün dolaylı etkisi, işsizlik üzerinde görülmektedir. 1980 öncesi dönemde, işsizlik oranı %8.2 seviyesinde iken, 1990'larda, eksik istihdam edilenlerle birlikte işsizlik oranı %20' lere yaklaşmıştır. 2000'li yıllarda da artışı devam eden işsizlik , çalışanlar kitlesinin reel gelir yitirmesine ve gelir dağılımının emek kesimi aleyhine dönmesinde rol alan önemli bir faktördür [Kazgan,1992 :12].

1.2.3.8 Yolsuzluk

Ekonomik birimlerin, büyük çoğunluğun kabul edemeyeceği bir yol ve yöntemle, toplumun veya bir başkasının imkan ve kaynaklarını, kişisel menfaatlere hizmet edecek şekilde değerlendirilmesine imkan sağlayacak ortam oluşturma alışkanlığı oldukça eskidir. Bir dizi ekonomik birimi doğrudan ilgilendirdiğinden, yüksek oranda düzenli ve gizli gelir akımı oluşturduğundan dikkate alınması gereken bir sektör olarak ön plana çıkmıştır. En yaygın olarak kullanılan tanımıyla, yolsuzluk, kamusal gücün özel menfaat için veya kamuya ait varlıkların kişisel çıkarlar amacıyla kötü kullanımıdır. [Saylan, 1995:3-4].

Yolsuzluk istenilen şekilde ölçülmeye imkan sağlayacak kadar açık bir olgu değildir. Bu nedenle, engellenebilmesi büyük ölçüde tanımlanmasına bağlı bulunmaktadır. Yolsuzluğun ölçümü konusunda doğrudan bir yol ve yöntem bulunmamaktadır. Transparency International Organization (Uluslararası Saydamlık Örgütü) tarafından yayınlanan endeksler yaygın olarak kullanılıyor olsa da, bir algılamayı yansıttığı fiili yolsuzluğun objektif ve kantitatif ölçümünü içermediği şeklinde eleştirilerle karşılaşmaktadır.

Aşağıdaki tablo 1.17'de 1995-2000 yılları arasında OECD, AB ve G-7 ülkelerinde yolsuzluk endeksi değerlerini gösterilmektedir. Yüksek değer yolsuzluğun az olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo:1.17 Yolsuzluk Endeksleri						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
A.B ort.	6.61	6,8	7,59	7,55	7,58	7,57
OECD ort.	6.00	6,52	6,84	7,12	7,11	7,11
G-7 Ort.	7.15	7,25	7,35	7,20	7,23	7,29
Türkiye	4.10	3,54	3,21	3,40	3,60	3,80

Kaynak: www.transparency.de, Corruption Perception Indices

Devletin ekonomik yapı ve ilişkiler sistemindeki rolünün (vergileme, harcama ve düzenleme ve kontrol) artmasının genel ve özel yolsuzluk türlerinin doğması ve gelişmesi için ortam oluşturduğu kanaati oldukça yaygındır. Bunun yanında, uluslar arası ticaretin büyümesi ve ekonomik değişim süreçlerinin yolsuzluk faaliyetlerine ivme kazandırdığı ileri sürülmektedir. Kamu bütçesinin GSMH' ya oranı ile yolsuzluk düzeyi arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Bütçe büyüklüğü kadar gelir ve gider kalemlerine dayalı faaliyetlerin türü önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak, ademi merkeziyetçi kamusal yapılanma ile yolsuzluk arasında negatif ilişkinin bulunduğu da ileri sürülmektedir [Tanzi, 2001:7-10].

Genel olarak yolsuzlukları doğrudan ve dolaylı yolla etkileyen bir dizi faktör bulunmaktadır. Yasal düzenlemeler ve yetkilendirmenin içeriği, vergilendirme süreci ve mantığı, harcama kararlarının alınış ve uygulanış süreci ve yapısı, kamunun finanse ettiği faaliyet türleri ilk grupta ele alınmaktadır. İkinci grupta ise bürokrasinin kalitesi, kamu ücretlerinin durumu, ekonomik suç ve ceza mantığı, kurumsal kontroller, kuralların-yasaların-prosedürlerin şeffaflığı, liderlerin davranışı gibi faktörler yer almaktadır [Tanzi, 2001:7-10].

Yolsuzluklar ekonomi üzerinde kalitatif olarak belirtilebilecek bir dizi etkide bulunmaktadır. Kamu gelirlerini azaltmakta, kamu harcamaları artmakta ve mali disiplin bozulmaktadır. Gelir dağılımı nüfusun büyük bir kısmının aleyhine kötüleşmektedir. Kaynak tahsisi bozulduğundan, ekonomik etkinlik ve büyüme olumsuz yönde etkilenmektedir. Yolsuzluk, GSMH, kamusal harcamalar, uluslar arası mal ve sermaye akımları, yatırımlar ve yardımlar üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. [Gray ve Kaufmann, 1998:92-93].

Öte yandan yolsuzlukların azaltılmasında, haksız kazançlar konusunda toleransı son derece az liderin açık bir taahhüdü, yolsuzluk talebini azaltacak radikal politika değişiklikleri (düzenlemelerin ve diğer politikaların basitleştirilmesi ve sadeleştirilmesi) büyük önem taşımaktadır. Yolsuzlukların önlenmesinde ahlaki değerleri yüksek elit bir bürokrasi de özel bir öneme sahiptir.

Bu çerçevede, ülkemizde yapılan yolsuzluk araştırmalarının sonuçlarına göre; son yıllarda yolsuzluğun % 32 oranında arttığı aynı zamanda da yolsuzluklarla mücadelenin de % 46 oranında arttığı gözlemlenmiştir [Tesev, 2001]

Tablo:1.18 Vergi Yükü

Yıllar	GSMH[Milyar]	Genel Bütçe Gelirleri	Genel Bütçe Gelirleri/GSMH
1990	397.178	49.399	11.4
1991	634.393	78.643	12.4
1992	1.103.605	141.602	12.8
1993	1.997.323	264.273	13.2
1994	3.887.903	534.888	13.8
1995	7.854.887	1.084.350	13.8
1996	14.978.067	2.244.094	15.0
1997	29.393.262	4.745.584	16.1
1998	53.518.332	9.228.586	17.2
1999	78.282.967	14.802.280	18.9
2000	78.242.496	14.807.267	18.9

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Kamu Hesapları Bültenleri İlgili Yıllar

Price Waterhouse Coopers [PWC] tarafından yayımlanan "Opacity" adlı bir çalışma, Türkiye'nin, yolsuzluklar ve yolsuzlukların ülke ekonomisine verdiği zarar bakımından dünya 4'üncüsü olduğunu saptamaktadır. Araştırmaya göre, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı ülkeler, bu nedenle uluslararası borçlanmalarda fazladan risk maliyeti ödemektedir. Devletin gelir kaybı ve kaynak israfı nedeniyle yolsuzluklar, ekonomilerde gizli vergi gibi mali bir yük oluşturmaktadır. Örneğin, sıralamada 4'üncü olan Türkiye, yolsuzluklar nedeniyle yüzde 36 oranında fazladan vergi ödemek

durumunda kalmaktadır. Yani, şeffaflığın ve kurumsal düzenlemelerin geçerli olması dolayısıyla, yolsuzluğun yüksek olmaması durumunda, Türkiye gibi ülkeler her yıl yüzde 36 oranında daha az vergi yükü ile karşı karşıya kalacaklardır. [http://www14.brinkster.com/musavir2000/default.asp?PG=117]

Ayrıca, son 10 yıllık gelişmeyi gösteren tablo :1.18 vergi yükü tablosu, yolsuzlukların, vergi yükünü sürekli arttırdığını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 1990 yılında, vergi yükünü gösteren Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Gayrı Safi Milli Hasılaya oranı yüzde 11.4 iken, diğer yıllarda hızla artarak 2000 yılında yüzde 18.9'a çıkmıştır.

Eğer, vergi yükünü, Genel ve Katma bütçe gelirleri, yerel yönetimlere yapılan ödemeler, sosyal sigorta ödemelerini de dahil ederek hesaplayacak olursak, 2000 yılında vergi yükü oranı yüzde 33'e çıkmaktadır. Bu, çok yüksek bir orandır. İçinde bulunduğumuz yılda ortaya çıkan sayısız yolsuzluk skandalı da göz önüne alındığında, yukarıdaki tezin Türkiye için kesin bir geçerlilik taşıdığı tartışılmazdır. Türkiye'de aynı kesime yönelik, sürekli artırılan vergiler, vergi yükünü isyan ettirecek noktaya getirmiştir.

1.2.3.9 Kayıt Dışı Ekonomide Genişleme

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi (KDE) son yirmi yıl içinde önemli ölçüde dikkati çeken bir konu olmuştur. Bilindiği veya adından da anlaşılacağı üzere KDE etki oluşum ve sonuçları itibariyle bir iktisadi bir anlam ve değeri olduğu halde kayıtlarda yer almayan ve bu nedenle de çeşitli sonuçları bulunan faaliyetleri ifade etmekte ve ekonominin denetim izlenme ve yönlendirilmesinde ciddi bir belirsizlikler oluşturmaktadır.

Genel olarak KDE'nin oluşumunda uzun dönemli kalkınma anlayışının yanlışlıkları sonucu oluşan bölgesel dengesizliklerin ve gelir dağılımı bozukluklarının yoğun bir iç göçe yol açması, iç göçün beraberinde çarpık kentleşmeyi getirmesi belirleyici rol oynamıştır. KDE'nin yerleşip palazlanmasında vergi sistemimizin, idari ve bürokratik yapımızın ve de giderek bireyciliği çıkarcılık olarak algılamaya başlayan toplumsal,

politik, mali ve iktisadi ahlak anlayışlarımızın da önemli olduğu inkar edilemez [Önder, 2000:6].

Kayıt dışı ekonominin belirgin niteliği, kayıtlı ekonomiye paralel ikinci bir sektör oluşmasına neden olması ve oluşan bu sektörün faaliyetlerinde devletin resmi düzenlemelerine uyulmamasıdır. Ayrıca devletin resmi istatistiklerinde de görülmeyen bu sektörün, vergi ve diğer mevzuatlar gereğince herhangi bir ödemede bulunması da söz konusu değildir. Kayıt dışı ekonominin varlığının gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkeler doğru artış eğilimi içinde olduğu [Kalça,1995:45] yapılan araştırmalarda görülmektedir.

Kayıt dışı ekonominin enformel sektörde istihdam yaratarak işsizlik sorununun çözümüne katkı yaptığı ve böylece hem gelir dağılımını iyileştirdiği hem de bireysel düzeyde ekonomik refahı arttırdığı ileri sürülmektedir. Bunlara ilaveten, kayıt dışı ekonominin resesyon ve kriz dönemlerinde de konjonktür dalgalarının hafifletilmesinde önemli rolü olduğu ileri sürülmüştür [Aydemir,1995: 94-100]

Kayıt dışı ekonominin bir etkisi de, gelir dağılımı üzerinde olmaktadır. Kişisel refah üzerindeki etkisi olumlu olurken, toplumsal refah üzerindeki etkisi tartışmalıdır. Ülkemizde kayıt dışı ekonominin aşırı büyümesi sonucunda, kayıt dışı ekonomi kayıtlı ekonomiye kaynak sağlama, istihdam yaratma ve ekonominin büyümesine belirli ölçüde katkıda bulunma gibi olumlu sayılabilecek etkilerde bulunurken, devlet bütçesine direkt katkı sağlamadığı için gelir dağılımı bozulmakta, vergiye karşı yasal yükümlüklerini yerine getirenler fakirleşmekte, ancak bu kesimde faaliyet gösterenler haksız zenginleşmelere gitmektedirler. Çünkü, vergisini gerçekten ödeyen insanlardan elde edilen kaynaklarla sunulan kamusal mal ve hizmetlerden, bu kişilerin karşılıksız ya da düşük bir bedelle yararlanmaları söz konusu olmaktadır [Kıldiş, 2000.14]

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK] tarafından yayınlanan "Avrupa Birliği'nde Kayıt Dışı Çalışma Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme" başlıklı araştırmada; DİE verilerine göre, Türkiye'de kayıt dışı ekonominin resmi GSYİH' ya oranının yaklaşık %45 olduğu ve bu oranın diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu kaydedilmektedir [Tablo:1.19].

Tablo 1.19 GSMH' nın Yüzdesi Olarak Kayıt Dışı Sektör			
ÜLKELER	%	ÜLKELER	%
Nijerya	76	Danimarka	19
Tayland	70	Kanada	16
Filipinler	50	Fransa	15
Meksika	49	Almanya	14
TÜRKİYE	**45**	Avustralya	13
Rusya	40	Hollanda	12
Malezya	39	İngiltere	11
Güney Kore	38	Hong Kong	11
Brezilya	29	Avusturya	10
Macaristan	27	ABD	9
Arjantin	21	Japonya	8
İsveç	20	İsviçre	8

Kaynak: "Avrupa Birliği'nde Kayıt Dışı Çalışma Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme"TİSK, Ankara,2001 s.12

DPT tarafından yapılan son araştırmaya göre kayıt dışı ekonominin GSMH'ye oranı, 1968-1980 döneminde % 36 dolaylarında iken 1981-2000 yılları arasında bu oran % 55'e yükselmiştir. 2001 yılında ise oran % 66'ya yükselmiştir [DPT, 2002]

1.2.4 Türkiye'de Gelir Dağılımının Genel Bir Değerlendirilmesi

Türkiye'de gelir dağılımının bozuk olduğu zaten bilinmekteydi. Ancak yukarıda gelir dağılımı ile ilgili gelir dağılımını etkileyen yapısal faktörlerin analizlerinden de anlaşılacağı üzere ülkemizde sosyo-ekonomik ve siyasi alanda uygulanan politikalar gelir adaletsizliğini daha da arttırmıştır.

Türkiye'de yıllardır demokratik sistemde yaşanan kesintiler ve sıkıntılar, sıklıkla yapılan seçimler, yönetimde yaşanan krizler, kamu maliyesi alanında yaşanan vergi

sistemindeki düzensizlikler, yüksek faiz oranları, borçlanma, ayrıca kayıt dışı ekonomide genişleme yolsuzluklar ve özellikle IMF programları gelir dağılımında adaletsizliklerin kaynağını teşkil etmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımına etki eden unsurlar arasında yönetimde yaşanan krizler ve IMF politikaları ön plana çıkmaktadır. Çünkü her iki unsurda ekonomi politikalarının oluşmasında çok önemli bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde siyasi irade, önce seçim kampanyasının finansmanı için girişilen bağlantılar ve vaatler daha sonra iktidara gelince usulsüz ve yolsuz harcamalar üzerinde baskıya yol açarak, vatandaşa daha fazla kaliteli mal ve hizmet sunma zorunluluğu bütçe harcamalarını genişleterek kaynak ihtiyacını arttıran politikacı tiplemelerinden oluştuğundan ekonomik göstergelerde sapmalar meydana gelmiş ve ülke sürekli olarak krizler içerisinde kalmıştır. Sürekliliği devam eden bu tür bir ekonomide ise bunalımları açmak için borçlanma gelir kaynağı olarak düşünülmüştür. Özellikle son on yılda görülen yüksek borçlanma oranları , Ek VII'de de görüleceği üzere, ülkeyi ekonomik ve sosyal sorunların girdabına itmiştir. Son yıllarda kayıt dışı ekonominin genişlemesi, büyük yolsuzluların ortaya çıkması, İmar Bankası gibi, bu sorunların tipik örnekleridir.

İşbaşına gelen siyasi yönetimler ise ülkeyi bu bunalımlardan kurtarabilmek için IMF programlarını tatbik etmişler ve ekonomi sosyal yönü olmayan bu istikrar paketleri nedeniyle bir türlü sorunlardan kurtulamamıştır. Bunun sonucu olarakta gelir paylaşımındaki adaletsizlikler de her zaman güncelliğini korumuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2.IMF HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN IMF PROGRAMLARI

2.1 IMF'nin Kuruluşu ve Tarihçesi

Çalışmanın bu bölümünde özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarında sürekli rol alan IMF'nin kuruluş amacı, yapısı, görevlerine değinildikten sonra krizle yaşayan ülkelerin vazgeçilmez başvuru kaynakları ve IMF'nin kredi şartı olan istikrar programlarının gelir dağılımı açısından analizi yapılacaktır.

1.Dünya Savaşında önce uluslararası ödemeler altın standardı sistemi ile yapılıyordu. 1880-1914 dönemi altın standardının uygulandığı dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde uluslar arası ticaretin merkezi Londra'ydı. Sterlin rezerv para olarak kullanılıyordu. Ödemeler dengesindeki dengesizlikleri kaldırmak için rezerv para olan sterlini bütün olarak benimsemişti. Böylelikle sterlin uluslar arası likiditenin önemli bir parçası haline gelmişti. Bu durum İngiltere'yi dünyada çok güçlü bir konuma getirmişti [Alpago,2002:19].

1.Dünya savaşı (1914-1918), uluslar arası parasal ve mali ilişkilerde büyük bir karışıklık meydana getirdi. Savaştan büyük bir yara alan İngiltere ekonomik ve mali açıdan zor bir duruma düşünce ülkelerin büyük bir çoğu sanayilerini geliştirmek amacıyla ABD'ye yönelince İngiltere'nin hegemonyik gücü artık bitmişti. Bu sonuç ise altın standardı döneminin sonu demekti [Parasız,1996:61]

Savaş sonrası dönemde uluslar arası para sisteminde büyük karmaşalar olmuştur.Bu dönemde bir çok ülke paralarını serbest dalgalanmaya bırakmış ve döviz kurları piyasa şartlarına göre oluşacaktı. Ancak bir çok ülkede döviz kurlarını nasıl bir istikrara kavuşturacağını bilmediği için dalgalanmaya bırakmıştı. Bunun üzerine uluslar arası

piyasada oluşan bu karışıklığın giderilmesi için bir çok girişimde bulunuldu. Bunlardan birisi de Cenova Konferansıdır. Cenova konferansında yeni bir para sisteminin kabulü tavsiye edilmiştir. Bu yeni sistemin adı altın kambiyo sistemidir. Bu sistemde 1929 büyük buhranı ile birlikte çökmüştür. Buhran sonrası ülkelerin altın ve döviz rezervleri olumsuz etkilenince kambiyo ve sermaye hareketlerine doğrudan müdahaleler başlamıştır. Bu şekilde de kambiyo kontrol rejimi başlamıştır [Parasız,1986:12].

İkinci Dünya Savaşı öncesinde parasal sistemler açısından ülkeleri üç grup altında görmek mümkündür. Birinci grup ülkeler, paralarının devalüe etmiş İngiltere ve ABD gibi ülkeler, ikinci grup kambiyo kontrol rejimini benimsemiş Almanya ve Orta Avrupa ülkeleri, Üçüncü grup ülkeler ise,altın standardından ayrılmayan Fransa, İsviçre, İtalya, Belçika gibi ülkelerdir.

ABD, İngiltere, Fransa ve aralarına daha sonradan katılan İsviçre, Belçika ve Hollanda aralarında parasal bir anlaşmaya (üçlü parasal anlaşma) giderek, devalüasyonların kaldırılması, döviz ve kontrollerinin ve ticaret sınırlamalarının yapılmamasına özen göstereceklerdi. Ancak beklenen olmadı, devalüasyonlar döviz kontrolleri ve ticaret sınırlamaları birbirini takip etti ve nihayet uluslar arası parasal sistemdeki kaos 1919 yılındaki karmaşayı geçti.

İkinci Dünya Savaşında zarar gören ülkelerin yeniden imarı,çok taraflı yada serbest ticaret imkanlarının açılması ve tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyonlara mani olunarak ekonomik işbirliğinin sağlanması prensipleri üzerinde mutabık kalınmış ve savaş sonrası uluslar arası para yada ödeme sisteminin temellerini atmak için 55 ülkenin katılımı ile Bretton Woods'ta bir konferans düzenlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Avrupa ülkeleri için gerçekten yıkıcı olmuştur. Önceleri ekonomik ve mali güç olarak dünyaya hükmeden İngiltere,savaş sonrası bu liderliğini ABD ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Çünkü diğer Avrupa ülkeleri gibi İngiltere de bütün rezervlerini kaybetmiş ve temel ihtiyaç maddelerini karşılamak için büyük borç yükü altına girmiştir.

Savaş sonrası Avrupa ülkelerinde hal böyle iken savaşın galibi ABD dünyanın askeri ve ekonomik en büyük gücü olmuştur.1944 yılında dünyada mevcut olan 36 milyar dolarlık altın rezervinin 24 milyarlık kısmını ABD elinde bulunduruyordu.Bir tarafta zarar gören ülkeler Avrupa ülkeleri bir tarafta ABD olunca, Avrupa bozulan altyapı,ulaşım ve ekonomik sistemin yeniden temini için ABD'ye muhtaç kaldılar.

Tüm olumlu ekonomik gücüne rağmen ABD, Avrupa ülkelerine doğrudan yardım yapmak yerine kurulacak uluslar arası mali kuruluşlar aracılığıyla planladığı yardımı gerçekleştirmeyi düşünüyordu.Burada yatan temel düşüncede Amerika bu kuruluşlar sayesinde tüm dünyaya hakim bir güç haline gelecekti. Nitekim Bretton Woods Konferansı sonunda 20 Temmuz 1944'de "Bretton Woods Antlaşması"imzalanmış buna paralel olarakta IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması karalaştırılmıştır.

Konferansa bir çok ülke ve ekonomi uzmanı katılmış olmasına rağmen sadece iki görüş göze çarpıyordu. Bu görüşler; İngiltere tarafından hazırlanan Keynes Planı ve ABD tarafından hazırlanan White Planıdır [Parasız,1996]

İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes uluslar arası bir parasal birliğin kurulması gerektiğini ileri sürüyordu.Bu görüşe göre kurulacak bu parasal birlik uluslararası takas yada bir merkez bankası gibi görev yapmalı, uluslar arası ödemelerde kullanılmak amacıyla "bancor "adı verilen ve değeri altın cinsinden sabit tutulacak bir para çıkmalıydı.Bu parasal birliğe üye olacak ülkelerin merkez bankalarının birlikte bir bancor hesabı bulunacak,böylelikle ülkeler borç-alacak ilişkilerini bu hesaplar arasında yapacakları aktarmalarla yapabileceklerdi.

Bu plana göre tüm ülkeler paralarının değerlerini altın ile ifade edecek ve sadece ödemeler dengesinde bünyesel değişmeler olduğunda devalüasyon yapabileceklerdir.ABD ise bu plana göre doların değerini altına bağlıyor ve 1 ons (312 gram) altının fiyatını 35 dolar kabul ediyordu. Doların ise altın konvertibilitesi tamdı. ABD merkez bankası ise çıkaracağı dolarlar için % 25 parasal altın stoku bulundurma şartını kabul ediyordu. ABD merkez bankası diğer ülkelerin merkez bankalarının talebi

halinde,anında dolarları 1 ons=35 dolar paritesi üzerinden altına çevirecekti.Bu planın sonucu olarak uluslar arası para ve ödeme sistemi olarak altın kambiyo sistemi kabul edilmiş bulunmaktaydı.

Hem White hem de Keynes planının bir çok ortak noktası mevcuttur.Her iki planda,paralarının konvertibilitesi üzerine dayalı tek bir para sistemini kurmayı amaçlıyorlar olmalarına rağmen Bretton Woods konferansında Harry Dexter White tarafından hazırlanan ve ABD'nin resmi görüşlerini ifade eden White planı kabul edilmiştir.Bu planın kabul edilmesinin sebebi ise, ABD'nin 2.Dünya Savaşı sonrası siyasal ve ekonomik üstünlüğüdür.

Bretton Woods'ta belirlenen ve IMF aracılığıyla yürütülmesi öngörülen sistem sabit,ancak düzenlenebilir döviz kurları sistemi oldu.Bu amaçla da 27 aralık 1945'de 29 ülkenin imzaladığı kuruluş anlaşmasıyla fonun merkezi Washington'da olacağı belirtilmiş ve ilk büro 1946 yılında burada açılmıştır.Fon 1 mart 1947'de 39 ülkenin katılmasıyla fiilen çalışmaya başlamıştır.

Bretton Woods anlaşmasına imza koyan ülkeler IMF'yi kurarak altın standardına benzer bir sabit kur sisteminin yaratılmasını amaçlamışlardır. Ancak kurulacak sistem,borçlu ülkelerin deflasyonist politika izlemelerini içermemekteydi. Deflasyondan kaçılması amacıyla bir uluslar arası bir kurumun kurulması düşünülmekteydi. Kurulacak kurum, geçici ödemeler bilançoları açıklarında, ilgili ülkelere kredi vermeye, ekonomik açıdan gerekliliği doğrulandığında da ülkelerin paralarını devalüe etmelerine izin vermeye yetkili kılınacaktı [Tekin,1988:22].

IMF 'nin temel amacı, üye ülkelerin karşılaştıkları geçici nitelikli ödemeler dengesi sorunlarını,uluslar arası refahı bozacağı varsayılan ticareti kısıtlayıcı önlemler alarak onarmak yerine söz konusu ülkelere mali destek sağlayarak çözüm için yardımcı olmaktır. Bu öz ve kısa tanımlamadan hareketle IMF'nin temel teorik yaklaşımının dış ticarette uluslar arası işbirliğinin genel dünya refahını artıracağı inancına dayalı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Neticede IMF, söz konusu işbirliği ve genel refah artışının sınırlanmasını önlemenin aracı olarak çalışan bir kuruluş olarak kabul edilebilir.

IMF; kuruluş amacını "dünya ticaretinin devamlılığını sağlamak" olarak belirlemesine rağmen, 1997 yılında, Güneydoğu Asya ülkelerinde başlayan bölgesel kriz ve krizin globalleşmeyle birlikte tüm dünya ekonomilerini etkisi altına alması sonucunda, gelişmiş ülke ekonomilerinde talep daralmasına bağlı olarak yaşanan sıkıntılar, misyonunda değişiklik yapma ihtiyacını doğurmuştur. Kuruluş amacını, uluslararası finans sermayesinin kısa vadedeki talep ayarlaması ile uygulama hızını düzenlemek ve uzun vadede ödemeler dengesi krizine giren veya ekonomisindeki sıkıntılar sebebiyle ödemeler dengesi krizine girmeye aday ülkelere, yardım etmek olarak düzenlemiştir.Ancak, IMF'nin temel amaçları ana sözleşmesinin birinci maddesinde şöyle sayılmaktadır [Graham,1995:1, Goldstein, 2000:102].

Uluslar arası parasal sorunlar üzerinde işbirliği ve dayanışmaya aracılık etmek için sürekliliği olan bir kurum kanalıyla uluslar arası parasal işbirliğini geliştirmek, ekonomik politikanın temel amaçları olarak bütün üye ülkelerde üretken kaynakların geliştirilmesi ve yüksek istihdam ve reel gelir düzeylerinin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere uluslar arası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesi ve yaygınlaşmasına imkan sağlamak, Kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini sürdürmek ve rekabetçi kambiyo ayarlamalarını önlemek, Dünya ticaretinin büyümesine engel oluşturan kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldıracak ve üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyecek tarzda bir çok uluslu ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olmak, Ödemeler dengelerinde ortaya çıkacak geçici bozulmaları gidermek amacıyla ticaret ve karşılıklı refahı bozacak önlemlere başvurmalarını önlemek üzere üye ülkelere fon kaynaklarını kullanabilme imkanı sağlamak.

Görüldüğü üzere IMF'nin temel amacı, uluslar arası ticareti ve işbirliğini geliştirmek ve bu amaca yönelik olarak çıkabilecek dengesizlikleri gidermektir. Bu çerçevede ödemeler dengesi açısından zora düşen üye ülkelere gerekli finansal ve yapısal desteği vermek suretiyle bu ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı önlemlere başvurmalarını ve böylece yaratılabilecek karşılıklı kısıtlamalar sonucu uluslar arası ticaret ve refah artışını

tehlikeye düşürebilecek girişimleri önlemek temel amacın parçaları olarak ortaya çıkmaktadır [Eğilmez,1996:21-23].

Böylece IMF'in temel amacı uluslar arası refahın yükseltilmesinde uluslar arası ticaretin ve işbirliğinin arttırılmasını engelleyecek mekanizmaların ortaya çıkmasını önlemek olarak anlaşılmakla birlikte özellikle günümüzde IMF artık özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik işleyen bir kurum niteliğine dönüşmüştür.

2.Dünya savaşı sonrası ABD ve İngiltere başta olmak üzere diğer dünya ülkeleri bir parasal sistemin varlığına işaret ederek 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir konferans düzenlemişlerdir. Burada kurulan para sistemi, sabit döviz kuru sistemini savunuyordu. Ancak bu para sistemi serbest özel sermaye hareketleri, doların aşırı değerlenmiş olması ve ABD'nin dış ticaret açığını önleyebilmek amacıyla 1973 yılında parasını devalüe etmesi nedeniyle sona ermiştir.

1978 yılında Jamaika Anlaşması ile de, gözetimli dalgalanma kur politikası kanunlaşarak fiilen sabit kur politikasına son verilmiştir. Böylece bir ülke artık parasının dış değerini, SDR ve altın dışında diğer bir para sepetine göre sabit bir şekilde tanımlayabilir. Ayarlanabilir esnek kur politikası olan Jamaika para sisteminin esaslarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür [Parasız,1996:191].

- Her üye ülke döviz kurunda istikrarlı bir sistemin oluşabilmesi için IMF ve diğer ülkelerle işbirliği içerisinde olacaktır
- Her üye parasının dış değerini, SDR ve altın dışında diğer bir para sepetine göre sabit bir şekilde tanımlayabilecektir.
- Her üye parasının dış değerini, AET bünyesinde yürürlükte olan anlaşmaya benzer düzenlemeler çerçevesinde bir diğer dövize bağlayabilecektir.
- Her üye ülke döviz piyasalarında parasını serbest bir şekilde dalgalanmaya bırakabilecektir.

2.2 IMF'in yönetimi ve Fonksiyonları

IMF 'nin yönetiminde fonun en yüksek idari organı olan Guvernörler kurulu (board of Governers), günlük işlemleri yürütmekle sorumlu olan yönetim kurulu ve genel direktör olmak üzere üç organ yer almaktadır [David,1992:11-22].

Guvernörler Kurulu fonun en yüksek idari organıdır. Bir guvernörden ve üye ülkeler tarafından yenisi seçilene kadar görev yapan bir Yardımcı guvernörden oluşmaktadır.Kurul üye ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarından oluşmakta ve yılda en az bir kez toplanmaktadır. Yıllık toplantılara Dünya Bankası Grubu Guvernörler Kurulu da katılmaktadır. Önemli konular bu kurulda görüşülmektedir.

Yönetim kurulu, fonun tüm günlük işlemlerini yürütmektedir ve bu amaç doğrultusunda guvernörlerden aldığı yetkiyi kullanır. Fonun genel müdürü aynı zamanda yönetim kurulunun da başkanıdır. Yönetim Kurulu üyeleri iki yıllık dönemler itibariyle seçilirler.

Yönetim kurulu tarafından seçilen genel direktör beş yıllık dönem için atanır.Direktör fonun günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur.

IMF yönetiminde iki önemli komite vardır. Bunlardan birisi geçici komitedir.1974 yılında kurulmuş olan komite uluslar arası para sistemi ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Yılda iki kez toplanan (ilkbaharda bir kez ve Guvernörler Kurulu'nun toplandığında bir kez olmak üzere) Geçici Komite 2 Ekim 1974 tarihinde kurulmuştur. Bu Komite henüz kurulması askıda olan Guvernörler Konseyi'ne yüksek düzeyde danışmanlık yapması için kurulmuştur. Bu Komite'nin üyelerini Fon'un Guvernörleri, Bakanlar ve eş düzeydeki yetkililer oluşturmaktadır. Diğeri de aynı tarihte kurulan kalkınma komitesidir. Dünya bankası ile IMF'nin güvernörler kurulları temsilcilerinden oluşan bu ortak komitenin amacı, az gelişmiş ülkelere reel kaynak transferi ile ilgili çalışmalarda bulunmaktır.

IMF yönetiminde komitelerin dışında birde gruplar vardır. Bunlardan birisi, sürekli olarak fonla ilişki içerinde bulunan ancak bir organı olmayan ve uluslar arası para konularına ilişkin müzakerelerde gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını savunma amacını

güden 24'ler grubu. Diğerleri ise, 10'lar grubu ve 7'ler grubu.10'lar grubu, anlaşma ile on ülkenin hükümetleri (Belçika, Kanada, Fransa, İtalya, Japonya, Hollanda, İngiltere, A.B.D, İsveç ve fon üyesi olmamakla birlikte İsviçre) ihtiyaç doğduğunda fona kendi paraları cinsinden ödünç para vermeyi kabul ediyorlardı. G-7 grubu ise yedi büyük sanayileşmiş ülkenin (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD) devlet veya hükümet başkanlarından oluşur. Grup yıllık düzenli olarak zirve toplantıları yaparak, parasal konular dahil çeşitli uluslar arası ekonomik konuları tartışır ve bu ülkeler arasında ortak tutum ve politikaların belirlenmesine yardımcı olur.

Gözlemleme ve müşavirlik, mali yardım, eğitim ve teknik yardım gibi fonksiyonları bulunduğu belirtilen [Robert, 2002:4]. Uluslararası Para Fonu yani IMF 1945 yılında, Bretton Woods konferansı ile kurulmuştur. Fonun kuruluş ana sözleşmesinde fon üyelerinin, kurucu ve diğer üyeler şeklinde bir tasnife tutulduğu görülmektedir. Bu tasnife göre kurucu üyeler, Bretton Woods konferansına katılan ve fon ana sözleşmesini kabul edecek ülkelerden oluşmaktadır ve bu ülkelerin sayısı 44'tür [Turan,1979:98]. Yani kurucu üyeler fonun kuruluş çalışmalarına iştirak etmiş üye ülkelerden oluşmaktadır. Kurucu üyelerin dışında kalan üyelerde diğer üyelerdir. Bu üyeler fonun kuruluş çalışmalarına katılmamışlar fona sonradan üye olmuşlardır. 2000 yılı sonlarında üye ülke 183'e ulaşmıştır [Ek:III].

Çalışmalarını, merkezi olan Washington DC' de devam ettiren IMF üye ülkeler ile ilişkilerini ana sözleşmesi gereğince hazine, merkez bankası veya kambiyo istikrar fonu aracılığıyla yürütmektedir. Bunlardan hiç birisinin olmaması halinde fon üyesi ülkeler, bu nitelikteki görevlerle yükümlü bir kurum aracılığıyla fon ile ilişkilerini sürdürmek zorundadır [Eğilmez,1996:23].

2.3 IMF'nin Mali Kaynakları

IMF üye ülkelerini mali ve teknik yönden destekleyebilmek ve kredi açabilmek için kaynak bulmak zorundadır. Bu kaynaklar ise yine IMF'ye üye ülkelerden yada borçlanmaya giderek diğer ülke yada kurumlardan almak zorundadır. Fonun mali kaynaklarını kotalar, borçlanma, likidite ve oy gücü olmak üzere dört farklı kategoride incelemek mümkündür [Eğilmez,1996:34-45].

2.3.1 Kotalar

Kuruluşundan bu yana mali akımların düzenli ve sorunsuz işleyebilmesi için çalışmalar yapan IMF'nin sermaye niteliğindeki karşılıksız temel kaynağı kotalardır. Bir ülke fona üye olurken kendisine bir kota tahsis edilmekte ve tahsis edilen kota miktarınca Fon'un sermayesine iştirak etmektedir. Kotalar üye ülkenin Fon'a sermaye iştirakiyle birlikte Fon'dan çekme haklarını (drawing right), oylamalardaki ağırlığını ve üye ülkelerin Fon'dan çekebilecekleri payı da belirlemektedir. Kotalar; aday ülkenin milli geliri, rezerv pozisyonu, ithalat ve ihracatın milli gelire oranı gibi kıstaslara göre belirlenmekte ve beş yıllık aralıklarla gözden geçirilmektedir [Alpar ve Ongun,1988:144].

Her üye ülkenin IMF'de SDR cinsinden belirlenmiş bir kotası vardır. Kota, üye ülke açısından bir çeşit üyelik ödentisi yada sermaye payı niteliğindedir. Kotanın iki açıdan önemi vardır. İlk olarak kota IMF üye ülkenin oy gücünün belirleyicisidir. Üye ülkenin IMF'deki kotasının yüksekliği oranında oy gücü de artmaktadır .İkinci olarak kota miktarı, üye ülkenin, IMF den yararlanabileceği mali imkanların belirleyicisi olan göstergesidir. Üçüncü olarak kota üye ülkeye tahsis edilecek SDR miktarının başlıca belirleyicisidir. Kotaların belirlenmesinde Bretton Woods formülü adı verilen bir formül kullanılmaktadır [Alpago,2002:40].

IMF ana sözleşmesinin 111/2-a maddesi gereğince kotaların en az 5 yılda bir gözden geçirilip ayarlanması zorunludur. Üye ülkeler kendi durumlarında önemli değişiklikler olduğu takdirde kendileri için özel kota ayarlanması için talepte bulunabilirler. Kotalarda değişikliklerin karara bağlanabilmesi için % 85 oranında oy toplamına dayalı bir guvernörler kurulu kararı gerekmektedir.

Fona yeni katılan ya da kotasında bir artış olan üye ülke belirlenen kotası veya artış farkının % 25'ini SDR veya fon tarafından belirlenmiş serbestçe kullanılabilir bir üye ülke parası, geri kalanını da kendi ulusal parası cinsinden ödemekle yükümlüdür. Üye ülkelerin kendi paraları cinsinden ödemekle yükümlü oldukları bölümün bir kısmı, hazineleri tarafından düzenlenerek bir nüshası fona gönderilmiş bir örneği de merkez bankasına teslim edilmiş ve istenildiğinde paraya çevrilmeye hazır bir taahhüt senedi

olarak tutulabilmektedir. Bundan dolayıdır ki, üye ülkenin kotası ile fonda mevcut parası arasında her zaman bire bir ilişki olması gerekmemektedir [Sağlam, 1998: 8].

2.3.2 Borçlanma

Fonun önemli kaynaklarından birisi de borçlanmadır. Borçlanma bilindiği üzere kaynak yetersizliği neticesinde yeni kaynak oluşturma yollarından birisidir. İşte IMF'de destek taleplerini karşılamakta yetersiz kalmışsa borçlanma yolu ile ek kaynak oluşturma yolunu seçebilmektedir. Fonun temel kaynağı olan kotalar her beş yılda bir arttırıma tabi tutulduğundan fonun kaynakları zaman içerisinde yetersizlik göstermekte,bu nedenle borçlanmak suretiyle ek kaynak yaratmak kaçınılmaz olmaktadır.

Tablo:2.1 Genel Anlaşma Çerçevesinde 10 Ülkeden Alınan Kredi Taahhüdü

Ülkeler	Milyon SDR	Yüzde
ABD	4250.0	25.00
F.Almanya	2380.0	14.00
Japonya	2125.0	12.50
Fransa	1700.0	10.00
İngiltere	1700.0	10.00
İtalya	1105.0	6.50
Kanada	892.5	5.25
Hollanda	850.0	5.00
Belçika	595	3.50
İsveç	382.5	2.25
İsviçre	1020.0	6.00
Toplam	17000.0	100.0

Kaynak: Karluk,Rıdvan,Dünya Ekonomisinde Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar ve Birleşmeler, İstanbul,1990,s.274

IMF'nin borçlanması diğer işlemlerinde olduğu gibi SDR üzerinden yapılmakta ve ortalama beş yıllık bir vadeyi kapsamaktadır. Fon tablo:2.1'de de görüleceği üzere

sekiz sanayileşmiş ülke (ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya, Kanada, Hollanda ve Belçika) ve iki merkez bankası (Alman ve İsveç merkez bankası) ile bir genel borç anlaşması imzalamıştır. İsviçre üye ülke olmamasına rağmen anlaşmaya dahil edilmiştir. Fon 1970'lerin ortalarına kadar bu anlaşma çerçevesinde borçlanmış ancak daha sonra kaynakları geliştirerek petrol geliri elde eden ülkeleri de bu kapsama almıştır [Karluk,1990:274].

Uluslararası Para Fonu'nun sağlıklı bir şekilde mali yapısını sürdürebilmesi için, toplam mevcut kotaların % 50-60'ından daha fazla borçlanmaması temel ilke olarak geçerliliğini korumaktadır [Eğilmez,1996:30].

2.3.3 Likidite

Likidite, IMF'in nezdinde bulunan ve derhal kullanılabilir nitelikte olan likit varlıkları ile likit yükümlülükleri arasındaki ilişkiyi anlatan bir kavramdır. Bu likit varlık ve yükümlülükler ise SDR ve serbestçe değiştirilebilir ulusal paralardan oluşmaktadır.

Fonun varlıklarının tamamı kolaylıkla kullanılabilen nitelikte değildirler. Bunun yanında kotaların SDR ya da sepetine dahil üye ülke paraları (ABD doları, Alman markı gibi) genellikle serbestçe diğer ulusal paralara çevrilebilir nitelikte üye ülke paraları cinsinden olan bölümü kolayca kullanılabilen kaynaklardır.

Fonun mali destek ihtiyacı duyan üye ülkelere yönelteceği kaynaklarının durumunu en açık şekilde belirleyen unsur likiditedir. Mevcut SDR ve serbestçe kullanılabilir üye ülke paralarında azalma ortaya çıktığı zaman, kota oranını arttırma dönemi de gelmemiş ise fonun borçlanmaktan başkaca bir çaresi yoktur.

Çünkü IMF ödemeler dengesi krizine girmiş bir üye ülkeye, söz konusu ülkenin şartları gerektirdiği takdirde kaynak yetersizliğini ileri sürerek destek vermekten kaçınamaz. Bu nedenledir ki, likidite fonun borçlanmasının altında yatan en önemli bir gerekçedir [Eren,2000:92].

2.3.4 Oy gücü

Oy gücü, fon kararlarının oluşumunda üye ülkelerin fon kararlarına ve uygulamalarına katılımın temel bir ölçüsüdür. Üye ülkelerin oy güçleri, sabit ve değişken oy sayılarının toplamının IMF'in toplam oy gücüne oranlanmasından oluşur [Eren,2000:93].

Kotası ne miktarda olursa olsun her üye ülkenin 250 oyluk bir sabit oy sayısı vardır. Bu sayı kota değişikliğinden etkilenmediği için sabit oy sayısı diye adlandırılması doğrudur. Böyle bir sabit oy sayısının konulmasındaki temel amaç, özellikle kotası ve dolayısıyla değişken oy sayısı düşük olan üye ülkelere fonun karar mekanizmasında belirli bir temsil gücü sağlanması gerekçesinden kaynaklanmaktadır. Ancak üye ülkelerin oy gücünü etkileyen asıl unsur değişken oy sayısıdır.

Değişken oy sayısı üye ülkelerin fondaki kotalarına bağlı olarak belirlenir. Üye ülke kotalarının her 100.000 SDR'lik bölümü bir değişken oy sayısı sağlar .Buna göre genel kota artırımları sonucunda üye ülke kotası artmış yada azalmışsa değişken oy sayısı da artabilir veya azalabilir.

IMF'ye şu anda 183 ülke üyedir. Bu ülkeler IMF'ye katılırken bir miktar para yatırmaktadırlar. Bu paralar IMF'nin ülkelere vereceği borçları karşılamada kullanılır, aynı zamanda da üye ülkenin ne kadar borç alabileceğini belirler. Aynı zamanda ülke ne kadar çok para yatırmışsa o kadar çok oy hakkına sahip olmaktadır. Ancak ülkenin ne kadar yatırabileceğini IMF belirlemektedir. Örneğin ABD toplam oyların %17,35'ine sahipken, Türkiye oyların 0,46'sına sahiptir.

Bu durum zaten karar mekanizmasında güçlü oldukları için doğal olarak daha fazla söz sahibi olan ülkelerin bu konumunu meşru hale getirmektedir. IMF yönetim kurulunda ülkelerin oy oranları tablo: 2.2 de gösterilmiştir.

Bu tablodan hemen çıkarılabilecek sonuç, oy dağılımında belli ülkelerin ezici üstünlüğü olduğudur. Ayrıca az gelişmiş ülkeler zaten bu kuruma bağımlı hale gelerek verdikleri

kararlarda kendi çıkarlarını kollamayı değil, daha çok ne kadar borç alınabileceği hesabını yapmak durumunda bırakılmaktadırlar.

Tablo : 2.2	
IMF Yönetim Kurulu [2001]	
Ülke	Yönetim Kurulundaki oy hakkı
ABD	17,35
İngiltere	5,02
Almanya	6,08
Fransa	5,02
Japonya	6,22
Suudi Arabistan	3,27
Toplam [6 ülke]	42,82
Diğer Ülkeler [176 ülke]	57,18
Türkiye	0,46

Kaynak :http:// www.imf.org/IMF Quotas,Governors, and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department, 01.05.2002

2.4 IMF'nin Üye Ülkelere Sağladığı İmkanlar

IMF'nin üye ülkelere sağladığı imkanlar; rezerv dilimi pozisyonu, kredi dilimi politikaları, süresi uzatılmış fon kolaylığından oluşan genel imkanlar ile telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı, tampon stok finansman kolaylığı, yapısal uyum kolaylığından oluşan özel imkanlar ve geçici imkanlar olmak üzere üç farklı kategoride inceleyebiliriz [Aslan, 2001:2].

2.4.1 Genel kullanım

Fona bağlı genel imkan kullanımlarını; rezerv dilimi pozisyonu, kredi dilimleri ve süresi uzatılmış fon kolaylığı olmak üzere üç kategoride inceleyebiliriz

2.4.1.1 Rezerv dilimi pozisyonu

Bir üye ülkenin çok önemli boyutta olmayan bir ödemeler dengesi sorunu ile karşılaştığında IMF'den kullanabileceği ilk imkan rezerv dilimi pozisyonudur. Üye ülkenin rezerv dilimi pozisyonu, fonda bulunan ulusal parasından,kotası ve o güne kadar kendi ulusal parası karşılığında fondan kullanıp da henüz geri ödemediği imkanların düşülmesiyle bulunan miktardır. Eğer üye ülkenin kotası fonda bulunan ulusal parasından daha yüksekse ve o ülkenin fondan herhangi bir kullanımı yoksa rezerv dilimi pozisyonu, kotasından ulusal paranın miktarı düşürülerek hesaplanır. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere bir üye ülkenin fondaki mevcut parası,kotasına eşit kotasından fazla yada kotasından düşük olabilmektedir. Üye ülkenin fonda bulunan ulusal parası kotasına eşitse o takdirde kullanabileceği bir rezerv dilimi pozisyonu yok demektir [Eğilmez,1996:42].

IMF'ye üye bir ülkenin şu nedenlerle ulusal parası bulunur: [i] kotasının kendi ulusal parası cinsinden ödenmesi gereken bölümü için yaptığı ödemeler, [ii]kotasının nakden ödenmemiş bölümünün kendi ulusal parasıyla ödenmesi gereken bölümü için vermiş olduğu taahhüt senetleri, [iii] fondan kullandığı imkanlar karşılığında IMF adına yatırmış olduğu ulusal parası veya bu miktar düzenleyip IMF'ye verdiği taahhüt senetleri nedeniyle oluşmaktadır.

Her hangi bir üye ülke ödemeler dengesi sorunları ile karşılaştığını ileri sürerek fondaki rezerv dilimi pozisyonunu kullanmak isteyebilir. Bu pozisyon üye ülkenin kendi rezervleri arasında yer aldığı için IMF'in bu başvuruyu geri çevirmesi söz konusu olmadığı gibi, bu kulanım talebi hiçbir koşula da bağlı değildir.

Fona üye ülkelerin fondan kullanabilecekleri imkanlar arasında hiçbir koşula bağlı olmayan ek imkan budur. Gerçekte bu imkanın kullanımı üye ülkelerin kendi rezerv pozisyonlarından çekiş yapmalarından başka bir şey değildir. Bu nedenden dolayı da hiçbir koşula bağlı değildir .Ayrıca fon, bu imkanı kullanım karşılığında üye ülkeye hiçbir kullanım bedeli de yüklemez [Erçel,1994:63].

IMF den rezerv dilim pozisyonu genel imkanı kullanımını daha iyi anlayabilmek için aşağıdaki tablonun incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2.3 Rezerv dilimi pozisyonu				
Üye ülke	Kota	IMF'deki Parası	Kullandığı fon miktarı	Rezerv dilimi pozisyonu
A	573.9	342.9	0.0	231.0
B	33.4	1.459.9	913.5	87.1

Kaynak: IMF "Annual Report,1994,s.226-229

Tabloya göre, A ülkesinin rezerv dilimi pozisyonu, kotasından IMF'de bulunan ulusal parası düşülerek; B ülkesinin rezerv dilimi pozisyonu, fonda bulunan ulusal parasından o tarihe kadar fondan kullanıp da henüz geri ödemediği imkanlar düşüldükten sonra kalan miktar kotasından düşülerek bulunmuştur.

2.4.1.2 Kredi Dilimleri

Kredi dilimi genel kullanımı, üye ülkelerin IMF'deki kotalarının % 25'erlik dört gruba ayrılmasıyla oluşan dilimlerin kullanım şekline ilişkin düzenlemelere verilen addır. Bu dilimlerden ilk % 25'lik dilimidir. Fonun kuruluşundan 1971 yılına kadar ki dönemde bu ilk dilime, kotaların ilk dilimi altından oluştuğundan altın dilimi denilmiştir [Aslan, 1998:12].

Fonun birinci kredi dilimi ile ilgili kullanımı serbest bir değerlendirmeye tabidir. Bu kredi dilimini kullanmak isteyen ülke, ödemeler dengesi sorununu aşmak için bir paket hazırlamış ve üye ülkenin ekonomik sorunları ek bir kaynak gerektirmeden çözümlemeye yetecek bir görünüme sahipse, fon üye ülkeye kotasının % 25'lik dilimini kullandırabilir.Altın dilimi adı verilen bu birinci dilimin kullanımı rezerv dilimi pozisyonu genel kullanımından sonra en az koşula bağlı olan bir kredi kullanma imkanıdır. Bu birinci kredi diliminin kullanımında aranan tek koşul, üye ülkenin ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için harekete geçerek bir takım önlemler almış

olmasıdır. Bu kullanımda taksitlendirme söz konusu değildir. Bir defada kullanıma sahip olan bir imkandır ve geri ödeme süresi 3-5 yıldır [Eğilmez,1996:43-44].

Birinci kredi dilimini izleyen ve her biri üye ülkenin kotasının % 25'i tutarında olan üç adet kredi diliminin veya üst kredi dilimlerinin kullanımı bazı koşulların varlığı halinde mümkün olmaktadır. Bu temel koşul IMF misyonu ile birlikte formüle edilen bir niyet mektubunu üye ülkenin maliye veya diğer ilgili bakanı ya da merkez bankası başkanının imzalayarak IMF başkanına göndermiş olması ve IMF'in bu niyet mektubuna dayanarak hazırlamış olduğu stand-by düzenlemesinin IMF icra direktörleri kurulunca onaylanmasıdır [Seyidoğlu, 1997:687-689].

Üst kredi dilimlerinin kullanımı; taksitlendirme, konsültasyon ve performans kriterleri gibi diğer koşullara da bağlıdır. Üst kredi dilimlerini kullanabilmek için, rezerv dilimi ve birinci kredi dilimini kullanmış olması gibi bir zorunluluğu yoktur. Üye ülkenin tüm kredi dilimlerini birlikte kullanmayı talep etme hakkı bulunmaktadır. Bu takdirde birinci kredi diliminin kullanımı, stand-by yada süresi uzatılmış düzenleme yürürlüğe girdikten itibaren ilk taksit olarak kullandırılır.

Kredi dilimlerinin kullanımı ile ilgili bir stand-by düzenlemesi 1-2 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Üye ülkenin kullanabileceği azami miktar imkan ise % 100 ile sınırlıdır. Bununla birlikte bu % 100'lük bu miktarın tamamının kullandırılması zorunluluğu yoktur. Kullanım süresi ise 3 ¼ -5 yıllık bir süreye tabidir. Geri ödemelerde % 0,5 oranında faiz uygulanır.

2.4.1.3 Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı

Üye ülkelerin ödemeler dengesi problemlerinin çözümü, kredi dilimleri kullanımı çerçevesinde düzenlenecek ve iki yıllık süreli bir stand-by düzenlemesiyle gerçekleşemeyecek gibi görünüyor ve bu nedenle IMF imkanlarından daha uzun bir süreyi ve miktarı kapsayacak şekilde faydalanması gerekli görülüyorsa uzatılmış düzenleme söz konusu olacaktır. Bu durumda ise kullandırılacak imkanın adı süresi

uzatılmış fon kolaylığı adını almaktadır. Yapılan düzenleme ise stand-by düzenlemesi yerine süresi uzatılmış düzenleme adı ile anılmaktadır [Karluk,1995:246-247].

Süresi uzatılmış fon kolaylığı, üç ya da dört yıllık bir süreyi kapsayacak bir makro ekonomik programa dayalı bir süresi uzatılmış düzenleme ile yürütülür. Bu imkanın kullanımı üye ülkenin kotasının % 300'ü ile sınırlıdır. Geri ödeme süresi ise 4 ½-10 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

2.4.2 Özel İmkanlar

Fona bağlı özel imkan kullanımlarını; telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı, tampon stok finansman kolaylığı ve yapısal uyum kolaylığı olmak üzere üç kategoride inceleyebiliriz [Eren, 2000:111].

2.4.2.1 Telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı

Fonun bu özel imkan kullanımı, 1963 yılında ve sadece telafi edici finansman kolaylığı adı altında ve temel mallar ihraç eden ülkelerin kendi denetimleri dışında oluşan ihracat gelirleri düşüşlerinin ödemeler dengesinde meydana getirdiği bozulmaların giderilmesine yardımcı olmak amacıyla uygulamaya konulmuştur.

Bu fon imkanının kullanımı, 1979 yılından başlayarak turizm ve yurt dışındaki işçilerin sağladığı gelirlerde ortaya çıkan düşüşlerin ve 1981 yılından başlayarak da, tahıl ithalatı maliyetlerinde ortaya çıkabilecek ani ve yüksek artışların neden olduğu ödemeler dengesi sorunlarını çözebilmek için genişletilmiş ve telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığı adını almıştır. Farklı kullanımlara sahip olmaları nedeniyle bu imkan iki şekilde ele alınmaktadır [Cheney,1995:9].

Telafi edici finansman kolaylığı, kendi denetimleri dışında ihracat gelirlerinin veya yurt dışında çalışan ve döviz gelirlerinin bir bölümünü ülkeye yollayan işçilerinin gönderdikleri dövizlerin azalması ya da tahıl ithal maliyetlerinin yükselmesi gibi

koşulların ortaya çıkması ve bu sorunlarla karşılaşan üye ülkenin IMF ile işbirliğine girmesi halinde çok fazla koşula bağlamayı gerektirmeksizin hemen kullanılabilecek bir özel imkandır. Bunun yanında olağanüstü finansman kolaylığı ise ; stand-by düzenlemesi, süresi uzatılmış düzenleme veya yapısal uyum düzenlemesi çerçevesinde koşullara bağlanmış bir IMF programı uygulanırken, üye ülkenin ihraç ettiği mal fiyatlarında düşüşler, tahıl ithalatı maliyetindeki artışlar, veya faiz oranlarındaki dalgalanmalar gibi ekonomik sorunları çözmek üzere kullandırılabilir. Daha öz bir ifadeyle telafi edici finansman kolaylığı tek başına kullanılabilecek bir imkan olduğu halde olağanüstü finansman kolaylığı mevcut bir fon programına ek olarak kullanılabilecek bir imkandır.

Olağanüstü finansman kolaylığı özel imkanın kullanım limiti üye ülkenin kotasının % 15 olduğu halde telafi edici finansman kolaylığı imkanı kullanımının limiti ise % 30 dur. Ancak üye ülkenin ödemeler dengesindeki sorun tahıl fiyatlarının yükselmesinden kaynaklanmışsa olağanüstü finansman kolaylığı limiti üye ülkenin kotasının ayrıca % 15'ine kadar daha yükselebilmektedir. Böylece bu iki imkanın toplam limiti üye ülke kotasının % 60'ı olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca fon üye ülkenin ödemeler dengesi sorununun ciddiyetine göre kotasının % 20 si oranında seçimlik dilim kullanma hakkını da ekleyebilmektedir [Eğilmez.1996:46]. Bu imkanların geri ödeme süreleri ise 3 ¼ -5 yıl içinde olmasıdır.

2.4.2.2 Tampon stok finansman kolaylığı

Tampon stok finansman kolaylığı, tampon stok operasyonları aracılığıyla mal fiyatlarını istikrarlı tutmak üzere tampon stok anlaşması yapan üye ülkelerin bu çabalarına destek olmak amacını gütmektedir.

Telafi edici finansmanın mal fiyatlarındaki düşüşler nedeniyle ödemeler dengesi bozulan üye ülkelere yönelik bir imkan olarak kullandırılması söz konusu ülkelerin ihraç mallarının fiyatlarını düşürmeksizin bir süre ihracattan kaçınarak dayanmalarına destek olmaktadır.Bu gelişme, bu malları ithal eden üye ülkelerin zararına olmakta, bu nedenle bu zararı giderebilmek için tampon stok bulunduran ülkelerin bu stokları ihraç

etmeleri için imkan yaratmak gerekmektedir. Bu finansman kolaylığı bu düşünceden doğmuştur [Seyidoğlu,1997:690].

Tampon stok finansman kolaylığı üye ülkeye kotasının % 35'ine kadar bir IMF imkanından yararlanmayı sağlamaktadır. Bu imkanın geri ödeme süresi ise 3-5 yıl süreye tabidir [Sağlam, 1998:14].

2.4.2.3 Yapısal uyum kolaylığı

IMF'in bu imkan kullanımı fon üyesi düşük gelirli ülkelere yönelik olarak 1986 yılında oluşturulan bir imkan çeşididir. Diğer imkanlardan en belirgin farkı, çok düşük faizli ve uzun vadeli imtiyazlı bir imkan olmasıdır [Sağlam, 1998:15].

Yapısal uyum kolaylığı imkanından yararlanabilmek için üye ülkenin fon tarafından belirlenmiş en düşük gelirli üye ülkeden biri olmasının yanı sıra IMF ve Dünya Bankası'nın önderliğinde orta dönemli bir makro ekonomik yapısal uyum programını uygulamaya konmuş olması gerekmektedir.

Bahse konu program IMF ve Dünya bankası ve ilgili üye ülke yetkilileriyle birlikte hazırlanmış üç yıllık bir dönemi ihtiva eden bir programdır. Programın ayrıntılarının yer aldığı belgeye politika çerçeve belgesi ve yapılan stand-by türü bir düzenlemeye de yapısal uyum kolaylığı düzenlemesi denir. Politika çerçeve belgesi ,yılda bir kez tarafların bir araya gelmesiyle gözden geçirilip yenilenen ve hedefleri güncelleştirilen bir belgedir [Karluk, 1990:253].

2.4.3 Geçici imkanlar

Geçici imkanlar, adından da anlaşılacağı üzere IMF'in geçici bir süre kullanıma sunmuş olduğu bir imkandır. Geçici imkan kullanımı geçici olguların yada sorunların ortadan kalkmasıyla sona ermektedir. Bu imkan türüne örnek olarak ; petrol kolaylığı, sistem değişimi kolaylığı ve acil yardım imkanlarını gösterebiliriz [Alpago, 2002:57].

2.4.3.1 Petrol kolaylığı

Kullanım şekli ve koşulları telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığı içinde düzenlenen petrol kolaylığı geçici imkanı, ilk kez 1974 yılında yaşanan petrol şoku ve daha sonra 1990 yılında yaşanan körfez krizinin neden olduğu petrol fiyat artışları karşısında yürürlüğe konulmuş ve fiyatların normal düzeyine dönüşü ile yürürlükten kaldırılmıştır [Eğilmez,1996.49].

2.4.3.2 Sistem değişikliği kolaylığı

Bu geçici imkan türü, Rusya ve Sovyetler Birliği ülkeleri ile Doğu Avrupa ülkelerinin içinde bulundukları sistem değişikliği sürecini mümkün olduğu kadarıyla sorunsuz geçmelerine yardımcı olmak üzere oluşturulmuştur. Bu geçici imkandan yararlanabilmenin temel koşulu, üye ülkenin fon ile bir stand-by veya süresi uzatılmış düzenleme yada genişletilmiş fon kolaylığı düzenlemesi yapmış bulunmasıdır. Bu imkanın miktarı üye ülkenin kotasının % 50'sidir. Geri ödeme süresi ise 4-10 yıl arasında değişebilmektedir [Eğilmez,1996:49].

2.4.3.3 Acil yardımlar

İktisadi sebeplere dayalı olarak ortaya çıkan ödemeler dengesi bunalımlarının çözümü için sağladığı imkanların yanı sıra IMF, doğal afetlerle karşılaştığı için ödemeler dengesi bunalımına düşen üye ülkelere de acil yardım sağlar. Bu tür acil yardımlar performans kriteri veya taksitlendirme gibi koşullara bağlanmaksızın kullandırılır. Bu imkanı kullanan üye ülkelere tanınan geri ödeme süresi 3-5 yıldır [Sağlam,1998:15].

2.5 IMF İmkanlarının Kullanımı

IMF'nin mali kaynakları üye ülkelere çeşitli politika ve kolaylıklar şeklinde kullanıldırılmaya hazırdır. Bu kullandırma bütün üye ülkelere aynı şekilde ve aynı koşullar altında yapılır. Buna eşit kabul hakkı denilmektedir [Robert, 2002:6-9].

Fon kaynaklarının kullanımı için üye ülkenin ödemeler dengesi sorununu aşmak üzere bir talepte bulunması ve konuyu yerinde inceleyecek IMF komisyonunun bu talebi geçerli bulması gerekmektedir. Fona başvurmak için bir zaman sınırlaması yada belirlemesi yoktur. Üye ülke ödemeler dengesi bunalımına düştüğünü veya düşeceğini ileri sürerek her zaman fona başvurabilir. Bu başvuru serbestliği fonun üye ülkenin hesaplarını inceleme ve gerektiğinde başvurusunu reddetme hakkını ortadan kaldırmaz.

IMF imkanlarının kullanımı kreditörlerden kredi kullanımına göre farklı bazı koşulları tabidir. IMF'den imkan kullanmanın koşulları arasında şunlar sayılabilir: Üye ülkenin uygulamayı tasarladığı ekonomik programa ilişkin olarak IMF'ye bir niyet mektubunun (letter of intend) verilmesi. Stand-by düzenlemesi veya süresi uzatılmış düzenlemeler. IMF'ce üye ülkenin uymak zorunda olacağı performans kriterlerinin belirlenmesi, Stand-by düzenlemesi bir veya olağanüstü hallerde iki yıllık bir süreyi kapsar. Bu iki süre arasında 14 ay veya 16 ay gibi bir süre belirlenmesi de mümkündür.

Son yıllarda bu süre üç yıla kadarda uzayabilmektedir. Bir yıllık olarak hazırlanan bir stand-by anlaşması ile ülke sorunlarının çözümü mümkün görülmez ise yada sorunun bu süre zarfında giderilemeyeceği anlaşılırsa üç yılı kapsayan bir süresi uzatılmış düzenleme (extended arrangement) ile IMF desteğinde uygulanan programın üç yıla yayılması söz konusu olabilir [Sağlam, 1998:10].

IMF ile yapılan stand-by düzenlemelerinde esas olarak şu hususlar yer almaktadır: Stand-by düzenlemesinin dayanağı olan niyet mektubunda öngörülen ekonomik programın özeti, Stand-by düzenlemesinin kapsadığı süre ve kullandırılacak IMF imkanlarının miktarları, Kullandırılacak IMF imkanının hangi tarihlerde ve ne miktar olarak kullanılacağı, Üye ülkenin uygulayacağı ekonomik programın başarısını ölçmek ve buna göre IMF imkanlarının kullandırılmasını sağlamak üzere konulmuş performans kriterlerinin niteliği ve limitleri, IMF imkanlarının kullandırılmasının hangi koşullar ortaya çıktığında durdurulacağı, Stand-by düzenlemesinin kapsadığı dönemde fon ile üye ülkenin yakın bir konsültasyon ilişkisi içinde bulunacağı, Kullanılacak IMF imkanının taksitlendirilmesi, Üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi parası

cinsinden bir taahhüt senedini fona vermesi, Üye ülkenin ekonomik program uygulamasının gözden geçirilmesi,

Yukarıda belirtilen hususların bir bölümüne IMF literatüründe 'koşullara bağlama' (conditionality) adı verilmektedir. Bazı fon imkanları bu sayılan koşullara bağlı kalmaksızın kullanılabildiği halde genel olarak bu şartlar, imkan kullanımının gerekleri arasında yer almaktadır.

2.5.1 Niyet Mektubu

Niyet mektubu üyenin istikrar programında belirtmiş bulunduğu iktisadi ve mali nitelikteki taahhütleriyle ilgili olup, genellikle ilgili bakan ve Merkez Bankası Başkanı tarafından imzalanan bir metindir.

Niyet mektubu (letter of intend), ödemelerdengesi sorunu nedeniyle IMF destekli bir ekonomik program uygulamak isteyen üye ülkenin,uygulamayı planladığı ekonomik programı açıklayan ve alacağı önlemleri ortaya koyan, IMF başkanına hitaben yazılmış bir mektuptur [Öngeoğlu,2001:9].

Niyet mektubu üye ülke adına ilgili bakanın genellikle maliye bakanı veya merkez bankası başkanının imzasını taşır. Niyet mektubu stand-by düzenlemesi ile birlikte IMF icra direktörleri kuruluna sunulur ve kurul tarafından onay sonrası yürürlüğe girer.

2.5.2 Stand-by düzenlemeleri

Stand-by sözlük anlamıyla ihtiyaç duyulduğunda kullanılmak üzere saklanan, beklemede, destek ve yardım anlamına gelmektedir. IMF stand-by düzenlemesi ise, bir üyenin Fon'un Genel Kaynaklar hesabından, belirli bir zaman süresince ve belirli miktarlarda çekmelerde bulunabilmesini teminat altına alan bir Fon kararıdır. Stand-by anlaşması kavramının stand-by düzenlemeleri kavramı ile aynı anlamda kullanıldığı ve bunun da yanlış ifadelendirme olduğu da literatürde tartışılmaktadır. "Arrangement" kelimesinin karşılığı anlaşma değil düzenlemedir. Türkiye açısından durum

değerlendirildiğinde, eğer stand-by anlaşması olsaydı bu anlaşmanın TBMM tarafından onaylanması gerekirdi. Bu konudaki uygulama ise sadece niyet mektubunun ilgili bakan (Maliye Bakanı ya da ilgili Devlet Bakanı) ve Merkez Bankası başkanı tarafından imzalanması şeklindedir [Aslan,2001:15].

Aslında "stand-by düzenlemesi" terimi ingilizce anlamı ile kaynakların gerektiğinde kullanılmak üzere hazır beklediği olduğu fikrini içermektedir. Bir diğer ifade ile, bu ifade kaynakların gerektiğinde hazır ancak olaylar kendi akışında gittiğinde ihtiyaç duyulması beklenmeyen kaynaklar olduğu anlamına gelmektedir.

Stand-by düzenlemesi, üye ülkenin ödemeler dengesi sorununu çözmek amacıyla IMF ile anlaştığı konuları içeren bir düzenlemedir. Bu tam anlamıyla bir anlaşma değildir. Bu nedenle stand-by anlaşmasından değil stand-by düzenlemesinden (stand-by arrangement) bahsedilmektedir. Üye ülkenin IMF ile, uygulanacak ekonomik program üzerinde görüş birliğine varması ve IMF başkanına hitaben yazılmış bulunan niyet mektubunu IMF'ye göndermesinden sonra, niyet mektubunda taahhüt edilmiş edilen hususlar standart bir form olan stand-by düzenlemesine geçirilerek bu belge ekinde niyet mektubu ile birlikte IMF icra direktörleri kurulunun onayına sunulur.

Stand-by düzenlemesinin bir anlaşmadan en belirgin farkı, içinde yer alan performans kriterleri veya diğer uyulması zorunlu koşuların üye ülke tarafından öngörülen sürelerde yerine getirilememesi halinde IMF'nin tek taraflı olarak imkan kullanımına son verme hakkının mevcudiyetidir.

2.5.3 Taksitlendirme

IMF imkanlarının bir bölümü bir defada kullanım şeklindedir. Örneğin: rezerv dilimi pozisyonu kullanımı veya yalnızca birinci kredi dilimi kullanımında,kullanılabilecek imkanın tamamı bir defada ilgili üye ülkeye kullandırılır. IMF imkanlarının stand-by veya süresi uzatılmış düzenlemeye bağlı olarak kullandırılan diğer bölümü ise üye ülkeye genellikle üçer aylık taksitler halinde kullandırılır. Buna IMF literatüründe

taksitlendirme adı verilmektedir. Böylece IMF, her bir taksiti kullandırırken üye ülkenin ekonomik programında başarılı olup olmadığını gözden geçirme imkanını bulur.

2.5.4 Performans kriterleri

Programın öngörüldüğü gibi işlediğine dair en önemli göstergelerdir. Performans kriterleri genellikle rakamsal değişkenler üzerinedir (bütçe temel fazlası, Merkez Bankası'nın net iç varlıkları veya uluslararası rezervleri vb.) ancak, yapısal performans kriterleri de (örneğin önemli bir kanunun onaylanması) mümkündür. Herhangi bir performans kriterine uyulmaması durumunda, programın devamı (ve ileriki kredi dilimlerinin kullanımı) için IMF İcra Kurulu'nun onayına ihtiyaç duyulacaktır. Genel olarak, İcra Kurulu, yalnızca eğer sapma çok küçük ise ve hükümet programı tekrar yoluna koymak için iyileştirici tedbirleri alabileceğini gösterebilirse böyle bir onayı vermektedir.

IMF Program taahhütlerine uyulması performans kriteri (performance criteria), yapısal kriterler (structural benchmarks), gösterge niteliğindeki hedefler (indicative targets) ve bunların tümünü kapsayan program gözden geçirmesi gibi çeşitli göstergelerle ölçülür. IMF kredisinden kullanımlar program gözden geçirilmesi ve performans kriterlerine veya sadece performans kriterlerine bağlanabilir.

Performans kriterleri programın öngörüldüğü gibi işlediğine dair en önemli göstergelerdir. Performans kriterleri genellikle rakamsal değişkenler üzerinedir (bütçe temel fazlası, Merkez Bankası'nın net iç varlıkları veya uluslararası rezervleri vb.), ancak, yapısal performans kriterleri (örneğin önemli bir kanunun onaylanması) de mümkündür.

Herhangi bir performans kriterine uyulmaması durumunda, programın devamı (ve ilerideki kredi dilimlerinin kullanımı) IMF İcra Direktörler Kurulu'nun onayına ihtiyaç duyacaktır. Genel olarak, İcra Direktörler Kurulu, yalnızca eğer sapma çok küçük ise ve hükümet programı tekrar yoluna koymak için iyileştirici tedbirleri alabileceğini gösterebilirse böyle bir onayı vermektedir. Diğer taraftan, kredi kullanımı programın gözden geçirilmesine değil sadece performans kriterine bağlanmışsa, bir sonraki kullanım aslında otomatik olmaktadır.

IMF imkanlarından stand-by veya süresi uzatılmış düzenleme gerektirenlerin kullanımı performans kriterleri adı verilen bir dizi uygulama başarısını ölçme, kural ve limitine bağlanmaktadır.

Performans kriterleri, taksitlendirme ile yakından ilgilidir. IMF üye ülkeye her bir taksiti kullandırırken stand-by veya süresi uzatılmış düzenlemede öngörülen performans kriterlerinin nitelik ve nicelik olarak karşılanıp karşılanmadığını gözden geçirir. Eğer performans kriterlerinin yerine getirilmesinde başarısızlık söz konusuysa o takdirde kullanım zamanı gelmiş olan taksitin kullandırılmaması söz konusudur.

Performans kriterlerini şöylece sıralamak mümkündür [IMF,1995:58-80] :Merkez bankası net uluslar arası rezervlerine limit,kamu kesimi net iç borçlanmasına limit, merkez bankası net iç varlıklarına limit,ekonominin durumu ve gereksinimlerine göre diğer bazı ekonomik büyüklükler üzerine limitler.

2.5.5 Konsültasyonlar

IMF açısından programın performansının geniş anlamda değerlendirilmesi için bir fırsattır. Böylelikle, performans kriteri tutturulmuş olsa bile, eğer program amaçlara ulaşmada başarısız kalıyor veya bununla ilgili başka sorunlar varsa IMF program gözden geçirmesinin tamamlanmamasına karar verebilir. (Bunun en tipik örneği, performans kriterinin sağlanması ancak bunun hemen akabinde programın gelecekteki başarısını olumsuz etkileyecek tedbirlerin alınmasıdır). Böyle bir durumda, gözden geçirme tamamlanmadan önce (veya ilerideki kullanımlar gerçekleştirilmeden önce) hükümetin iyileştirici politikaları aldığını göstermesi gerekmektedir.

IMF belirlenen performans kriterlerine uyum sağlanıp sağlanmadığını ve dolayısıyla üye ülkeye zamanı gelen taksitin kullandırılıp kullandırılmayacağını belirlemek için üye ülke yetkilileriyle birlikte ekonominin durumunu konsültasyona tabi tutar. Bu konsültasyonların IV.madde konsültasyonundan tek farkı performans kriterlerinin denetime tabi olmasıdır.

2.5.6 Şartlılık-Şarta Bağlama

Şartlılık kavramı, bir üye ülke hükümetinin Fonun genel kaynaklarını kullanabilmek için bazı politika tedbirlerini almak hususunda onay vermesidir. (Bütçe açığının düşürülmesi, parasal genişleme hızının düşürülmesi, vb gibi). Bu politika taahhütleri hükümet tarafından IMF'ye verilen niyet mektubunda yazılır. Şartlılık ilkesinin amacı dört şekilde açıklanabilir. Birincisi, ülke halkına Hükümetin politika niyetleri hakkında teminat verir. İkincisi, yabancı yatırımcı ve kreditörlere hükümet politikalarının makro ekonomik istikrar getireceği yolunda teminat sağlar. Üçüncüsü, IMF'e iyi ekonomik politikaların izlendiği yolunda teminat sağlar. Son olarak ise hükümete program koşulları yerine getirildiği sürece ilgili kullanımların yapılacağı hususunda teminat verir.

Şartlılık IMF kaynaklarını dilimler halinde ve hükümetin niyet mektubunda taahhüt ettiği politikaları izlemesi şartı ile serbest bırakmak şeklinde çalışmaktadır. Program taahhütlerine uyulması; performans kriteri, yapısal kriterler, gösterge niteliğindeki hedefler ve bunların tümünü kapsayan program gözden geçirmesi gibi çeşitli göstergelerle ölçülür. IMF kredisinden kullanımlar, program gözden geçirilmesi ve performans kriterlerine veya sadece performans kriterlerine bağlıdır.

2.5.7 Kredi kullanım bedeli ve yaptırımı

IMF'den kaynak kullanımına imkan yada kolaylık gibi adlar verilmektedir. IMF'den imkan kullanımı esas itibariyle üye ülkenin kendi parası karşılığında başka bir üye ülke parasının kullanımına yönelik bir varlık değişimidir. Bu nedenledir ki imkan kullanımına ingilizce karşılığı olarak satınalma (purchase) deyimi uygun görülmektedir.

Fon üyesi bir ülke IMF kaynaklarını kullanmak için aranan koşulları yerine getirdiğinde söz konusu imkanı kullanabilmek için o miktar karşılığı kendi parasını yada bu miktarı kapsamak üzere hazırladığı bir taahhüt belgesini muhafaza kurumu nezdindeki IMF 1 numaralı hesabına yatırır. IMF'de buna karşılık olarak söz konusu üye ülkenin ihtiyaç duyduğu döviz cinsinden gerekli miktarı üye ülkeye verir. Eğer üye ülke IMF imkanını

taksitlendirme çerçevesinde kullanmaktaysa her bir taksit kullanımından önce bu işlem o taksit miktarını kapsamak üzere tekrarlanır. Böylece üye ülke kendi parası karşılığında ihtiyaç duyduğu dövizi kullanmış olur. Buna imkan kullanımı (purchase) adı verilmektedir.IMF'den kullanılan imkanın geri ödenme zamanı geldiğinde bu kez tersine bir varlık değişimi söz konusu olur.Üye ülke kullandığı döviz miktarını geri öder ve kendi parası üzerine düzenlenmiş olan taahhüt senedini geri alır. Buna da geri ödeme (repurchase) adı verilmektedir.

2..6 IMF Programı Araçları ve Gelir Dağılımı

İstikrar programları içsel ya da dışsal sebeplerle ekonomide bozulan arz-talep dengesini yeniden kurmayı ve bunun yansıması olarak ortaya çıkan ekonomik problemleri (yüksek enflasyon, cari açık gibi) çözmeyi hedeflediği için, programların içerdiği politikalar talep yönlü ve arz yönlü politikalar olmak üzere iki grup altında incelenmektedir. Bu politikalar arasındaki fark, iyileşmenin talebi kısıtlayarak mı arzı genişleterek mi sağlanacağıdır.

Talep yönlü politikalar, fazla talep baskısını nihai talebi azaltarak düşürmeye çalışırlar. Bu politikalar geleneksel makroekonomik politikalar sayılan sıkı maliye, para ve kredi politikalarından oluşmaktadır [Killick,1992]. Ana hedef nihai talep düzeyini kontrol altına almaktır.

Arz yönlü politikalar ise reel mal ve hizmet hacmini artırmayı hedeflemektedir. Bu politikalar çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak iki grupta incelenebilir: 1- Üretim araçlarını (sermaye, emek vb) daha etkin bir biçimde kullanıp kapasite kullanımını arttırarak üretim seviyesini artırmayı amaçlayan politikalar; uygulanan fiyat ve kur politikalarının, monopollerin, vergi ve sübvansiyon politikalarının, ticaret kısıtlarının ekonomide yarattığı bozulmayı düzeltmeyi amaçlarlar. 2- Yeni kapasite oluşturarak ve uzun dönem tam kapasite-üretim dengesini, toplam talep genişlemesini de kontrol ederek kurmayı amaçlayan politikalar ise yatırım-tasarruf teşviklerini, eğitim ve teknolojik gelişmeyi içermektedirler.

Kesin bir çizgiyle asla ayrılmamakla birlikte, arz ve talep yönlü politikalar arasındaki en önemli fark, arz yönlü politikaların çoğunlukla mikro ekonomik özellikler taşıması ve sektörel öncelikleri dikkate alması, talep yönlü politikaların ise makroekonomik karaktere sahip olmasıdır. Ayrıca arz yönlü politikaların talep yönlü politikalara göre daha uzun uygulama sürecine ihtiyacı vardır. Bu politikalar birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Bir politika demetinin yarattığı olumsuz etkiler diğer bir politika demeti ile azaltılabilmektedir. Örneğin, talep politikalarının üretim ve işsizlik üzerinde yarattığı deflasyonist etkiler, arz yönlü politikalar ile azaltılıp desteklenebilir.

IMF, ödemeler dengesi krizine giren ülkelerin tekrar sağlıklı bir ekonomik yapıya kavuşmaları sürecinde ülkelere finansal yardım sağlayan bir uluslararası kredi kuruluşudur. Kriz ekonomileri için önem taşıyan dış yardım IMF ile yapılan anlaşmalarla sağlanmaktadır. IMF-tipi istikrar programları olarak nitelendirilen ve ülkenin dış ekonomik dengesini düzenlemek için hazırlanan programlar; maliye, para ve kur politikalarından oluşturulmaktadır. Bu tür istikrar programları neo-klasik ve monetarist yaklaşımla hazırlanırlar [Özar,1995:53-57].

IMF-tipi programlar genellikle ortodoks yaklaşıma göre hazırlanmaktadır. Ödemeler dengesi hesapları bir ülkenin kaynak açığını nasıl finanse ettiğini ve kaynak fazlasını nasıl kullandığını göstermektedir. IMF, sürdürülemeyen açıkların sürdürülebilir hale gelmesi için dış destek sağlamaktadır.

Dış desteği sağlarken de kaynak dengesini kurmak ve ekonomiyi yeniden işler duruma getirmek için bazı politikaların uygulanmasını istemektedir. Temel hedef, açığa neden olan fazla talebi düşürmektir. Daha çok talep yönlü politikaları ihtiva eden IMF-tipi programların içerdiği politikalar şöyle özetlenebilir.

2.6.1 Mali Araçlar

Maliye politikası araçları, sınırlı istisnalar dışında, doğrudan doğruya gelirleri artıran veya azaltan değişkenler olarak görülmesi nedeniyle, iktisat politikasının gelir dağılımını dolaylı olarak etkileyen diğer araçlarından daha fazla önem verilmiştir. Bu

yaklaşım ise çağdaş devlet anlayışının özünü temsil eden sosyal refah devletinin gerçekleştirilmesinde adil gelir dağılımının önem kazanmasına paralel olarak devletin ve bu bağlamda, maliye politikasının ön plana çıkmasını daha da belirginleştirmiştir.

Maliye politikası, milli gelirin tüketici birimler arasındaki dağılımını üç yönde değiştirebilmektedir. Bunlardan birincisi devletin girişimci ve işveren olarak piyasa ekonomisi kuralları içinde kullandığı üretim faktörlerinin fiyatını ödeyerek fonksiyonel bölüşüm üzerinde etkili olmasıdır. İkincisi, devletin piyasa mekanizmasından farklı olarak geliri yeniden dağıtmasıdır. Böylece, devlet bir "yeniden dağıtım mekanizması" olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü olarak burs, sosyal yardım, teşvikler gibi karşılıksız transferlerden bahsedilebilir [Nadaroğlu ,1985:120].

Devlet, maliye politikası aracılığıyla gelirin yeniden dağılımını önce vergiler, daha sonra da harcamalar yoluyla değiştirmektedir. Böylece, devletin vergi gelirleri ve özellikle harcamalar yoluyla birincil gelir dağılımını da etkilediği ifade edilebilir. Bu etki, devletin gelir dağılımını düzenleme amacından bağımsız olarak gerçekleşmektedir [Aksu,1993:53].

Bir başka deyişle, devlet istese de istemese de, vergi ve harcamalarıyla gelir dağılımını etkilemektedir. IMF programlarında da gelir arttırıcı ve harcamaları kısıtlayıcı maliye politikası araçlarına başvurulmuştur.

2.6.1.1 Vergi Politikası

Vergi politikaları, vergilerin bileşimine (dolaylı-dolaysız) ve vergi oranları bağlı olarak, daha çok, fonksiyonel ve kişisel dağılım üzerinde etkili olmaktadır. Bununla birlikte, bazı vergi istisna ve muafiyet uygulamalarıyla, sektörel ve bölgesel dağılımı da etkileyebilmektedir. Bundan dolayı vergi politikaları gelir dağılımını tüm boyutlarıyla etkileme potansiyeline sahiptir.

Günümüzde vergiler gelir, servet ve harcamalar gibi çok geniş bir alandan alındığından, hemen hemen herkesin vergi mükellefi olduğu söylemek mümkündür. Bununla birlikte,

bu çok geniş alana yayılan ve çok sayıda olan vergilerin, gelir dağılımı üzerine etkileri farklı olabilmektedir.

Kamu giderlerinin karşılanması amacıyla devlete gelir sağlamanın yanında, vergilerin sosyal amaçla da kullanılabileceği ilk kez A. Wagner tarafından ileri sürülmüştür [Tekir,1990:20]. Çeşitli grupların satın aldığı tüketim ve yatırım malları miktarında verginin neden olduğu değişmelerin karşılaştırılması, verginin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ortaya koyar. Buna göre vergi değişmeleri; çeşitli grupların tüketim ve yatırım harcamalarının düzeyini, çeşitli gruplar için değişik önem taşıyan tüketim mallarının fiyatlarını ve yatırımların maliyetlerini etkileyerek gelir dağılımını değiştirir.

Ayrıca, vergi politikası ile gelirin yeniden dağılımında, verginin yapısı ve teknik özelliklerine göre farklı boyutlarda olmakla birlikte, vergilerin dolaylı ve dolaysız olmasının farklı etkiler yaratması söz konusudur. Dolaylı vergilerin düşük gelir gruplarının, doğrudan vergilerin ise, yüksek gelir gruplarının aleyhine olduğu genelde kabul edilen bir görüştür [Akdoğan,1989:376].

Vergi hasılatı olarak hazineye alınan her lira, ekonomi içindeki birimlerden birisine bir liralık yük anlamına gelir. Bu yüke, parasal dolaysız yük denir. Bu vergi, ilk ödeyen tarafından başkalarına devredilebilir. Yansıma analizi, verginin nihai olarak kimin tarafından ödendiğini belirleme amacına yöneliktir. Vergi yükünü faktör veya mal fiyatlarını artırarak alıcılara devretmeye, "ileriye yansıtma", fiyatları azaltarak satıcılara devretmeye ise, "geriye yansıtma" denilmektedir.[Boratav,1969:160].

Maliye politikası araçlarından vergilerin gelir dağılımı üzerine etkilerinin daha iyi ortaya konulabilmesi için, bu yansıma mekanizmasının değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca, belli bir gelir grubundan gelir transferi yapmak amacına yönelik olarak konulan vergi ve/veya artırılan vergi oranı, bu verginin yansıtılması olanaklarının varolması durumunda kendisinden beklenen amacı gerçekleştiremeyecektir.

IMF programlarında da vergilerin yansıma mekanizmaları göz önüne alındığından sürekli olarak dolaylı vergi araçlarına başvurulmaktadır. Bu yöntem IMF borçlarının tahsilatını kolaylaştırmaktadır.

2.6.1.2 Kamu Harcama Politikası

Harcama politikasının, gelir dağılımı üzerine etkisinin ortaya konulmasında harcama kalemlerinin etkilerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü, genelde cari, transfer ve yatırım harcamaları olarak sınıflandırılan kamu harcamalarının gelir dağılımına etkileri, farklı içerik ve boyutlarda olabilmektedir.

Gelirin yeniden dağılımı açısından kamu harcamalarını, yeniden dağılımı sağlayan harcamalar ve diğer harcamalar şeklinde sınıflandırmak da mümkündür. Bu çerçevede, mal ve hizmet ile ilgili cari giderleri[eğitim, sağlık gibi] yeniden dağıtıcı harcamalar olarak sayabiliriz. Bunlar yanında ailelere, sanayi ve ticari girişimlere yönelik olarak yapılan cari transfer harcamaları da, yeniden dağıtıcı harcamalardır [Tuncer,1969:56].

IMF programlarından amaç borçların tahsilatı olduğu için, fon kendisine gelir getirmeyecek harcamalara izin vermemektedir. Bu kapsamda programlarda transfer harcamalarının içinde faiz harcamalarına geçiş verilirken, diğer yandan üretim ekonomisinin can damarı olan yatırım, sağlık, eğitim vs. harcamalara engel olunmaktadır.

2.6.1.3 Borç Politikası

Kamu kesiminin önemli gelir kaynaklarından biri olan borçlanma; miktar, yöntem ve maliyet (faiz) boyutlarıyla, gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir [Türk,1985:218-220]. Borçlanmanın gerek ülke ekonomisine, gerekse gelir dağılımı üzerine etkileri, borcun kaynakları (iç ve dış borçlanma) dikkate alınarak ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Borçlanmanın gelir dağılımı üzerine etkilerinin incelenmesinde öncelikle değerlendirilmesi gereken konu, borçlanmanın gönüllü veya zorunlu olmasıdır. Gönüllü borçlanmada, birey ve kurumlar harcamalarını kısarak değil, daha önceden biriktirmiş oldukları tasarruflarıyla devlete borç verirler. Böylece, borçlanma, ilk etkisi yönünden, gelir ve servet dağılımını değil, sadece mevcut tasarruf ve servetin kullanım şeklini

değiştirir. Zorunlu borçlanma, birey ve kurumların tasarruflarından değil, gelirlerinden beslenir ve vergilendirmeye benzer etkiler yaratır.

Diğer taraftan, borçlanma karşılığında ödenen faizlerin fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde sermaye lehine önemli etkileri bulunmaktadır. Borç faizleri, transfer harcamaları arasında yer almasına karşın, yarattığı etkiler, yukarıda ifade edilen diğer transfer harcamalarından tümüyle farklı özellik göstermektedir. Ayrıca, zorunlu borçlanma dışında, kamu borçlanma kağıtlarını ellerinde bulunduranlar, genellikle yüksek gelir grubunda yer alan bireyler ve kurumlardır. Bu nedenle, ödenen faizlerin pozitif reel faiz olması durumunda, gelir dağılımı yüksek gelirli gruplar lehine değişecek ve böylece kişisel gelir dağılımı bozulacaktır.

Borçların, vergi gelirleriyle ödeneceği göz önüne alındığında, vergi verenler ve tahvil satın alanların farklı olması durumunda faiz ödemeleri yoluyla bazı gelir gruplarına transfer yapılmış olacaktır. Kamu kesimi borçlanma gereğinin büyüklüğüne bağlı olarak bu etki, daha da artacaktır. Bu nedenle, kamu borçlanması, yüksek gelir gruplarının gelirlerinin daha da artması ve böylece kişisel gelir dağılımının daha da bozulması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla, gelir dağılımının düzeltilmesini amaçlayan bir politikanın, kamu açıklarını kapatmak için borçlanma yerine vergileri kullanması daha uygun olacaktır.

IMF krizden kısa vadede çıkabilmek için borçlanmayı tavsiye etmektedir. Çünkü kısa vadede krizden çıkabilmenin tek çıkış yolu hemen kaynak oluşturmaktır. Bu kaynağın ismi de borçlanmadan başka bir şey değildir. Yani IMF krizde olan ekonomileri borç kısır döngüsüne iterek krizi iyice derinleştirmektedir.

2.6.2 Parasal Araçlar

Genel ekonomi politikasının bir parçası olan para politikası, bir ekonomide para miktarının üretim miktarına oranla daha az ya da çok artmasına neden olarak fiyat istikrarsızlığına yol açmaktadır [Özgüven,1983:365]. Bu ise, üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım gibi temel ekonomik değişkenler aracılığıyla gelir dağılımını etkilemektedir.

Bilindiği gibi, günümüz ekonomilerinde para ve parasal değişkenlerin önemi artmıştır. Takas ekonomisinden paralı ekonomiye, buradan da kaydi para ve elektronik paraya geçiş şeklinde yaşanan süreç, gelir dağılımı üzerinde dolaylı, fakat, önemli etkiler oluşturmaktadır.

Literatürde, para politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi konusu yeterince incelenmemiştir. Bunun temel nedeni, para politikalarının değil, para politikaları sonucunda ortaya çıkan gelişmelerin[enflasyon, işsizlik, büyüme hızı vb] gelir dağılımına etkileri üzerinde durulmasıdır.

IMF programları sıkı para politikası araçlarını ihtiva etmektedir. Bu nedenle programlarda piyasada para miktarını kısabilmek için merkez bankası politika araçları kullanılmaktadır. Son yıllarda IMF para otoritesi olan merkez bankalarının bağımsız olmasını istemektedir. IMF'ye göre piyasaya müdahale eden bir para merkezinin rekabet şartlarını bozduğunu dolayısıyla krize yol açabileceğini savunmaktadır. Halbuki merkez bankalarının bağımsızlaştırılmasıyla paranın kontrolü IMF'nin eline geçmektedir. Bu tam anlamıyla ekonomik ve sosyal bir kısır döngüden başka bir şey değildir. Bu şekilde krize giren ülkelerin borç kısır döngüsüne itilmesi sağlanmakta ve bağımlılık mekanizması pekişmektedir.

Kur politikalarını para politikalarından ayırmak oldukça güçtür. Çünkü, para miktarı, satın alma gücü ve dolaşım hızının etkilenmesine yönelik politikalar kurlar üzerinde etkili olurken, kurlarda ortaya çıkacak herhangi bir değişme de ülke içindeki parasal gelişmelere yansıyacaktır. Ancak kur politikalarının gelir dağılımı ile olan ilişkisi daha sonra inceleneceğinden burada değinmeyeceğiz.

2.6.3 Kontrol Araçları

Kontrol araçları politikaları olarak fiyat, ücret, kur ve miktar politikalarını ve düzenlemelerini bu başlık altında inceleyebiliriz. Bu politika araçlarına kontrol araçları dememizin nedeni, hükümetlerin bu politika araçları ile ekonomi üzerinde denetim mekanizmalarını iyi işletmeleridir.

2.6.3.1 Fiyat Politikası

Fiyat politikaları, sektörel ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkili olabilecek araçlardan biridir. Ekonomide etkinliğin sağlanması amacıyla kullanılan fiyatların, hiç de istenmeyen ölçüde, gelir dağılımını bozması söz konusu olabilmektedir. Fiyat politikaları araçları olarak, genelde tarım ürünlerinin, devlet tarafından ve piyasada özel girişimciler tarafından üretilen malların fiyatlarına müdahale, fiyat sübvansiyonları, fiyat desteği, girdi fiyatlarına sübvansiyon vs kullanılmaktadır. Bu farklı uygulamalar ve bunların gelir dağılımı üzerine etkileri aşağıda incelenmiştir [Uysal,1997:117-121].

Sektörel gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılan araçların başında tarımsal destekleme fiyat politikası gelmektedir. Bu politika, girdi ve ürün fiyatlarının düzenlenmesi şeklinde uygulanmaktadır.

Tarımsal destekleme fiyat politikasının en önemli ikilemi, fiyatların üreticiyi özendirecek kadar yüksek, alt gelir gruplarını koruyacak kadar düşük olmasıyla ilgilidir. Çünkü, tarımsal üretimi artırmak amacıyla verilen yüksek fiyatlar, tüketicilerin reel gelirlerinin azalmasına ve özellikle düşük gelirli grupların zor durumda kalmasına neden olacaktır. Ayrıca, göreli olarak gıda fiyatlarında ortaya çıkacak küçük bir artış, kentlerde ve kırsal kesimde yaşayan düşük gelirli grupların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini güçleştirmekte, böylece, kişisel gelir dağılımının ve buna bağlı olarak sosyal barışın bozulmasına neden olabilmektedir. Bunun yanında, bazı ülkelerde devlet, tarım ürünleri fiyatlarını, kentlerde ücretlerin yükselmesini önlemek ve böylece, gıda ürünleri üretenler dışındaki kamu ve özel girişimcilerin büyümesini desteklemek amacıyla, düşük tutmaktadır. Bir başka deyişle, tarımsal fiyat politikası ücretleri düşük tutarak sanayileşmeyi özendirmek amacını da taşıyabilmektedir.

Bu koşullar, devletin tarımsal üretim, pazarlama, tüketim sürecine müdahale etmesi ve başta gıda açısından kendine yeterliliğin sağlanması olmak üzere, üretimde istikrarın sağlanması, üretici gelirlerinin belli düzeye getirilmesi gibi birçok amaçla tarımın, gerek fiyat, gerekse üretim girdileri yoluyla desteklenmesi sonucunu doğurmuştur. Tarımsal fiyat destekleri ise, dolaylı veya doğrudan yapılmıştır. Fiyat oluşumuna dolaysız

müdahale; fiyat sübvansiyonu ve fiyat desteği, dolaylı müdahale ise, üretimde kullanılan girdilere sübvansiyon verilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Genelde tüketiciyi korumak amacıyla verilen sübvansiyonlar, işletmelerin ürettikleri mal veya hizmetlerin daha ucuza veya fiyatları yükseltmeden tüketicilere satabilmelerini sağlamak amacıyla verilmektedir. Bununla birlikte, fiyat sübvansiyonları, hem tüketicilerin, hem de üreticilerin birlikte korunması sonucu doğurmaktadır. Ayrıca, bunlar, tarım ürünleri fiyatlarında göreli istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır.

Devletin tarım ürünleri fiyat oluşumuna müdahalede başvurduğu bir diğer yöntem, fiyat desteğidir. Bu uygulamada devlet, belirli bir ürün için, ürünün piyasa fiyat düzeyinin üstünde bir fiyat belirlemekte ve bu fiyattan kendisine getirilen ürünü satın almaktadır. Bu uygulamanın piyasalarda yaptığı etkiler, malın fiyat esnekliğine bağlı olarak destekleme fiyat uygulamasının gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirleyecektir. Nitekim, tarım ürünlerinin düşük gelirli grupların bütçesinde daha büyük yer tutması, fiyat desteği uygulamasının, daha çok, ücretliler aleyhine fonksiyonel gelir dağılımını değiştirmesine neden olacaktır. Böylece, bir taraftan fonksiyonel gelir dağılımı ücretliler, diğer taraftan da kişisel gelir dağılımı düşük gelirli gruplar aleyhine bozulacaktır. Ayrıca, tarım ürünlerini girdi olarak kullanan diğer sektörler de bu uygulamadan olumsuz yönde etkilenecek ve böylece sektörel gelir dağılımı da tarım lehine değişecektir.

Devlet, üretim faktörleri ve girdilerin maliyetini düşürmek için çiftçilere sübvansiyon vermektedir. Böylece, girdi kullanımı ve buna bağlı olarak üretimin artması amaçlanmaktadır. Doğal olarak bu uygulama sektörel gelir dağılımını tarım lehine değiştirecektir. Ancak, tarımda kullanılacak girdilerin daha çok sanayi malı (gübre, ilaç, traktör vb) olması nedeniyle, sübvansiyonlar sanayi sektöründe de gelir artışına neden olacaktır. Dolayısıyla, tarımsal girdilere verilen sübvansiyonların sektörel gelir dağılımı üzerindeki net etkisini ortaya koymak güçtür.

Diğer taraftan, tarımsal girdilere verilen sübvansiyonlardan daha fazla yararlananlar, genelde, büyük ölçekli tarım işletmelerdir. Çünkü, küçük ölçekli aile işletmelerinin üretim ve iş hacminin küçük olması, bu işletmelerin sübvansiyonlardan elde edeceği

yararları sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla bu uygulama tarım içindeki büyük-küçük üretici arasındaki gelir dağılımını büyükler lehine bozacaktır.

Her ülkenin ve belki de bölgenin tarımsal yapısı, üretici tipolojisi, pazara açıklık gibi öğeler tarımsal destekleme yöntemi ve miktarının belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle, global destekler yerine bölgeye, ürüne ve üretici özelliklerine dayalı bir destekleme politikasının uygulanması sektör içindeki dağılım yapısının düzenlenmesinde daha faydalı olacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, tarımsal ürün fiyat politikaları, tarım ürünleri fiyatları ve üretici gelirlerini artırmayı, en azından düşürmemeyi amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi, ya daha yüksek fiyat, ya da daha yüksek vergilerle, tarım ürünlerini alan firmaları ve/veya tüketicilerin tarımsal destekleme programlarını finanse etmelerine neden olmaktadır. Bu anlamda, söz konusu uygulamalar, tarım dışından tarıma kaynak aktarılması demektir. Öte yandan, firmaların, destekleme nedeniyle tarım ürünleri fiyatlarında ortaya çıkan artışı fiyatlarına yansıtabildiği durumda, destekleme tüketiciler tarafından finanse edilecektir.

Diğer taraftan, birçok gelişmekte olan ülkede kalkınma, büyük ölçüde tarımsal gelişmeye bağlı bulunmaktadır. Çünkü, gelişmekte olan ülkeler yüksek ve sürdürülebilir kalkınma için tarımda verimlilik artışını belli bir düzeye çıkarmak durumundadır. Bu nedenle, tarım, ülke içinde gelir dağılımı yanında, genel olarak ulusal gelirdeki artışta oynadığı rol de dolaylı olarak istihdam, üretim ve gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır.

Devlet, teşvik etmek istediği bölge veya sektörlere ucuz ara ve yatırım malı sağlayarak bölgesel ve sektörel gelir dağılımını da etkileyebilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, devletin ürettiği malların fiyatlarını düşük veya yüksek tutması, bunların fiyatlarını sektör ya da bölgelere göre farklılaştırılması yoluyla belli kesimlere veya bölgelere kaynak aktarılabilmektir. Bunun yanında, benzer malları üreten özel birimler, devletin yarattığı rekabet nedeniyle, fiyatlarını istedikleri şekilde ayarlama şansına sahip olamamakta ve böylece devlet, girişimcilerin de ucuz fiyatla mal satmasını sağlayarak, fonksiyonel gelir dağılımının, emek aleyhine bozulmasını, belli ölçüde de olsa engellemektedir.

Devletin, zaman zaman piyasada üretilen malların fiyatlarına da müdahale ettiği görülmektedir. Özellikle hiper-enflasyon döneminde, fiyatların dondurulması ve narh şeklinde karşılaşılan bu uygulama, fiyat artışının yavaşlatılarak, dar ve sabit gelirliler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılarak, kişisel gelir dağılımının düzenlenmesini amaçlamaktadır.

IMF destekli istikrar programlarında tarıma sektörüne verilen fiyat desteğine sübvansiyonlara bütçe üzerinde büyük bir yük oluşturduğu gerekçesiyle karşı çıkılmakta ve tarıma verilen destekler engellenmektedir. Bu ise yukarıda değindiğimiz üzere kişisel, fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımını tam aksi yönde yani olumsuz etkimektedir. Ayrıca IMF programlarında KİT ürünleri fiyatlarına yüksek oranlarda zam yapılmakta, bu da zaten düşük ücret politikaları ile satın alma güçleri reel olarak düşen kesimi olumsuz etkilemekte ve kişisel gelir dağılımını bozmaktadır.

2.6.3.2 Ücret Politikası

Fonksiyonel gelir dağılımında ücretlerin göreli durumunun düzenlenmesinde genelde üç araç kullanılmaktadır. Bunlar; asgari ücret, kamu kesimi ve özel sektörde çalışanların ücretlerinin belirlenmesine ilişkin düzenleme ve müdahalelerdir.

Asgari ücret, çalışanlara sosyal açıdan uygun bir asgari yaşam düzeyi sağlamaya yeterli olan, diğer taraftan da işverenlerin daha düşük ücret ödemelerini engellemeye yönelik zorunlu ücrettir. Bu tanımdan hareketle asgari ücretin ekonomik olmaktan çok sosyal içerikli bir ücret olduğu söylenebilir.

Asgari ücret uygulamasının amaçlarının bilinmesi, gelir dağılımı üzerine etkisinin değerlendirilmesi yönünden önem taşır. Bu amaçlar; düşük gelirli çalışanları daha iyi bir hayat standardına ulaştırmak, ücretlerin düşürülmesi yönündeki rekabeti ortadan kaldırmak, ekonomik faaliyetlerin duraklama veya gerileme dönemlerinde ücretlerin düşmesini önlemek, genelde yüksek tüketim eğilimine sahip düşük gelirli grupların satın alma olanaklarının artırılması yoluyla ekonomik büyümenin özendirilmesi şeklinde sıralanabilir [Centel,1989:182-186].

Bu amaçlar çerçevesinde asgari ücret düzenlemeleri, bu gruptaki ücretli sayısına da bağlı olarak, fonksiyonel gelir dağılımını ücretliler lehine değiştirilmesinde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, asgari ücretle çalışanlara belirli bir hayat standardının sağlanması yanında, diğer ücret gruplarının ücretlerinin belirlenmesinde, gerek düzey gerekse artış oranı açısından bir gösterge olmasıyla daha da belirginleşmektedir.

Asgari ücretin bölge, işkolu veya ülke geneli olmak üzere farklı şekilde düzenlenebildiği de görülmektedir. Bu durumda, asgari ücret emek ve diğer gelir grupları yanında ücretlilerin, sektörler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımını da etkileyebilmektedir.

Asgari ücretin gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda önemli tartışmalar bulunmaktadır. Nitekim, Dünya Bankası, asgari ücretin nitelikli ve niteliksiz ücretliler arasındaki farkı ve dolayısıyla eğitim ve öğretim talebini azalttığını, ayrıca, kayıtlı ve kayıt dışı sektörler arasında ücret koşulları açısından haksız rekabet doğurduğunu ileri sürmektedir [The World Bank,1987:123].

Bunların yanında, asgari ücret uygulamasının bir diğer önemli etkisi de, talep edilen işgücünün niteliğiyle ilgilidir. Asgari ücret uygulaması sonucunda işverenin işçi çıkarması gerektiğinde nitelikli olmayan işçiden başlama eğiliminde olacağından ve buna bağlı olarak ücretliler arasındaki gelir farklılığı açılacaktır. Bu değişmenin gerisinde yatan nedenler; sanayi üretimi ve mesleklerdeki değişiklik, emek talebinin daha iyi eğitim almış kişilere yönelmesi ve teknolojik gelişmenin daha nitelikli emeğe gereksinim göstermesidir.

Bununla birlikte, yüksek orandaki işsizlik, daha düşük ücretten çalışmak isteyen çok sayıda insanın bulunması, kaçak işçi çalışmayı gündeme getirmektedir. Bu nedenle, devletin ve sendikaların çok yoğun bir denetim yapması gereği bulunmaktadır. Ancak, önemli boyutlarda işsizliğin bulunması, bu ücretin düşük olması sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda, asgari ücretin kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmesi mümkün olamamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, asgari ücret yanında kamu kesiminde çalışanlara yönelik ücret politikaları da gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir. Nitekim, kamu kesiminde çalışanların ücretlerinde yapılan artışlar, toplam istihdam içinde kamunun payına bağlı olarak, olarak toplam ücret ödemelerini artırır.

Ayrıca, bu ücret artışları, bir gösterge niteliği taşıyacağı için, özel kesim de bu ücret artışlarına uymak durumunda kalacaktır. Bu, kamu ve özel kesim arasında, nitelikli eleman konusunda rekabetin bulunduğu durumlarda daha da belirginleşmektedir.

IMF programlarında ücret ödemelerinin bütçe içindeki payının yükselmesi borçlarının ödenmesi oranını etkileyeceğinden dolayı istikrar programlarında reel ücretlerin düşük tutulması öngörülmektedir.Bu uygulama ise fonksiyonel gelir dağılımında ücretliler grubu aleyhine işlemektedir.

Diğer taraftan, devlet, asgari ücret dışında, yasal düzenlemeler yoluyla özel kesimde ücret ve ücret artışlarının belirlenmesi konusunda etkili olabilir. Ayrıca, yüksek enflasyon dönemlerinde ücretlerin enflasyon oranında artırılması uygulamasına gidilmesi ücretlerin reel olarak düşmesini engelleyebilecektir.

Ücretlere yönelik bu düzenlemelerin fonksiyonel gelir dağılımını emek lehine değiştirmesi için, devletin üretilen malların fiyat oluşum sürecine de müdahale etmesi gerekecektir. Aksi halde, girişimciler ücret artışlarını fiyatlara yansıtacaklar ve böylece, ücret artırışları beklenen işlevi yerine getiremeyecektir.

Bir başka deyişle, fonksiyonel gelir dağılımının emek lehine değişmesi için yapılan ücret düzenlemeleri amacına ulaşmayacaktır. IMF'de bu konuda tam tersi uygulama içindedir. Bir taraftan ücretler düşük tutulmakta diğer yandan da fiyatlar arttırılmaktadır. Bu uygulama ise yine fonksiyonel gelir dağılımını ücretli çalışanlar yönünde menfi etkilemektedir.

Şöyle ki, reel ücretlerin düşük tutulması ile satın alma gücü azalan ücretliler grubu fiyatların artması ile satın alma güçlerini iyi kaybetmektedirler. Diğer yandan sermaye grubu ise hem düşük ücret hem de yüksek fiyat sayesinde çifte kazanç sağlamaktadırlar.

2.6.3.3 Kur Politikaları

Kur politikası, ulusal para ile yabancı paralar arasındaki oranın belirlenmesine yönelik uygulamaları içermektedir. Bu nedenle, döviz kurları gerçekçi, eksik veya aşırı değerlenmiş olabilir [Oktar, 1994:6]. Bu üç farklı durumda ortaya çıkan sonuçlar ve bunların gelir dağılımı ilişkileri üzerine etkilerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gerçekçi kur politikası, ülkenin ekonomik ilişkilerde bulunduğu ülkelerle arasındaki enflasyon farkının hesaplanıp, belli bir zaman içerisinde kurlara yansıtılması yoluyla, ulusal paranın değer kazanmasına veya kaybetmesine yol açmayacak bir kur politikası olarak tanımlanabilir.

Ülkelerin dış ticarette rekabet şanslarını devam ettirebilmeleri için, fiyat artışlarının, döviz kurlarına yansıtılması gerekir. Böylece, iç ve dış fiyat farklılaşması döviz kurları yardımıyla giderilmiş olacaktır. Bunun gerçekleştirilmesi, yani gerçekçi kur politikası uygulanması durumunda, kurların gelir dağılımı üzerinde bir etki yaratması söz konusu olmayacaktır. Bir başka deyişle, kur politikasının gelir dağılımı üzerinde belirgin bir değişiklik yaratabilmesi için reel kurlardan sapmanın olması gerekmektedir.

Eksik değerlenmiş kur politikası, döviz kurlarının ülkeler arasındaki enflasyon oranları farkından daha az arttırılması, yani döviz kurlarının olması gereken değerinin altında kalmasıdır. Bu politika, ulusal paranın reel satın alma gücünü arttırarak, söz konusu ülke için yabancı ülkelerin mal ve hizmetlerini ucuzlaması sonucunu doğurur [Bal,1993:34]. Ancak, bu durumda, ihraç malları pahalı hale geleceğinden ekonominin dış rekabet gücü azalır. İhracat üzerindeki bu caydırıcı etki, diğer önlemlerle (vergi indirimi, teşvikler vb.) giderilmediği sürece, ihracatın azalması ve talebin fiyat esnekliğine bağlı olarak da dış pazarların kaybedilmesi riski ile karşı karşıya kalınacaktır.

Eksik değerlenmiş kur politikasının sektörel dağılım açısından ilk etkisi, maliyetleri yüksek ve rekabet güçlükleri olan ihracatçı sektörler üzerinde olacaktır. Eksik değerlenmiş kur nedeniyle, dış piyasalarda pahalı hale gelen üretim kollarında maliyetlerin düşürülememesi ve dış talep esnekliğinin yüksek olması durumunda, dış

piyasalarda satış zorlukları ile karşılaşılacaktır. Bu durumdan, bir taraftan ihracata yönelik yeni yatırımlar, diğer taraftan da mevcut ihracatçı işletmeler olumsuz etkilenecektir.

Diğer taraftan, eksik değerlenmiş kur politikası, yabancı ülkelerin mallarını ucuz hale getirdiğinden ihracatın aksine ithalatı özendirecektir. Ayrıca, değer üzerinden hesaplanan gümrük vergisi (advolerem) ve katma değer vergisi gibi vergiler kurların düşük olması nedeniyle azalacak ve böylece, ithalat artışı için ikinci bir etken ortaya çıkacaktır.

Görüldüğü gibi, eksik değerlenmiş kur politikası, ihracatçı sektörler aleyhine, ithalatçı sektörler lehine bir durum yaratmaktadır. Bu durumda, ihracatçı sektörlerin kullandığı üretim tekniğine bağlı olarak sahip oldukları faktör yoğunlukları, fonksiyonel gelir dağılımının hangi faktör lehine veya aleyhine değişeceğini belirleyecektir. Ayrıca, eksik değerlenmiş kur politikası ithalatı ucuzlatacağından, ithal mallarını kullanan tüketiciler ile ithal girdi kullanan işletmeler avantaj sağlayacaktır. Bu nedenle, sektörel ve fonksiyonel dağılıma etkileri açısından, ithalat deseninin önem taşıdığı söylenebilir.

Diğer taraftan, bu politika, dış borç ödemelerinin ulusal para karşılığını azaltarak, bütçe açığını daraltması ve anti-enflasyonist etkiler yarattığı için bir çok ülkede enflasyonla mücadele aracı (nominal çıpa) olarak da kullanılmaktadır. Bunun başarılı olması ölçüsünde fonksiyonel gelir dağılımının emek gelirleri aleyhine değişmesi engellenebilecektir.

Aşırı değerlenmiş kur politikası, döviz kurlarının enflasyon oranları farkından fazla artması, diğer bir deyişle, döviz kurunun olması gerekenden daha yüksek belirlenmesidir. Aşırı değerlenmiş kur politikası dış ticaret üzerinde, yukarıda açıklanan

eksik değerlenmiş kur politikasının tersi etkilere sahiptir. Uzun süre ve belirgin bir biçimde aşırı değerlenmiş kur politikası izlenen bir ekonomide, ihracatçı ve döviz üreten sektörler gelişirken dış ticaret bilançosu fazlalık verir ve döviz rezervleri artar.

Aşırı değerleme, devalüasyon oranıyla bağlantılıdır ve aşırı değerlendirme için, ülkeler arasındaki enflasyon farkının üzerinde bir devalüasyon yapılması gerekmektedir.

Devletin uyguladığı destekleme yöntemlerinin en önemli özelliği, getirdiği finansman yüküdür. Bu yükün azaltılması ve gereksiz ve/veya kalitesiz ürünlerde üretimin azaltılması amacıyla kota uygulamasına gidildiği görülmektedir ve IMF programlarında aynı gerekçeyle kota uygulanmaktadır. Hatta son yıllarda bu alanda piyasanın etkin işlemediği gerekçesiyle tütün,şeker gibi üst kurullar oluşturulmaktadır. Bundan amaç ise üretimin bel kemiği olan tarım kesiminin kontrol altına alınmasıdır.

Kotanın temelinde arz ve talep miktarının belirlenmesi yatmaktadır. Ayrıca, üretimin azaltması, ürünün piyasa fiyatını yükseltecektir. Tarım ürünlerinin talebi genelde esnek olmadığı için, üretilen toplam ürünün azalması, üreticinin elde edeceği toplam geliri artıracaktır. Bundan sağlanacak ikinci bir yarar, üretimin azaltılması yoluyla toplam üretim giderlerinin azalacak olmasıdır. Böylece, her iki durumda da gelir dağılımının tarım lehine değişeceği ifade edilebilir.

Alan kotası, ürüne tahsis edilecek toplam alanın sınırlandırılması ya da söz konusu ürün için her bir işletmenin ekime ayıracağı alanın sınırlandırılması biçiminde olabilir. Birinci durumda alan kotası global, ikinci durumda ise, bireysel bir nitelik gösterir. Beklenen yararların sağlanması açısından bireysel kota daha etkindir.

Bireysel alan kotası uygulamasında, çiftçiler işledikleri toplam arazinin ancak, belirli bir oranını söz konusu ürünün ekimine ayırabilir. Toplam tarımsal ürünler arzı sınırlandırılmak isteniyorsa, bu durumda, kotayı aşan toprak miktarı ya nadasa bırakılır ya da başka amaç veya ürünlerde kullanılır. Bu durumda, üreticiler kotanın getireceği kayıpları azaltmak amacıyla daha çok düşük verimli marjinal arazileri üretim dışı bırakacaktır. Buna göre, ekim alanlarının sınırlandırılması sonucu, arz eğrisi sola kayacaktır. Uygulamanın beklenen sonuçları gerçekleştirebilmesi için talep eğrisinin esnekliğinin birden küçük olması gerekmektedir.

Böylece, arz eğrisinin sola kayması, üretici gelirlerini artırırken, sektörel gelir dağılımı tarım lehine değişecek ve bu uygulama sonucunda toplum açısından bir net refah kaybı söz konusu olacaktır.

Miktar kotaları da, yukarıda açıklanan alan kotasına benzer bir etki doğuracaktır. Ancak, alan kotasında bazı arazilerin atıl kalması söz konusu olurken, miktar kotasında söz konusu araziler diğer ürünlerin üretilmesinde kullanılabilmektedir. Bu nedenle, daha üstün bir araç konumundadır. Bununla birlikte, miktar kotasının ülke ekonomisi açısından ortaya çıkaracağı başlıca olumsuz etki, serbest kalacak üretim faktörlerinin, diğer alanlara kayması sonucu diğer ürünlerin arzının artmasıdır. Bu sakıncanın giderilmesi için belli başlı ürünlerin, özellikle de ikame ürünlerin tümüne kota uygulaması getirilmelidir. Aksi halde, sektörel dağılım kadar, tarım içinde de farklı ürünleri üreten üreticiler arasındaki gelir dağılımı (üretimi artan ve azalan ürünlerin göreli fiyat değişmelerine bağlı olarak) da değişecektir.

Ayrıca birde dış ticarette miktar politikası olarak kota uygulamaları mevcuttur. Kotalar, sektörel dağılım üzerinde, tarifelere oranla daha etkili olan bir dış ticaret politikası aracıdır. Çünkü, kotaların ithalat üzerindeki daraltıcı, yani yerli sektörleri koruyucu etkisi tarifelere oranla daha belirgindir. Ayrıca, bu uygulama sonucunda ortaya çıkacak kıtlık rantları, fonksiyonel dağılımı karlarını artırma imkanına sahip olacak girişimciler lehine bozacaktır. Ancak dış ticarette kota uygulamalarına IMF karşı çıkmaktadır. Çünkü IMF dış ticarette serbestleşme politikalarını yeğlemektedir. Bu nedenle dış ticarette kota uygulamaları konumuz dışında kaldığından burada sadece tarım alanlarına ve ürünlerine yönelik kota uygulamalarına yer verilmiştir.

2.6.4 Yapısal Araçlar

Ekonomik sistem ve düzen, bir toplumun amaçları, davranışları ve kurumları bütününden oluşmaktadır. Yapısal düzenleme politikaları ise, arzulanan ekonomik düzenin gerçekleştirilmesi veya varolan ekonomik düzenin korunması ve geliştirilmesine yönelik uygulamaları içerir [Erkan,1990:178]. Bu alandaki araçlar, etkileri daha çok uzun dönemde ortaya çıkan, yasal düzenlemeler şeklindedir. Ekonominin çevresel koşullarını belirleyen ekonomik sistem ve düzen politikasının bir diğer özelliği, bunların ekonomik bütün için temel düzenlemeler olmasıdır.

IMF'nin gerçek amacının uluslar arası ödeme ve para kredi mekanizmalarında ABD ve bağlı ülkelerin gücünü sürdürmesi olması nedeniyle, liberalleşmiş ve etkin bir rekabetin

olduğu bir piyasa oluşturmayı, ticaretin serbestleştirilmesini yani tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, sermayenin giriş ve çıkışının kolaylaştırılmasını talep etmektedir. Sermayenin ve ticaretin serbestleştirilmesi politikaları da küreselleşen bir dünyada IMF'nin amacına uygun düşmektedir.

2.6.4.1 Sermayenin Serbestleştirilmesi

Sermayenin serbestleştirilmesi politikasının temel amacı, yurt içi tasarruf açığını karşılamak için ulusal ve uluslar arası sermaye piyasalarından yararlanma ve kaynak tahsisinde etkinliği arttırmak, sistemdeki kısa dönemli yükümlülüklerin uzun dönemli yükümlüklere dönüşmesini sağlamak, yatırımlar için gereken finansman ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece makro ekonomik istikrar sağlanırken büyümeye de katkıda bulunmaktır [Studart,1996: 287].

1970'li yıllardan sonra gelişmiş ülkelerin büyüme ve faiz oranlarında görülen düşmeler uluslar arası sermayeyi yeni değerleme alanlarına itmiştir. Ayrıca borç barağına batmış bir çok gelişmekte olan ülkelerde bu fonları kendilerine çekmek için güçlü talep oluşturmuşlardır. Bu durumdaki sermayenin rahatlıkla girip çıkabileceği piyasaların oluşturulması için de IMF gibi uluslar arası kuruluşlar sıcak parayı koruyacak yeni döviz kuru politikasını ve mali serbestleşmeyi sağlayacak mevzuat düzenlemelerini azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dayatmıştır.

Sermayenin serbestleştirilmesi politikaları, para ve sermaye piyasalarının üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, faiz üzerindeki kontrollerin kaldırılarak serbest piyasada belirlenmesi ve reel faiz uygulamasına geçilmesi, bankaların aracılık faaliyetlerine izin verilmesi, mali araçların çeşitlendirilmesi ve uluslar arası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi gibi politikalardan oluşmaktadır [Corbo,1991:17-21].

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle uluslar arası piyasalarda faiz farklılıklarına göre hareket eden sermayenin tamamı giriş yaptığı ülkelerde doğrudan yatırımlara yönelmemektedir. Ayrıca reel faizlerin yüksek tutulması ve döviz kurlarının düşük tutulması önemli arbitraj farklılıklarına yol açarak sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli sermaye girişlerini hızlandırmaktadır. Yüksek faiz oranları ve düşük tutulmuş

döviz kuruyla spekülatif sermaye girişini hızlandıran politikalar zamanla reel kesim getirilerinin önemini yitirmesine ve spekülatif faaliyetlerin büyüttüğü mali kesimin öne çıkmasına yol açmaktadır. Aşırı sermaye girişiyle ülke parasının yabancı paralar karşısında değer kazanması dış ticarete konu olan malların fiyat yapısını bozarak ithalatı ucuzlatırken, ihracatı pahalılaştırmakta dolayısıyla sanayinin rekabet gücünü olumsuz etkileyerek dış ticaret dengesini ülke aleyhine bozmaktadır. Artan cari işlemler açığı ve bütçe açığı nedeniyle eğer bir develüasyon uygulaması söz konusu olursa, bu da bir sermaye kaçışına neden olacaktır [Yentürk,1997:138].

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi politikaları ve mali serbestleşme politikaları ile yaşanan mali krizler, özellikle kısa vadeli sermaye girişlerinin kontrol etmeyi gündeme getirmiştir. Kontrol politikaları olarak ise Tobin vergisi olarak bilinen uluslar arası mali işlemlerin vergilendirilmesi, portföy yatırımlarının sınırlandırılması, katlı kur uygulaması, dış ticaret ve kambiyo işlemlerinde kısıtlamalardır [Göktaş, 2000:143-153].

2.6.4.2 Ticaretin Liberalleştirilmesi

1980 sonrası uygulanan IMF programlarında ve diğer uluslar arası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve kalkınabilmesi için ihracata dayalı sanayileşme politikası önerilmektedir. Bu büyüme modelinde döviz kuru serbest hale gelirken ithalat hızlı bir şekilde serbestleştirilirken ihracatın arttırılması öngörülmektedir.

Ticaretin serbestleştirilmesinden amaç gelişmekte olan ülkelerin rekabet güçlerini arttırabilmek için sanayilerini geliştirmektir. Bunun içinde ticarette korumacılık azaltılarak daha verimli ve sürdürülebilir bir sanayi yapısının geliştirileceği düşünülmektedir. Bunu gerçekleştirilmesine yönelik politikalar ise; mali ve parasal politikalar, reel döviz kuru, fiyat kontrollerinin kaldırılması, dış ticaret politikası, ithalat yasaklarının kaldırılması, kredi piyasalarının düzenlenmesi, ihracat vergilerinin azaltılması, ihraç malları ve sermaye malları üretiminde kullanılacak girdi ve sermaye malları ithalatının gümrükten muaf tutulması gibi politikalardır [Altıok, 2000:98].

Dış ticaretin serbestleştirilmesi politikası aslında Ricorda'nın karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre ülkeler üretebildikleri malları ihraç etmeli

diğer malları ise ithal etmelidir. Bu yaklaşım gelişmiş ülkeler açısından değerlendirildiğinde bu tür bir ticaret politikası ekonomiye olumlu bir katkıda bulunabileceklerdir.

Ancak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından bir değerlendirme yapıldığında ekonomileri sağlam bir zemine oturmayan bu ülkeler için karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı bir ticaret politikası ekonomiyi olumsuz etkileyecektir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler zaten ekonomisi daha çok tarıma dayalı ve sanayi malları üretemeyen ülkelerdir. Böylece bu ülkelerin sanayi malları üretimine izin verilmemektedir. Bu ise dış ticarette gelişmiş ülkeler leyhine bir durum ortaya çıkarmaktadır.

2.6.4.3 Özelleştirme

Sosyal devlet uygulamaları sonucunda, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomi içindeki kamu kuruluşlarının yeri genişlemiş, ancak, 1970'li yıllardan itibaren yaşanan gelişmeler bu kuruluşların özelleştirilmesini gündeme getirmiştir [Martin, 1994: 99].

Gerek geniş kitlelere yönelik olarak ürettikleri çok sayıdaki mal ve sağladıkları istihdam olanakları, gerekse üretim alanlarında faaliyette bulunan özel firmaların, fiyatlarının kontrolü gibi birçok açıdan etkili olan kamu iktisadi kuruluşlarının özelleştirilmesi, gelir dağılımı açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü, özelleştirilen kuruluşlarda ortaya çıkan gelişmelerden, özelleştirme yöntemine kadar geniş yelpazedeki birçok uygulama, gelir paylaşımı üzerinde etkili olabilmektedir. Bu etkileri şu şekilde özetlemek mümkündür;

Kamu kuruluşlarında, genelde aşırı istihdam, yani gizli işsizlik bulunmaktadır. Özelleştirme sonucunda gizli işsizlerin işten çıkarılmasıyla, işsizlik artacaktır. Böylece, özelleştirmenin ilk etkisi, işsizliğin artması, çıkarılan işçilere belli oranda tazminat ödemesi yapılsa bile, toplam ücret ödemelerinin azalması, yani fonksiyonel bölüşümün emek aleyhine değişmesi olacaktır. Diğer taraftan, özelleştirme yöntemi ve kuruluşun özelleştirme bedeli de önem taşımaktadır. Blok satış yöntemiyle yapılan özelleştirmede, kuruluşun gerçek piyasa değerinin altında satılması durumunda, bir taraftan istihdam

azalışı yoluyla toplam ücret ödemeleri azalırken, diğer taraftan da sermaye gruplarına yeni ve ucuz bir gelir kaynağı sağlanmış olacaktır. Oysa, özelleştirmede, sermaye piyasası yoluyla halka açılma veya çalışanlara devir yöntemleri uygulandığında, özelleştirme, çalışanların iş olanaklarının devamı yanında, sermayeden pay alarak yeni bir gelir kaynağı elde etmelerine neden olabilecektir.

Bunlara ek olarak, özelleştirilen kuruluşun faaliyette bulunduğu sektörde, piyasa yapısı da özelleştirmenin bölüşüm ilişkileri üzerindeki etkisinde belirleyici olabilecektir. Tekel konumundaki bir kuruluşun blok satış yoluyla özel tekel konumuna getirilmesi, satın alanlar açısından mülkiyet sahipliği yanında piyasanın tek egemeni olmak gibi bir avantaj da getirecektir. Bu durumda, bir taraftan söz konusu kuruluş, piyasada fiyatları belirlenme yoluyla büyük bir avantaj sağlayacak ve böylece, fonksiyonel gelir bölüşümü girişimciler lehine değişecektir.

Kısaca belirtmek gerekirse, kamu mülkiyeti ve bundaki değişiklikler fonksiyonel gelir dağılımı açısından etkin bir politika aracı olabilmekte; üretim, istihdam, fiyat istikrarı, temel mallar arzının garantilenmesi ve sosyal devlet uygulamaları boyutlarıyla önem taşımaktadır.

IMF programlarında bir çok kamu iktisadi teşebbüsünün verimli çalışmadığı ve bütçeye ve dolayısıyla ekonomiye ek bir yük getirdiği gerekçesiyle bu tür kuruluşların acilen özelleştirme kapsamına alınmasını ve özelleştirilmesini istemektedir. Hatta bu politikayı kredi dilimlerinin serbest bırakılabilmesi için de şart koşmaktadır. Kanımızca IMF'nin özelleştirme gelirleriyle borç tahsilatı yapacağı ortaya çıkmaktadır.

2.7 IMF Programı Uygulayan Ülkelerden Örnekler

IMF Programlarını uygulayan ülkeler arasında yapılan araştırmalar, hiç bir ülkenin bu programı uygulayarak bir ekonomik büyüme kaydetmediğini aksine ekonomik krizler yaşadığını gösteriyor. Bu ülkelerde, ekonomide tam bir istikrarsızlık hakim olmuş, kamu harcamaları kısılmış, ücretler dondurulmuş, ulusal paraları değer kaybetmiş, kişi başına düşen milli gelir gerilemiş, sefalet ve yoksulluk hakim olmuştur [Vreeland, 2002:121-124].

IMF politikalarını uygulayan ülkeler borç batağı ve ekonomik kriz içindedir. 1980'lerde Latin Amerika'da yaşanan krizler, 1990'larda Meksika'da yaşanan ani çöküşler, Asya ve Rusya'da meydana gelen kronik hale gelmiş olan ekonomik krizler, temelde çalışan kesimi vurmuştur. Bu krizler esnasında emekçilerin alın teri sonucu oluşan milli gelirler; spekülatörlerin, finansta yatırım yapan çokuluslu şirketlerin, bir bütün olarak güçlü ekonomilerin ceplerine akmıştır [Aydın, 1995:10].

IMF'nin programlarının gerçekte başarısız olduğu, oluşturduğu yıkım ve yalnızca merkez ülkelerin ve uluslararası mali sermayenin işine yaradığı sık sık dile getirilmiştir. Neo-liberal, muhafazakar Heritage Foundation'ın bir araştırmasına göre 1995'e kadar IMF'den uyum politikaları için kredi alan 137 ülkeden 81'inin IMF bağımlılığı artmıştır. 89 az gelişmiş ülkeden 48'inin durumu iyileşmemiş, 32'si ise daha da yoksullaşmıştır. Bu arada IMF, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere net 717 milyar dolar transfer edilmesini sağlamıştır [Birleşik Metal-İş, 2001:22-26].

IMF politikalarını uygulayan ve ekonomik çıkmaz içindeki ülke sayısı çok fazladır ve biz sadece belli başlı örnekleri aktarmanın, IMF politikalarını ve sonuçlarını anlamakta yararlı olacağı düşüncesi ile bize en yakın uygulamaların yaşandığı ülkelerin geçirdiği aşamaları özetliyoruz [Altuğ, 2001:157-245].

2.7.1 Şili

Şili dünyada yapısal uyum programlarını en fazla süreyle uygulamış ülkelerden birisidir. 1973 yılından itibaren, IMF politikaları eksiksiz uygulanmıştır. IMF'nin isteği doğrultusunda yabancı sermaye teşvik edilmiş, yabancı sermaye çelik, telekomünikasyon, havayolları gibi en stratejik sektörlerde ortak duruma gelmiştir.

Uygulanan yapısal uyum programlarından sonra Şili'nin 1991'deki dış borcu, 19 milyar dolar yani milli gelirinin %49'u olarak gerçekleşmiştir. Bugünkü haliyle Şili ekonomisinde tam bir istikrarsızlık hakimdir.

Kamu harcamaları iyice kısılmış, ücretler dondurulmuş ve ulusal parası devamlı değer kaybetmiştir. Toplumun yaklaşık %40'ı yoksullaşmıştır [Aydın, 1995:11].

2.7.2 Rusya

IMF, 1989-91'de Doğu Avrupa rejimlerinin yıkılmasıyla dünyanın bu parçasına da kendi iradesini dayatma fırsatı buldu. IMF politikaları, bütün Doğu Avrupa'ya, Rusya'ya ve eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinin çoğunda uygulandı. Batı medyası "ekonomik mucizeler" olacağını haber veriyordu.

Ancak bunun tam tersi gerçekleşti. Her yerde üretim azaldı. Neo-liberal deneyi uygulayan en büyük ülke olan Rusya'da üretim yarı yarıya düştü. Aynı şey Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın başına geldi.

Rus halkı, IMF programlarıyla ilk kez 1992'de tanıştı. 1996 yılında, ülkenin ulusal geliri yarı yarıya düşmüştü. Yoksulluk sınırının altında yaşayan insan sayısı aynı sürede 2 milyondan 60 milyona fırladı.

Uzmanlar, böylesi bir felakete, dünya tarihinde savaş veya büyük bir doğal felaket dışında rastlanmadığını belirtiyorlar. Büyük bir hızla gerçekleştirilen özelleştirmeler ile bir "özelleştirme mafyası" doğdu. Çeteler ve mafya örgütlenmeleri mantar gibi çoğalarak, iktidar ve medyayı tamamen kontrolleri altına aldılar [Göktaş, 2000:67-70].

2.7.3 Meksika

1995 yılında IMF'den borç alarak kriz atlatılmaya çalışılmış ve tüketici fiyatları %35 artmıştır. Meksika halkı 1994-96'ya kadar 2 yıllık sürede 60 milyar ek dış borcu daha yüklenmek durumunda kalmıştır. Kişi başına düşen milli gelir 1995 yılında %9 geriledi. IMF'nin uyguladığı istikrar programı ekonomik büyümeyi azaltmış ve yoksul halkı sefalete itmiştir [Altuğ, 2001:207].

2.7.4 El Salvador

El Salvador'un telefon şirketinin özelleştirilmesi; gizli anlaşmalar, yüzde 400'lük konuşma zamları, ölüm tehditleri ve işçi haklarının ihlal edilmesiyle, tam bir "Dünya Bankası uygulaması örneği" oldu.

4000 işçisi bulunan telefon şirketi antel, çok kârlı bir kamu işletmesiydi. Ancak kasıtlı olarak kurumun başına getirilen rüşvetçi yöneticiler, kısa zamanda zengin olurken şirketi de batma noktasına getirdiler. İşçi sendikası, verimliliği artırmak için özelleştirme yerine, antel yönetiminin görevden alınması gerektiğine ilişkin bir kampanya başlattı. Ancak Dünya Bankası'nın tercihi özelleştirme idi.

Büyük bir medya propagandasına rağmen sendikanın yaptığı referandumda, halkın yarısından çoğu özelleştirmeye karşı çıktı. antel yönetimi ise, güçlü bir sendikanın "potansiyel müşteri"leri kaçıracağını söyleyerek, 1998'de 72 sendika liderini işten attı. Hemen ardından, Toplu İş Sözleşmesini tanımadığını ilan etti. Şirket, DB'nin desteğiyle, El Salvadorlu bir holding ile Fransa Telekom tarafından oluşturulan konsorsiyuma devredildi.

2.7.5 Güney Kore

Güney Kore sermayesi, 1997'de patlak veren Asya ekonomik krizi ile o güne dek kaydettiği bütün sınai-teknolojik ilerlemeleri kaybetti. Japonya'nın ardından, gelişen Güney Kore sanayisi ile rekabet etmek istemeyen ABD, fırsatı iyi değerlendirdi.Krizi bitirmek bahanesiyle ülkeye akıtılan 30 milyar dolarlık dev IMF kredisinin karşılığı, ülke tarihinde görülen en ağır "yapısal uyum paketi" oldu.

Yapısal uyum paketini harfiyen uygulayan Güney Kore hükümeti, iki yıl içinde ülkeyi adeta bir harabeye çevirdi. Ekonomi küçüldü, halkın alım gücü büyük ölçüde düşerken, yüz binlerce işçi işten atıldı. ABD ile rekabet edecek duruma gelmiş Koreli şirketler, başta otomotiv sektörü olmak üzere, tekelci kuruluşların eline geçti [Göktaş, 2000:39].

2.7.6 Endonezya

1980'lerin sonunda Tayvan ve Güney Kore'de gelişen işçi hareketi, uluslararası tekelleri kısmen de olsa "başka arayışlara" yöneltti. ABD'li spor malzemesi şirketi Nike de, "maraton ayakkabılarını" giyerek Endonezya'ya koştu. ABD tarafından desteklenen Suharto diktatörlüğü, ülkeyi tam bir "işçi cehennemi"ne çevirmişti. DB ve IMF de, yabancı tekellere ucuz işgücü sağlama garantisi karşılığında, devlete bol bol kredi sağlıyorlardı. Bu elverişli koşullar altında faaliyete geçen Nike patronlarının, işçilerin hak alma mücadelesini bastırmak için diktatörlükle el ele vererek çok sayıda işçi önderini öldürtüp cezaevine attırdığı belirtilmektedir.

1997 krizi vurduğunda ise durum daha da kötüleşti ve Nike'ı ülkede tutmak için, işçi ücretleri günde 2.46 dolardan 1 dolara düşürüldü. IMF'nin "yapısal uyum programı"nın devreye girmesiyle, Güney Kore benzeri gelişmeler yaşandı. Ancak program, halk direnişiyle karşılandı ve çıkan ayaklanma sonucu, diktatör Suharto devrildi. Nike ise, uygulamalarına karşı başlatılan ve giderek güçlenen uluslararası kampanya karşısında zor anlar yaşamıştır [Göktaş, 2000:40].

2.7.7 Bolivya

IMF'nin bir diğer kurbanı olan Bolivya'da, tarım ürünleri ihracatı 1980'lerde rekor düzeyde arttı. Bu "mucize artış"ın istatistiki sonuçları ise 1990 yılında alındı: Yoksulluk sınırının altında yaşayan köylülerin oranı yüzde 95'e fırladı. IMF, DB ve DTÖ politikaları sayesinde; Yabancı şirketlerin verimli toprakları ele geçirmesine olanak tanındı.

Toprakları ellerinden alınan çiftçiler, ölümcül heyelanlara açık bayırlarda tarım yapmaya veya ormanları yakıp kendilerine alan açmaya zorlandılar. Çoğu köylü, şehirlere göçtü. Küçük çiftçilere verilen devlet desteği kesilirken, tarımda tekelleşme hızlandı. Tarım alanında sendikalaşma, devlet baskısıyla önlendi. Yabancı tekeller, yerli halklar tarafından yüzlerce yılda geliştirilen tarım tekniklerinin patentini aldılar [Oktar, 1994: 41].

2.7.8 Arjantin

Arjantin 2001 yılının ortalarında ekonomik açıdan tam bir kaos oramı ile karşı karşıya kaldı.Yüksek enflasyon oranları ve istikrarsızlıklar devam edince Merkez bankasının para basma yetkisi para kuruluna devredildi. Arjantin döviz kaçışından kaynaklanan ve zamanla derinleşen bir ekonomik kriz yaşadı. Para kurulu gereği iç borçlarda dış borçlarda dövize bağlanmıştı. Üstelik hükümetin para basma yetkisi de elinden alınmıştı.

Netice itibariyle, ülkeden hep dolar çıktığı için hükümet, döviz sıkıntısı içine girdi ve memur maaşlarını bile ödeyemez duruma geldi. Kısa sürede ekonomide tüm dengeler bozuldu ve ülkede sosyal bir patlama yaşandı [Altuğ, 2001:179].

2.8 IMF Programının Reddi : Malezya Örneği

Malezya, 1990'lı yıllar itibariyle büyük meblağda yabancı yatırım ve sermaye girişi sağlamış bir ülkedir. Bu süreçte alt yapı yatırımlarına girişilmiş, bağlantılı olarak ekonomide yüksek oranlı büyüme sağlanmıştır. Ancak, bu olumlu gelişmelere karşılık bazı ciddi sorunlar da meydana gelmiştir. Yurt dışından sendikasyon kredisi vb. kaynaklar temin eden Malezya bankaları, bu süreçte yanlış kullandırmalar yapmıştır. Ayrıca, geri dönüşlerinin uzun vadeli olması dolayısıyla alt yapı yatırımları, ekonomide sunî bir şişkinliğe sebep olmuştur. Benzer şekilde, sermaye piyasasında da bazı olumsuzluklar yaşanmıştır.

1997 Temmuz'unda, uluslararası para spekülatörlerinin Tayland'da başlattıkları Güney Doğu Asya krizi, bölgedeki diğer ülkelere ve bu arada Malezya'ya da sıçramıştır. Gözle görülür bir ekonomik büyüme ivmesi yakalamış olmakla beraber, ekonomisinin yapısal olarak sağlam bir zemine sahip olmayışı dolayısıyla Malezya da bu krizden ciddi manada zarar görmüştür. Bu çerçevede, milli para olan Ringitt, yüksek oranlı bir devalüasyona tâbi tutulmuş, bankacılık piyasasında çalkantılar yaşanmış ve sermaye piyasasında büyük olumsuzluklar gerçekleşmiştir.

Güney Doğu Asya'da başlayan kriz sonrası sahneye çıkan IMF, global bir krizi engellemek maksadıyla ülkelere teklif paketleri sunmuştur. Bu kapsamda, Malezya'ya da şartlı ekonomik yardım paketi teklif etmiştir. Bununla beraber Malezya, söz konusu teklifi kabul etmemiş ve kendi yapısına uygun bir ekonomik program izleyerek iki yıllık sürede krizden çıkmayı başarabilmiştir. Malezya, tek bir reçeteden oluşan bir programdan ziyade, birçok reçete içeren bir " krizle mücadele programı " uygulamıştır. Bu çerçevede aşağıdaki aşağıda yazılı şu tedbirlere müracaat edildiği ifade edilmektedir (_http://akademiktisat.sitemynet.com)

Kriz ortaya çıkınca, sermaye hareketlerine kontrol getirerek, yurt dışına sermaye ihracını önemli ölçüde sınırlandıran hükümet, vatandaşlara kişi başına iki bin dolar, işletmelere de büyüklüklerine göre bir ile on milyon dolar arasında, yurt dışına döviz çıkarma sınırlaması getirerek, döviz rezervlerinin erimesinin ve borsanın çökmesinin önüne geçmiştir.

Sermaye kontrolleri kapsamında, kriz döneminde yurt dışına çıkış yapmak isteyen yabancı sermayenin uzun vadeli sermaye çıkışlarına tedricî vergi yükümlülükleri getirilmiştir.Döviz ticaretinde büyük oranlı sınırlandırmaya gidilmiştir. Ülkede faaliyet gösteren 56 bankanın malî yapılarını güçlendirmek için tedbirler alınmış ve bankaların kendi aralarında birleşerek banka sayısının 6 ay içinde 10'a indirilmesi kararı alınmıştır.

Bankalara kritik malî bilgileri açıklamalarına ilişkin mecburiyet getirilmiştir.Faiz oranlarının yükseltilmesi yoluyla, kredi hacmindeki artış, %75 oranında aşağı çekilmiştir. Federal hükümet harcamaları, %18 oranında azaltılmıştır. Büyük savunma projeleri, 2 yıl süreyle tehir edilmiştir. Kamu kuruluşlarının yurt dışından ithalat ve borçlanma imkânları sınırlandırılmıştır.Büyüme oranının düşmesi sağlanarak ekonominin havası alınmaya çalışılmıştır. Cari işlemler açığının azaltılması yönünde çaba sarf edilmiştir.

Tüketim malları, sermaye malları ve inşaat malzemelerinin ithalatından alınan gümrük vergisi artırılmıştır. Kurumlar vergisi oranı, %30'dan %28'e indirilmiştir. Petrolden alınan vergiler, %40'tan %38'e düşürülmüştür. Ağır makinelerin ithalatı

sınırlandırılmıştır. %30'luk girdi katma değeri olan ürünlerin ihracatına, gelir vergisi muafiyeti getirilmiştir.Yabancılara emlak satışındaki sınırlamalar hafifletilmiştir.IMF yerine, Malezya'da büyük yatırımları bulunan Japonya'dan iyi şartlarda malî yardım alınmıştır. Özellikle emekli yabancı uyrukluların ellerindeki sermaye ile Malezya'ya yerleşmelerini temin etme maksadına yönelik tedbirler alınmıştır. Halktan da kamu kuruluşları gibi tasarrufta bulunmaları talebinde bulunulmuştur.

IMF olmaksızın, kendi beşerî ve iktisadî kaynaklarını kullanan Malezya, bu tedbirlerden hareketle ekonomisini krizden kurtarma başarısını gösterebilmiştir. Böylece Malezya, bir ülkenin IMF ve benzeri uluslararası kuruluşların müdahalesi / desteği olmaksızın kendi imkânlarıyla da ciddi sorunların altından kalkabilme potansiyeline sahip olabileceği konusunda iyi bir örnek olmuştur.

2.9 IMF Programlarının Genel Bir Değerlendirilmesi

IMF'nin krize giren ülkelere uygulattığı talep kısıtlayıcı istikrar programlarının sürekli başarısızlıklarla sonuçlanması IMF tarafından başarısızlık olarak kabul görmese de [IMF, 1986-1988] IMF'ye karşı eleştiriler günümüzde iyice yoğunluk kazanmıştır. 1997 yılında büyük küresel krizden sonra fonun gelişen ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlamakta eksik kaldığı ve bunun içinde IMF'nin fonksiyonlarının gözden geçirilmesi gerektiği düşüncesi eleştirilere olumlu katkıda olacak bir gelişmedir.

1950'li yılların anlayışı çerçevesinde kurulan IMF'in gelişen koşullara uyum sağlayabilmesi için fonun kaynaklarının arttırılması ve yapısal değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Bu amaca uygun olarak da IMF 1998 yılında büyük bir kota artırımına gitmiş ve ayrıca borçlanma kaynağını da kullanmıştır [Göktaş, 2000:161].

IMF programları ise iki açıdan eleştiri kaynağı olmuştur. Birincisi fonun makro ekonomik göstergeleri izlemedeki başarısızlığı ve ikincisi ise bütçe dengesi, enflasyon, büyüme, parasal dengeler..vs sıkı makro ekonomik politika uygulanması hususundaki ısrarcılığıdır. IMF bu göstergeleri sıkı izlemeye alır ve gelişmeleri takip eder. Hatta bu göstergelerde meydana gelen sapmalar program kredilerinin sonu anlamına gelmektedir.

Özellikle son küresel krize ilişkin makro ekonomik göstergelerdeki krizin habercisi olan işaretleri öngörememiş ve bu açıdan IMF eleştiriler almıştır.

Uygulanan IMF programıyla aslında önce ülkenin borçlanma mekanizmasına sokulması ve bağımlı olma haline gelmesi sağlanmakta daha sonra verilen paraların geri ödenebilmesi amacıyla ülkenin sıkı para ve maliye politika araçlarıyla tasarrufa gitme amacı öngörülmektedir. Bu öngörü ise IMF'nin borçlarının ödenmesi amacına yöneliktir. Ekonomide ne kadar çok tasarrufa gidilirse borçlar daha kolay bir şekilde tahsil edilebilecektir. Özetle IMF'nin krize giren ülkelere borç vererek istikrara kavuşturması hedefinin altında bu amaç yatmaktadır.

Ayrıca IMF krize giren her ülkeye aynı tür araçlardan kurulu bir istikrar reçetesi sunması eleştirisi konusudur. Gerçektende bu güne kadar bir çok ülkede uygulanan IMF programlarının bir istatistiği çıkarıldığı zaman % 91 oranında harcamaların kısılması, % 46 düzeyinde vergilerin arttırılması, % 61 düzeyinde transfer ve sübvansiyonların kısılması, % 55 develüasyon ve kur ayarlamaları, % 88 oranında ücret kısıntıları ve % 74 oranında yapısal uyum önlemlerinin yer aldığı görülecektir [Özmucur,1991:34].

Tablo:2.4 IMF Politikaları ve Sonuçları

İdeolojisi	Ekonominin piyasa güçlerine bırakılması
Önerileri	Ekonomik istikrar ve dışa açılma
Koşulları	Reel ücretlerin düşürülmesi ,Sosyal harcamaların kısılması,Özelleştirme,Katı bütçe,Gümrüklerin indirilmesi
Uygulatma araçları	Polisiye önlemler,Sivil sıkıyönetimler,Askeri yönetimler
Sonuçları	Siyasi ve ekonomik bağımlılık,işsizlik,gelir dağılımında bozulma, fakirleşme ve açlık

Kaynak: İktisat Dergisi,Yıl:30 Sayı:347 Yıl:1994/3

Ancak her ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi yapısı farklılık arz etmektedir. Her ne kadar bu husus dikkate alınarak istikrar reçetelerinin sunulması eleştirileri yoğun bir şekilde gündemde olsa da IMF bildiğini okumakta ve alışılagelmiş istikrar reçetelerinin uygulanmasını şart koşmaktadır.

Tablo:2.4 incelendiğinde fonun istikrar reçetesi olarak tanımladığı politikaların sonuçları daha net bir şekilde görülecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3.1 IMF İle İlişkilerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye IMF'in kuruluşu olan 1947 yılından beri sürekli fon ile temas içinde olmuş ancak ülke ekonomik kriz yada bunalım içerisine girmediği sürece hep uzak kalmayı yeğlemiş olmasına rağmen bir türlüde kendisini fondan koparamamıştır. 1947 den bu yana sürekli temas bulunduğumuz IMF ile olan ilişkilerimizi; üyelik, temsil, oy gücü, kota durumu ve kullanılan imkanlar gibi başlıklar altında inceledikten sonra IMF'nin kuruluşundan bu yana ülkemizle olan ilişkisini tarihsel bir süzgeçten geçireceğiz, ayrıca tarihe damgası vuran istikrar programlarının sonuçlarını gelir dağılımı açısından değerlendireceğiz.

3.1.1 Üyelik, Kota, Oy Gücü ve Temsil

Türkiye ikinci Dünya savaşının hemen ardından batı ile olan ilişkisini siyasal ve ekonomik yönden güçlendirme çabası içine girmiş yeni oluşturulan örgüt ve kurumlara üye olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye 1947 yılında IMF'e üye olmuştur.

Türkiye 11 Mart 1947'de TBMM'de kabul edilen 5016 sayılı yasa ile fona 43 milyon dolarlık kotayla üye olmuştur. Bu 43 milyon doların 10 milyon 750 bin doları IMF ilkeleri gereğince fona altın olarak teslim edilmiş, kalan % 75'e karşılık olan 32 million 250 bin doların karşılığı 90 million 300 bin lira da T.C Merkez Bankasında fon adına açılan özel bir hesaba yatırılmıştır.

Türkiye'nin bu kotası 1967 yılında 70 million dolara,1970 de 151 million dolara yükselmiştir. Sonradan kotalar fonda dolar yerine SDR türünden belirlenmeye başlamış ve 1979 da Türkiye'nin kotası 200 milyon SDR'ye yükseltilmiştir [Doğan,1987:68] .

IMF verilerinden aldığımız bilgilere göre en son tamamlana 11.Genel kota artırımı toplantısı neticesine göre de Türkiye'nin kotası 964.0 milyon SDR olmuştur. Bu kota miktarı fonun toplam kotasının %0,46'sına eşittir.Bu kota tutarına göre ise Türkiye'nin IMF'deki oy sayısı ve oy gücü şu şekilde hesaplanmaktadır.

Tablo : 3.1	
Türkiye'nin IMF'deki oy sayısı ve oy gücünün hesaplanması	
Oy sayısı	Adet
Sabit oy sayısı	250.0
Değişken oy sayısı [642milyon SDR / 100.000=]	9,640.0
Toplam oy sayısı	9,890.0

Kaynak : http:// www.imf.org/IMF Executive Directors and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department,01.05.2002

Tablo : 3.2			
Türkiye'nin yer aldığı Grubun IMF'deki kotaları ve oy güçleri [2001]			
Ülke	Kotası	Oy sayısı	Oy gücü [%]
Belçika	4,605.2	46,302	2,16
Avusturya	1,872.3	18,973	0,89
Macaristan	1,038.4	10,634	0,50
Türkiye	964.0	9,890	0,46
Çek.Cum.	819.3	8,443	0,39
Belarus	386.4	4,114	0,19
Slovak Cum.	357.5	3,825	0,18
Kazakistan	365.7	3,907	0,18
Lüksemburg	279.1	3,041	0,14
Slovenya	231.7	2,567	0,12
Toplam	210,000.0	111,696	5.21

Kaynak : http:// www.imf.org/IMF Quotas,Governors, and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department, 01.05.2002

Tablo 3.1'e göre toplam oy sayısı Türkiye'ye IMF'de %0.46 oranında bir oy gücü vermektedir. Ülkemizi fonla olan ilişkilerimizde fon ana sözleşmesinin Vll. ve X11 ½ maddeleri uyarınca hazine mali ajan sıfatıyla temsil etmektedir.Muhafaza kurumu ise T.C Merkez bankası tarafından yürütülmektedir.Geleneksel olarak hazinenin bağlı olduğu bakan IMF guvernörler kurulunda Türkiye'yi guvernör ve merkez bankası başkanı da guvernör vekili sıfatıyla temsil etmektedirler [Alpago,2001:66].

Tablo 3.2'den de görüleceği üzere Türkiye, IMF icra direktörleri kurulunda Belçika, Avusturya, Lüksemburg, Macaristan, Çek cumhuriyeti ,Slovak cumhuriyeti, Belarus, Kazakistan, Slovenya ve Türkiye aynı grup içerisinde yer almaktadırlar. Grubun icra direktörü en yüksek oy gücüne sahip Belçika tarafından belirlenmektedir. Türkiye'nin icra direktörleri kurulunda temsili hazine tarafından gönderilen bir teknik asistan şeklinde olmaktadır.

Tablo: 3.3

IMF'de en yüksek kotaya sahip ülkeler ve Türkiye

Üye ülke	Kota[Milyon SDR]	Toplam kotada payı
ABD	37,149.3	17.67
Almanya	13,008.2	6.19
Japonya	13,312.8	6.33
Fransa	10,738.5	5.11
İngiltere	10,738.5	5.11
İtalya	7,055.5	3.36
Suudi Arabistan	6,989.5	3.32
Kanada	6,369.2	3.03
Rusya	5,945.4	2.83
Hollanda	5,162.4	2.46
Çin	4,687.2	2.23
Toplam kota	121,152.5	57.64
TÜRKİYE	964.0	0.46

Kaynak : http:// www.imf.org/IMF Quotas,Governors, and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department, 01.05.2002

Tablo 3.3'den de görüleceği üzere IMF'de kotası en yüksek 11 üye ülkenin kotaları toplamının IMF toplam kotasına oranı % 57.64 gibi yüksek bir orana eşittir. Türkiye IMF'de Avrupa I departmanı içindeki Güney Avrupa II alt bölümünde İspanya, İsrail ve Malta ile birlikte yer almaktadır. Ülkemiz ile ilgili incelemeler ve konsültasyonlar bu bölüm tarafından yürütülmektedir.

3.1.2 IMF konsültasyonlarının yöntem ve kapsamı

IMF konsültasyonları ana sözleşmesinin dördüncü maddesi uyarınca yapmaktadır. Bu konsültasyonlar yıllık yapılmaktadır. Türkiye'de genellikle ekim ve kasım aylarında yapılan konsültasyonlarla IMF, bir sonraki yıla ait ilişkin hedef ve büyüklükleri görerek ekonominin geçmiş trendinin yanı sıra geleceğe ilişkin gidişatı da yerinde tespit etmiş olmakta ve geleceğe ilişkin gerekli uyarı,tavsiye ve önerilerde bulunmaktadır [Sönmez,1998:258].

Türkiye'ye gelen IMF konsültasyon komisyonu üç yada dört fondan birisi de Dünya bankası uzmanlarından oluşmaktadır. Konsültasyonlara Türk tarafi hazine müsteşar yardımcısının koordinasyonu altında hazine, maliye bakanlığı, DPT ve merkez bankası uzmanlarından oluşur.

Konsültasyon toplantıları genellikle 15 gün devam etmektedir. IMF komisyonu gerekli gördüğü takdirde diğer kamu kuruluşları, işçi ve işveren temsilcileriyle de toplantılar yapmaktadır. IMF heyetinin bu tür konsültasyonları iki hafta sürmektedir [Sönmez,1998:258].

Konsültasyonlarda; büyüme hızı, istihdam, ücretler, enflasyon, bütçe, ödemeler dengesi, döviz kurları gibi iktisadi içerikli konular ele alınmaktadır. Bu konuların incelenmesi ve irdelenmesi sonucu toplantıların tamamlanmasıyla Türkiye'ye ilişkin değerlendirme notları ve geleceğe ilişkin senaryolar Türk tarafı ile birlikte ele alınır ve değerlendirilir.

3.1.3 Türkiye'nin IMF'den imkan kullanımı ve stand-by düzenlemeleri

Türkiye'nin ödemeler dengesi sorunları ile karşılaşması veya bu tür sorunlara yol açabilecek makro ekonomik dengesizlikler ve krizler içine girmesi halinde IMF'den teorik olarak kullanabileceği imkanlar; rezerv dilimi pozisyonu, stand-by düzenlemelerine bağlı olarak kredi dilimleri kullanım imkanı, süresi uzatılmış düzenlemelere bağlı olarak süresi uzatılmış fon kolaylığı, telafi edici ve olağan üstü finansman kolaylığı ve geçici imkanlar arasında yer alan petrol kolaylığıdır.

Tablo: 3.4

Türkiye'nin fondan kullanabileceği imkanların üst sınırları ve koşulları,2001

İmkanın türü	Miktarı[milyon SDR]	Kullanım koşulları	Geri ödeme süresi
Birinci kredi dilimi	241.0	Koşulsuz	3 ¼ -5
Üst kredi dilimleri yılık	964	Stand-by-taksit-peformans kriterleri-konsültasyon	3 ¼ -5
Üst kredi dilimleri kümülatif	2,892.0	Süresi uzatılmış düzenleme-taksit-konsültasyon ve performans kriterleri	4 ½ -10
T.edici ve olağan üstü finansman kolaylığı	289.2	Stand-by-performans kriterleri,konsültasyon	3 ¼ -7

Kaynak : IMF-Dünya Bankası ve Türkiye.Finans dünyası yayınları No:2 s.58

Yukarıda sayılan imkanlar dışında kalan yapısal uyum kolaylığı ve genişletilmiş yapısal uyum kolaylığı, yalnızca düşük gelirli üye ülkelere, sistem kolaylığı ise yalnızca sosyalist ekonomi düzeninden piyasa ekonomisine geçen üye ülkelere yönelik imkanlar olduğu için Türkiye tarafından kullanımı mümkün olmayan imkanlardır. Bunun yanında bir üye ülkenin tampon stok finansman kolaylığından faydalanması, tampon stok

bulundurmasına bağlı olduğundan, Türkiye ancak bu şartı yerine getirdiği takdirde yararlanabilecektir [Seyidoğlu,1997:248].

Türkiye'nin fondan kullanabileceği imkanların üst sınırları ve koşulları aşağıdaki tabloda özet bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu tabloda rezerv dilim pozisyonu kullanımının yer almamasının sebebi sürekli değişim göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Tabloya 3.4'e göre Türkiye eğer geçici ve küçük bir ödemeler dengesi sorunu ile karşılaşırsa, bu sorunu çözmek için kotasının % 25'i kadar olan (964 x % 25) 241 milyon SDR tutarındaki birinci kredi dilimini şartsız ve derhal kullanabilecek demektir. Eğer sorun daha büyük olursa,yıllık tutarı kotasının % 100'ü kadar olan (964 x % 100) 964 milyon SDR'lik bir yıl süreli kredi dilimleri imkanını kullanabilecektir veya iki yıllık (964 x 2=) 1,928 milyon SDR tutarında kredi dilimleri imkanını kullanabilecektir.

Eğer sorun daha ciddiyse süresi uzatılmış düzenleme çerçevesinde Türkiye'nin kullanabileceği imkan kotasının % 300'ü oranına (964 x % 300=) yani 2.892 milyon SDR'ye ulaşarak üç yada istisnai haller durumunda dört yıllık süreyi kapsamaktadır [Eğilmez,1996:58-59].

Tablo 3.5'den de görülebileceği gibi bugüne kadar ekonomik programların dış destek bulması için ön koşul olarak görülen IMF desteği, Türkiye tarafından ilk kez 1 Ocak 1961 yılında alındı. Bu tarihte ilk stand-by'ını düzenleyen Türkiye, arkasından tam 17 benzer anlaşmaya imza attı. Anlaşmaların bazıları sona erdirildi, bazıları ise 1994 ve 1999 krizinde olduğu gibi yarıda kaldı. Kendi iç dinamiği açısından programlardan sadece altısı başarılı kabul edilebilir.

Ancak Türkiye her yeni istikrar programında IMF'ye başvurmaktan geri durmadı. Bu süreç içinde dünya önce serbest piyasa ekonomisini kutsallaştırdı ardından da globalleşmeyi Türkiye globalleşme içinde yerini almaya çalışırken, hem kendi iç sorunlarıyla uğraştı hem de bu globalleşmenin etkisinden kurtulamadı.

Tablo: 3.5.					
Türkiye'nin stand-by düzenlemeleri ve IMF anlaşmaları					
		Süresi [ay]	Mali yardım miktarı [milyon/dolar]	Sonuç	Sona erme veya iptal tarihleri
1	1 ocak 1961	12	37.5	başarısız	31 aralık 1961
2	30 mart 1962	9	31.0	başarısız	31 aralık 1962
3	15 şubat 1963	11	21.5	başarılı	31 aralık 1963
4	15 şubat 1964	11	21.5	Kısmi başarılı	31 aralık 1964
5	1 şubat1965	12	21.5	başarısız	31 aralık 1965
6	1 şubat 1966	12	21.5	başarılı	31 aralık 1966
7	15 şubat 1967	11	27.0	başarılı	31 aralık 1967
8	1 nisan 1968	9	27.0	başarılı	31 aralık 1968
9	1 temmuz1969	12	27.0	başarısız	30 haziran1970
10	17ağustos1970	12	90.0	başarılı	16ağustos1971
11	24 nisan 1978	24	300.0	başarısız	19 temmuz1979
12	19temmuz1979	12	250.0	Kısmi başarılı	17haziran1980
13	18haziran1980	36	1.250.0	başarılı	17haziran1983
14	24haziran1983	12	225.0	başarısız	23 haziran1984
15	4 nisan 1983	12	225.0	Kısmi başarılı	3 nisan 1985
16	8 temmuz1994	14	610.5	başarısız	26 eylül 1995
17	22 aralık 1999	36	2.892.0	başarısız	14 Nisan 2001
18	14 Nisan 2001	36	4.820.0	başarısız	18 Ocak 2002
19	18 Ocak 2002	36	5.784,0	Million SDR	Devam

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Ekonomist aylık dergi,18 Mart 2001

3.2 Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF

Bir ülke ekonomisinin ekonomik ve sosyal gelişiminin yolunun ekonomik istikrardan geçtiği bilinen bir gerçektir. İstikrarı sağlayan mekanizmanın iyi işlemesi halinde ekonomik gelişmeden bahsedebiliriz. Aksi bir durum krizdir, bunalımdır. Bu arzulanan ekonomik yapıyı gerçekleştirme isteği her ülkenin temel hedefidir. Bu temel hedefe

ekonomik yapıyı gerçekleştirme isteği her ülkenin temel hedefidir. Bu temel hedefe ulaşan ülkeler müreffeh yada gelişmiş ülke konumunda diğerleri ise gelişmekte olan yada az gelişmiş ülke konumunda değerlendirilmektedir.

Bu temel anlayış çerçevesinde, Türkiye Kurtuluş savaşının akabinde her alanda çalışmalara başlamış 1930 'lu yıllardan 1980'li yıllara kadar devletçi bir politika ile yerli sanayinin gelişmesi için sanayileşme politikası izlemiştir. Ancak bu dönemde ekonomide istikrarsızlık süreci devam etmiş istikrar arayışları çerçevesinde ekonomik programları uygulamaya konulmuştur. 1980 sonrası ise ekonomik sistemde liberasyona geçilmiş olmasına rağmen ekonomi bir türlü istikrarsızlık sürecinden kurtulamamıştır.

Sonuç itibariyle Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar devam eden istikrar arayışları sürekli krizle noktalanmış, iç ve dış borçlar sürekli artmış, bu süreç içerisinde de 1950'lerden bu yana da IMF ile olan ilişkilerimiz devam etmiştir. İşte bu başlık altında Türkiye'nin istikrar arayışlarını belli dönemlere tabi tutarak incelemeyi uygun bulduk. Bu çerçevede 1923-1929 tarihleri arasını Cumhuriyetin kuruluşunun yeni başladığı dönemi liberal, 1930-1939 tarihleri arasını 1929 büyük bunalım sonucu liberal ekonomi anlayışının sona ermesi ile tüm dünyada gündeme gelen Devletin sisteme müdahalede bulunduğu korumacı dönem, 1940-1950 tarihleri arası 2.Dünya savaşı bloklaşmaların başladığı bir süreçte Türkiye'nin de kendisini IMF gibi kuruluşlara eğiliminin ağırlık kazandığı dönemi IMF 'li yıllara geçiş dönemi, 1950-60 yılları arasını demokratik süreç dönemi, 1950-2002 tarihleri arasını IMF'in ekonomi gündemimizde 1950'lerden bu yana güncelliğini koruduğu IMF Yönlendirmeli dönem şeklinde tasnife tabi tuttuk.

3.2.1 Liberal-Kuruluş Dönemi (1923-1929)

Kurtuluş savaşı ile milyonlarca dolarlık ekonomik ve sosyal kayıp veren ülkemiz, bu kaybını vergileme, el koyma, borçlanma ve dış kredi gibi kaynaklarla finanse etmeye çalışmıştır. Bu sonuç ise zaten var olma mücadelesi veren ekonomik kaynakların daha da azalmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu acı tablo sosyo-ekonomik yapının tekrar inşasını gerektirmektedir. Bu anlayış çerçevesinde 7 Şubat 1923'te milli ekonomi

tedbirlerinin alınması amacıyla 'Türkiye iktisat kongresi' gerçekleştirilmiştir [Tokgöz, 1999:32].

Kongrede alınan tedbirler gereğince ekonominin temelini oluşturan tarım ve hayvancılığa ağır bir yük teşkil ettiği ileri sürülen aşar vergisi kaldırılmış özel teşebbüsün teşvikini ve kalkınmasını temin için 'Teşviki sanayi kanunu' çıkartılmıştır [Minibaş, 1992:72-74]. Tüm bu tedbirlere rağmen sanayileşme çerçevesinde özel teşebbüse verilen desteklere rağmen tablo: 3.6'dan da görüleceği üzere ekonomide kayda değer bir gelişme elde edilememiştir [Başol, 1994:62].

Tablo: 3.6

1923-1930 Döneminin Sayısal Görünümü

	TEFE artış	Büyüme Oranı	İhracat milyon Dolar	İthalat milyon Dolar	Dış ticaret açığı	Kişi Başına GSMH Dolar	GSMH deflatörü
1923	-	-	51	87	-36	45	150.5
1924	10.1	14.8	82	100	-22	50	158.7
1925	11.5	12.9	103	129	-26	64	180.3
1926	-8.2	18.2	96	121	-29	65	168.1
1927	2.2	12.8	81	108	-27	56	164.9
1928	2.2	11.0	88	114	-26	60	164.7
1929	-24.2	4.6	75	124	-49	71	180.3
1930	-13.2	2.2	71	70	1	52	131.8

Kaynak : DİE Verileri-1923-1995

Ekonomide oluşan bu sonuç tablosu ülke ekonomisinin o gün içerisinde bulunduğu ülke koşullarından kaynaklandığı gibi aynı döneme denk gelen 1929 buhranı ve Osmanlı'dan kalma borç taksitlerinin ödeme zamanının gelmesinden de önemli ölçüde sebep olmuştur [Alpago, 2002:83].

1929'lara kadar hakim olan liberal ekonomik anlayış bu büyük 1929 ekonomik buhranla temelden sarsılmış ve sisteme olan güven kalmamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak

1930'lardan itibaren ekonomi felsefesi devrim geçirerek ekonomi politikalarında devletçi-korumacı bir anlayış egemen olmuştur.

3.2.2 Devletçi-Korumacı Dönem (1930-1939)

Bu dönemde ekonomide; 1923-1929 yılları arasında liberal iktisat politikasının başarılı olmaması, 1929 buhranının etkisi, SSCB'de uygulanan planlı politikaların başarılı bir tablo sergilemesi gibi nedenlerden dolayı devletçi –korumacı ekonomik felsefe anlayışı hakim olmuş ve bir ekonomik sistem uygulanmıştır [Parasız, 1998:29].

Tablo: 3.7

1930-1939 Döneminin Sayısal Görünümü

	Büyüme Oranı %	GSMH [Milyon TL]	Tarım %	Sanayi %	İhracat [milyon Dolar]	İthalat [milyon Dolar]	Dış ticaret açığı
1930	2.2	5394	-3.9	12.7	71.4	69.5	1.8
1931	8.7	5866	14.3	14.2	60.2	59.9	0.3
1932	-10.7	5325	-28.8	17.8	48.0	40.7	7.3
1933	15.8	6064	22.1	19.0	58.0	45.1	13
1934	6.0	6430	2.7	13.8	73.0	68.8	4.2
1935	-3.0	6234	-6.1	-0.1	76.2	70.6	5.6
1936	23.2	7680	54.1	-3.4	93.7	73.6	20.0
1937	1.5	7798	-3.5	10.3	109	90.5	18.7
1938	9.5	8838	5.4	15.7	115	118.9	-3.7
1939	6.9	8128	3.8	16.7	99.6	92.3	7.1

Kaynak : DİE verileri, İstatistiki Göstergeler, 1923-1995

Kurtuluş savaşı sonrası oluşan ekonomik ve sosyal kaybın oluşturduğu olumsuzluklar uygulanan liberal politikalarla giderilememesi sonucu devlet ekonomide bizzat kendisinin rol alması gerektiği düşüncesiyle; süratli kalkınma amacıyla gerekli teknik kadronun yetiştirilmesi için temel endüstrileri kendisi kurmuş ve işletmesini de kendisi üstlenmeye başlamıştır.

Ülkemizde uygulanan bu devletçi politika uygulamalarının ekonomik sonuçlarını tablo 3.7 'den de görebiliriz.

3.2.3 IMF'li Yıllara Geçiş Dönemi (1940-1950)

Türkiye 1930'larda ortaya koyduğu dışa kapalı ekonomik politikaları 2.Dünya savaşına kadar sürdürmek zorunda kalmıştır. Savaşa girmemiş ancak savaş ekonomisinin ağır koşullarını tüm yönleriyle yaşamıştır. Savaş öncesi başlayan sanayileşme çabaları ve politikaları, savunma ve askeri harcamaların bütçeye hakim olmasından dolayı ertelenmiştir. Böylelikle Devletçi politikaların getirdiği ilerlemeler ve gelişmeler bir kez daha kesintiye uğramıştır [Yeras,1994:701].

2.Dünya savaşının ortaya çıkardığı tüm ekonomik olumsuzluklara rağmen ekonomide az da olsa savaş sürecinde olmanın faydası görülmüştür. Bu dönemde altın ve döviz rezervleri birikmiş ve rezerv toplamı 260 milyar dolara ulaşmıştır.1930 da altın rezervi 14.5 tondan 210 tona yükselmiştir.

Yine savaş döneminde.bu dönemin harcamalarının kısılmasıyla özellikle silah sanayinin temel hammaddesi olan demir, bakır ,bor ve özellikle krom hammaddelerine olan ihtiyaç artmış ve bu da tablo : 3. 8 de görüldüğü şekilde ihracatın artmasına etkili olmuştur [Tokgöz,1999:104-105].

Ayrıca bu dönem Türkiye'nin Uluslararası arenada alacağı konumu belirleyecek bir dönüşüm sürecine giriş aşaması niteliği taşımaktadır. Türkiye alınacak önlemlerle batılı devletlerin ekonomik sistemleriyle tam bir entegrasyonun sağlanması ve dolayısıyla ekonomik kriz sürecinde batılı kuruluşlardan destek görebilme temeline dayandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede 7 Eylül 1946 da ekonomik dengeleri düzenleyici kararlar alınmıştır.[Gülalp, 1987:38]. Bu kararlarla Türkiye IMF'ye üye olmanın ön hazırlığını yapmış ve nitekim 19 Şubat 1947'de resmen üye olmuştur.

Tablo: 3.8			
Türkiye'nin 2 .Dünya Savaş Yılları Göstergeleri [Milyon dolar]			
Yıllar	İhracat	İthalat	Açık
1939	100	93	7
1940	81	50	31
1941	91	55	36
1942	126	113	13
1943	197	155	42
1944	178	126	52
1945	168	97	71
1946	215	119	96
1947	223	245	-22
1948	197	275	-78
1949	248	290	-42
1950	263	286	-23

Kaynak : DİE,Türkiye İstatistik Yıllığı,s.505

3.2.4 Demokratik Süreç Dönemi (1950-1960)

II.Dünya savaşı sonrasında yeni bir dünya düzeni kurulurken Türkiye'nin siyasal yaşamında da önemli değişmeler görülmüştür. Uzun süren tek parti yaşamını eleştiren ve liberal bir kalkınma atılımı vadeden Demokrat Parti, bu değişim süreci içerisinde 1950 yılında iktidara gelmiştir.

Kore savaşının oluşturduğu olumlu konjonktür; savaş döneminde birikmiş döviz rezervleri, daha çok tarıma dayalı ekonomisinde yaşanan iyi hasat yılları ve Batı dünyası ile girilen iyi ilişkiler sonucu sağlanan dış yardımlarda , öngörülen kalkınma hamlesinin, ekonomide ciddi bir yapısal reform ve kaynakların planlı ve bilinçli zorlanmasına gerek olmaksızın gerçekleştirilebileceği kanısını yerleştirmiştir.

Nihayet bu kanı 1950-53 yılları arasında büyüme hızının % 11,3 ve enflasyon oranının % 3.3 gibi düşük bir oranda seyretmesiyle gerçekleşmiş, ancak 1954 yılında her şey tersine dönmüştür.1954 seçimleri öncesinde IMF'nin tavsiyelerine güvenmekten başka bir yol bulunamamıştır [Kazgan, 1988:273].

3.2.5 IMF Destekli Dönem ve İstikrar Programları (1950-2002)

Türkiye kurtuluş savaşı sonrası düşmüş olduğu ekonomik çıkmazdan kurtulabilmek amacıyla hem liberal hem de müdahale edici politikalar benimsemiş ve uygulamış olmasına rağmen ekonomik bunalımlara çözüm bulunamamış ve her geçen yıl Türk ekonomisinin sorunları katlanarak büyür hale gelmiştir.

Türkiye kendi iç kaynaklarının kullanılması ve Dünyaya kapalı bir ekonomi anlayışı ile bu tür ekonomik çıkmazlardan kurtulmanın zorluğunu gördüğü için 2.dünya savaşı sonrası tüm devletlerinde var olan varlığını sürdürme çabası içine girmiş ve böylelikle ekonomik güç kaynağı olan batılı devletlere ve kuruluşlara ilgi göstermeye başlamıştır. Bu anlayış çerçevesinde Türkiye 1947 'de IMF'ye üye olmuş ve ülke ne zaman bir kriz ortamına sürüklense mevcut hükümetlerin kapısını çaldıkları ilk yer IMF olmuştur. İşte 1947'de başlayan IMF süreci 1972-1977 ve 1986-1993 yılları hariç günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde IMF'in destek verdiği ekonomik programlar uygulanmıştır. Bu başlık altında IMF programlarının uygulanmadığı dönemlerle, uygulanan dönemlerin karşılaştırılması yapılmıştır. Ancak ülkemizde gelir dağılımı ile ilgili verilerin az olması nedeniyle 1963 yılı çalışmada baz alınmıştır.

3.2.5.1 1958-1971 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı

IMF programlarının uygulandığı bu dönemde 1950'lerden 1970'lerin sonlarına kadar uzanan otuz yıllık ithal ikameci büyüme dönemine rastlamaktadır.Türkiye'nin ithal ikameci büyüme modeli; sabit döviz kuru, korunan iç pazar, düşük faiz hadleri ve yoğun devlet desteğiyle dayanıklı-dayanıksız tüketim malları üretme ağırlıklı bir sanayileşmeye dayanmaktadır.

Bu büyüme modelinin en büyük sakıncası ise döviz kurunun sabit tutulmasının etkisiyle ihracatın düşmesi ve ithalata bağımlı hale gelmemiz olmuştur. Bu bağımlılık ise her yıl artan oranda dış açık verilmesi anlamına gelmektedir. Dış açıklar işçi dövizleri ve tarım ürünleri ihracıyla karşılanmayınca dış borçlanma kaçınılmaz oluyor ve dış borç ödeme kabiliyetinin azalmasıyla da bu dönemin kendi kendini üretme şansı azalmaktaydı.

Şekil 3.1 1963-1971 Program İçi Dönem Gelirin Faktörel Dağılımı

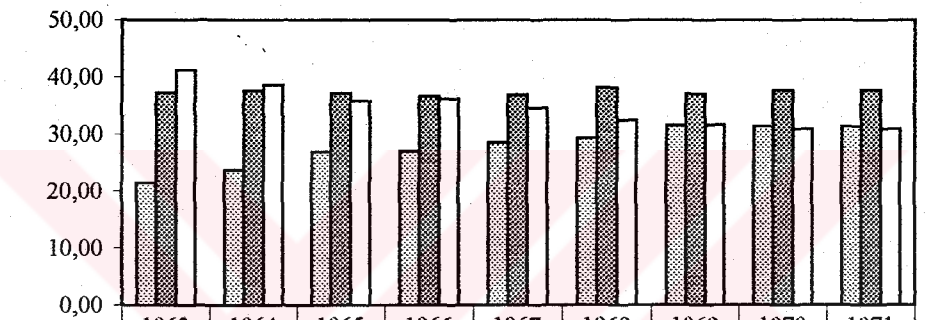

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Ü.M.P	21,50	23,72	27,00	27,13	28,51	29,31	31,48	31,35	31,33
F.R.K.P	37,31	37,60	37,17	36,68	36,85	38,25	37,05	37,77	37,77
T.P	41,19	38,68	35,82	36,19	34,64	32,44	31,57	30,88	30,90

Kaynak : TEMEL,Adil ve M.Ali Kelleci,''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler,1980-1994'',Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6 Yıl: Ekim, 1995 s.175

Şekil 3.1'de görüleceği üzere 1963 yılında % 21.50 olan ücret payı 1969'de %31.48 iken 1971 yılında 1970 yılında yapılan %66'lık bir devalüasyon ve uygulanan programın etkisiyle %31.33'e kadar gerilemiştir. Bu dönemde sermaye grubunun payı ise korunmuştur. Tarımın payı ise sürekli düşmüştür. Tarımın gelir payının düşmesinin nedenleri ise, tarımda olan gizli işsizlik, gelişme süreci ve uygulanan programdır. Bu dönemde yüksek büyüme oranları, düşük enflasyon oranları gibi faktörler ve uygulanan ithal ikameci stratejinin ücretli kesimi koruması ekonomide IMF programının talep kısıtlamalarına rağmen ücret grubunun gelir payı yükselmiştir. Özellikle bu dönemde reel faiz oranlarının düşük tutulmasıyla sermaye grubunun gelir payı düzeyini

korumuş artış gözlenmemiştir. 1963 yılında KBMG 248 dolar iken 2002'de 2584 dolar olmuştur [Ek-VII].

3.2.5.1.1 1958 İstikrar Programı

1950'lerin başından itibaren dış ve iç dengesi sürekli bir şekilde açık veren Türkiye, tarım üretimindeki düşüş gibi konjonktürel gelişmeler ve ekonomi yönetiminin uygulamaları gibi nedenlerden dolayı bunalıma sürüklenmiştir. Bunun neticesinde de ihracatın geleneksel tarım ürünlerine dayalı olması nedeniyle dış ticaret açığımız iyice artmıştır. Alpar ise dış dengenin iyice bozulmasının nedenini, ekonomi yönetiminin uygulaması olan sabit kur politikasına bağlamaktadır [Alpar,1974:64].

Ekonomik bunalım ortamında dış dengenin bozulmasıyla oluşan dış açıkların büyümesine karşılık siyasi irade devalüasyon yapmamış ve ekonomik tedbirler uygulanmadığından ihracat yapmak güç hale gelmiştir. İhracatın yapılamaması ile de ülkede döviz darboğazı yaşanmış böylelikle de yatırım için gereken ara mal ithalatı zorlaşmıştır. Ayrıca bu dönemde tüm bu olumsuzluklara birde enflasyonist baskı (fiyatlar genel düzeyi 1956 da % 13.2 ye 1957'de de % 19.6'ya ulaşmıştır) eklenmiştir [Şahin, 1985:119].

1957 Yılında IMF,OECD ve ABD hükümetleri arasında varılan anlaşmaya göre vadesi gelen borçların ertelenmesi için 359 milyon dolarlık bir kredi açılabilmesi için Türkiye'nin bir ekonomik tedbir paketinin hazırlaması şart koşulmuştur. Böylece IMF ile temasa geçen Türk hükümeti 4 Ağustos 1958 yılında tarihe "1958 İstikrar Tedbirleri " şeklinde geçecek bir programa imza atmıştır [Demir,1991:276].

1958 İstikrar tedbirlerinden önce iki ana husus ekonomik bunalımların nedeni olarak göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi enflasyon, diğeri ise dış açıklardır. Programda bu ana tema üzerine inşa edilmiş programın amaçlarının enflasyonun önlenmesi ve dış açıkların kapatılması, ihracatın arttırılması şeklinde olduğu deklare edilmiştir. [Zeytinoğlu, 1972:216-Kazgan, 1988:276].

Bu ekonomik istikrar programında temel amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla IMF destekli programlı paketlerin temel argümanları olan politikaları içeren bir dizi karar alınmıştır. Bahse konu araçlar aşağıda özetlenmiştir [Kazgan, 1988:276-Karakayalı, 1997:74].

Mali araç olarak, bütçe denkliğinin sağlanması amacıyla özellikle kamu harcamalarının kontrol altına alınması kararlaştırılmıştır. Parasal araç olarak ise para arzını kontrol altına almak amacıyla merkez bankası ve diğer bankaların kredileri 30 Haziran 1958 deki ulaşmış oldukları düzeyde dondurulmuştur.

Dışsal araç olarak devalüasyon yapılmış ve TL % 320 oranında devalüe edilerek resmi kur 1 dolar=280 kuruştan 900 kuruşa yükseltilmiştir. Ayrıca ithalatın serbest bırakılması kararlaştırılarak ara ve yatırım mallarının ithalatına öncelik verilmiştir.

İstikrar tedbirlerinin uygulanması ile dış ekonomik ilişkilerdeki tıkanıklıklar giderilerek IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla 600 milyon dolar tutarındaki borç ertelenmiş böylelikle Cumhuriyet tarihinin ilk konsolidasyonu gerçekleşmiştir [İ.T.O, 1989:31].

İhracatın artırılması amacıyla yapılan devalüasyondan ve ithalatın serbestleştirilmesi politikalarından istenilen nihai sonuç elde edilememiş; 1958 yılında bir önceki yıla göre düşerek 247 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracat 1960 yılında % 40 'lık bir artışla 321 milyon dolara yükselmiştir. Yine 1958 yılında bir önceki yıla göre düşerek 315 milyon dolar olarak gerçekleşen ithalat 1960 yılında % 49'luk bir artışla 468 milyon dolara yükselmiştir [Çelebi,1998:129].

Uygulama sonuçlarına bakıldığında dış ticaret dengesinde olumlu bir gelişmenin olmadığı aksine dış ticaret açıklarının devam ettiği görülecektir. Çelebi, Türkiye'nin bu çıkmaza girmesinin nedenini dışsal ve yapısal nedenlere dayandırmaktadır. Bu görüş kanımızca da kabul edileceği üzere istatistiklerde bu gerçeği doğrulamaktadır.

3.2.5.1.1 1970 İstikrar Programı

1960'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar her yıl IMF ile stand-by düzenlenmiş olmasına rağmen ekonomik istikrar bir türlü sağlanamamıştır. 1970 yılına gelindiğinde ekonomik durum müdahaleyi gerektirecek bir boyuta ulaşmış ve nihayetinde 10 Ağustos 1970 yılında fonun telkinleri neticesinde istikrar tedbirleri hazırlanmıştır.

Programın temel amacı artan dış borçlar ve döviz rezervlerinin tükenmesi nedeniyle dış açığın önlenmesidir [Demir, 1991:18]. Ayrıca iç istikrarsızlıkların giderilmesi için alınan önlemlerde enflasyonun kontrol altına alınmasına yönelik bir amacın varlığını da göstermektedir.

Ekonomik programda alınan tedbirler gereğince mali araç olarak; iç tüketimin kısılmasıyla amacıyla bazı vergilerin oranları değiştirilmiş, yeni vergiler ihdas edilmiş ve ayrıca KİT ürünlerinin fiyatları yükseltilmiştir. Bu çerçevede petrol ürünlerine uygulanan istihsal vergileri yükseltilmiş, taşıt araçları ve lüks madde alımlarıyla ilgili yeni vergiler getirilmiştir. KİT ürünlerinde ise fiyat artışları demirde % 12-22, yakıtta ve kağıtta % 25-50, elektrikte % 30-45 olarak gerçekleşmiştir [Muter, 1996:30].

Parasal araçlar kapsamında ihracatçılara açılan krediler yükseltilerek kredi faiz oranları düşürülmüştür.[Şahin, 1985:171].

Dışsal araçlar kapsamında yine devalüasyon kullanılmış, TL 1970 yılında % 66.7 oranında devalüe edilerek 1 dolar = 9 TL'den 15 TL'ye çıkartılmıştır [Boratav, 1990 : 113]. Ayrıca ithalatın kısılması amacıyla ithalat rejiminde bazı değişiklikler yapılmış ve ithalatta miktar kısıtlamaları arttırılmıştır. Liberasyon listesinden ithalat dondurulmuş, kamu kesiminin liberasyon listesinden yapacağı ithalat Maliye Bakanlığının ön izin şartına bağlanmıştır [Çelebi, 1998:113].

1970 istikrar programında uygulanan araçlar genel olarak değerlendirildiğinde programın denk bütçe politikasıyla enflasyonu kontrol altına almak,ihracatı devalüasyonla ithalatı ise miktar kısıtlamalarıyla destekleyerek dış açıkları kontrol altına almak gibi bir anlayışın hakim olduğunu görebiliriz.

Tablo: 3.9 1965-1978 Türkiye'nin Ekonomik Performansı					
Yıllar	Büyüme Hızı	Enflasyon	Yıllar	Büyüme Hızı	Enflasyon
1965	3.1	5.8	1973	5.4	15.9
1966	12.0	5.7	1974	7.4	18.6
1967	4.2	8.3	1975	8.0	19.7
1968	6.7	3.7	1976	7.9	16.3
1969	5.4	7.8	1977	3.9	27.9
1970	5.8	8.1	1978	2.9	47.2
1971	10.2	16.5	1979	-0.4	56.8
1972	7.4	13.7			

Kaynak : DİE ve DPT İlgili Yıllar verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Programın uygulama sonucunda ihracatta olumlu bir gelişme olmasına rağmen ithalat ihracattan daha fazla artmıştır. 1970 yılında 588 milyon dolar olan ihracat 1971 de 676 milyon dolara 1972 de ise 885 milyon dolara yükselmiştir. İthalat ise 1970 yılında 947 milyon dolar iken 1971 de 1 milyar 200 milyon dolara 1972 de ise 1 milyar 500 milyon dolara yükselmiştir [Kazgan, 1988:410].

3.2.5.2 1972-1977 Program Dışı Dönem ve Gelir Dağılımı

Program uygulanmayan bu dönemde ithal ikameci büyüme dönemine rastlamaktadır. Ancak bu dönemde IMF programı uygulanmamıştır. 1974'de yaşanan petrol şokuna rağmen büyüme sürmüş ancak ithalatta patlamış ve yeni bir ödemeler dengesi krizine sürüklenmiştir.

Dönemin hükümeti bu krizi dövize çevrilebilir mevduat ile kısa vadeli borçlanmalarla kapatmıştır. 1977 yılına gelindiğinde borçlanmada özellikle dış borçlanmada yaşanan güçlükler yeni bir IMF programın sinyalini vermiştir.

ŞEKİL: 3 2 1972-1977 PROGRAM DIŞI DÖNEM GELİRİN FAKTÖREL DAĞILIMI

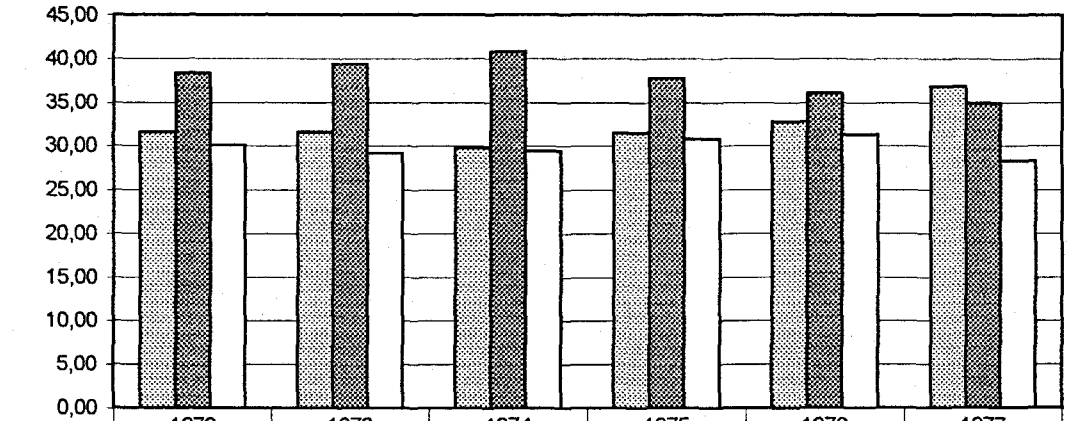

	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Ü.M.P	31,57	31,56	29,77	31,51	32,73	36,81
F.R.K.P	38,30	39,31	40,83	37,73	35,99	34,87
T.P	30,13	29,13	29,40	30,76	31,28	28,32

Kaynak : TEMEL, Adil ve M. Ali Kelleci, ''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler, 1980-1994'', Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6 Yıl:Ekim, 1995 s.175

Ek VII' de de görüleceği üzere borçlanmanın belli bir eşik düzeyde olması, dolaylı vergilerin payının düşmesi, düşük enflasyon oranları, işsizlik oranındaki düşüşler, düzenli bir büyüme oranı ile ücret grubunun gelir payı %31.57'den %36.81'e yükselmiştir. Sermaye grubunun payı ise %38.30'dan % 34.87'ye düşmüştür.[Şekil 3.2] Ayrıca, KBMG 592 dolardan 1467 dolara yükselmiştir.

3.2.5.3 1978-1985 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı

IMF programı uygulanan bu dönem liberal döneme rastlamaktadır. 1978 yılında % 32'lik bir devalüasyonla IMF az buldu. Faizlerin yükseltilmesini istedi ve KİT ürünlerine zam yapılması istendi. Sübvansiyonların azaltılması ve böylelikle iç pazarın daraltılması bekleniyordu. 1978 yılının sonundaki denetimler IMF'yi memnun etmedi. Yüksek enflasyon, büyüyen dış açık, IMF'yi son derece radikal bir istikrar programına dayatıyordu. 1979 yılında Demirel hükümetiyle kısa bir program uygulandı. 1980 istikrar programında, kaygan kur sistemiyle döviz kazandırıcı faaliyetler arttı. Sanayide bağımlı sektörler yerine tekstil, gıda gibi rekabete dayalı sektörler ilgi gördü. Ancak bu

yeni dönemde de ithalata dayalı ara ve yatırım malları üretiminden vazgeçilmedi, dolayısıyla bu sanayilerin girdi bağımlılığı ticaretin liberalleşmesiyle arttı.

ŞEKİL :3.3 1978-1985 PROGRAM İÇİ DÖNEM GELİRİN FAKTÖREL DAĞILIMI

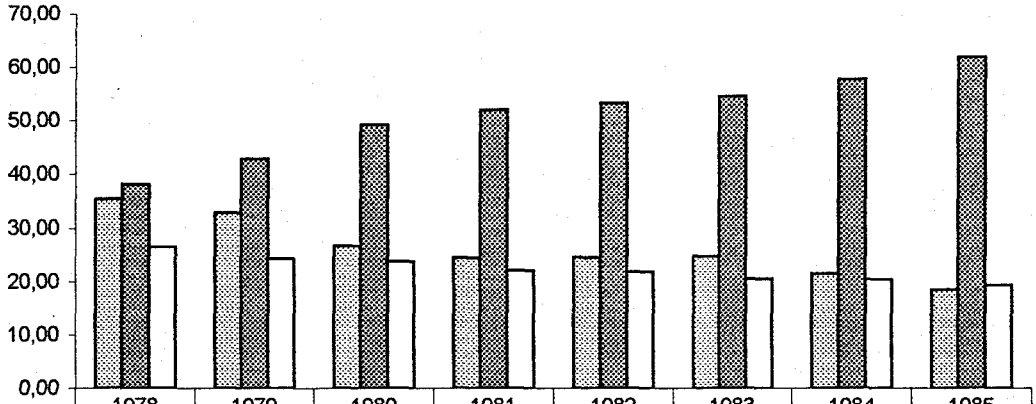

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Ü.M.P	35,38	32,79	26,66	24,57	24,62	24,78	21,57	18,54
F.R.K.P	38,15	42,88	49,47	52,36	53,55	54,69	57,99	62,08
T.P	26,47	24,33	23,87	22,17	21,83	20,53	20,44	19,38

Kaynak : TEMEL,Adil ve M.Ali Kelleci,''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler,1980-1994'',Yeni Türkiye Dergisi,Sayı:6 Yıl:Ekim,1995,s.175

Ek VII'den de görüleceği üzere bu dönemde eksiye varan büyüme oranları dolaylı vergi oranlarının yükselmesi, borcun sürekli artış göstermesi, enflasyon oranlarının artması, yüksek reel faizi gibi faktörlerin etkisiyle ücret grubunun gelir payı %35.38'den % 18.54'e kadar düşmüştür. Sermaye grubunun gelir payı % 38.15'den % 62.08'e kadar yükselmiştir. Tarımın gelir payı ise % 26.47'den % 19.38'e kadar gerilemiştir.[Şekil 3.3]. Ayrıca, KBMG 1567 dolardan 1329 dolara gerilemiştir [Ek-VII].

Bu dönemde yapılan yüksek oranlı devalüasyonlarla emek payının azalmasına katkıda bulunulmuştur. Çünkü Türkiye'nin dış girdi bağımlılığının yüksek olması nedeniyle devalüasyon sonucunda enflasyon artmaktadır. Ayrıca dış borçların artmasına bağlı olarak devalüasyonlar kamunun harcayabileceği para miktarını (üretim ve yatırım) azaltmaktadır. Bu yatırımların azalması nedeniyle istihdam, ücret artışlarının düşük

tutulması nedeniyle toplam ücret ödemelerinin azalması anlamına gelmektedir. Yine bu dönemde dolaylı vergi oranların yüksek olması da ücretli grubun payını düşürmüştür.

Bu dönemde ücret payının gerilemesinin diğer bir sebebi de, sendikal faaliyetlere getirilen kısıtlamalardır. 1984 sonrası demokrasiye geçiş ile birlikte sendikal faaliyetlere kısmi olarak izin verilse de sanayileşme stratejisi çerçevesinde yabancı sermayenin teşvik edilmesi için Türkiye'nin ucuz işçi cenneti konumunun olması bunu engellemiştir.

Ayrıca bu dönemde uygulanan kamu borçlanma politikasının bir taraftan müteşebbislere yüksek oranlı faiz geliri sağlayarak, diğer taraftan da ücretleri baskı altına alarak, emeğin milli gelirden aldığı payın gerilemesine neden olduğu görülmektedir. Bu sürece yetersiz yatırım, yetersiz istihdam ve bastırılmış ücretlere ek olarak girişimciye aktarılan rantlar, sermaye ve emek gelirleri arasındaki farkın açılmasına yol açmıştır. Ayrıca reel faizlerin yüksekliği girişimcileri yatırımdan alıkoymuş işgücü talebi azalmış, işsizlik artmış ve emek payı düşmüştür.

3.2.5.3.1 1980 İstikrar Programı

1958 ve 1970 ekonomik istikrar tedbirlerinin uygulanmasına rağmen iç ve dış açıklar artarak devam etmiş ve 1970-1980 döneminde ekonomi yönetiminde yapılan yanlışlıklar ve dış şoklarla bu istikrarsız ekonomik yapı iyice ağırlaşmış ve enflasyon oranları 1971 de % 15.9 iken 1977 de % 24.1'e 1978'de %52.6'ya ve 1979'da % 81.4'e yükselmiştir [Uysal, 1980:26].

1973 yılında başlayan petrol şoku, enflasyon, dış ticaret açığı, bütçe açığı gibi nedenlerle ekonominin bir bunalıma sürüklenmesi ve 1978 ve 1979 istikrar tedbirlerinin başarısızlığı 1980 istikrar tedbirlerinin alınmasını zorunlu hale getirmiştir [Gerni,1992:2].

Tarihe 24 Ocak kararları diye geçen 1980 istikrar tedbirleri daha önce uygulamaya konulan istikrar programlarından strateji ve kapsam açısından farklı bir özellik arz

etmektedir. Programın bu yapısından dolayı da ülke ekonomisinin yapısal sorunlarına kalıcı çözümler getirmek amacıyla kısa ve uzun vadeli radikal kararlar alınmıştır [Çakıcı,1986:49]. Alınan bu radikal kararlar yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çünkü bu istikrar tedbirleri ekonominin iç piyasaya dönük yapısını dışa açık bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamaktadır [Ulagay,1984:28].

1980 ekonomik istikrar tedbirlerinin uygulamaya konulan ilk aşaması 1980-1983 yılları arasında tatbik edilen bir program niteliğindeyken daha sonraki aşamalarda ekonomiyi serbestleştirme ve yeniden yapılanma niteliğine bürünmüştür. Bu çerçevede uygulanan program;devlet müdahalesinden serbest piyasa sistemine, ithal ikame sanayi stratejisinden ihracata dönük sanayileşme stratejisine geçişi hedeflemiştir. Böyle bir hedefin temel gerekçesi de, bir çok az gelişmiş ülkede ithal ikame sanayi stratejisinin başarısız olması, IMF ve Dünya bankası gibi uluslararası kuruluşların ihracata dönük sanayileşme stratejilerini tavsiye etmeleridir [Sönmez,1985:24].

1980 İstikrar tedbirlerinin asıl hedefi, piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmak olmakla birlikte öncelikli olarak şiddetli olan enflasyonu kontrol altına alarak iç dengeyi ve dış dengeyi sağlama amacına yönelik olmuştur [Gökçe,1993:57-58].

Bu programın daha önceki programlardan farkı, programın amaçlarının kısa ve uzun vadeli hedefler şeklinde ikiye ayrılmasıdır. Bu programla kısa vadede enflasyonun önlenmesi ve dış açığın azaltılmasının gerçekleştirilmesiyle uzun vadede kaynakların etkin kullanımın sağlanabilmesi ile devletin ekonomi içindeki rolünün en aza indirilmesi ve dışa açık bir sanayi yapısının oluşturulması hedeflenmektedir.

Ekonomiyi kısa vadede istikrara kavuşturmak için anti-enlasyonist politikaları uygulamaya koyan 24 ocak kararları, ekonomik istikrara idari ve müdahaleci araçlardan çok piyasa mekanizmasını çalıştırmak yoluyla ulaşmayı hedeflemiştir. [Ertüzün,1989:47].

Programda 1980yılında IMF ile yapılan stand-by çerçevesinde aşağıdaki araçlar kullanılmıştır.

Mali araç olarak vergi gelirlerini arttırmaya yönelik düzenlemeler yapılmış ancak vergi oranlarını uzun vadede düşürülmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kamu harcamalarında kısıtlamaya gidilerek kamu ekonomisinin küçültülmesi amaçlanmıştır. Yine mali araçlar kapsamında KİT fiyatlarının piyasa koşullarında belirlenmesi ilke olarak benimsenerek KİT ürünlerine % 100-400 arasında zam yapılmıştır [Sönmez,1982:51].

Parasal araç olarak sıkı para politikası uygulanmış, serbest bırakılan faiz oranları ile yurt içi tasarrufların arttırılması, yüksek faiz oranları nedeniyle kredi talebinin düşmesi, neticede ekonomik daralma ile birlikte enflasyonun düşürülmesi öngörülmüştür.

Dışsal araç olarak her istikrar programında olduğu gibi devalüasyon kullanılmış, bu doğrultuda ilk olarak 25 ocak 1981 tarihinde TL % 47.1 oranında devalüe edilerek doların değeri 70 TL'ye yükseltilmiştir. Program öncesi ve sonrası devam eden dış açıklar nedeniyle dolar karşısında TL'nin sürekli ayarlanması görüşü benimdenmiş ve 1980'li yılların sonunda serbest kur politikası uygulanmaya başlamıştır [DPT,1990:17].

Başka bir dışsal araç ise ihracatı artırmak ve ithalatı kolaylaştırmak için kararlar alınmıştır. İhracatta vergi iadesi yeniden düzenlenerek 4 milyon dolarlık ihracat sınırının aşılması halinde 5 puan, 15 milyon dolarlık ihracat sınırının aşılması halinde 10 puan ek vergi iadesi ödemesine gidilmiştir. Ancak bu ek vergi iadesi oranları 1989 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca ihracatı teşvik kapsamında ithal girdilerinin bir kısmına gümrük ithal imkanı getirilmiş ve ihraç mamul bünyesine giren ithal ham ve yardımcı maddelerle, ambalaj malzemelerine gümrük muafiyeti getirilmiştir [Erdoğan,1988 :43-44].

Ayrıca ihracatı teşvik amacıyla T.C Merkez bankası bünyesinde ihracatı teşvik fonu, ihracatçıları desteklemek amacıyla destekleme ve fiyat istikrar fonu, ihracat ve yatırımlarda kaynak kullanımını desteklemek suretiyle, banka kaynaklarının bu alanlara yönlendirilmesini sağlamak ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesini sağlamak amacıyla 1984 yılında kaynak kullanımını destekleme fonu kurulmuştur [Çelebi,1998:145].

Kontrol araçları olarak, aşağıda tablo: 3.10'dan da görüleceği üzere ücretlerin enflasyon altında artışına izin verilerek sınırlandırılmasıdır.Bu politika ile üretim maliyetleri düşürülerek yurt içi tüketimin kısılması hedeflenmiş ve neticede ihracatın arttırılması öngörülmüştür [Ataç,1991:191].

Tablo:3.10		
1980-1988 arası enflasyon ve Ücretlilerin GSMH' deki payları		
Yıllar	Enflasyon	Ücretlilerin GSMH payı
1980	115.6	26.7
1981	33.9	24.6
1982	21.9	26.6
1983	31.3	24.8
1984	48.4	21.6
1985	44.9	18.9
1986	34.6	17.8
1987	38.8	17.0
1988	73.7	15.8

Kaynak : DİE, İstatistiki Göstergeler, 1923-1995

Amaçları, araçları açısından kapsam ve temel yaklaşım itibariyle önceki programlardan farklı olduğu görülen 1980 istikrar programının en önemli sonucu dışa açık bir serbest piyasa ekonomisi düşüncesini yerleştirmiş olmasıdır [İyibozkurt,1993:213].

1958 ve 1970 programlarında dış açığın nedeni olarak enflasyon ve aşırı değerlenmiş döviz kurundan kaynaklanan iç ve dış fiyatlar arasındaki fark kabul edilmişken, 1980 programında enflasyon ve aşırı değerlenmiş döviz kurunun yanında kamu kesiminin büyüklüğünün ve ithal ikameci politikaların neden olduğu kabul edilen kaynak kullanımı etkinsizliğine bağlı maliyet artışları da dış açığın nedeni olarak görülmüştür [Çelebi,1998:144].

Uygulanan istikrar tedbirleriyle,ücret ve maaş artışları kontrol altına alınmış,taban fiyatları ve destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır. Para arzındaki genişleme frenlenmiş, bütçe dengesi ve parasal göstergeler titizlikle takip edilmiştir. Ve özellikle dış borçlanmayla dış finansman yapılarak kapasite kullanımı arttırılmıştır. [Alpago,2002:117-118].

Tablo: 3.11				
1979-1989 Türkiye'nin ekonomik Performansı				
Yıllar	Büyüme Hızı	Enflasyon	İşsizlik	T.Borç/GSMH
1979	-0.4	56.8	10.1	27.8
1980	-2.8	115.6	8.3	32.9
1981	4.8	33.9	7.3	32.5
1982	3.1	21.9	7.2	37.7
1983	4.2	31.3	7.9	52.3
1984	7.1	48.4	7.8	54.9
1985	4.3	44.9	7.3	57.1
1986	6.8	34.6	8.1	62.5
1987	9.8	38.8	8.5	69.0
1988	1.5	73.7	8.7	66.8
1989	1.3	64.3	8.7	56.6

Kaynak : DİE ve DPT İlgili Yıllar verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

3.2.5.4 1986-1993 Program Dışı Dönem ve Gelir Dağılımı

Sıcak paraya dayalı bu dönemde kısa vadeli sermaye girişi 1989 yılından itibaren hızla teşvik edildi ve ekonomi bu borçlanma ile çarkını döndürdü.1988'e kadar baskı altında kalan ücret ve tarım gelirleri 1989 yılından itibaren yeniden yükseltildi. Bu kamu harcamalarını artırırken iç pazara da ivme kazandırdı. Harcamaların vergiyle karşılanması yerine iç borçlanmayı tercih eden iktidarlar, bu yıllarda güney doğu terör harcamalarının etkisiyle de daha çok kaynağa ve bunun içinde daha çok faiz ödemeye

mahkum kaldılar. Bu durum ise ekonominin üretici yönünü eriterek rantçı eğilimleri besledi ve bütçenin yarısı faize harcanır oldu.

ŞEKİL: 3.4 1986-1993 PROGRAM DIŞI DÖNEM GELİRİN FAKTÖREL DAĞILIMI

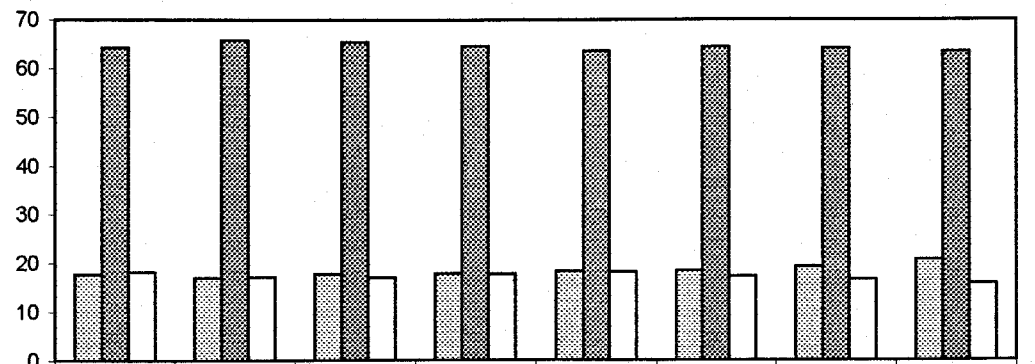

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Ü.M.P	17,70	17,00	17,60	17,80	18,30	18,48	19,29	20,74
F.R.K.P	64,21	65,84	65,40	64,60	63,55	64,29	64,06	63,39
T.P	18,19	17,16	17,00	17,60	18,15	17,23	16,65	15,87

Kaynak : TEMEL,Adil ve M.Ali Kelleci,''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler, 1980-1994'',Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6 Yıl:Ekim 1995, s.175

Ek VII'den de görüleceği üzere bu dönemde düzenli ve istikrarlı bir büyüme ile, dolaylı ve dolaysız vergi paylarının düşmesiyle, borçlanmadaki düşüşler ile ithalatın belli bir düzeyde korunması ve ihracatın artması gibi faktörlerin etkisiyle 1986 yılında ücret grubunun gelir payı % 17.60'dan 20.74'e yükselmiş, sermaye grubunun payı ise %64.21'den % 63.39'a gerilemiştir. Tarımın payı ise %19 'dan % 15.87'ye gerilemiştir [Şekil 3.4]. Ayrıca,KBMG 1462 dolardan 3004 dolara yükselmiştir [Ek-VII].

3.2.5.5 1994-2000 Program İçi Dönem ve Gelir Dağılımı

1993 yılının sonuna gelindiğinde sıcak paraya dayanan büyüme sürecinin etkisiyle bir yandan dış açık diğer yandan kamu açığı hızla büyüyordu. Dengelerin iyice bozulmasıyla kriz yaklaşıyor ve onun habercisi olarak da dolarlaşma tırmanıyordu. Artan kamu harcamaları vergi gelirleri yerine iç borçlanmayla karşılamayı tercih eden hükümetler faizlerin yükselmesini engelleyememiştir. 1994 yılının başına gelindiğinde

ise enflasyon üç haneli rakamı görüyor, yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu iç borç senetlerine talep düşüyor ve dövize hücum yaşanıyordu.

Bunun neticesi olarak da döviz rezervlerinde büyük bir azalma oluyor ve döviz bankalar sisteminin dışına çıkıyordu. Sıkışan ekonominin dış kredi musluğu kapanınca açıklar merkez bankasından karşılanıyor ve kredilerde büyük bir artış yaşanıyordu. İstikrarsızlık sonucu dövize yönelen tasarruflar döviz kurunu yükseltiyordu. Dövizi bastırmak içinse gecelik faizler % 1000'lerin üstüne çıkıyordu.

Bu durumda ekonomi dolarlaşma tehdidi ile yüksek faiz arasında sıkışmış ve yıllardan beri uzak durulan IMF'ye davetiye çıkarılıyordu. 1994 yılında IMF ile uygulanan istikrar programıyla ekonomi geçici ve kısa bir süre içinde olsa nefes alsa da sıcak paraya dayalı büyüme stratejisinin etkisiyle rantiyeci iklim tekrar gündeme geldi. Faizin bu kadar yüksek olduğu bir ortamda reel sektör üretimi arka plana alıp fonlarını devlete borç vererek yüksek faiz geliri elde etme yönünde kullandı.

Bu arada yolsuzluk virüsü bütün devlet bünyesine yayıldı. Özellikle 1998 yılı sonrası bankacılık sistemindeki mali ve idari krizler ekonomiyi derinden sarstı.Ziraat, Emlak ve Halk bankasından siyasiler aracılığıyla geri dönmeyen kredilerin açılması da bankaların aktif risklerinin yükselmesine yol açtı ve 2000 yılı sonunda yirmi milyon doları aşan görev zararları hazineden karşılanamayınca bu bankalar Türkiye'nin ödeme sistemini kilitleyerek son krizin ipini çeken aktörler oldular.

Ek VII'de de görüleceği üzere bu dönemde büyüme oranındaki düzensizlikler, yüksek enflasyon, borçlanmadaki artışlar, ithalata olan bağımlılığın devam etmesi, dolaylı vergi payının sürekli yükselmesi gibi faktörlerin etkisiyle 1994 yılında sonra ücretliler grubunun payı düşmüş, ancak 1999 yılında özel sektör ücret payının artması ücretin gelir payını yükseltmiştir.

Faiz grubunun gelir payı ise 1994'den 2000 yılına kadar yükseliş trendine girmiştir. Yine aynı şekilde tarımın payı da düşmüştür [Şekil 3.5]. Ayrıca, 1993 yılında 3004

dolar olan KBMG 2001 yılında 2160 dolara düşmüş ancak 2002'de 2584 dolara yükselmiştir [Ek VII].

Şekil 3.5 1994-2000 YILLARI ARASI GELİRİN FAKTÖREL DAĞILIMI

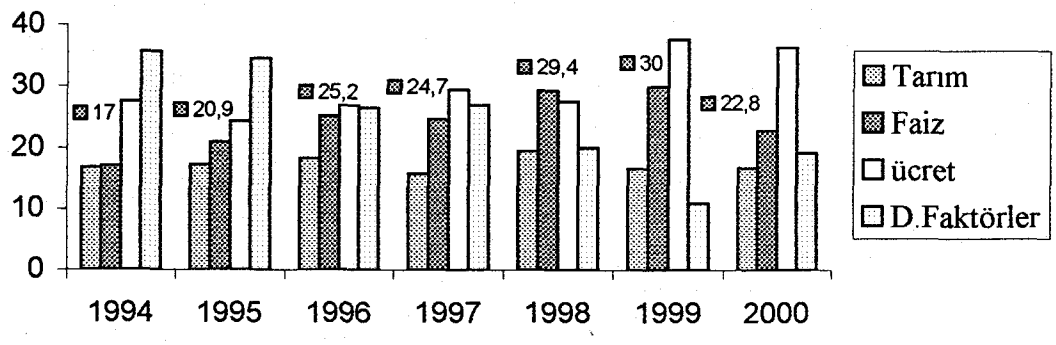

Kaynak : Adil Temel,Ayşegül Şimşek Tandırcıoğlu,Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı [1980-2000],Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü,DPT, Ankara, s.66

3.2.5.5.1 1994 İstikrar Programı

Nisan kararları diye bilinen ve tarihe kara çarşamba olarak geçen 1994 istikrar programı öncesinde ekonomi; kamu açıkları ve enflasyon oranları iyice artmış, dış ticaret açığında olağan üstü bir büyüme şeklinde görünüyordu. Bu tablo, kamunun giderlerini normal gelirleriyle karşılayamaması haline gelince TCMB kaynaklarına başvurulmuş yoğun bir biçimde iç ve dış borçlanmaya gidilmiştir. Bu amaçla, devlet borçlanabilmek için faizleri yükseltmiştir. Yurt içi faizler yurt dışı faizlerden yüksek tutularak kısa vadeli sermaye ülkeye çekilmek istenmiştir. İç borçlanma tahvil ve senetlerinin getirisi yükseltilerek vergiden ve harçlardan muaf tutulmuştur.

Tablo: 3.12		
Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ye oranları [%]		
1990 yılı	1991 yılı	1993 yılı
7.5	10.5	11.8

Kaynak: HDTM,Başlıca Ekonomik Göstergeler

Tüm bu gelişmelerle devlet kısır bir döngüye girmiş, yani borçla borç kapatılmaya çalışılmıştır. Borçlanma reel faizlerinin büyüme oranlarının üzerinde tutulması tablo 3.12 'de görüleceği üzere KKBG / GSMH oranını giderek artmıştır

Böyle bir tablo karşısında,kredi derecelendirme kuruluşları kredi notunu düşürmüşler,bu da dış borç temininde güçlüklere yol açarak 1994 yılında büyüme hızının keskin bir şekilde düşmesine ve ekonomik darboğazların çıkmasına neden olmuştur [Seyhun Doğan, Bahar Şanlı, 1997:46].

1994 kararlarının alınmasına yol açan temel neden, kamu maliyesindeki giderek artan bozulmanın genel bir iç dengesizliğe yol açması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Aşağıda tablo 3.13' den de görüleceği üzere 1990-93 yılları arasında yaşanan çöküntü diğer makro ekonomik dengelerinde bozulmalarına sebep olmuştur.

Tablo : 3.13

Türkiye'nin 1990-1993 Yılları Arası Bazı Ekonomik Göstergeleri

	1990	1991	1992	1993
Enflasyon oranı	52.7	55.1	62.1	58.3
KKBG / GSMH	7.4	10.2	10.6	12.1
GSMH reel artış hızı	9.4	0.4	6.4	7.6
K.bütçe açığı /GSMH	-3.0	-5.2	-4.3	-6.9
Top.yatırım/GSMH	26.1	22.2	22.4	26.9
C.işlem.dengesi/GSMH	-2.4	0.2	-0.8	-5.0

Kaynak : DPT,MB,HDTM Yıllık program ve raporlar

1994 seçimlerinin ardından diğer programlarda da olduğu üzere enflasyonu aşağı çekmek, mali piyasayı istikrara kavuşturmak ve özellikle dışa açık büyüme ile kalkınma sürdürebilmek amacıyla 5 Nisan 1994'de ekonomik istikrar önlemler paketi yürürlüğe konulmuştur [DPT, 1995:2].

1994 ekonomik istikrar tedbirlerinin öz itibariyle 1980 programıyla paralellik arz etmektedir.5 Nisan kararları ile 1980 program hedeflerinin devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece 1994 istikrar programı, kısa vadede ekonomideki istikrarsızlığın giderilmesi amacıyla enflasyonu kontrol altına almak ve dış açığı kapatmak, uzun vadede ise ekonomiyi tüm mekanizmaları ile iyi işleyen ve sosyal devlet anlayışının hakim olduğu dışa dönük bir sanayileşme yapısının kurulması amaçlanmaktadır.

Programda KKBG'nin azaltılması ve bütçe denkliğinin sağlanması amacıyla sıkı maliye politikası ve sıkı para politikası araçlarının kullanılması öngörülmüştür. Bu amaçla vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik olarak, ek gayrımenkul vergisi gibi ek vergiler ihdas edilmiştir. Ayrıca kamu harcamalarının kısılması yönünde yatırım harcamalarında ve tüm kamu projelerinde kesintiye gidilmesi, kamuya ait taşınır ve taşınmaz malların satılması, memur alımlarının durdurulması, gibi önlemler alınmıştır [Egesoy,1994:6].

Ayrıca KİT ürünlerinin fiyatları arttırılarak, tekel ürünlerine % 70-100, şekere % 52-62, Türk hava yolları iç hat biletlerine % 47-53, petrol ürünlerine % 49-90 arasında zam yapılmıştır. Bu sayede ise KİT açıkları kapatılmaya çalışılmıştır.

Parasal araç olarak sıkı bir para politikası uygulaması seçilerek parasal büyüklerle diğer ekonomik büyüklüklerin hedeflerinin uyumlu bir şekilde yürütüleceği belirtilmiştir.Bu doğrultuda faiz oranları 1994 yılının 4 ve 8.aylar arası önemli ölçüde arttırılmış ancak sonradan aynı düzeye indirilmiştir.

Dışsal amaç kapsamında devalüasyon kullanılarak TL dolar karşısında % 38.5 oranında devalüe edilmiş ve merkez bankasının kur uygulaması fiilen yürürlükten kaldırılarak,her gün açıklanması zorunlu kurların seçilmiş 10 bankanın kullandığı kur ortalamasına göre belirlenmesi yöntemi kabul edilerek döviz kurlarının serbest bırakıldığı açıklanmıştır.Ayrıca ihracatın teşvik edilmesine devam edilerek Eximbank'a gerekli kaynak transferin sürdürüleceği belirtilmiş,yabancı sermaye yatırımlarının teşviki de sağlanmıştır.

Kontrol aracı olarak ücret ve maaşlar çapa olarak seçilmiş ve kamuda çalışanlara maaş ve ücret artışları bütçe imkanlarıyla sınırlandırılmış,fazla mesai uygulamasında % 50'ye varan bir kesinti yapılmıştır [Darıcı,1995:138].

Tablo: 3.14 incelenecek olursa 1990'lı yılların başında itibaren GSMH hızının istikrarsız olmasına rağmen yıllık ortalama % 6 büyüdüğü görülecektir. Ancak 1994 krizi büyüme hızını düşürmüştür. Daha önceki programlarda görüldüğü üzere enflasyon yine sorun olmaya devam etmiştir.1990 yılında 60.4 olan enflasyon oranı 1994 yılı 5 nisan kararları sonrası 125.5'e yükselmiştir. Kriz sonrası alınan karalarla bir süre düşme ivmesi kazanan enflasyon yapılan zamlarla yine yükselme eğilimine girmiştir

Tablo: 3.14

1990-1999 Türkiye'nin ekonomik Performansı

Yıllar	Büyüme Hızı	Enflasyon	İşsizlik	T.Borç/GSMH
1990	9.4	60.4	8.2	46.6
1992	6.4	66.0	8.0	52.9
1993	7.9	71.1	7.7	54.9
1994	-6.1	125.5	8.1	67.5
1996	7.1	79.8	6.0	67.6
1997	8.3	99.1	6.7	70.6
1998	3.8	69.7	6.8	68.8
1999	-6.1	68.8	7.6	85.1

Kaynak : DİE,DPT, Maliye Bakanlığı İlgili Yıllar

3.2.5.5.2 2000 Yılı Enflasyonla Mücadele Programı (EMP)

22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile üç yıllık bir dönemi kapsayan bir anlaşma ile ortaya konulan bu programın en önemli özelliği daha önceki programlarda yer almayan psikolojik unsurlara yer vermiş olmasıdır .Bu programı uygulamaya koyan siyasi irade toplumun güvenini ve onayını kazanmadan ortaya konulan ekonomik programların başarızlığını görmüş olmalı ki, yoğun bir kampanya ile toplumun enflasyonu

yenebileceği fikri oluşturulan internet siteleri aracılığı (www.enfasyonsuz.com) ile de yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kampanyayı yerinde gören iş çevreleri ve toplumda gerçekten enflasyonunun ve ekonomik sorunların çözülebileceği güdüsü hakim olmuşsa da uygulanan yanlış politikalar sonucu 2000 yılı kasım ayında yaşana kriz toplumun ve iş çevrelerinin güven duygusunu sarsmış ve program iflasla sonuçlanmıştır.

IMF ile üç yıllık bir stand-by düzenlemesi ile anlaşmaya varılan enflasyonla mücadele programının ana amacı program adından da anlaşılacağı üzere enflasyonu düşürmektir. Ancak enflasyonu düşürürken de ekonomiyi daraltmadan canlanmaya geçirmektir. Güven yaratmada başarılı olan ekonomik programların bu amaca ulaşabildiklerini, dolayısıyla bu amacın gerçekçi olabileceği bilinmektedir [Uygur,2000:20].

Üç yıl sürdürülmesi konusunda görüş birliğine varılan ekonomik programın; ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak, reel faiz oranlarını makul seviyeye düşürmek kamu açıklarını azaltmak, özelleştirmeye hız vermek, sosyal güvenlik reformunu gerçekleştirmek, bankacılık sisteminde düzenlemeye gitmek, ekonomide kaynakların daha adil ve etkin dağılımını sağlamak gibi unsurlar üzerine kurularak enflasyonu düşürülmesi gerektiği vurgulanmıştır [Erçel,1999:1-6].

Tablo 3.15 de görüleceği üzere IMF yetkilileri ve Türk Hükümeti yetkililerince anlaşmaya varılarak ortaya konulan ekonomik programın ortak hedefleri üç yıllık bir zamana yayılmıştır. Yani bu ekonomik programla yıllardır süre gelen enflasyon olgusunun tek rakamlı hanelere getirileceği vurgulanmıştır.

EMP daha önceki programlarda da olduğu gibi maliye, para ve gelirler politikasının eş güdümlü kullanılması hedeflenmiş ancak tüm bu araçların yapısal reformlarla desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Mali araç olarak kamu maliyesinde harcamaların disiplin altına alınmasının yanısıra, gelir artırıcı önlemler de araştırılacaktır. Bu şekilde sağlanılabilecek yeni imkanlar, sosyal adaleti artırmak ve borç stoğunu düşürmek amacıyla kullanılacaktır.Bu amaçla yeni vergilerin ihdası yoluna gidilmiştir.

Tablo: 3.15			
Enflasyonla Mücadele Programı Hedefleri [%]			
	2000	2001	2002
IMF den Alınan Kredi [Milyar Dolar]	1.5	1.5	1
Enflasyon [TÜFE]	25	12	7
Enflasyon [TEFE]	24	10	7.6
Büyüme Oranı	3.1	4.5	6.2
Kamu Borçları / GSMH	58	56.5	54.75
Özelleştirme Geliri[M.Dolar]	4.0	2.0	1.5

Kaynak : T.C Hazine Müsteşarlığı, 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu,Ankara

1999 yılında ülkemizin yaşadığı deprem felaketleri ek vergiler için bir gerekçe olarak kullanıldı ve vergilere olan direnç bu ortamda kendiliğinden azaldı. Deprem vergisi paketi olarak kamuoyunda anılan 4481 sayılı Yasa aslında tek bir vergiden oluşmuyordu. Deprem vergisi 8 çeşit vergiyi içeren gerçek anlamda bir vergi paketiydi. [Özyürek, 2000].

Bu getirilen ek vergiler ; Ek Gelir Vergisi, Ek Kurumlar Vergisi, ek Motorlu Taşıtlar Vergisi, Ek Emlak Vergisi, Özel İşlem Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Faiz Vergisi ve Rekabet Kurumu, Radyo Televizyon Üst Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası gelirlerinden alınan paylardan oluşuyordu.

Ayrıca; kamu kesiminde çalışan memur ve sözleşmeli personelin maaşları hedeflenen enflasyon oranını yansıtacak şekilde artırılacak, Başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri ve tümüyle ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden ayarlanacak, akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve akaryakıt tüketim vergisi en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak, dar gelirli çiftçilerin doğrudan gelir desteği sistemi ile güçlendirilmesi temel ilke olacaktır. Bu çerçevede devlet destekleme fiyatları, hedeflenen enflasyonu (TÜFE) aşmayacak şekilde artırılacak ve kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak miktar kısıtlamasına gidilecek, tüm kesimleri ilgilendirmeyen ve ücret adaletini hedeflemeyen münferit ücret artış talepleri dikkate

alınmayacak, işletmelerin verimliliği ve etkinliği dikkate alınarak, emekliliği gelmiş kamu işçileri her türlü kanuni hakları verilerek emekliliğe sevk edileceklerdir [T.C Hazine Müsteşarlığı, 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu].

Parasal ve döviz politikaları şu iki düşünce çerçevesinde oluşturulmuştur: Birincisi, enflasyonun indirilmesi ve faiz oranlarında hızlı düşüş, para ve döviz kuru gelişmelerinin daha çok önceden tahmin hale getirilerek, yerli ve yabancılar için finansal yatırımın değeri üzerindeki belirsizliğin azaltılmasını gerektirmektedir. İkinci olarak son yıllarda pek çok gelişmekte olan piyasa ekonomisini etkilemiş bir sorun olan enflasyonun düşürülmesi için uygun olsa da-uzun vadede gereksiz katılıklara yol açabilecek para ve döviz kuru politikasına sıkışıp kalmaktan sakınılması gereği vardır. Buradan da anlaşılacağı üzere kısa dönemde sıkı para politikası uygulanmakla birlikte uzun vadede enflasyonun seyrine göre gevşek para politikasına geçilmesi hedeflenmiştir.

Kontrol aracı olarak, enflasyonun en az maliyetle aşağı indirilebilmesi için, geçmişe dayalı endeksleme alışkanlığının terk edilerek önceden açıklanan kur politikası benimsenmiştir. Bu kapsamda programın ilk 18 ayı için enflasyon hedefine yönelik kur politikası, sonraki dönem için ise kademeli olarak genişleyen band sistemine geçilecektir.Bu tür bir kur politikası uygulaması ile enflasyon beklentilerindeki belirsizliğin en aşağıya indirilmesiyle ekonomideki reel faizlerin düşürülmesi hedeflenmektedir.

Gelirler politikasında da uygulanacak döviz kuru politikası sayesinde özel sektör ücret ve fiyat artışlarının hedef enflasyon ile aynı oranda belirlenmesi hususunu sağlamaya çalışmak amaçlanmaktadır.

Yapısal araç olarak; kamu sektöründe mali bir reform yapılarak ekonominin etkinliğinin ve verimliliğinin arttırılması, harcamaların azaltılması, tarımda doğrudan gelir desteğine geçilerek tarımsal destekleri kaldırmak, sosyal güvenlik alanında bir reform yapmak, özelleştirmeye devam etmek, bankacılık alanında köklü yenilikler yapmak, Avrupa Birliği yolunda her türlü düzenlemeleri ele almak hedeflenmektedir.

Dışsal araç olarak her istikrar programının vazgeçilmez unsuru olan devalüasyon bu programın başında kullanılmamıştır. Ancak 2001 şubat ayında yapılan devalüasyon ile 1 dolar 648.000 TL 'den 1.100.000 TL'ye yükseltilmiştir. Zaten bu devalüasyon kararı bu enflasyonu önleme programın sonu olmuştur.

EMP'nin ilk bir yıllık sonuçlarına bakıldığında başarılı olacağı yönünde bir kanı oluşmuştur. Özellikle reel kesimden gelen haberlerin olumlu yönde olması, iş adamlarından programa destek mesajları gelmesi ve enflasyonun iniş trendine geçerek program hedefine çok yaklaşılmış olması oluşan bu kanıyı güçlendirmekte [Alkin,2000:4] ise de çıpa olarak kullanılan döviz politikası sonucu enflasyon oranlarının % 30'lar düzeyinde sonuçlanmasıyla % 130-150 bileşik faizle devlete borç para veren bankaların leyhine bir gelişme olmuştur. Şöyle ki, enflasyon oranı düşünce faiz oranlarının yüksek kalması sonucu bankacılar reel olarak büyük kazançlar elde etmişlerdir.

Her ne kadar programın başarılı olacağı kanısı hasıl olmuşsa da, 2000 yılının kasım ayında finans çevrelerinden gelen tehlike sinyalleri krizin habercisi olmuştur. Bu bağlamda; merkez bankasının bankacılık sektöründen gelen aşırı likidite talebi karşısında ikilem içinde kalması,iç varlıkların arttırılması ve yabancı yatırımcıların bunu fırsat bilerek ellerindeki tahvil ve pay senetlerini satıp dövize dönüştürmesine sebep olmuştur. Böylelikle, faize esnek döviz talebinin artması sonucu merkez bankası iç varlıklarını arttırarak karşılık vermeye çalışmıştır. Ancak bu durum, merkez bankası rezervlerinin erimesine yol açmıştır. Bir başka deyişle likidite sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır [Berksoy, 2001].

Yaşanan bu likidite sorunu sonrasında bankalar arası piyasada, piyasa yapıcı bankaların gerekli likiditeyi sağlamamaları ve ekonomide spekülasyona açık hassas dengelerin olumsuz sinyallere istikrar bozucu yönde tepki göstermesi, ayrıca tüm bu olumsuzluklara birde 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinin eklenmesi krizin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Bir süre krizle yaşayan program dalgalı kur politikasına geçilmesiyle iflas etmiştir.

Tablo : 3.16'dan da görüleceği üzere, TÜFE enflasyon oranı hedefi 2000 yılı için 25 iken bu oran 35.9 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise bu oranın 48.8'e yükselmesi programın ana amacı olan enflasyonu tek rakamlı hanelere düşürmek hedefinden iyice uzaklaşmıştır. Ayrıca işsizlik rakamının 1997'de % 6.7 iken 2001'de % 8.7'ye ulaşması programın başarısız olmasının yanında sosyal yönün kurgulanmadığının en iyi kanıtıdır [Önder, 2001].

Tablo: 3.16

1997-2001 Türkiye'nin Ekonomik Performansı

Yıllar	Büyüme Hızı	Enflasyon	İşsizlik	T.Borç/GSMH
1997	8.3	99.1	6.7	70.6
1998	3.8	69.7	6.8	68.8
1999	-6.1	68.8	7.6	85.1
2000	6.3	35.9	6.6	87.2
2001	-11.8	48.5	8.7	92.3

Kaynak : DİE,DPT, Maliye Bakanlığı İlgili Yıllar

EMP programı ile uygulanan kemer sıkma politikaları ile iflasın eşiğine gelen binlerce işyeri kapandı. Bunun neticesinde işsizlik 11 milyona dolayına ulaştı [Alpago, 2002:130].

3.2.5.5.3 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)

EMP'nin 2000 Kasım krizi ile sarsılması sonucu toplumda ve ekonomide güven duygusu zedelenmiş ve bu programın ekonomiyi daha da kötüleştireceği kanısı hakim olmuştur. Gerçektende bu düşünceyi, 2001 Şubat krizi sonrası kurun dalgalanmaya bırakılması ve yeni bir programın, GEGP'nın, açıklanması destekleyici nitelikte bir gelişmedir.

2000 Kasım krizinin ardından,yaşanan depremlerle birilikte 2001 Şubat krizinin gelmesiyle dalga dalga tüm ekonomiyi etkileyen krize hükümet çözüm bulabilmek amacıyla çareyi yine her programda olduğu gibi ABD ve IMF'de buldu. Ancak

bulunan bu çare öncekilerden çok daha farklıydı.Hükümet Dünya Bankasında çalışan Kemal Dervişi ekonomi yönetiminin başına getirdi. Bir başka deyişle ekonomik istikrarsızlıkların çözümü amacıyla bakan ithal edilmiş oldu. Kemal Derviş'in bakanlığı süresince siyasete tarafsız kalması ise hükümete üçüncü ortak anlamına geliyordu.

Derviş görevine başlar başlamaz dış kaynak arayışına girdi ve Türkiye için dış kaynak musluklarının tek referansı olan IMF'den şartlı destek sözü aldı. IMF'in şartları ise ülkede köklü ekonomik ve siyasi reformlarının yolunu açtı.

21 Şubat 2001 krizi ile Gegp'nin açıklandığı 14 Nisan 2001 ve niyet mektubunun onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihleri arasında geçen süre Türkiye açısından oldukça uzun ve sıkıntılı olmuştur. Bu dönemin belirli özellikleri, döviz kurundaki aşırı yükselişler, kredi işlemlerinin büyük ölçüde azalması, tüketim ve yatırım harcamalarının keskin bir şekilde düşmesi, merkez bankasının pasif bir tutum içine girmesi ve enflasyon hedefinin belirlenememesi nedeniyle yabancı finans çevrelerinin Türkiye ekonomisine ilişkin yıl sonu enflasyon tahminlerini yükseltmeleri, dış kredi akışının kesilmesi olmuştur [Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, 2001:11-70].

14 Nisan 2001'de açıklanan GEGP ile temel hedefinin, kamu borçlarının sürdürülemez boyutlarına varmasına neden olan borçlanma dinamiğini kırmak olduğu açıklanmıştır. Program bozulmuş makro ekonomik dengeleri kurarak, dış kredilere bağımlılığı azaltmayı da amaçları arasında saymaktadır [Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 2001].

2000 EMP'nin devamı niteliğinde olan GEGP'nın temel amacı, kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu doğrultuda; Program öngörülen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü ve desteği içermektedir.

Kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha geri dönüş olmayacak şekilde önlenmesi, iyi

yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.Bütün bunlarla, katlanılan fedakarlıkların boşa gitmesinin önlenmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması amaçlanmaktadır [Hazine Müsteşarlığı, 2001].

GEGP ile öncelikle yaşanan ekonomik krize çözüm getirmek ve ekonomide yapısal reformlar gerçekleştirmek amaçlanmaktadır. Tablo.3.17'de ise bu amaca yönelik programın temel makro ekonomik hedefleri görülmektedir.

Tablo: 3.17

1999-2002 Temel Makro Ekonomik Hedefler

	1999	2000	2001	2002
GSMH Büyüme	-6.1	6.1	-3.0	5.0
TEFE[Yıl sonu]	62.9	32.7	57.6	16.6
TÜFE[Yıl Sonu]	68.8	39.0	52.5	20.0
Faiz Dışı Dengesi / GSMH [%]				
Toplam Kamu	-1.9	2.8	5.5	6.5
Konsolide Bütçe	1.5	4.6	5.1	5.6
KİT'ler	-1.5	-1.5	0.1	0.5
Diğer kamu	-1.9	-0.3	0.3	0.4

Kaynak:T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı:Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar, Mayıs 2001, Ankara

GEGP istikrar programlarının klasik sıkı maliye ve para politikası araçları yanında daha çok gündemde derviş yasaları adı ile anılan yapısal içerikli politikalardan oluşmaktadır. Uygulanacak bu programla öncelikli olarak ülkeyi krizden kurtarmak daha sonra ise ülkeyi krize sürükleyen ekonomik ve siyasi sistemdeki sorunlara çözüm getirerek ekonomik büyümeye ve refaha ulaşmak hedeflenmektedir.

GEGP'nın ortaya konulmasının gerekçesi olarak, tablo 3.18'de görüldüğü üzere sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin oluşması kamu bankalarının görev zararlarının had safhaya ulaşması, başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması

gösterildiğinden krizin çözümü içinde daha çok bu alanlarla ilgili politika araçlarına başvurulmuştur.

Tablo: 3.18			
Kamu Net Borç Stoğunun GSMH'ye Oranı			
Yıllar	İç Borç Stoku	Dış Borç Stoku	Toplam Borç Stoku
1990	14.4	32.2	46.6
1991	14.4	33.2	47.6
1992	18.2	34.7	52.9
1993	17.9	37.0	54.9
1994	17.4	50.1	67.5
1995	17.3	42.6	59.9
1996	24.4	43.2	67.6
1997	28.4	42.2	70.6
1998	21.9	46.9	68.8
1999	29.3	55.8	85.1
2000	28.7	58.5	87.2
2001	54.2	38.1	92.3

Kaynak :Hazine Müsteşarlığı, İlgili Yıllar Borç İstatistikleri

GEGP'da dalgalı kur sistemi seçilmiş ve bu sistemle enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı biri biçimde sürdürmek hedeflenmiştir. Ayrıca, bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılmak, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı, kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek, toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek ve bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturma politika araçları kullanılacaktır [Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 2001].

GEGP'da derviş yasaları diye bilinen ve yapısal yenilenme ve düzenlemeler program çerçevesinde, Mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi alanlarında on beş adet yasal düzenlemeyi kapsamaktadır. Ek VI' da bu düzenlemeler ve bunların amaçları görülmektedir..

GEGP'da da ifade edildiği üzere Programda öngörülen yapısal reformların uygulamaya geçirilmesi ekonomide etkinliği artıracak, bunun sonucunda mevcut kaynaklarla sürdürülebilir bir büyüme performansı yakalanabilecektir. Yapısal reformların sonucunda devletin işleyişi köklü bir şekilde değiştirilecektir. Böylece, devletin kamu maliyesini bozan ve kaynak kullanımında etkinliği azaltan eski alışkanlıklarına geri dönmesi engellenmiş olacaktır.

Ayrıca Kamu finansman dengesinin kalıcı bir biçimde iyileştirilmesi neticesinde devletin eğitim, sağlık, teknoloji ve sosyal harcamalara yeterli kaynakları tahsis etmesi mümkün hale gelecektir. Böylelikle, uzun vadeli stratejide hedeflenen toplam faktör verimliliği artışı gerçekleştirilebilecek, dünya hasılasından daha yüksek pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksullukla mücadele ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması sağlanabilecektir.

Netice olarak GEGP'na göre Türkiye, yapısal reformlar gerçekleştirerek enflasyonu tek haneli rakamlara kalıcı olarak indirecek, kamu açıklarını sürdürülebilir düzeyde tutacak ve ilgili diğer kriterleri sağlayarak hem Avrupa Birliği'ne hem de Avrupa Para Birliği'ne üyelik için gereken yükümlülükleri yerine getirmiş olacaktır.

Tablo: 3.19

1999-2002 Bazı Makro Ekonomik Hedefler ve Gerçekleşmeler

	1999	2000 Hedef	2000 Gerçekleşme	2001 Hedef	2001 Gerçekleşme	2002 Hedef	2002 Gerçekleşme
GSMH Büyüme	-6.1	6.1	6.1	-3.0	-11.8	5.0	8
TEFE[Yıl sonu]	62.9	32.7	28.3	57.6	88.6	16.6	30.8
TÜFE[Yıl Sonu]	68.8	39.0	35.9	52.5	68.5	20.0	29.7

Kaynak: DİE İlgili yıllar ve Hazine Müsteşarlığı,GEGP,2001 Ankara

Ekonomiyi güçlendirme programının uygulamaya konulması aşamasında karşılaşılan siyasi güven sorunu istikrar için hassas bir denge unsuru olmuştur. Özellikle Kemal Derviş tarafından dile getirilen ekonomik istikrarın siyasi istikrar ve güvenden geçtiği

hususu bilinen bir gerçek olduğu halde dervişin ekonomi bakanlığı döneminde bu güven ortamı oluşturulamamıştır.

Uygulama sonuçları tablo 3.19'da, görüldüğü üzere bu kanımızı doğrular niteliktedir. Ekonomiyi sıkıntıya sokan yapısal faktörler ortadan kaldırılmadığı sürece bu istikrarsızlıklar devam edecektir.

3.2.6 Program İçi Dönem ve Program Dışı Dönemlerin Karşılaştırılması

1980 Öncesi dönemde uygulanan istikrar paketlerini geleneksel IMF stand-by programı olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü IMF 1980'lerden önce dış denge kadar iç dengeye de önem veriyordu ve bu amaçla mali-parasal önlemler alınmadan stand-by düzenlemesi yapılmıyordu.

İç ve dış dengenin sağlanması doğrultusunda hazırlanan programlarla da kısa vade de fiyat istikrarı sağladığı gibi kalkınma da hızlanıyordu. Ayrıca yine bu dönemde kısa vadeli sermaye girişi (sıcak para) kısıtlanıyordu [Kızılyallı,1999:76].

Şekil 3.6'ya bakıldığında gerçekten de 1980 öncesi uygulanan istikrar programları ile iç dengeye ve dış dengeye de önem verildiğinden ve bu dönemde uygulanan ithal ikameci ekonomi anlayışından dolayı faktörel gelir dağılımında ücretlinin gelir payının arttırılması, sermaye grubunun gelir payının belli bir düzeyde korunması yönünde adaletli bir paylaşımdan söz etmek mümkün olmakla birlikte tarım grubunun payında bir düşüş gözlenmektedir.

Tarımdaki bu düşüşü bu IMF programlarına bağlamakla birlikte gelişen ekonomik yapının da (üç sektör kanunu) çok etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1980 Öncesi uygulanan istikrar programları ile aynı zamanda milli gelirde yükselmiş ve KBMG dolar bazında 1961'li yıllarda 258 dolar iken 1971 yılında 580 dolara yükselmiştir [Ek VII]. Bu netice ülkenin zenginleştiğinin bir işaretidir. Bu sonuç da ithal ikameci ekonomi stratejisinin etkisinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.6 1963-1993 Yılları Arası Gelirin Faktörel Dağılımı

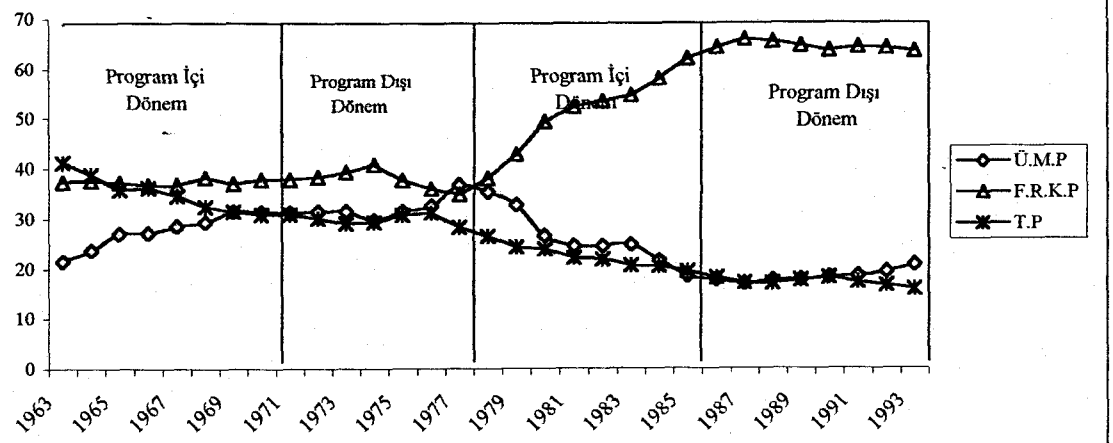

Kaynak : 1] Süleyman Özmucur, Milli Gelirin Üç Aylık Dönemler İtibariyle Tahmini, Dolarla İfadesi ve Gelir Yolu İle Hesaplanması, İSO İstanbul,1987,s.80

2] Adil Temel ve M.Ali Kelleci, ''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler,1980-1994'',Yeni Türkiye Dergisi,Sayı:6 Yıl:Ekim 1995,s.175

3] Süleyman Özmucur,Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makro Ekonomik Göstergeler,Boğaziçi Üniversitesi Yayını,1996,s.68

1980 Sonrası uygulanan IMF programları ise bilinen ve döviz kuru politikaları ve yapısal politikalarla desteklenen sıkı para ve maliye politikalarından oluşan tipik programlardır. Bu dönemde 1990'lı yıllara kadar ihracata dayalı büyüme ekonomisi anlayışı hakim olmuş ve 1989 yılında çıkarılan yasalarla döviz ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla oluşan ve 1990 sonrası ekonomiye hakim olan sıcak paraya dayalı ekonomi anlayışı hakim olmuştur.

Geçici kullanılmaları halinde faydalı olabilen kısa vadeli sermaye hareketleri devamlı kaynak haline dönüştürüldüğünde sakıncalar doğurabilmektedir. Nitekim kısa vadeli büyük hacimli yabancı sermaye hareketleri 1997-98 uzak doğu krizinin ana ve

Türkiye'nin 25 yıllık ekonomik ve mali sıkıntılarının önemli bir nedeni olmuştur. Ancak her türlü sermaye hareketlerinin serbestisi uluslar arası sermayenin isteğidir ve IMF'de buna uygun tavır sergilemiştir. Buna örnek olarak 1994 yılında % 400 faizle ve fiili kur garantili süper bonoları verebiliriz [Kızılyallı, 1999:77].

Şekil 3.7 1980-2000 Yılları Arası Gelirin Faktörel Dağılımı

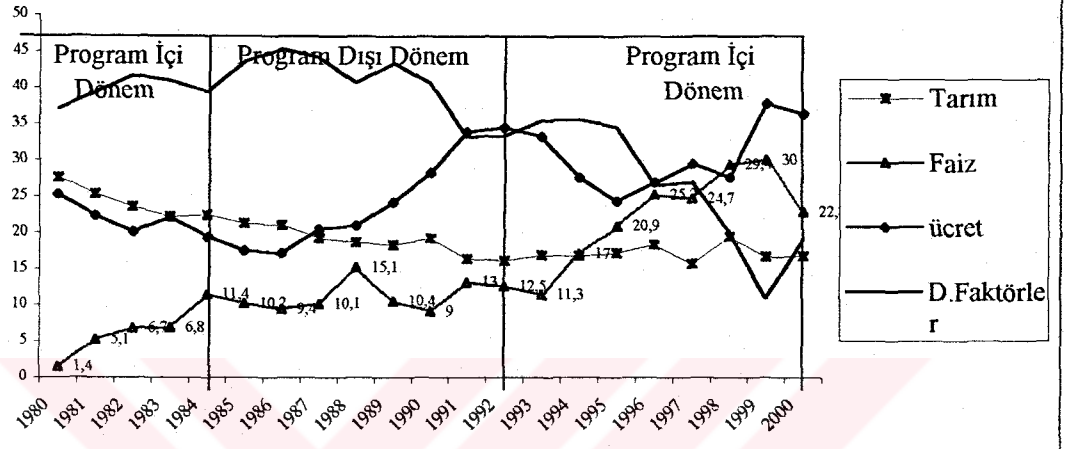

Kaynak : Adil Temel,Ayşegül Şimşek Tandırcıoğlu,Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı [1980-2000],Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü,DPT,Ankara,s.66

1980 sonrası dönemde IMF programı uygulanan yıllarda şekil 3.6 ve 3.7'den de görüleceği üzere sermaye grubunun gelir payı sürekli artış gösterirken ücret ve tarım grubunun gelir payı sürekli azalış göstermiştir. Program uygulanmayan yıllarda ise ücretli grubun gelir payı artış gösterirken sermaye grubunun gelir payı ise ya artış göstermiş yada belli bir eşik düzeyini korumuştur.

Netice olarak, 1980 öncesi uygulanan IMF programlarında iç denge de temel hedef olarak görüldüğünden ve ithal ikameci ekonominin ücretliyi koruyan anlayışından dolayı program uygulanan ve uygulanmayan yılların her ikisinde de faktörel gelir dağılımında adil bir paylaşımdan söz edilebilir. 1980 sonrası uygulanan ihracata dayalı ekonomi ve sıcak paraya dayalı büyüme stratejileri ile ve IMF programlarının etkisiyle program uygulanan yıllarda ücretli ve tarımın gelir payı sürekli azalırken sermayenin

gelir payı sürekli artış göstermiştir. Aksine program uygulanmayan yıllarda ise ücretli grubun gelir payı artarken sermaye grubunun gelir payı belli bir eşik düzeyini korumuş yada artışı önlenmiştir.

Alt dönemler açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa IMF programlarının gelir dağılımını en çok bozduğu dönem 1978-1985 dönemi olmuştur. Bu dönemi sermaye grubunun (faiz, rant ve kâr) altın çağı, ücretli ve maaşlı çalışan grubun sefalet çağı olarak adlandırmak mümkündür. Ancak özellikle 1994 sonrası dönemde faiz geliri elde edenlerin gelir payları bir hayli yükselmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olan bir çok yapısal faktörün olduğu bilinmektedir. Bu faktörler; siyasi iradenin yada yönetimin yetersizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan eğitim politikalarında fırsat eşitliği prensibinin ihlali, yüksek enflasyon, ekonomik krizler, vergi sistemindeki düzensizlikler, yüksek reel faiz uygulamaları ve rant ekonomisinin yükselişi, transfer harcamalarının özellikle faiz ödemelerinin yükselişi ve yatırım harcamalarının düşmesi, kayıt dışı ekonominin yükselişi, yolsuzlukların olması ve borçlanmadır. Ayrıca 1950'lerden bu yana gündemimizden hiç düşmeyen IMF'nin destek verdiği hatta uygulanmasını şart koştuğu istikrar programlarıdır. Zaten IMF programlarının genel karakteristik özellikleri ve dünyadaki uygulamalarına bakıldığında bu yapısal faktörler sorunların doğmasında önemli bir rol oynadığı açıkça görülecektir.

Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili veriler oldukça kısıtlıdır. Ülkemizde DPT, DİE ve özel araştırmalardan oluşan bir gelir dağılımı verileri bulunmaktadır. Bu veriler değerlendirildiğinde, gelir paylaşımında adaletsizliğin olduğu görülecektir. Özellikle 1973, 1987, 1994 ve 2002 yıllarında yapılan araştırmalar, kişisel gelir dağılımını en alt grup, fonksiyonel gelir dağılımı ücretli ve maaşlı çalışan grup, bölgesel gelir dağılımının Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesi, sektörel gelir dağılımının ise tarım aleyhine bozulduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye'de 1960'lardan bu yana iktidara gelen siyasi karar organları sorunların ve istikrarsızlıkların çözümü için sürekli IMF'ye başvurmuşlardır ve kırk yılı aşkın bir süredir IMF politikaları ekonomiye yön vermektedir. IMF'in uyguladığı ve/veya tavsiye ettiği bu istikrar programları sıkı maliye ve sıkı para politikası araçlarına dayanmaktadır. Zira bu programlar ekonomide yapısal düzenlemeler değil kısa ve orta vadeli parasal ve mali dengeleri kurarak açtıkları kredilerin istikrarlı olarak tahsilatını hedeflemektedir.

Nitekim, Türkiye'de uygulanan programları nedenleri açısından karşılaştırdığımızda da tüm programların kısa vadede makro ekonomik politikalarla iç ve dış dengeyi

sağlamayı hedeflendiği açıkça görülür. Uzun vadede ise dünya pazarının bütünleşmesinin tüm ülkelerin yararına olduğu varsayımı altında mal ve para akımları üzerindeki kontrolleri kaldırarak ve ülke kaynaklarını dış ticarete konu olamayan mallardan dış ticarete konu olan mallara akışını sağlayarak dış dünyaya açık bir ekonomik yapı oluşturmaktır.

Ülkemizde ise IMF politikalarının gelir dağılımının etkileri üzerine yapılan araştırmalarda, gelir dağılımının olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Çalışmamızda da IMF programlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi, incelenecek zaman biriminin seçiminde stand-by usulü kullanımı dikkate alınmıştır. Bu bağlamda 1958'lerden bu yana kadar yıllar itibariyle program uygulanan dönemlerle uygulanmayan dönemlerin karşılaştırılması yapılmıştır. Neticede iki önemli sonuca ulaşılmıştır. Birincisi ülkemizde gelir dağılımının bozulmasında özellikle uygulana sanayileşme politikalarının çok önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. İkincisi, program uygulanan dönemlerde kişi başına milli gelirin düştüğü ve ayrıca faiz-rant payının arttığı ve ücret payının düştüğü açıkça görülmektedir. Aksine program uygulanmayan dönemlerde ise ücretli kesimin payının nispeten korunduğu ve faiz-rant payının değişmediği gözlemlenmiştir.

1963-2000 döneminde uygulanan ekonomi politikalarının analiz sonuçları açısından değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşırız. Öncelikle 1963-1980 yılları arasında ithal ikameci sanayileşme stratejisinin belirgin bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde program uygulanan ve uygulanmayan yıllar içinde bu etkiyi görmek mümkündür. 1980-1990 döneminde ise liberalleşme anlayışını içeren ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin önemli etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. 1990-2000 döneminde ise sabite yakın döviz kuru ve yüksek reel faiz araçlarına dayalı ve adına "sıcak paraya dayalı büyüme ekonomisi" denilen strateji anlayışı hakim olmuştur.

1963-1980 döneminde uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi sabit döviz kuru, korunan iç pazar, düşük faiz hadleri ve yoğun devlet desteğiyle dayanıklı-dayanıksız tüketim malları üretimi ağırlıklı bir sanayileşmeye dayanmaktadır. Bu dönemin en büyük sıkıntısı ise döviz kurunun sabit tutulmasının etkisiyle ihracatın göz ardı edilmesi

ve ithalata bağımlı olunmasıdır. Bu bağımlılık ise her yıl artan oranda dış açık verilmesi anlamına gelmektedir. Dış açıklar işçi dövizleri ve tarım ürünleri ihracıyla karşılanamayınca dış borçlanma kaçınılmaz olmuş ve dış borç ödeme kabiliyetinin azalmasıyla da bu dönemin kendi kendini üretme şansı azalmıştır.

1963-1980 döneminde 1963-1971 yılları arasında IMF programları uygulanmasına rağmen sermaye grubunun gelir payı yüzde 37 dolaylarında korunmuşken, ücret payında da yüzde 21,50'den 31,33'e bir artış gözlenmiştir. IMF programı uygulanmayan 1972-1977 döneminde ise sermaye grubunun gelir payında yüzde 38,30'dan yüzde 34,87'ye düşüş gözlenirken ücret grubunun gelir payında yüzde 31,57'den yüzde 36,81'e artış görülmüştür. 1963-1971 yılları arasında ücretin gelir payının artmasının uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1972-1977 yılları arasında ise sermaye grubu gelir payının düşmesini, IMF programlarının uygulanmamasına bağlamak doğru olacaktır.

1980-1990 dönemi ihracata dayalı sanayileşme stratejisi, ihracatın hızla arttırılmasını ana hedef olarak benimsemiş, esnek döviz kuru uygulaması, enflasyonun kontrol altına alınması, monetarist para ve kredi politikasının uygulanması, gerçekçi faiz politikası, özel yabancı sanayinin teşvik edilmesi, yeni yatırımlar yerine mevcut kapasitenin tam kullanılmasına öncelik verilmesi öngörülmüştür. Bunların yanında piyasa ekonomisine geçiş ortamının hazırlanması, kurumsal düzenlemelerin yapılması, kamu açıklarının kapatılması, sübvansiyonların kaldırılması, fiyat kontrolleri gibi politikalar uygulanmıştır. Bu tür politikaların uygulanmasına rağmen ithalata dayalı ara malları ve yatırım malları üretiminden vazgeçilmedi, dolayısıyla bu sanayilerin girdi bağımlılığı azalmadı, aksine ticaretin liberalleşmesiyle daha da arttı. Gerçi ihracatta arttı ama dış açık makası yinede büyüdü ve açık borçlanma yapılarak karşılandı.

1978-1985 yılları arasında uygulanan IMF programları ile de, yüksek reel faiz develüasyonlar yüksek düzeyde borçlanma, dolaylı vergilerin kullanılmasıyla ve devlet kaynaklarının ihracata yönlendirilmesiyle ücret grubunun gelir payı yaklaşık % 50 oranında düşme göstermiş ve sermaye grubunun payı ise aksine yaklaşık % 50 oranında artış göstermiştir. Bu yıllarda ücret grubunun gelir payı yüzde 35,38'den yüzde 18,54'e

kadar gerilerken, sermaye grubunun gelir payı yüzde 38,15'den yüzde 62,08'e kadar yükselmiştir. Yine bu dönemde K.B.M.G 1567 dolardan 1329'a düşmüş ve ülke gerçekten fakirleşmiştir. Bu dönemi sermaye grubunun altın çağı ve ücret grubunun da sefalet çağı olarak adlandırmak mümkündür.

1986-1993 yılları arasında IMF programlarının uygulanmaması nedeniyle ücret grubunun gelir payı yükselmiş ve sermaye grubunun gelir payı yükselen konumunu korunmuştur. Yine bu dönemde borçlanmada azalma görülmüş, işsizlik azalmış ve KBMG 1986'da 1462 dolar iken 1993 yılında 3004 dolara kadar yükselmiştir.

1990-2000 yılları arasında uygulanan sıcak paraya dayalı büyüme döneminde, döviz kuru sabite yakın, faizleri ise yüksek tutan bir yaklaşımla ve adına "sıcak para" denilen kısa vadeli kredi girişi, finansal liberalleşmeye gidilen 1989 sonrasında hızla teşvik edildi ve ekonomi bu borçlanmayla çarklarını döndürdü. Yüksek büyüme hızlarına ulaşıldı.1988'lere kadar baskı altında tutulan ücret grubunun gelir payı 1989 yılından itibaren yükseltildi. Diğer yandan da kamu cari harcamaları artırılarak iç pazara ivme kazandırıldı. Harcamaların vergiyle karşılanması yerine iç borçlanmaya ağırlık verilerek karşılanmasını tercih eden hükümetler Güney Doğu terör harcamalarının da itmesiyle daha çok kaynağa ve daha çok faiz ödemeye maruz kaldılar. Bu sonuç ise ekonominin üretim yönünü eritti, rantçı eğilimleri hızlandırdı. Böylelikle devlet bütçesinin yarısı faize harcanır oldu.

1989 yılında 32 sayılı karar ile birlikte finansal sistemde liberalleşmeye gidilerek yabancı sermaye girişi serbest bırakıldı. Türk lirasını koruma kanunu yürürlükten kaldırıldı. Hazinenin özel bankalardan borçlanmasının yolu açıldı. Bu tarihten sonra bankaların yurt dışından yüksek faizle döviz borçlanması artmaya başladı. Bankaların yurtdışından aldıkları kredilerin devletin güvence altında olması borçlanmayı daha kolay hale getirdi. Bankalar yurt dışından getirmiş oldukları bu dövizleri TL'ye çevirerek hazineye borç vermeye başladılar. Bankaların hazine bonosu ve devlet tahvili aracılığıyla çok yüksek faizlere hazineye borç vermeye başladılar. Böylelikle devletin kasasından bankalara bir para transferi olmaya başladı. Devlet borçlarını ödeyebilmek için daha fazla iç borçlanmaya gitmek zorunda kaldı. Belli bir noktadan sonra iç

borçların ödenmesinde zorluklarla karşılaşılınca dış borçlanma tercih edilmeye başlandı. Dış borçlanmada ise sürekli IMF karşımıza çıkmıştır. IMF'nin borçlandırma-bağımlılık kısır döngüsü de devreye girince ülke tam bir kriz ve borç batağına sürüklenmiştir.

1994 yılına gelindiğinde ekonomi iyice sıkışmış, enflasyon %114 gibi rakamlara ulaşmış, yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu iç borç senetlerine talep düşüyor ve dövize hücum başlamıştı. Bunun sonunda ise döviz rezervlerinde bir daralma oluyor ve döviz bankalar sistemi dışına çıkıyordu. Döviz kurundaki yükselişi durdurmak için gecelik faizler % 1000'lerin üzerine çıkıyordu. Ekonomi dolarlaşma ile yüksek faiz arasına sıkışmıştı. Ve IMF programı yeniden gündeme geliyordu. 1993 yılında 3004 dolar olan KBMG 1994 yılında 2184 dolara düşmüştü. Bu ülkenin fakirleşmesi anlamına geliyordu.

Uygulanan programla sıkıntısı geçiştirilen sorunlar 1998 yılında IMF ile imzalanan yakın izleme programı ile tekrar gündemde yerini alıyordu. Bu Türkiye ile IMF ilişkilerinde kredi içermeyen tek taraflı bir ilişkidir. Bu anlaşma ile IMF Türkiye'nin ekonomik ve parasal göstergelerini izlemeye almıştır.

2000 yılı enflasyonla mücadele programı ile döviz çıpa olarak kullanılmış ve faizler düşük tutularak ekonomik büyüme gerçekleştirilmek istenmiş ancak bir süre sonra yaşanılan likidite sorunu ile çıkan program iflas etmiştir. Daha sonra 2001 Güçlü ekonomiye geçiş programı ile birilikte dalgalı döviz kuruna geçilmiş ve bu kararla da bir gecede sermaye grubunun payı yüksek bir oranda artış göstermiştir.

1994-2000 yılları arasında uygulanan IMF programları ile ücret payı düşmeye devam ederken sermaye grubunun payı ise yükselmeye devam etmiştir. Bu dönem ve daha önceki uygulanan programlarda ekonominin bu hale gelmesinin ardında yatan temel gerçekler ise; IMF'nin önerdiği borçlanma, yüksek faiz oranları, yüksek vergi oranları ve ayrıca kamu bankalarından açılan ve geri dönüşü olmayan krediler, seçim rüşveti olarak genişletici politikaların uygulanması ve güneydoğu terör harcamaları gibi faktörlerdir.

Yapılan bu değerlendirmeler ülkemizde uygulanan büyüme politikalarının gelir dağılımı açısından önemli bir role sahip olduğu ve IMF programlarının gelir adaletsizliğini iyice arttırdığı sonucunu vermektedir. Bu sonuç ise Türkiye'nin gelir dağılımı politikalarına gereken önemin verilmesi zorunluluğuna işaret etmektedir. Ayrıca buraya kadar yapılan açıklamalar ve değerlendirmelerden IMF programı uygulanan ve uygulanmayan dönemler açısından şu tespitler ortaya çıkmaktadır.

Program uygulanan dönemlerde düşük ve eksiye varan büyüme oranları gerçekleşmiş, borçlanmada artışlar olmuş, vergilerin ağırlığı dolaylı vergiler yönünde kullanılmış, yüksek oranlarda devalüasyonlar yapılmış, kamu harcamaları içinde faiz harcamalarının payı sürekli yükselmiş ve krizle sonuçlanan istikrar programları daima sermaye leyhine (özellikle faiz geliri elde eden kesim) ve ücretliler grubu aleyhine sonuçlanmıştır.

Program uygulanmayan dönemlerde ise düzenli ve istikrarlı büyüme oranları, borçlanmada duraksamalar, dolaysız vergilerin kullanımı, yüksek oranlarda devalüasyonların yapılmaması, faiz harcamalarının payında görülen düşmeler ekonomide geçici sürede olsa rahatlamaya yol açmış ve bu politikaların neticesi olarak da ücretliler grubunun gelir payı nispeten artış gösterirken sermaye grubunun gelir payı belirli bir eşik düzeyinde korunmuştur.

Tüm bu açıklamalar IMF'nin bilinçli bir iktisat politikası uygulattığı / uyguladığı endişelerini güçlendirmekte ve bu politikaların gelir dağılımında adaletin sağlanması yönünde bir önceliğinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. IMF'nin bu güne kadar uyguladığı tüm programlarda başarısız sonuçlar alması fonun borçlandırarak gelişmekte olan ülkeleri her yönünden bağımlı kılma düşüncesini güçlendirmektedir. Buradan IMF'nin gerçek amacının ekonomik gelişme ve kalkınma sağlamak değil, parasal politik hedefler karşımı istikrarlı bir tahsilat programı uygulamak olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde siyasi irade ve siyasi irade tarafından oluşturulan politikalarında bu gelir eşitsizliğinde büyük etkiye sahip olduğu muhakkaktır. Zaten yapılan araştırmalarda bu gerçeği vurgulamaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra etkin olmayan bir ülke

yönetimi ile IMF programları birleşince gelir dağılımı açısından bu netice ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aşağıda özetlemeye çalıştığımız politikaların hayata geçirilmesi ile birlikte eş zamanlı olarak yurt içi ve yurt dışı tasarruf kaynaklarının harekete geçirilmesi sonucunda ekonomide iyileşmenin oluşacağı kanaatini taşımaktayız.

Türkiye'nin son yirmi yıllık iktisat politikaları incelendiğinde borçlanma politikasının bir ekonomi stratejisi olarak benimsendiği görülecektir. İç ve dış borç toplamının GSMH'ya oranı 1963'lü yıllarda %13 iken 2002 yılında bu oran % 92'ye kadar yükselmiştir. Bunun pratikteki anlamı kazanılan gelirin tamamına yakınının borçlara ödenmesidir. Özellikle 1980 sonrası uygulanan IMF programları ile yüksek reel faizle borçlanma stratejisi geliştirilerek ekonomideki istikrarsızlıklar giderilmeye çalışılmıştır. Ancak alınan bu borçlar tekrar borç ödemede kullanıldığından kriz ve borçlanma kısır döngüsünden kurtulunamamıştır. Bu politikanın yani borçlanma politikasının döndürülmesi ve faizlerin düşürülmesi uzun zaman alsa da mutlaka yapılmalıdır. Çünkü borçlanma ile birlikte bir çok ekonomik ve sosyal göstergelerde olumsuz etkilenmektedir. Borçlanma ile birlikte vergiler yükselmekte, fiyatlar yükselmekte, maliyetler artmakta böylece üretim, istihdam ve işgücünün önüne büyük bir engel oluşmaktadır.

Bu borç krizinden kurtulmanın temel koşulu, IMF ile sürdürülen stand-by anlaşmasına son vermektir. Bu adımın sancısız atılabilmesi için, sermaye hareketleri üzerinde özellikle sıcak para olarak tanımlanan kısa vadeli sermaye hareketleri üzerine tıpkı Malezya örneğinde olduğu gibi vergi konulmalı yada kısıtlamaya gidilmelidir. Daha sonra, iç borç yükünü hafifletecek radikal bir operasyona girişmek olmalıdır. Bu tür bir operasyon; geçmiş DİBS üzerinden sağlanan faiz gelirlerine uygulanacak yüksek oranlı bir gelir vergisi; mali varlıklar üzerinden alınacak bir kerelik bir servet vergisi; zorunlu bir borç vadelerinin yeniden düzenlenmesi ve finansal sistemde ciddi çalkantı belirtileri çıktığında TCMB kaynaklarından sağlanacak likidite genişlemesi öğelerinden oluşabilir. Bu politikaların benzerleri, geçmişte ve çoğunlukla kriz koşullarında uygulanmıştır. Ancak, bu uygulamalar, sermaye hareketlerinin serbestliği koşullarında gerçekleştiği için geçici çözümler getirmişlerdir. Bu nedenle sermaye hareketlerinin denetiminden sonra uygulanan ciddi bir iç borç operasyonu, uygulanan yönteme göre,

borç stokunu azalttığı ve / veya faiz yükünü aşağıya çektiği için kamu maliyesindeki dengesizlikleri büyük ölçüde hafifletecek ve IMF programına gerek kalmayacaktır. Borçlanma stratejisinde bu şekilde bir politika uygulayan ülke olarak Malezya örnek gösterilebilir. Bilindiği üzere Malezya IMF programını uygulamayı reddetmiş ve Japonya'dan aldığı kredilerle ve kendi öz kaynakları ile başarılı bir istikrar programı uygulamıştır.

Mevcut borç sorununun çözümünden sonra yürürlüğe girmek üzere, kamu finansmanında gerek kamu kesimi borç stokuna, gerekse de bütçe açığına ilişkin Maastricht Kriterleri (Toplam kamu borç stokunun GSYİH'ya oranı yüzde 60, bütçe açığının GSYİH'ya oranı yüzde 3) bağlayıcı iç hukuk kuralı haline getirilmelidir. Merkez Bankası, kamu kurum ve kuruluşları, özellikle de kamu bankalarının portföylerinde bulunduracakları her türlü kamu borçlanma enstrümanı sınırlandırılmalıdır. Bunun yanısıra, kamunun da iç ve dış borçlanmasına kesin oransal sınırlandırmalar getirilmelidir. Devletin iç borçlanması bankaların üzerinden değil; bankaların hizmet sağlayıcı ve aracı rolü çerçevesinde doğrudan halktan yapılmalıdır

Ekonomiyi sıkıntıya sokan IMF programlarının uygulanmaması, sermaye hareketlerine vergi yada kısıtlamaların getirilmesi ve iç borç meselesinin çözüme kavuşmasının ardından aşağıda özetlenen politikaların uygulanması üretim ekonomisinin yolunu açacak ve neticede ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleşecektir.

Ülkemizde vergi ve sigorta prim oranlarının yüksek olduğu ve bunların maliyet yapılarını etkileyerek kayıt dışı ekonomiye yol açtığı bilinen bir gerçektir. Vergi ve sigorta primi dahil Türkiye'de bu vergi yükü oranı % 48 iken, Yunanistan'da %34, İspanya ve Portekiz'de % 33,ABD'de 30, Japonya'da % 29 dolaylarındadır. Bu karşılaştırma Türkiye'de işgücü maliyetlerinin ne kadar yüksek olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla vergi tabanı genişletilmeli ve düşük vergi oranları uygulanmalı (özellikle genel KDV oranları Avrupa standardı olan % 15-16 seviyelerine çekilmelidir) ve İngiltere'de olduğu gibi harcama vergileri sınıflandırılmalıdır. Zaten bu öneri de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş amacına da uygun düşmektedir. Elektrik fiyatları üzerindeki vergiler ve diğer

maliyet artırıcı kalemler azaltılarak, üretim ve sanayi üzerinde büyük bir maliyet oluşturan enerji yükleri azaltılmalı, elektrik ve doğalgaz fiyatları acilen düşürülmelidir. Ayrıca ücretliler grubunu gelir payını düşüren dolaylı vergi uygulaması yerine sermaye grubunun gelir payını etkileyen ve daha adil olan servet vergisi sistemi mutlaka kurulmalıdır. Böylelikle alınan vergi, kişilerin ve kurumların servetleri kadar olacak, az serveti olan az çok serveti olan daha çok vergi ödeyecektir.

Ayrıca vergi ve sigorta primleri tahsilatı işlemlerinde af sistemi uygulamalarına son verilmelidir ve çıkarılacak af uygulamaları anayasal güvence altına alınmalıdır. Vergi affi, sigorta affi gibi, bir önceki dönemde ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesine, ödemelerin tahsiline ilişkin düzenlemelerin, sadece günü ve alınacak parayı öncelleyen bir yapıdan çıkarılması gerekir. Aksi takdirde, kısa dönemli kaynak amaçlı bu tür uygulamalar, yeni suistimal alanları oluşturabileceği gibi, "nasıl olursa af çıkar"vurdumduymazlığına da yol açabilir. Prensip olarak bu tür af veya barış projelerine karşı olmakla birlikte, yeni bir sayfa açılması düşüncesiyle tekrarının olmayacağı kanunlarla belirlenmek suretiyle, SSK ve Bağ-kur prim borçları için sigorta barışı projesi uygulamaya konulmalı, fahiş gecikme cezalarında indirime ve taksitlendirmeye gidilmelidir.

Türkiye'de harcama politikaları incelendiğinde kamu harcamaları içinde transfer harcamalarının ve bunun içinde de faiz harcamalarının yüksek olduğu görülecektir. Faiz harcamalarının faizin gelir payının yüksek olması, doğal olarak yatırım ve cari harcamaları düşürecektir. Dolayısıyla üretimi ve tüketimin yolunu açan ve piyasaya canlandıracak yatırım harcamalarına ağırlık verilmeli ve yatırımın önündeki tüm engeller kaldırılmalıdır. Bu anlamda ; (i) Müteşebbisleri yatırım yapmaktan alıkoyan kısıtlamalar kaldırılmalıdır.(ii)Yatırımların enflasyondan doğan bir vergi handikapına girmemesi için enflasyon muhasebesine geçilerek özellikle sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi yoluna gidilmelidir. 2004 yılından itibaren bu uygulamaya geçilecek olması olumlu bir gelişmedir. (iii) Doğrudan vergi oranları düşürülerek katma değer vergisi gibi dolaylı harcama vergileri ihtiyaçlara göre derecelendirilmelidir. (iv) Aracı mali kuruluşlar ve araçlar yönünden; bankalar orta vadeli selektif kredileri teşvikine yöneltilmeli, özel finans kurumlarına yeterli destek verilerek yatırım imkanı

genişletilmelidir. Ayrıca sermaye piyasasının esnekliği sağlanarak mali varlıklar veya menkul kıymetler çeşitlendirilerek yeni yatırımlara sağlıklı fon temin edilmelidir.(v) Çalışanlara, artan şirket karlarından temettü ikramiyesi verme veya onlara çalıştıkları şirketin hisse senetleri verilerek aynı zamanda kardan pay sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Ülkemizde yıllardır IMF'nin bir politikası olarak ücretlerin sınırlandırılmakta ve reel düşük tutulmaktadır. Bu ise emek payının milli gelirden aldığı payın düşmesine neden olmaktadır. Halbuki işgücü maliyetleri olan vergi ve sigorta prim oranları düşük tutulacak olursa üretim ve istihdam artacaktır. Bu sonuç ise reel ücretlerin yüksek olmasına neden olabilecektir.

IMF'nin tarım ürünlerinin üretimine yönelik uyguladığı kota ve diğer uygulamaların aksine, tarımda faaliyet gösteren insanların ülke nüfusumuzun % 44'ne ulaştığı ve gizli işsizlerin yoğun olduğu bir sektörde devlet, adil bir gelir dağılımı politikası aracı olarak bu kesime (tarım ve hayvancılık) desteğini ve yardımını arttırmalıdır. Çünkü tarım sanayileşme yolunda önemli bir itici unsur olacaktır. Tarım bir toplumun (ülkenin), dışa bağımlı olmadan en sağlıklı biçimde finansman sağlayabileceği sektördür. Kuraklık, sel, yangın, dolu gibi çeşitli tabîî afetler ile sosyal ve ekonomik risklerin etkilerine en çok maruz kalan sektör tarım sektörüdür. Tarım sektörü emek yoğun bir sektörden çıkartılarak teknoloji yoğun bir sektöre dönüştürülmelidir. Bu nedenle Türk çiftçisini sigorta güvencesine almak gerekmektedir. Tarımda kurulacak şirketlerle hem arazi toplulaştırması sağlanacak hem de modern araçların kullanımı ile verim artacaktır.

Tarım sektöründe kullanılan araçlarda ve petrol ürünlerinde vergi oranı kaldırılmalıdır. Tarım sektörüyle ilgili Yap İşlet Devret gibi modeller desteklenmeli, bu tür yatırımlar için hazine arazileri (projelerine uygun olmak kaydıyla) düşük bedellerle verilmelidir. Tarım kooperatifleri şeklinde köy birliği projeleri desteklenmeli, küçük çiftçiler için civar köylerde alternatif tarım ürünleri yetiştiriciliği özendirilmelidir. (kültür mantarı, hayvan pancarı, yem bitkileri vb. gibi). Su Ürünleri Faaliyetleri teşvik edilerek akarsuların ve nehirlerin su yapılarına göre ürün çeşidi belirlenerek, balık çiftlikleri desteklenmeli, bu tür tesisler belirli bir süreyle vergiden muaf tutulmalıdır.

Ayrıca sosyal destekleme projeleri düşük gelir gruplu kesim mutlaka desteklenmelidir. Bu çerçevede bölgesel kalkınma projeleri de gelir dağılımının düzeltilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu anlamda yıllardır faaliyete geçirilemeyen Güney Doğu Anadolu Projesi mutlaka hayata geçirilmelidir. Ayrıca AKP hükümeti tarafından çıkarılan KBMG düzeyi 1500 doların altında bulunan illerin yatırım teşviki kapsamına alınması olumlu bir gelişmedir. Yine gecekondu bölgelerinin oluşmasını önleyici toplu konut projeleri ve uygulamaları, gerçekçi şekilde, düşük gelir gruplarına yönlendirilmelidir.

Gelir seviyesi düşük olanlara karşı uygulanabilecek bazı özel politikalar vardır. Bunlar; Yasalar çerçevesinde yoksullara yapılan yardımların artırılması, Sosyal Dayanışma ve Teşvik Fonu kaynaklarının gerçek amacıyla ve etkin şekilde kullanılması, fakirlikle ilgili özel ve kamu kuruluşlarının eşgüdümlü çalışması ve fakirleşme için oluşturulan kaynakların genel bir politika çevresinde kullanılması gereklidir.

Eğitim ve insan kaynaklarına yatırımın uzun dönemde en iyi temel ekonomik sermayenin öğesi olduğunun benimsendiği ve eğitime desteğin her geçen gün arttığı günümüz dünyasında, ülkemizde eğitime bütçeden ayrılan pay düştüğü gibi siyasi iradeler tarafından oluşturulan keyfi politikalar eğitimde fırsat eşitliğini zedelemektedir. Bu nedenledir ki, eğitimde fırsat eşitliğini yok eden politikaların kaldırılması ve en adil eğitim politikaların geliştirilmesi milli gelirin de adil dağılımı açısından hayati önem taşımaktadır. Ülkeyi ileriye götürecek teknolojik girişimlerin yaygın hale getirilmesi, kamu ve özel sektörün tüm faaliyet alanlarının desteklenmesi ve bilginin karar verme süreçlerinde en verimli şekilde kullanılması benimsenmelidir.

Ayrıca yetişmiş insan gücünü nicelik ve nitelik olarak arttırmaya, eğitim ve öğretim ve bunlarla gelişecek olan araştırma geliştirme faaliyetlerine kaynak sağlanmalıdır. Teknoloji merkezlerinin, üniversitelerin ve özel sektörün ortak çalışma girişimleri desteklenmelidir. Araştırmacı, kapasitesi yüksek araştırma geliştirme birimlerin kurulmasına ve bu kurumlarda işlerliğin sağlanmasına önem verilmelidir. Bilgi toplumuna geçişi sağlamak üzere medyada bilinçlendirme programlarının yoğunluk kazanması için gereken düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.

Ekonomide yukarıda değinmiş olduğumuz bir açılım, kararlılıkla uygulanırsa, Türkiye, iktisat politikalarını borç döndürme gündeminin dışına taşıyabilir; kısa, orta ve uzun dönemli makro-ekonomik hedeflerini ulusal önceliklerine göre oluşturabilir; toplumsal yapılanması ve dış siyaseti ile ilgili kararlarını bağımsızca alabilir. Tüm bu politikalar ile birlikte eş zamanlı olarak uygulanacak aşağıda özetlenen alternatif kaynak politikaları ile ekonomik kalkınma mutlaka sağlanacaktır.

Bu çerçevede; yüksek kâr sağlayan otoyollar, barajlar, boğaz köprüleri gibi kamu varlıklarına yönelik Gelir ortaklığı senetleri çıkarılmalı, buradan sağlanacak gelir de tamamen iç piyasayı canlandıracak şekilde, hazineye devredilmeden, direkt reel ekonomiye destek fonu olarak kullandırılmalıdır,

Günümüzde alternatif yatırım imkanları arayan körfez bölgesi kaynaklı petro-dolarların bir bölümünün ülkemize kazandırılması gerekmektedir. Bunun için körfez bölgesindeki ve uzak doğuda ki sermayedarlara yönelik roadshowlara çıkılmalı, başta yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız olmak üzere, Ortadoğu ve Uzakdoğu sermayesinin ülkemizdeki özelleştirme, portföy ve dolaysız yatırımlara cezbedilmesine çalışılmalı, bu amaçla elverişli yatırım ortamı tesis edilmelidir. Özellikle Arap kökenli sermayederlerin ülkemize kaynak transfer etmeleri ve yatırıma yönlendirilebilmeleri amacıyla, belirlenen bir limit (örneğin ; asgari 10 milyon dolar) çerçevesinde kısa bir sürede Türk vatandaşlığı hakkı verilmelidir.

Türkiye'yi uluslararası arenada tanıtacak çalışmalar yapılmalıdır. Uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmak o ülkeye gelen turist sayısını bir kaç katına katlar. Eğer düzgün ve sistemli bir tanıtım ve ev sahipliği yapılırsa turizm sektörü ekonominin temel taşlarından biri olacaktır. Bunun için bu tür organizasyonlara ev sahipliği yapabileceğimiz kalite de yapılar oluşturacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

Yurt dışında çalışan milyonlarca insanımızın tasarruflarının toplam miktarı milyar dolarlarla ifade edilmekte ve bunların yurt içinde değerlendirilebilmesi için, dövizlerin yurt içine çekilebilmesi ve mevcut tasarrufların kaçmaması için döviz mevduatı ile ilgili yasal düzenlemeler acilen yapılmalıdır ve diğer Avrupa ülkelerinde örneğin

Almanya'da olduğu gibi yabancı yatırımcıya bedava arsa tahsis edilebilir 10-15 yıl kurumlar vergisi muafiyeti tanınabilir.

Ülkemizin temel sorunlarından birisi de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarıdır. Bunlar göz önüne alındığında madencilik sektörünün geliştirilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Madencilik sanayiinin kurulmasıyla (özellikle bor madeni) bölgede istihdam yaratılacak, iç göç azalacak, özel sektörün yatırımları artacak ve yöreye kazandırılacak dinamizm, adaletsiz gelir dağılımı ve işsizliğin önlenmesine katkı sağlayacaktır. Türk madencilik sektörünün arama ve işletme alanındaki teknoloji ve finansman eksikliğini gidermek için yabancı sermayenin ülkemize çekilmesi ve onlarla ortaklığa gidilmesi, madenciliğin gelişmesine katkıda bulunacağı gibi pazarlama problemini de büyük ölçüde gidermiş olacaktır. Yapılması gereken en önemli iş yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Bu hedefe ulaşmak için gerekli bilgi, doküman ve tecrübe mevcut olup; yapılması gereken, sektöre duyulan ilginin artırılmasıdır.

Hazineye gelir sağlayacak devlete ait lojman, sosyal tesis, arazi, arsa ve gayrımenkullerin satışının yapılarak gelir elde edilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca ruhsatsız gecekondu yapılarının ruhsata kavuşturulabilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu gecekondular halen oturanlara uygun bir maliyetle satılarak gelir elde edilmelidir

Belediyelerin, KİT lerin ve özel kuruluşların devlete (SSK ve Maliye) prim ve vergi borçlarına kolaylıklar getirilmesine rağmen SSK'da arzu edilen olmamıştır. Bu nedenle 4958 sayılı yasa ile çıkarılan ödeme kolaylığı tekrar gözden geçirilerek gelir artışı sağlanmalıdır.

Yabancıların arsa ve arazi edinebilme, kiralayabilme gibi hususlarda yasal düzenleme yapılarak Turizm Bakanlığı tarafından tespit edilecek turizme elverişli bölgelerin kiralanması yada satılması yoluna gidilmedir. Ayrıca enerji santralleri ve şebekelerinin kiralanması yolu ile de gelir elde edilebilir.

Netice itibariyle, IMF'nin varlığının tartışıldığı günümüzde fon yönetiminde gelişmiş ülkelerin ağırlıklarının varlığı olduğu müddetçe IMF olmasa da fonun niteliklerine haiz bir örgütün olması kaçınılmazdır. Çünkü küreselleşen bir dünyada IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ekonomik alanda, NATO gibi kuruluşlar askeri alanda küresel hareketin merkezidir. Bu çerçevede IMF ile olan ilişkiler de zorunlu kalmadıkça stand-by düzenlemesine gidilmemeli, gidilmek zorunda kalınırsa da, program sosyal politikalarla desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

I-KİTAPLAR

AKSU, Ömer.A,Gelir ve Servet Dağılımı,İ.Ü.Yayınları,No:3698 İstanbul,1993

AKDOĞAN, Abdurrahman,Kamu Maliyesi,Gazi Ün.Yay.No:135 Ankara,1989

ATKİNSON,A.B," Distribution of Income : Evidence,Theories and Policy, " De Economist Vol.144 No:1 [April] 1996 pp,1-21

AKIN, Cihangir,"Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma",Kayıhan Yayınları,Umumi Neşriyatı No:21 İlmi Araştırmalar Serisi No:1 Adapazarı,1986

AKIN, Cihangir,"Makro-Ekonomik Strateji ve İstihdam Politikaları" DPT İstihdam Özel İhtisas Komisyonu İçin Hazırlanan Kişisel Teklif raporu,1994

AKSOY,Şerafettin,Vergi Hukuku,Filiz Kitabevi,İstanbul 1989

AKTAN,Coşkun Can,Yoksullukla Mücadele Stratejileri,Hak-İş Konfederasyonu Yayınları,Ankara,2002

ALKİN Erdoğan,İktisat,Filiz Kitabevi,İstanbul,1984

ALPAY,Kazım,Türkiye'de Ücretler ve Ücretler Üzerinde Etki Eden Mali Yükler,1980-1990,[Basılmamış Yüksek Lisans Tezi],İstanbul 1992

ALTIOK,Metin,"Az Gelişmiş Ülkelerde 1980 Sonrasında Ekonomik Kriz, İstikrar ve Yapısal Uyum Programları:Latin Amerika ve Türkiye Deneyimi" İstanbul Ün.Sos.Bil.Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Dr.Tezi,İstanbul 2000

ÇELEBİ,A.Kemal,Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları,Emek Matbacılık,Manisa 1998

ÇAKICI,Latif,Türk Ekonomisi Nereye Gidiyor,Ankara Ün.Yayını,Ankara 1986

DOĞAN,Yalçın,IMF kıskacında Türkiye,Tekin Yayınevi,3.Baskı,Ankara ,1987

DANSUK,Ercan," Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi"DPT Uzmanlık Tezi,Kasım 1996,Ankara

DARICI,Haldun,''Ekonomik önlemler uygulamaları çerçevesinde 1994 yılı bütçe uygulamaları sonuçlarının değerlendirilmesi''İÜSBF dergisi, No:11-12-13 İstanbul 1995

DAVID, D.Driskoll, What is the International Monetary Fund?, Washington, 1992

ERGİNAY,Akif, Kamu Maliyesi,Sevinç Matbası,1976,İstanbul

ERKAN, Hüsnü,Sosyal Piyasa Ekonomisi;Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması, Silm Ofset,İzmir 1987

ERKAN, Hüsnü, İktisat Politikasının Temelleri, 2.Baskı,Aydın Yayınevi,İzmir,1990

EKER,Aytaç, Avrupa Birliği ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri,Politikaları,Doğuş Matbacılık,Ankara,1995

ERSOY,Arif,İktisadi Düşünceler Tarihi,Akyol Neşriyat ve Matbası,İzmir 1990

EREN,Sadun,Gelir Dağılımı ve Vergiler,Bir Dönem Yazıları,1980-1988,Geçek Yayın Evi,İstanbul 1989

EREN ,Cevdet Sunay, "Dış Borçlanmada İstikrar Programlarının Türkiye'nin Kalkınma Sürecine Etkisi[IMF Örneği],Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Master Tezi, Ankara 2000

EĞİLMEZ,Mahfi,IMF-Dünya Bankası ve Türkiye,Finans Dünyası Yayınları No:2 Ankara 1996

ERTÜZÜN,Tevfik,Para ve Maliye Politikaları,Yeni Yüzyıla Girerken Meselelerimiz',S.Nisan Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul 1989

ERDOĞAN,Engin,24 Ocak ekonomik istikrar tedbirlerinin Türkiye'nin ihracatında meydana getirdiği yapısal değişim,Anadolu Ün.Yayın no:277 Kütahya İİBF Yayın no:1 1988 Eskişehir

ERÇEL,Gazi,2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı : Kur ve Para Politikası Uygulaması,T.C Merkez Bankası Yayını ,Ankara 1999

EREN,Erol, Yönetim Psikolojisi, Yenilenmiş 4.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1993

ES,Muharrem, Sosyal Politika Açısından Türkiye'de Gelir Dağılımı Araştırmaları ve Adil Gelir Dağılımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ün.İstanbul,1992

GRAHAM,Bird, IMF Lending to Developing Countries, Issues and Evidence, Routledge Yay.London,1995

GÜLALP,Haldun, Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri,2 Baskı,Yurt Yayınları Ankara,1987

GÖKÇE,Deniz, The Political Economy of Financial Liberalization in Turkey,T.C Merkez Bankası Yayını, Ankara 1993

HAN,Ergül,İktisada Giriş 2,Anadolu Üniversitesi Basım evi,Eskişehir,1994

IMF-Dünya Bankası ve Türkiye.Finans Dünyası Yayınları No:2,1996

IMF, The Adoption of indirect ınstruments of Monetary Policy, Occasıoanal Paper,126,Washington,1995

İNCE,Macit, Devlet Borçlanması (Kamu Kredisi), Seçkin Yayınevi, 1996

İYİBOZKURT,Erol,Küreselleşme ve Ekonomimiz ,3.baskı,Ezgi Kitapevi Yayınları,Bursa 1993

KARLUK,Rıdvan,Uluslar arası Ekonomi,Teori,Politika,Sistem,Kurumlar,,Bilim Teknik Yayın evi,İstanbul 1984

KARLUK Rıdvan,Küreselleşen Dünya'da Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar,2.Baskı Altın Kitaplar Yayınevi,İstanbul 1995

KARLUK Rıdvan,Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim – Yapısal Değişim, Beta Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 1995

KAZGAN,Gülten,İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi,Remzi Kitabevi Büyük Fikir Kitapları Dizisi No:39,Altıncı Basım Mayıs 1993

KAZGAN, Gülten,Ekonomide Dışa Açık Büyüme,Altın Kitaplar Matbası, İstanbul,1992

KAZGAN, Gülten,Önder İzzettin,Hasan Kirman oğlu,Türkiye'de Gelir Bölüşümünü Bozan Etmenler ve İyileştirilmesine Yönelik Politikalar,TOBB Yayını,222,Ankara,1992

KARAHASANOĞLU,Taner, Gelirler Politikası ve Sendikalar, [Yayınlanmamış. Doçentlik Tezi], Eskişehir, 1981

KARATAŞ,Veli,''Enflasyonist Ortamda İstihdam Politikaları''Sakarya Ün.Sos.Bil.Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya,1996

KEPENEK,Yakup,"Türkiye Ekonomisi 8.Basım Remzi Kitabevi,İstanbul,1996

KESİCİ, Hale,Türkiye'de İstikrar Programları ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Ün.Sos.Bil.Ens.Eskişehir, 1996

MARTİN,B, Özelleştirme Kamu Yararına mı?, Harb-İş Sendikası Yayını,1994

MİNİBAŞ,Türkel,Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye,Der Yayınları,İstanbul 1992

MUTER,Naci,Türkiye'nin Mali Yapısına Kuramsal ve Kurumsal Yaklaşım,Anadolu Matbacılık,Manisa 1996

NEMLİ,Arif,Kamu maliyesine Giriş,Güryay Matbası,İstanbul1979

ÖZGÜVEN,Ali,İktisat Bilimine Giriş,Filiz Kitabevi,İstanbul,1983 ve 1991

ÖZGÜVEN,Ali,İktisadi Büyüme,İktisadi Kalkınma,Sosyal Kalkınma,Planlama ve Japon Kalkınması,Filiz Kitapevi,İstanbul 1988

ÖZEL,Mustafa,''Adnan Büyükdeniz ile Türkiye'de Faiz Politikaları Üzerine Röportaj''Piyasa Düşmanı Kapitalizm,İz Yayıncılık,İstanbul 1993

ÖZMUCUR,Süleyman, İstikrar Politikaları,Avcıol Basım–Yayım İstanbul,1991

PARASIZ,İlker,Türkiye Ekonomisi 1923 den Günümüze İktisat ve istikrar Politikaları,1.baskı,Ezgi Yayınevi,Bursa 1998

PEKİN,Tevfik,Makro Ekonomi,Bilgehan Matbası,İzmir 1993

SABUNCUOĞLU, Zeyyat, Melek Tuz, Örgütsel Psikoloji, Ezgi Yayınları 2.Baskı, Bursa ,1996

SAVAŞ,Vural,,İktisat Politikasına Giriş,2.baskı,Ar yayın Dağıtım,1982 İstanbul

SEYİDOĞLU,Halil, Uluslar arası Finans,İstanbul,1997

SEN, Amartya, On Economic Inequality. Enlarged edition with a substantial annexe 'On Economic Inequality after a Quarter Century', Oxford: Clarendon Press,1997

ŞENER, Orhan, Kamu Ekonomisi,Beta Basım A.Ş ,İstanbul 1990

SÖNMEZ, Mustafa,Büyükdeniz Adnan,Türkiye'de Faiz Politikaları,Bilim ve Sanat Vakfi Yayınları,İstanbul 1991

SÖNMEZ,Mustafa,''IMF ile 51 yılın bilançosu'' Bilanço-98,75 Yılında Paranın Serüveni,Tarih Vakfi Yayınları,İstanbul ,1998

SÖNMEZ,Mustafa, Türkiye Ekonomisinde Bunalım: 24 Ocak kararları ve sonrası , 2.baskı,İstanbul 1982

STEFANOS,Yeras, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-Dünya Savaşından 1971'e Ceviren: Babür Kuzucu,6.Baskı,Belge Yayınları İstanbul 1994

ŞAHİN,Hüseyin,Türkiye Ekonomisi,3.baskı,Ezgi Kitapevi Yayınları,Bursa 1985

ŞENKAL,Abdulkadir,"Türkiye'de Gelir Dağılımının Sosyal Yapı Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi",İstanbul Üniversitesi,İstanbul ,1995

TEKİR,Sabri,Vergi Teorisi,Aklıselim Matbası,İzmir 1990

TÜRK,İsmail, Maliye Politikası,6.Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara1985

TUNCER,Selahattin, Gelirin Yeniden Dağılımı,İktisadi Araştırmalar Vakfı,No.23 İstanbul,1969

TOKGÖZ,Erdinç,Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi [1914-1999],5.Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara 1999

TURAN, Gül Günver,Uluslar arası Para Sistemi,Dünü ve Bugünü,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul 1979

TÜRK,İsmail, Maliye Politikası,Gözden Geçirilmiş 9.Baskı,Turhan Kitabevi,Ankara 1992

UYSAL,Yaşar,"Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi", Türkiye Örneği, Dr. Tezi, Dokuz Eylül Ün.İzmir, 1997

UYSAL,Cemal,Türkiye'de Enflasyon çıkmazı,1.Baskı,Ankara 1980

ULAGAY,Osman,24 Ocak Deneyimi Üzerine,2.Baskı Hil Yayıncılık,İstanbul 1984

YALÇIN, Hikmet Oray, "Gelir Dağılımı Problemi Açısından Türkiye'de Kişisel ve Faktörel Gelir Dağılımının Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Afyon,1998

II- MAKALELER

ALESİNA,Alberto,and Roberto Perotti,"Income Distribution,Political Instability,and Investment, "European Economic Review,Vol.40, 1996

ALKINOĞLU, Lale, Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları, Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Sayı: 15, 1999

ALKİN,Erdoğan,''Yıl Ortasında Dünya Ekonomisi-Türkiye Ekonomisi''İktisat Dergisi,İFMY Yayını Sayı:405,Yıl, 2000

ASLAN ,Bora, "IMF ve İstikrar Programları" Çerçeve dergisi 2001 Yıl : 9 Sayı.27

AYDIN, Bahadır, 'Heterodoks ve Ortodoks İstikrar Programları Üzerine Bir Değerlendirme', Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı:185, 1995

BAL,Harun,Kambiyo Politikaları,Dış Ticaret ve Enflasyon,İktisat,İşletme ve Finans,Yıl: 8 Sayı:85-86 Nisan-Mayıs 1993

BERKSOY,Taner, "Program Felsefe İtibariyle Doğru" Avtive –Finans ve Bankacılık Dergisi,10.01.2001 Sayı:16

BULIR,Ales ,Anne-Marie Gulde,Inflation and Income Distribution:Further Evidence on Empirical Links,IMF Working Paper,WP/1995/86,August

COLEJeffrey,Christopher Towe,"IncomeDistribıtion and Macroeconomic Performence In the United States",IMF Working Paper.August ,Washington,1996

CORBO, W, S, Fischer, "Adjusment Programmes and Bank Support: Rationale and Main Results",World Bank Working Papers,Series,1991

DEMİR,Şerif,''1980 İstikrar Tedbirlerinin 1958,1978,Tedbirleri ile Genel Bir Karşılaştırılması''.İktisat Dergisi,Sayı:312 Şubat 1991

DOĞAN,Seyhun,Bahar Şanlı, "5 nisan 1994 ekonomik önlemler uygulama planının kamu kesimi açıklarına yönelik tedbirleri ve sonuçları ",Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi,Ekonomik ve Sosyal Yayınlar,Yıl:34 sayı: 4,İstanbul 1997

EASTERLY,William, "IMF and World Bank Structural Adjustment Programs and Poverty", World Bank, NBER Conference on Management of Currency Crises March 28-31, 2001

ENSARİ,Sıddık,''Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı''Ekonomik Forum Dergisi, Nisan 1997

EGESOY,Muzaffer,''Ekonomik Önlemler Programı ve Vergiler''Mükellefin Dergisi,Lebib Yalkın Yayınları,Sayı:17,Mayıs 1994

ERÇEL,Gazi,"IMF eski IMF Değil",Görüş Dergisi,TÜSİAD Yayınları Sayı:15 Sayfa:63,İstanbul,1994

GARFİELD,Richard , and Sarah Santana , The Impact of the Economic Crisis and the US Embargo on Health in Cuba, American Journal of Public Health , January 1997

GÜVEN,Sami,Temmuz Bankacılığının Toplumdaki Gelir ve Servet Dağılımına Etkileri,Amme İdare Dergisi,cilt:6,Sayı:2 Ankara,1983

GERNİ,Cevat, "Türkiye'de 1980-1990 Döneminde uygulanan istikrar politikaları Üzerine Bir Değerlendirme",3.İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri,Cilt 1 , Ankara 1992

GOLDSTEİN,Morris, "IMF Structural Programs",Paper prepared for NBER Conference Economic and Financial Crises İn Emerging Market Economies,Woodstock,Vermont October 19-21,2000

GRAY, W.Cheryl, Kaufmann, Daniel, "Yolsuzluk ve Kalkınma", Çeviren: Fikret Demir, Maliye Dergisi, Sayı 128 (Mayıs-Ağustos),1998

GREGORİO Jose De,Jong-Who Lee,"Education and İncome Distribıtion :New Edivence From Cross-Country Data",Harvard Institute for International Development and Economics Department, Korea Universty,May 1999

HONGYİ , Li, Inflation, Growth, and Income Distribution: A Cross-CountryStudy, Annals of Economics and Finance, 85–101], Department of Decision Sciences & Managerial Economics Chinese University of Hong Kong,2002

IMF, " Fund-Supported Programs, Fiscal Policy, and Income Distribution", IMF Occasional Paper No: 46, 1986

IMF, "The Implications of Fund-Supported Adjusment Programs, for Poverty, Experiences in Selected Countries", IMF Occasional Paper No: 58, 1988

KALÇA, Adem; " Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Durumu", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl:32, Sayı:4, Nisan 1995

KHAN,M,''The Macro Economic Effects of Fund-Supported Adjusment Programs'',IMF Staff Papers. Volume.37, 1990

KILDİŞ, Yusuf, 'Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal ve Uluslar arası Boyutu ve Çözüm Önerileri'Dokuz Eylül Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,Cilt 2, Sayı:2, 2000

KIZILYALLI,Hüsnü,"Türkiye'de İstikrar Programları ve IMF"İktisat Dergisi, Kasım ,1999

KİLLİCK,T,M.Malik, " Experience with IMF programmes ", The World Economy,1992

OKTAR, Suat, 'Hiper Enflasyon ve Heterodoks İstikrar Programları' Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Temmuz, 1994

ÖNDER,İzzettin,'Programın Kurgusu Doğru Değil',Avtive –Finans ve Bankacılık Dergisi,10.01.2001 Sayı.16

ÖNDER,İzzettin,'Kayıt dışı Ekonomi ve Vergileme', İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 23-24, Ekim 2000-Mart 2001

ÖNGEOĞLU,Abdurrahman,"Niyet Mektubunun Amacı,Enflasyonla Mücadelede Programı ve Hedefler",Vergi Sorunları Dergisi,2001/150

ÖZAR, Şemsa, IMF Programları ve Gelir Dağılımı, Banka ve Ekonomik Yorumlar,1995

ÖZBİLEN,Şevki, 'IMF ve Tarım Politikası Üzerine', Finans Dünyası,Sayı: 127 Temmuz,2000

ROBERT,J.Barro,Jong –Wha Lee,"Imf Programs: Who is Chosen and What are the Effects ?",National Bureau of Economic Research, 1050 Massachhuset Avenue Cambridge,MA 021338,May, 2002

SAĞLAM,Dündar,"Uluslararası Para Fonu ve Türkiye",Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi,Yıl:35,Sayı:6 ,1998

SAYLAN, Gencay, "Değişim ve Yolsuzluk", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 28, Sayı 3 Eylül,1995

SÖNMEZ,Mustafa,'24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim ? İktisat Dergisi,Sayı.243 İFMY, İstanbul 1985

STUDART, R"TheEfficiency of Financial Systems, Liberalization and Economic Development ",Journal of Post Keynesyen Economics,Vol.18,No:2

TANZI, Vito , Fundamental Determinants of Inequality and the Role of Government. IMF Working Paper WP/98/178, December,1998

TANZİ, Vito, (2001), " Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures, " George T. Abed ve Sanjeev Gupta, derl., Governance, Corruption & Economic Performance, Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2002

TUNCA,Arda,Kamu Kesiminin Özel Kesimin Fon kullanım Olanaklarını Daraltma Etkisi,Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran 1993

TEMEL,Adil ve M.Ali Kelleci,''Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımında Gelişmeler,1980-1994'',Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6 Yıl:Ekim 1995

UÇKAN,Banu,''Gelirler Politikası ve Sosyal Diyolog'',Çimento İşveren Dergisi,2001 Ankara

UYGUR,Ercan,''25 Yıldır Süren Yüksek Kronik Enflasyon ve Enflasyonla Mücadele,Hedefler Tutturulabilecek mi ? " İktisat, İşletme ve Finans Sayı:167, 2000/2

VREELAND,James Raymond,"The Effect of IMF Programs on Labor",World Development Vol.30,No:1, Yale University, 2002

YENTÜRK, N," Türkiye'de Finansal Serbestleşme Deneyimi", 1995-1996 Petrol-İş Yıllığı, Petrol İş Yayınları, No:36, 1997

III- DİĞER YAYINLAR VE İNTERNET DÖKÜMANLARI

Avtive, Finans ve Bankacılık Dergisi, 2001/8

Birleşik Metal-İş ,"IMF Politikaları Dünya ve Türkiye" Kasım 2001 / 14

Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu,''Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler'', Mülkiye Dergisi ,Temmuz-Ağustos Cilt.25, 2001

DPT,Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT Yayın no: 2599,ÖİK:610 ,Ankara 2001

DPT,1995 Yılına Geçiş Programı

DPT ,1980 den 1990' a Makro Ekonomik Politikalar: Türkiye ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, Ankara 1990

DİE ,Hane Halkı ve Tüketici Harcamaları Sonuçları Yayın No:1441,Ankara,1990

DİE,Türkiye İstatistik Yıllığı, 2001

DİE – İstatistiki Göstergeler [1923-1995]

Ekonomist, Aylık Dergi,18 Mart 2001

İ.T.O Cumhuriyetten Bu Yana Türkiye Ekonomisinin Gelişimi ve Geleceğe Bakış,Yayın No:1989-1 İstanbul

MÜSİAD, Türkiye Ekonomisi 2003, Araştırma Raporları No: 40 Haziran, 2003

ÖZYÜREK, Mustafa,IMF'nin İnce Ayarı; Yeni Vergiler, Finansal Forum, 07.09.2000

T.C Maliye Bakanlığı,1980-2000 Yılları Arası Bütçe Gerekçeleri ve Kamu Hesapları Bültenleri

The World Bank,World Development Report 1987, Washington,1988

The World Bank,World Development Indicators,2000/2001

The World Bank,World Development Report,2000/2001

TİSK, "Avrupa Birliği'nde Kayıt Dışı Çalışma Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme"Ankara,2001

TESEV,Yolsuzluk Araştırması, Şubat 2001

Türk Harb-İş Sendikası, Türkiye'de Ücretler Üzerindeki Vergi yükü, Ankara 1994

T.C Hazine Müsteşarlığı, 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu, Ankara

T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı,Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar, Mayıs 2001, Ankara

UNDP,(Human Development Report), Background Papers, Volume:1 New York, 1999

http:// www.imf.org/IMF Executive Directors and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department, 1.5.2002

http:// www.imf.org/IMF Quotas,Governors, and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department,1.5.2002

http:// www.imf.org/IMF Quotas,Governors, and voting Power General Department and Special Drawing Rights Department,1.5.2002

EKLER

EK I

Uluslararası Para Fonu

[International Monetary Fund-IMF]

Kuruluş Yeri ve Yılı	: Bretton Woods NN 27 Aralık 1945,USA
Başkanı	: Horst Koehler
Üye Sayısı	: 184
Toplam Kotası	: 212 Milyar SDR[Yaklaşık 300 milyar dolar ABD doları]
Özel Parası	: SDR[Special Drawning Rights , 1 SDR = 1.34687 dolar
Personel Sayısı	: 123 ülkeden 2700 kişi
Adresi	: 700 Nineteenth Street NW,Washington DC,20431 / USA
Telefon	: 1 202 623 70 00
Faks	: 1 202 623 46 61
İnternet Adresi	: http:// www.imf.org
E-Mail Adresi	: imfcenter@img.org
Amacı	:

Uluslararası parasal işbirliğinin ve dünya ticaretinin dengeli gelişimini teşvik etmek, kur düzenlemeleri ve dengesinin sağlanmasını gerçekleştirmek, uluslararası para olaylarında işbirliğini geliştirmek, döviz kısıtlamalarının ortadan kaldırılması için çalışmalarda bulunmak, üyelerin ödemeler dengesini düzenleyici mali kaynaklar oluşturmak, bu anlaşmanın maddelerinin döviz ve diğer işlemlerde uygulanmasını kontrol etmek, özel çekiş hakları [SDR] departmanı aracılığıyla tarafların rezervlerini desteklemek.

EK II

Türkiye'nin IMF Karnesi

Üyelik Tarihi	: 11 Mart 1947
Kotası	: 964 Milyon SDR
Konumu	: Avrupa I Departmanı
Yapılan Stand-by	: 19 Adet
Kullandığı IMF İmkanı	: 8.5 Milyar ABD doları
Temsil	: Guvernör; Hazinenin bağlı olduğu bakanlık
Guvernör Vekili	: TCMB Başkanı
İnternet Adresi	: http:// www.treasury.gov.tr http:// www.hazine.gov.tr
Yüzölçümü	: 774.8 bin kilometre kare
Km2 Başına düşen Kişi Sayısı	: 81 kişi
GSMH	: 188.4 milyar dolar
Kişi Başına Milli Gelir	: Yaklaşık 3000 dolar
Nüfus	: 67.5 milyon

EK III				
IMF ÜYESİ ÜLKELERİN KOTA VE OY GÜÇLERİ				
Üye Ülke	Kota[Milyon SDR]	Kota[%]	Oy Gücü[Adet]	Oy Gücü %
ABD	37,149.3	17.67	371,743	17.35
Afganistan	120.4	0.06	1.454	0.07
Arnavutluk	48.7	0.02	737	0.03
Angola	286.3	0.14	3.113	0.15
A.Barbuda	13.5	0.01	385	0.02
Atjantin	2,117.1	1.01	21,421	1.00
Avustralya	3,286.4	1.54	32,614	1.52
Avusturya	1,872.3	0.89	18,973	0.89
Azerbaycan	160.9	0.08	1,859	0.09
Almanya	13,008.2	6.19	130,332	6.08
B.Arap Emir.	611.7	0.29	6,367	0.30
Bahamalar	130.3	0.06	1,553	0.07
Bahreyn	135.7	0.06	1,600	0.07
Bangladeş	533,3	0.25	5,583	0.26
Barbados	67.5	0.03	925	0.04
Belarus	386.4	0.18	4,114	0.19
Belçika	4,605.2	2.19	46,02	2.16
Belize	18.8	0.01	438	0.02
Benin	61.9	0.03	689	0.04
Butan	6.3	0.003	313	0.01
Bolivya	171.5	0.08	1,941	0.09
Botswana	63.0	0.03	880	0.04
Brezilya	3,036.1	1.44	30.611	1.43
Brenuei D.	150.0	0.07	1,750	0.08
Bulgaristan	640.2	0.30	6,652	0.31
Burkina Faso	60.2	0.03	852	0.04
Burundi	77.0	0.04	1,020	0.05
Bosna Hersek	169.1	0.08	1,941	0.09
Cezayir	1,254.7	0.60	12,797	0.60
Çin	4,687.2	2.23	47,122	2.20
Çad	56.0	0.03	810	0.04
Çek cumh.	819.3	0.39	8.442	0.39
Cibuti	15.9	0.01	409	0.02
Cote d'loire	325.2	0.15	3,502	0.16
Cape Verde	9.6	0.005	346	0.02

EK: III IMF ÜYESİ ÜLKELERİN KOTA VE OY GÜÇLERİ				
Üye Ülke	Kota[Million SDR]	Kota[%]	Oy Gücü[Adet]	Oy Gücü %
Danimarka	1,642.8	0.78	16,678	0.78
Dominika	8.2	0.003	332	0.02
Domonikan C.	218.9	0.10	2,439	0.11
Endonezya	2,079.3	0.99	21,043	0.98
Ekvator	302.3	0.14	3,273	0.15
El Salvador	173.3	0.08	1,963	0.09
Ekvatoral Gine	32.6	0.02	576	0.03
Eritre	15.9	0.01	409	0.02
Estonya	65.2	0.03	902	0.14
Etyopya	133.7	0.06	1,587	0.07
Ermenistan	92.0	0.04	1,170	0.05
Fas	588.2	0.28	6,132	0.29
Fiji	70.3	0.03	953	0.04
Finlandiya	1,263.8	0.60	12.888	0.60
Filipinler	879.9	0.42	9,049	0.42
Fransa	10,738.5	5.11	107,635	5.02
Gabon	154.3	0.07	1,793	0.08
Gambiya	31.1	0.01	561	0.03
Gana	369.0	0.18	3,941	0.18
Granada	11.7	0.01	367	0.02
Guatemala	210.2	0.10	2,352	0.11
Guinea	107.1	0.05	1,321	0.06
Guinea-Bissau	14.2	0.01	392	0.02
Guyana	90.9	0.04	1,159	0.05
Güney Afrika	1,868.9	0.89	18,935	0.88
Haiti	60.7	0.03	857	0.04
Hindistan	4,158.2	1.98	41,832	1.95
Hırvatistan	365.1	0.17	3,901	0.18
Honduras	129.5	0.06	1,545	0.07
Hollanda	5,162.4	2.46	51,874	2.42
İngiltere	10,738.5	5.11	107,635	5.02
İspanya	3,048.9	1.45	30,739	1.43
İzlanda	117.6	0.06	1.426	0.07
İran	1.497.2	0.71	15,222	0.71
Irak	504.0	0.24	5,290	0.25
İrlanda	838.4	0.40	8,634	0.40
İsrail	928.2	0.44	9,532	0.44

EK: III IMF ÜYESİ ÜLKELERİN KOTA VE OY GÜÇLERİ				
İtalya	7,055.5	3.36	70,805	3.30
İsveç	2,239.5	1.14	24,205	1.13
Jamaika	273.5	0.13	2.985	0.14
Japonya	13,312.8	6.33	133,378	6.22
Kanada	6,369.2	3.03	63,942	2.98
Kamboçya	87.5	0.04	1,125	0.05
Kamerun	185.7	0.09	2,107	0.10
Katar	263.8	0.13	2,888	0.13
Kazakistan	365.7	0.17	3,907	0.18
Kenya	271.4	0.13	2,964	0.14
Kıbrıs	139.6	0.07	1,646	0.08
Kiribati	5.6	0.03	306	0.01
Kolombiya	774.0	0.37	7,990	0.37
Kore	1,633.6	0.78	16,586	0.77
Komoros	8.9	0.004	339	0.02
Kongo D.Cum.	291.0	0.14	0.00	*0.00
Kosta Rika	164.1	0.08	1,891	0.09
Kuveyt	1,381.1	0.66	14,061	0.66
Kırgızistan	88.8	0.04	1,138	0.05
Lao H.D.Cum.	39.1	0.02	641	0.03
Latviya	126.8	0.06	1,518	0.07
Lübnan	203.0	0.10	2,280	0.11
Lesoto	34.9	0.02	599	0.03
Liberya	71.3	0.03	963	0.04
Libya	1,123.7	0.53	11,487	0.54
Litvanya	144.2	0.07	1,692	0.08
Lüksemburg	279.1	0.13	3,041	0.14
Macaristan	1,038.4	0.49	10,634	0.50
Makedonya	68.9	0.03	939	0.14
Madagaskar	122.2	0.06	1,472	0.07
Malawi	69.4	0.03	944	0.04
Malezya	1,486.6	0.71	15.116	0.71
Maldives	8.2	0.004	332	0,02
Mali	93.3	0.04	1,183	0.06
Malta	102.0	0.05	1,270	0.06
Marshall Ada	2.5	0.001	275	0.01
Mısır	943.7	0.45	9,687	0.45
Moritanya	64.4	0.03	894	0.04
Mauritius	101.6	0.05	1,266	0.06
Meksika	2,585.8	1.23	26,108	1.22

EK: III IMF ÜYESİ ÜLKELERİN KOTA VE OY GÜÇLERİ				
Micronesia F.	5.1	0.002	301	0.01
Moldova	123.2	0.06	1,482	0.07
Mongola	51.1	0.02	761	0.04
Mozambik	113.6	0.05	1,386	0.06
Mayamar	254.4	0.12	2,384	0.13
Namibya	136.5	0.06	1,615	0.08
Nepal	71.3	0.03	963	0.04
Nikaraguya	130.0	0.06	1,550	0.07
Niger	65.8	0.03	908	0.04
Nijerya	1,753.2	0.83	17,782	0.83
Norveç	1,671.7	0.80	16,967	0.79
Özbekistan	275.6	0.13	3,006	0.14
Orta Afrika C.	55.7	0.03	807	0.04
Pakistan	1,033.7	0.49	10.587	0.49
Palau	3.10	0.001	281	0.01
Panama	206.6	0.10	2,316	0.11
Papua Y.Gine	131.6	0.06	1,566	0.07
Paraguay	99.9	0.05	1,249	0.06
Peru	638.4	0.30	6,634	0.31
Polonya	1,369.0	0.65	13,940	0.65
Portekiz	867.4	0.41	8,824	0.42
Romanya	1,030.2	0.49	10,552	0.49
Rusya	5,945.4	2.83	59,704	2.79
Ruanda	80.1	0.04	1,051	0.05
St.Kitts-Nevis	8.9	0.004	339	0.02
St.Lucia	15.3	0.01	403	0.02
St.Vincent-G	8.3	0.004	333	0.02
Samoa	11.6	0.01	366	0.02
San Marino	17.0	0.01	420	0.02
Sao Tome-P	7.4	0.004	324	0.02
S.Arabistan	6,985.5	3.32	70,105	3.27
Senegal	161.8	0.08	1,868	0.09
Seychelles	8.8	0.004	338	0.02
Sierra Leone	103.7	0.05	1,287	0.06
Singapur	862.5	0.41	8,875	0.41
Slovak Cumh.	357.5	0.17	3,825	0.18
Slovenya	231.7	0.11	2,567	0.12
Soloman Ada.	10.4	0.005	354	0.02

EK: III IMF ÜYESİ ÜLKELERİN KOTA VE OY GÜÇLERİ				
Somoli	44.2	0.02	692	0.03
Sri Lanka	413.4	0.20	4,384	0.20
Sudan	169.7	0.08	1,974	0.09
Suriname	92.1	0.04	1,171	0.05
Suriye	293.6	0.14	3,186	0.15
Swaziland	50.7	0.02	757	0.04
Şili	856.1	0.41	8,881	0.41
Tacikistan	87.0	0.04	1,120	0.05
Tanzanya	1,081.9	0.51	11,069	0,52
Tayland	1,081.9	0.51	11,069	0.52
Togo	73.4	0.03	984	0.05
Tonga	6.9	0.003	319	0.01
Trinidad Tob.	335.6	0.16	3,606	0.17
Tunus	286.5	0.14	3,115	0.15
Türkiye	**964.0**	**0,45**	**9,890**	**0,46**
Türkmenistan	75.2	0.04	1,002	0.05
Ürdün	170.5	0.08	1,955	0.09
Uganda	108.5	0.09	2,055	0.10
Uman	194.0	0.09	2,190	0.10
Ukrayna	1,372	0.65	13,970	0.65
Uruguay	306.5	0.15	3,315	0.15
Vanuatu	17.0	0.01	420	0.02
Venezuela	2,659.1	1.26	26,841	1.25
Veitnam	329.1	0.16	3,541	0.17
Yemen	243.5	0.12	2,685	0.13
Yunanistan	823.0	0.39	8.480	0.40
Yugoslavya	467.7	0.22	4,927	0.23
Yeni Zelanda	894.6	0.43	9,196	0.43
Zambiya	489.1	0.23	5,141	0.18
Zimbabwe	353.4	0.17	3,784	0.17
Toplam	212,666.1	100.00	2,172.661	100.00

*Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin oy hakkı IMF Ana Sözleşmesinin XXXVI/2[b] maddesinin ihlali gerekçesiyle askıya alınmıştır.

Kaynak : http:/imf.org/IMF Quotas,Governors,and Voting Power General Department and Special Drawing Rights Department, 1.5.2002

EK: IV					
Gini Endeksine Göre Ülkelerarası Kişisel Gelir Dağılımı					
Ülke adı	Yılı	Gini K.sayı	Ülke adı	Yılı	Gini K.sayı
Slovak Cumh	1992	19.5	İspanya	1990	32.5
B.Rusya	1998	22.7	Ukrayna	1996	32.5
Avusturya	1987	23.1	Hollanda	1994	32.6
İsveç	1992	23.3	Fransa	1995	32.7
Danimarka	1992	24.7	Gana	1997	32.7
Japonya	1993	24.9	Yunanistan	1993	32.7
Belçika	1992	25.0	Polonya	1996	32.9
Çek Cumh.	1996	25.4	İsviçre	1992	33.1
Finlandiya	1991	25.8	Moğolistan	1995	33.2
Norveç	1995	25.8	Burundi	1992	33.3
Hırvatistan	1998	26.8	Özbekistan	1993	33.3
Slovenya	1995	26.8	Bangladeş	1995-96	33.5
İtalya	1995	27.3	Portekiz	1994-95	33.6
Romanya	1994	28.2	Sri Lanka	1995	34.4
Bulgaristan	1995	28.3	Moldova	1992	34.4
Ruanda	1983-95	28.9	Avustralya	1994	35.2
Mısır	1995	28.9	Cezayir	1995	35.3
Lao	1994	30.4	Estonya	1995	35.4
Almanya	1994	30.6	Kazakistan	1996	35.4
Macaristan	1996	30.8	İsrail	1992	35.5
Pakistan	1996-97	31.2	İrlanda	1987	35.8
Kore	1993	31.6	İngiltere	1991	36.1
Latvia	1998	32.4	Vietnam	1998	36.1
Litvanya	1996	32.4	Jamaika	1996	36.4
Kanada	1994	32.5	Ürdün	1997	36.4
Endonezya	1996	36.5	Türkmenistan	1998	40.8
Nepal	1995-96	36.7	Kamboçya	1997	40.8

Ek :IV Gini Endeksine Göre Ülkelerarası Kişisel Gelir Dağılımı					
Kolombiya	1996	37.1	Tayland	1998	41.4
Hindistan	1997	37.8	**TÜRKİYE**	**1994**	**41.5**
Tanzanya	1993	38.2	Bolivya	1990	42.0
Moritanya	1995	38.9	Uruguay	1989	42.3
Uganda	1992-93	39.2	Ekvator	1995	43.7
G.Afrika	1993-94	39.3	Yeni Zelanda	1991	43.9
Yemen Cumh	1992	39.5	Kenya	1994	44.5
Fas	1998-99	39.5	Madagaskar	1993	46.0
Mozambik	1996-97	39.6	Filipinler	1997	46.2
A.B.D	1997	40.3	Peru	1996	46.2
Etyopya	1995	40.3	Kosta Rika	1996	47.0
Gine	1994	40.3	Burkına Faso	1993	48.2
Gine	1994	40.3	Malezya	1995	48.5
Çin	1998	40.3	Panama	1997	48.5
Tunus	1990	40.2	Rusya	1998	48.7
Kırgız Cumh.	1997	40.5	Dominik Cum	1996	48.7
Venezüela	1996	48.8	PapuaY. Gine	1996	50.9
Zambiya	1996	49.8	Meksika	1995	53.7
Paraguay	1996	50.1	Honduras	1996	53.7
Mali	1994	50.5	Şili	1994	56.5
Zimbabve	1990-91	56.8	Mer.Afrika	1993	61.3
Sierra Leona	1989	62.9			

Kaynak : World Bank,World Development Report, 2000/2001,s 274-275

EK: V					
Türkiye'de Yapılan Devalüasyonlar ve ABD Dolarının TL Seyri					
Yıllar	1 Doların TL Değeri	Yıllar	1 Doların TL değeri	Yıllar	1 Doların TL Değeri
1924	1.67	1957	2.82	1980	89.25
1930	2.07	1958	2.82	1981	132.30
1931	2.12	1959	9.00	1982	184.90
1932	2.11	1960	9.00	1983	280.00
1933	2.11	1961	9.00	1984	442.50
1934	1.66	1962	9.00	1985	574.00
1935	1.26	1963	9.00	1986	755.90
1936	1.26	1964	9.00	1987	1.018.35
1937	1.26	1965	9.00	1988	1.813.02
1939	1.26	1966	9.00	1989	2.311.37
1940	1.28	1967	9.00	1990	2.927.13
1941	1.31	1968	9.00	1991	5.074.83
1942	1.31	1969	9.00	1992	8.565.85
1943	1.31	1970	14.85	1993	14.458.03
1944	1.31	1971	14.00	1994	38.418.00
1945	1.30	1972	14.00	1995	59.501.00
1946	2.82	1973	14.00	1996	106.682.00
1950	2.82	1973	13.88	1997	203.700.00
1951	2.82	1974	15.00	1998	385.000.00
1952	2.82	1975	16.50	1999	417.000.00
1953	2.82	1976	19.13	2000	687.000.00
1954	2.82	1977	14.00	2001	1.100.000.00
1955	2.82	1978	25.00	2002	1.600.000.00
1956	2.82	1979	35.00		

Kaynak:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

EK: VI		
GEGP'nin Öngördüğü ve Yürürlüğe Giren 15 Yasal Düzenleme ve Amaçları		
	Yasanın Adı	Yasanın Amacı
1	Bütçe kanununda değişiklik öngören kanun	Bu kanunla kamu ve fon bankalarının ayakta kalabilmeleri için ihtiyaç duydukları kaynağın bütçeden aktarımı sağlanacaktır.
2	Görev zararlarını kaldıran kararname ve kanun	Devletin artık kamu bankalarına görev zararı oluşturacak tarzda uygulamalar yaptırmaması sağlanacaktır.
3	Borçlanma yasası	Devletin tüm borçları tek elde toplanarak daha düşük maliyetli ve daha etkin borçlanma sağlanacaktır.
4	Kamulaştırma yasası	Bu kanunla bedeli önceden temin edilmeden kamulaştırma yapılamayacaktır. Böylece daha önceden mali disiplinden uzaklaşmaya yol açan eski uygulama sona ermiş olacaktır.
5	15 Bütçe ve 2 bütçe dışıfonun kapatılması ile ilgili yasa	Denetime tabi olmadıkları için mali disiplinsizliğe yol açan fonların kapatılarak bütçeye aktarılmaları ile harcamalar üzerinde denetim ve şeffaflık sağlanacaktır.
6	Kamu ihale yasası	Devlet ihalelerinde AB standardı sağlanarak rüşvet ve fahiş ihale bedellerinin önüne geçilecektir.
7	Merkez bankası yasası	Enflasyonu önlemede siyasi etkiden uzak güçlü bir merkez bankası yaratılacaktır.
8	Bankalar kanunundaki değişiklikler	Banka iflaslarına izin vererek zor durumdaki bankaların devletin sırtına yıkılması önlenecektir.
9	İş güvencesi yasası	Sosyal dayanışmayı güçlendirecek ve AB standardına ulaşılacaktır.
10	Ekonomik ve sosyal konsey yasası	Ekonomik politikalar toplumsal uzlaşma ile belirlenecektir.
11	Sivil havacılık yasasında değişiklik	Hava taşımacılığında serbest piyasa koşullarına geçilerek bilet ücretleri serbest bırakılacak ve bu yolla zararını azaltan THY'nin özelleştirilmesi kolaylaştırılarak devlet özelleştirme geliri elde edecektir
12	Telekom yasası	Telekomünikasyon sektöründeki devlet tekeli kaldırılarak hem özelleştirme geliri elde edilecek, hem de rekabetçi bir yapı içerisinde sektörde hızlı bir gelişme sağlanacaktır
13	Şeker kanunu	Şeker üretiminde devlet tekeli kaldırılarak devletin sahibi olduğu 27 şeker fabrikası özelleştirilecek , böylece hem özelleştirme geliri elde edilecek hem de eski teknolojiyle çalışan bu kuruluşların uğradıkları zararlardan kurtulunmuş olunacaktır.
14	Tütün kanunu	Bu kanunla artık devlet 2002 yılından itibaren tütün almayacaktır. Böylece tütün üreticilerini desteklemek için dünya fiyatlarının üzerinde fiyatlarla ihtiyaçtan fazla miktarda alınarak birkaç yıl sonra da yakılan uygulamaya son verilecek ve böylece milli servetin yok edilmesi önlenecektir.
15	Doğalgaz kanunu	Doğalgazda Devlet kuruluşu olan BOTAŞ'ın tekeline son verilerek doğalgazın kaliteli, sürekli, ucuz ve rekabetçi bir çerçevede tüketiciye sunulması sağlanacaktır.

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı, GEGP, 2001 Ankara

EK : VII

1963-2002 Yılları Arası Makro Ekonomik Göstergeler

1963-1971 Program İçi Dönem

Yıllar	KBMG [Dolar]	B.O [%]	TÜFE [%]	D.V/Toplam Vergi [%]	D.S.V/Toplam Vergi [%]	T.B/GSMH [%]	İ.O [%]	K.H/GSMH [%]	D.K [Dolar-TL]
1963	248	9,7	7,9	67	33	13,4	10.7	17,9	9
1964	258	4,1	1,2	67	33	13,8	9.8	18,8	9
1965	270	3,1	5,8	67	33	14,2	8.9	18,5	9
1966	315	12,0	5,7	66	34	15,7	8.2	18,1	9
1967	340	4,2	8,3	66	34	16,8	7.2	16,2	9
1968	537	6,7	3,7	65	35	17,9	5.9	15,8	9
1969	586	5,4	7,8	65	35	19,2	5.7	16,7	9
1970	539	5,8	8,1	62	38	21,3	5.5	16,5	15
1971	476	9,7	16,5	62	38	21,6	6.4	16,0	14

1972-1977 Program Dışı Dönem

Yıllar	KBMG [Dolar]	B.O [%]	TÜFE [%]	D.V/Toplam Vergi [%]	D.S.V/Toplam Vergi [%]	T.B/GSMH [%]	İ.O [%]	K.H/GSMH [%]	D.K [Dolar-TL]
1972	592	7,4	10,4	61	39	21,4	6.8	15,8	14
1973	734	5,4	9,4	58	42	20,8	6.3	15,8	14
1974	980	7,4	7,5	54	46	21,5	6.8	16,2	14
1975	1184	8,0	6,8	53	47	19,6	7.3	16,3	15
1975	1312	7,9	7,8	53	47	20,3	7.6	17,7	17
1977	1467	3,9	7,8	47	53	20,9	9.0	21,2	19

1978-1985 Program İçi Dönem

Yıllar	KBMG [Dolar]	B.O [%]	TÜFE [%]	D.V/Toplam Vergi [%]	D.S.V/Toplam Vergi [%]	T.B/GSMH [%]	İ.O [%]	K.H/GSMH [%]	D.K [Dolar-TL]
1978	1567	2,9	10,1	43	57	26,4	10.0	20,4	25
1979	1877	-0,4	12,1	42	58	27,8	10.1	20,8	35
1980	1540	-2,8	115,6	37	63	32,9	8.3	20,3	89
1981	1570	4,8	33,9	40	60	32,5	7.3	18,9	132
1982	1374	3,1	21,9	40	60	39,7	7.2	15,9	185
1983	1264	4,2	31,4	43	57	52,3	7.9	18,8	280
1984	1203	7,1	48,4	43	57	54,0	7.8	17,7	443
1985	1329	4,3	45,0	53	47	57,1	7.3	15,3	574

EK : VII

1963-2002 Yılları Arası Makro Ekonomik Göstergeler

1986-1993 Program Dışı Dönem

Yıllar	KBMG [Dolar]	B.O [%]	TÜFE [%]	D.V/Toplam Vergi [%]	D.S.V/Toplam Vergi [%]	T.B/GSMH [%]	İ.O [%]	K.H/GSMH [%]	D.K [Dolar-TL]
1986	1462	6,8	34,6	48	52	62,5	8.1	15,9	756
1987	1636	9,8	38,9	50	50	69,0	8.5	16,9	1.018
1988	1684	1,5	73,7	50	50	66,8	8.7	16,3	1.813
1989	1959	1,6	64,0	47	53	56,6	8.7	16,5	2.311
1990	2682	9,4	60,4	48	52	46,6	8.2	16,9	2.927
1991	2621	0,4	71,6	48	52	47,6	7.8	20,5	5.075
1992	2708	6,4	66,0	50	50	52,9	8.0	20,2	8.566
1993	3004	7,9	71,1	51	49	54,9	7.7	24,3	14.458

1994-2002 Program İçi Dönem

Yıllar	KBMG [Dolar]	B.O [%]	TÜFE [%]	D.V/Toplam Vergi [%]	D.S.V/Toplam Vergi [%]	T.B/GSMH [%]	İ.O [%]	K.H/GSMH [%]	D.K [Dolar-TL]
1994	2184	-6,1	125.5	52	48	67,5	8.1	23,2	38.418
1995	2759	8,0	76.0	59	41	59,9	6.9	21,8	59.501
1996	2928	7,1	79.8	61	39	67,6	6.0	26,3	106.682
1997	3079	8,3	99.1	59	41	70,6	6.7	27,7	203.700
1998	3255	3,8	69.7	53	47	68,8	6.8	30,1	385.000
1999	2879	-6,1	68.8	55	45	85,1	7.7	35,9	417.000
2000	2986	6,3	35.9	59	41	87,2	6.6	37,1	687.000
2001	2160	-8,5	68.5	60	40	92,3	8.5	42,8	1.100.000
2002	2584	7,8	29,7	66,3	33,7	98,4	10.2	44,7	1.600.000

Kaynaklar : DİE, DPT, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı İlgili Yıllar Verilerinden yararlanarak düzenlenmiştir.

NOT : 1996-1997 Yıllarında program uygulanmamasına rağmen ve 1998 yılında da IMF ile Yakın İzleme Anlaşması İzlendiğinden bu yıllarda Program içi yıllara dahil edilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

1971 Yılında Konya-Ilgın' da doğan Veli KARATAŞ, İlkokulu köyünde, ortaokulu İlçesinde ve Liseyi 1989 yılında Konya' da tamamladı.

1990 yılında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde başladığı Yüksek Öğrenimini 1994 yılında tamamladı. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana bilim Dalında başladığı Yüksek Lisans Eğitimini 1996 yılının Haziran ayında Prof.Dr.Cihangir AKIN'ın yönetiminde hazırlamış olduğu "Enflasyonist ortamda istihdam politikaları" adlı tezle tamamladı.

1996 yılı Eylül ayında yine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana bilim Dalında doktora eğitimine başladı. 1997 Yılında Sosyal Sigortalar Kurumu'nda iş hayatına girdi. Halen Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı'nda çalışan Karataş, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.